

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

DOKTORA PROGRAMI

**ÇİN'İN ENERJİ GÜVENLİĞİ BAĞLAMINDA GÜNEY ÇİN DENİZİ VE ORTA
ASYA ENERJİ POLİTİKALARI**

DOKTORA TEZİ

Soner HAMZAÇEBİ

TEMMUZ-2021

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
DOKTORA PROGRAMI**

**ÇİN'İN ENERJİ GÜVENLİĞİ BAĞLAMINDA GÜNEY ÇİN DENİZİ VE ORTA
ASYA ENERJİ POLİTİKALARI**

DOKTORA TEZİ

Soner HAMZAÇEBİ

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Coşkun TOPAL

TEMMUZ-2021

TRABZON

ONAY

Soner HAMZAÇEBİ tarafından hazırlanan “Çin’in Enerji Güvenliği Bağlamında Güney Çin Denizi ve Orta Asya Enerji Politikaları” adlı bu çalışma 27.08.2021 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği / oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim dalında **doktora tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi		Karar		İmza
Unvanı – Adı ve Soyadı	Görevi	Kabul	Ret	
Prof. Dr. Hayati AKTAŞ	Başkan	☐	☐	
Prof. Dr. Coşkun TOPAL	Üye	☐	☐	
Prof. Dr. Süleyman ERKAN	Üye	☐	☐	
Prof. Dr. Abdulkadir TOPAL	Üye	☐	☐	
Prof. Dr. Soner KARAGÜL	Üye	☐	☐	

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım.

Prof. Dr. Yusuf SÜRMEN
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca KTÜ - Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanan bu Çalışmada yararlanılan kaynakların tümüne eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Soner HAMZAÇEBİ

16.07.2021

ÖNSÖZ

Çin Halk Cumhuriyeti sürdürülebilir ekonomik büyümesinin ve yükselişinin devamlılığını sağlayabilmek için yaşamsal kaynak olarak gördüğü enerjiyi istikrarlı ve güvenilir bir şekilde tedarik etmeyi amaçlamaktadır. Zira Enerji Bilgi Yönetimi İdaresi'nin (Energy Information Administration-EIA) 2019 raporuna göre; 2040 yılında uluslararası ticarete konu petrolün % 30'unu tek başına kullanacak olan Çin Halk Cumhuriyeti, kıt enerji kaynakları nedeniyle bir enerji güvenlik sorunu yaşayacaktır.

Bu güvenlik sorunu ile mücadele edebilmek için Dünya genelinde enerji kaynak çeşitlendirmesi yapmaktadır. Ancak küresel enerji kaynaklarının kısıtlı olması ve enerji rekabetinin üst seviyede olmasından dolayı güvenilir enerji kaynakları bulmak Çin Halk Cumhuriyeti açısından pek kolay bir durum değildir. Zira enerji kaynak çeşitlendirmesi yaptığı ve ana enerji tedarikçisi olan Ortadoğu'da yaşanan siyasi istikrarsızlıklar, terör olayları ve küresel enerji nakil hatlarının güvenli olmayışı Çin Halk Cumhuriyeti'nin enerji arz güvenliğini tehdit etmektedir. Bu güvensizlikler nedeniyle uluslararası alanda yeni Basra Körfezi olarak nitelendirilen Güney Çin Denizi ve Orta Asya dünyada en fazla enerji tüketen Çin Halk Cumhuriyeti'nin ilgi odağı haline gelmiştir. Çin Halk Cumhuriyeti yakın çevresinde zengin enerji kaynaklarına ev sahipliği yapan bu iki bölgede jeopolitik üstünlük kurarak hem Ortadoğu enerji kaynaklarına olan bağımlılığını azaltmakta hem de enerji arz güvenliğini güvence altına almaktadır.

Bu Çalışma'nın amacı, Çin Halk Cumhuriyeti'nin artan enerji talebini karşılamakta Güney Çin Denizi ve Orta Asya enerji kaynaklarının daha güvenilir kaynaklar olduğunu ortaya koymaktır. Bu amaç kapsamında Çalışma'da, Çin Halk Cumhuriyeti'nin Güney Çin Denizi ve Orta Asya enerji güvenlik politikaları uluslararası ilişkiler teorilerinden klasik jeopolitik öğretisi çerçevesinde açıklanmaya çalışılmıştır.

Bu Çalışma'nın her aşamasında kıymetli bilgi ve tecrübesinden yararlandığım danışmanın Sayın Prof. Dr. Coşkun TOPAL'a, Sayın Prof. Dr. Süleyman ERKAN'a ve Sayın Prof. Dr. Abdulkadir TOPAL'a teşekkür ederim.

Temmuz, 2021

Soner HAMZAÇEBİ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
ÖZET.....	VIII
ABSTRACT.....	IX
TABLolar LİSTESİ.....	X
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	XI
GRAFİKLER LİSTESİ.....	XII
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XIII
GİRİŞ.....	1-4

BİRİNCİ BÖLÜM

1. METODOLOJİK VE KURAMSAL ÇERÇEVE.....	5-18
1.1. Metodolojik Çerçeve.....	5
1.2. Kuramsal Çerçeve.....	8
1.2.1. Enerji Güvenliğinde Jeopolitik Unsur.....	8
1.2.2. Jeopolitik Kavramın Tarihsel Gelişimi ve Alman Jeopolitiği.....	9
1.2.3. Alfred Mahan ve Deniz Hakimiyeti Teorisi.....	14
1.2.4. Sir Halford Mackinder ve Kara Hakimiyeti Teorisi.....	16

İKİNCİ BÖLÜM

2. ÇİN'İN ENERJİ GÜVENLİK POLİTİKALARI.....	19-55
2.1. Enerji ve Güvenlik Kavramına Yönelik Genel Bir Bakış.....	19
2.1.1. Enerji ve Güvenlik İlişkisi.....	19
2.1.2. Küresel Enerji Rekabeti	23
2.1.3. Küresel Enerji Güvenlik Riskleri.....	28
2.2. Çin Enerji Sektörünün Yapısı.....	32
2.2.1. Kömür.....	32
2.2.2. Petrol.....	32
2.2.3. Doğalgaz.....	33
2.2.4. Nükleer.....	33
2.2.5. Yenilenebilir Enerji.....	34

2.3. Çin'in Enerji Yönetim Yaklaşımı.....	34
2.4. Çin'in Enerji Güvenlik Politikaları.....	39
2.4.1. İç Kaynaklarını Araştırma ve Geliştirme Politikası.....	40
2.4.2. Enerji Kaynak Çeşitlendirme Politikası.....	46
2.4.3. Ulusal Petrol Şirketlerinin Yurtdışı Enerji Yatırımları.....	49
2.4.4. Enerji Nakil Hatları Güvenlik Politikası: İnci Dizisi Stratejisi.....	51

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ÇİN 'İN GÜNEY ÇİN DENİZİ ENERJİ GÜVENLİK POLİTİKALARI.....	56-101
3.1. Çin'in Güney Çin Denizi Politikası.....	56
3.2. Güney Çin Denizi'nin Önemi.....	57
3.3. Güney Çin Denizi Sorunu: Anlaşmazlığa Neden Olan Faktörler.....	59
3.4. Güney Çin Denizi Sorunu: Bölge Ülkelerinin Hak İddiaları.....	60
3.5. Güney Çin Denizi Kriz Yönetim Yaklaşımı.....	68
3.5.1. Uluslararası Hukuk Çerçevesinde Güney Çin Denizi Sınır Çatışmasının Önlenmesi.....	68
3.5.2. ASEAN'in Güney Çin Denizi Çatışmasını Önleme Girişimi: Taraflar Arası Diyalog Süreci.....	75
3.6. Çin'in Güney Çin Denizi Enerji Politikaları.....	80
3.6.1. Güney Çin Denizi'nin Enerji Güvenliği Açısından Önemi.....	80
3.6.2. Çin'in Güney Çin Denizi Enerji Politikası.....	86
3.7. Çin - ABD Rekabetinde Güney Çin Denizi Sorunu: Çıkarlar ve Tehditler.....	95

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. ÇİN'İN ORTA ASYA ENERJİ GÜVENLİK POLİTİKALARI.....	102-138
4.1. Çin'in Orta Asya Politikası.....	102
4.1.1. Güvenlik Politikası.....	103
4.1.2. Ekonomi Politikası.....	106
4.1.3. Enerji Politikası.....	107
4.2. Orta Asya'nın Enerji Jeopolitiği.....	109
4.3. Çin'in Orta Asya Enerji Yatırımları.....	110
4.3.1. Çin'in Türkmenistan Enerji Yatırımları.....	111
4.3.2. Çin'in Kazakistan Enerji Yatırımları.....	117
4.3.3. Çin'in Özbekistan Enerji Yatırımları.....	124
4.4. Orta Asya'da Çin -Rusya Rekabet ve İşbirliği: Enerji, Güvenlik ve Ekonomi Üzerine Denge Arayışları.....	128

SONUÇ.....	139
KAYNAKLAR	153
ÖZGEÇMİŞ.....	170

ÖZET

Bu çalışmada genel itibariyle; enerji güvenliği, enerji güvenlik riskleri ve enerjinin uluslararası ilişkilerdeki önemi üzerinde durulmuş, özelde ise Çin'in çok yönlü enerji güvenlik politikası analiz edilmiştir. Bu kapsamda Çin'in enerji rezervleri, enerji tedarik ettiği ülkeler ile olan ikili ilişkileri, enerji nakil hatlarında yaşadığı güvenlik sorunları ve bu sorunlarla mücadele etme yöntemleri açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışma kapsamında Çin'in enerji arz güvenliğini tehdit eden iki sorunun olduğu tespit edilmiştir. Bunlar istikrarlı ve güvenilir enerji kaynaklarını çeşitlendirme ve enerji nakil hatlarında yaşadığı güvenlik sorunudur. Çin günümüzde enerji tedarikinin büyük çoğunluğunu istikrarsız, güvenilir olmayan, öngörülebilir gelecekte güven ortamından yoksun olacağı düşünülen ve aynı zamanda da coğrafi olarak uzak olduğu Ortadoğu'dan yapmaktadır. Bu durumun Çin'in uzun vadeli enerji güvenlik politikasını tehdit etmesi Çin'in yeni güvenilir enerji kaynağı arayışı içinde olmasına neden olmaktadır. Çin'in uzun vadeli enerji güvenlik politikasının merkezinde Ortadoğu'ya alternatif oluşturacak doğalgaz ve petrol kaynakları bakımından zengin olan aynı zamanda da Çin'e coğrafi olarak yakın olan Güney Çin Denizi ve Orta Asya bulunmaktadır. Bölgelerin Çin'e sınırı olması Çin'in enerji güvenliği açısından oldukça önemli olmakla beraber küresel rekabetin yoğun yaşandığı bölgelerdir. Güney Çin Denizi sahip olduğu hidrokarbon yataklarının ötesinde uluslararası deniz ticaretinin gerçekleştiği bölge olması nedeniyle gerek bölge içi sorunlarda ve çatışmalarda gerekse küresel güç mücadelesinin ötesinde bir etkiye sahiptir. Çalışmanın diğer konusunu oluşturan bölge ise Orta Asya'dır. Orta Asya Cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarını kazanmaları ve sahip oldukları enerji kaynaklarının zenginliği nedeni ile bu bölgede önemli güç mücadeleleri yaşanmaktadır. Bu bölgedeki güç mücadelesi bölgenin iki temel aktörü olan Çin ve Rusya arasında gerçekleşmektedir. Her iki devletin bölge üzerinde geleceğe dönük enerji, güvenlik ve ekonomik olmak üzere stratejik hedefleri vardır. Çin bu iki bölgede jeopolitik bir üstünlük kurarak enerji arz güvenliğini güvence altına almaya çalışmaktadır. Bu bağlamda Çin'in bu iki coğrafi bölgedeki rakip ülkelere karşı jeopolitik avantaj ve dezavantajları belirlenerek, Çin'in hem güvenilir enerji kaynaklarını çeşitlendirme hem de deniz ve kara bağlantılı enerji nakil hatları güvenliğini güvence altına alma çabasının ne kadar başarılı olduğu ölçülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çin, Enerji Güvenliği, Jeopolitik, Güney Çin Denizi, Orta Asya

ABSTRACT

In this study, in general; energy security, energy security risks and the importance of energy in international relations are emphasized, and China's multi-faceted energy security policy is analysed. In this context, it has been tried to explain China's energy reserves, its bilateral relations with the countries from which it supplies energy, the security problems it has experienced in energy transmission lines and the methods of combating these problems. Within the scope of the study, it has been found that there are two problems that threaten China's energy supply security. These are the diversification of stable and reliable energy sources and the security problem experienced in energy transmission lines. Today, China makes the majority of its energy supply from the Middle East, which is unstable, unreliable, considered to be lack of security in the foreseeable future and at the same time geographically distant. This situation threatens China's long-term energy security policy and push China to seek a new reliable energy source. At the centre of China's long-term energy security policy to create an alternative to the Middle East, China is focused on the South China Sea and Central Asia, which are rich in natural gas and oil resources and are also geographically close to China. Although the borders of the regions to China are very important for China's energy security, they are regions where global competition is intense. The South China Sea has an impact on both intra-regional problems and conflicts and beyond the global power struggle, as it is the region where international maritime trade takes place beyond its hydrocarbon deposits. The region that constitutes the other subject of the study is Central Asia. Due to the independence of the Central Asian Republics and the richness of their energy resources, there are significant power struggles in this region. The power struggle in this region takes place between the two main actors of the region, China and Russia. Both states have strategic goals in the region, including energy, security, and economics for the future. China is trying to secure energy supply security by establishing a geopolitical superiority in these two regions. In this context, by determining China's geopolitical advantages and disadvantages against rival countries in these two geographical regions, it is being measured how successful China's efforts to diversify its reliable energy sources and efforts to secure the security of maritime and land-connected energy transmission lines.

Keywords: China, Energy Security, Geopolitics, South China Sea, Central Asia

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo Nr.	Tablo Adı	Sayfa Nr.
1.	Çin'in Dünya Sıralamasında Geri Kazanılabılır Petrol ve Doğalgaz Miktarı.....	45
2.	GÇD'de Hak Talep Eden Ülkeler.....	60
3.	Türkmenistan'ın Doğalgaz Üretim ve İhracat Rakamları 2010-2018.....	116
4.	Çin'in Kazakistan Enerji Sektöründeki Yatırımları 1997-2015.....	119

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil Nr.	Şekil Adı	Sayfa Nr.
1.	Çin'in Enerji Kaynak Tüketimi – 2018.....	34
2.	Çin'in Petrol Sahaları.....	42
3.	Çin Halk Cumhuriyeti'nin İnci Dizisi Stratejisi Kapsamında İkili İlişkiler İçinde Olduğu Ülkelerde Kurduğu Ticari ve Askeri Limanlar.....	55
4.	Çin Cumhuriyeti'nin Yayınladığı GÇD Haritası, 1947.....	61
5.	Güney Çin Denizi'nde Hak Talebinde Bulunan Ülkelerin Egemenlik İddiaları.....	70
6.	GÇD'den Geçen Yıllık Doğalgaz Miktarı, 2016.....	83
7.	GÇD'den Geçen Günlük Ham Varil Petrol Miktarı, 2016.....	84
8.	EIA ve CNOOC'nin GÇD'deki Tahmini Petrol ve Doğalgaz Rezervleri.....	86
9.	GÇD'de Hak İddia Eden Ülkelerin Bölgedeki Petrol ve Doğalgaz Blokları.....	90
10.	CNOOC'un Bölgelere Göre Doğalgaz Üretim Sahaları.....	93
11.	ABD'nin GÇD'de Çin'i Çevreleme Politikası.....	99
12.	Çin'in GÇD'deki Askeri Üsleri.....	100
13.	Orta Asya – Çin Petrol ve Doğalgaz Boru Hatları.....	108
14.	Orta Asya Ülkelerinin Kanıtlanmış Petrol ve Doğalgaz Rezervleri.....	109
15.	Kazakistan- Çin Petrol Boru Hattı.....	122
16.	Özbekistan - Çin Doğalgaz Boru Hattı.....	127
17.	Sibirya'nın Gücü Boru Hattı (Rusya –Çin).....	138

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik Nr.

Grafik Adı

Grafik Nr.

1. Dünyada En Fazla Enerji Tüketen Ülkeler Listesi.....39
2. Çin'in Günlük Petrol Üretimi Milyon Varil, 2007-2018.....44
3. Çin'in Enerji Tüketimine Bağlı Olarak GSYİH Büyüme Oranı 1983-2015.....46
4. Çin'in Petrol ve Doğalgaz İthal Ettiği Ülkeler Sıralaması, 2019.....48
5. Çin ve Rusya'nın Orta Asya Ülkeleri ile olan Karşılıklı Ticareti, Milyar Dolar.....133

KISALTMALAR LİSTESİ

A.g.e	:Adı geçen eser
AB	:Avrupa Birliği
ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
APOC	:İngiliz–İran Petrol Şirketi
ASEAN	:Güneydoğu Asya Ulusları İşbirliği
BMDHS	:Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi
BP	:British Petroleum
CENTCOM	:Amerikan Merkez Kuvvetler Komutanlığı
CNOOC	:Çin Ulusal Açık Deniz Petrol Şirketi
CNPC	:Çin Ulusal Petrol Şirketi
COC	:Davranış Kuralları Kodu
CoCom	:Çok Taraflı İhracat Kontrolleri Koordinasyon Komitesi
DOC	:Davranış Bildirisi
EIA	:Enerji Bilgi Yönetimi İdaresi
GÇD	:Güney Çin Denizi
GSYİH	:Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
IEA	:Uluslararası Enerji Ajansı
KİT	:Kamu İktisadi Teşebbüsü
LNG	:Sıvılaştırılmış Doğalgaz
MEB	:Münhasır Ekonomik Bölge
OPEC	:Petrol İhraç Eden Ülkeler Organizasyonu
SINOPEC	:Çin Petrol ve Kimya Anonim Şirketi
SSCB	:Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
USGS	:ABD Jeoloji Araştırma Kurumu

GİRİŞ

Yenilenemeyen değerli doğal kaynaklar (petrol, doğalgaz ve kömür) üzerinde küresel rekabette giderek artan bir çatışma durumu söz konusudur. Bu çatışmalar özellikle Ortadoğu coğrafyasında görülmektedir. Ne var ki Ortadoğu ülkelerinin siyasi yapı olarak uluslararası politikada pek fazla etkin bir konumu yoktur. Ancak sahip olduğu doğal kaynakları ve jeopolitik konumları nedeniyle büyük güçler bu bölge üzerinde sistematik olarak, 20. Yy'den itibaren petrol/enerji mücadelesi vermektedirler. Bu yaşanan mücadelede devletler petrolü birbirlerine karşı güç kazanmak için elde etmeye çalışmışlardır.

Petrol ve türevlerinin işlevsel yönünün çok boyutlu olmasını kavrayan devletler, 21. Yy'de petrole farklı anlamlar yüklemeye başlamışlardır. 21. Yy'de petrolün kullanım alanı sadece güç kazanmak ile sınırlı kalmamıştır. Bilakis petrol; sanayide, ısınmada, askerî lojistik sağlamada, elektrik enerjisinde ve daha birçok alanda kullanılmıştır. Petrolün pek çok alanda kullanılması aynı zamanda ülkelerin enerji tüketiminin artmasına neden olmuştur. Dolayısıyla ülkelerin toplumsal gelişme göstermesinin enerji tüketimine olan bağımlılığı enerjiyi stratejik bir kaynağa dönüştürmüştür. Böylelikle ekonomik, politik ve askeri bakımından güçsüz ülkeler ve ekonomi, politik ve askeri bakımından güçlü ülkeler arasında yaşanan enerji kaynak mücadelesi bir çatışma ortamına dönüşmüştür.

Petrolün uluslararası ilişkilerdeki artan öneminin temel sebebi, sınırlı miktarda olması ve enerjiye ihtiyaç duyan ülkeler arasında gelecekte nasıl bir rekabete konu olacağının belirsiz olmasıdır. Zira günlük hayatımızda enerjinin kullanılmadığı bir alan neredeyse yoktur. Bu değerlendirmede enerji; gerçek kişilerin -yani insanların- günlük hayatında ana kaynak konumunda olduğu gibi, tüzel kişi olarak; şirketler ve devletler için de ana kaynak konumundadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerin ekonomileri için son derece hayati önem taşıyan değerli bir kaynaktır. Nitekim nüfus artışı, gelişen teknoloji, kentleşme, endüstrileşme ve küreselleşme sonucu ülke ekonomilerinin gelişme göstermesi, enerji talebinin artmasına neden olmaktadır. Bu hususta devletler; ucuz, temiz, güvenilir enerji kaynaklarını elde etmek arayışı içinde olmaktadır. Ne var ki hayati açıdan önemli olan bu değerli kaynak yerkürede devletlerarasında eşit bir paylaşıma sahip değildir. Dolayısıyla enerji kaynaklarının asimetrik dağılımı devletlerarasında enerji mücadelelerinin yaşanmasına neden olmaktadır.

Devletlerarasında yaşanan enerji mücadelesini tarihsel bir yaklaşımla ele alırsak enerji mücadelelerini, 20. ve 21. Yy olmak üzere iki döneme ayırmak mümkündür. Örneğin 20. Yy'de I. ve II Dünya Savaşı, Arap - İsrail Savaşı, Irak – Kuveyt Savaşı ve I.ve II. Körfez Savaşlarının yaşanmasında enerji önemli bir neden olmuştur. Ancak enerji politikalarındaki değişim ve dönüşüm 20.Yy'nin son bulmasıyla farklı bir boyuta ulaşmıştır. 20.Yy'de enerji savaşı bir tarafın kazandığı diğer tarafın kaybettiği sıfır toplam bir oyun iken, 21.Yy'de enerji politikalarındaki aktör çeşitliliğinin artmasıyla enerji diplomasisi çok aktörlü bir yapıya dönüşmüştür. Örneğin 20. Yy'de enerjiyi kendi aralarında paylaşan İngiltere ve ABD gibi gelişmiş devletler var iken, 21.Yy'de Çin, Japonya, Hindistan ve Güney Kore gibi devletlerin de enerjiyi yoğun bir şekilde kullanmaya başlaması enerji düzenindeki değişimleri başlatmıştır. 21. Yy'de politik olarak güçsüz devletler sömürülen devletler konumundan çıkıp uluslararası enerji işbirliklerinin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Örneğin Myanmar, Pakistan ve Bangladeş, 20. Yy'de İngiltere tarafından sömürülen devletler iken, 21. Yy'de Çin'in askeri, enerji ve ticari faaliyetler içinde bulunduğu önemli ortakları olmuştur.

Enerji; siyasi, askerî ve ekonomik oluşumları doğrudan ilgilendiren bir kaynaktır. Bu bağlamda devletlerin enerjiye sahip olması için; siyasi, askerî ve ekonomik açıdan güçlü olması gerekmektedir. Zira anakaraya uzak bir mesafeden enerjiyi ithal eden bir ülke ithal ettiği enerjinin güvenliğini korumak zorundadır. Aynı şekilde enerji fiyatlarında bir artış olduğu zaman da alım gücüne sahip olmalıdır ki, enerji ihtiyacını karşılayabilsin. Örneğin Çin'in yükselen ekonomisinin giderek artan bir enerji açığı vardır. Dolayısıyla enerji ihtiyacını karşılamak için; iyi bir politika, iyi bir ekonomik güç ve iyi bir güvenlik ağına sahip olmalıdır. Bu bağlamda Daniel Yergin güçlü bir enerji politikasının bir sistem dahilinde uygulanabilmesi için devletlerin ekonomik gücünün %10'nunu ve politik gücünün % 90'nını uyumlu bir biçimde kullanması gerektiğini belirtmiştir.¹ Bu nedenle enerji rekabetinin yaşandığı 21. Yy'de devletler, güvenilir enerji kaynaklarına ulaşabilmek için çok boyutlu enerji güvenlik politikaları geliştirmeye başlamıştır.

Çin de ekonomisinin ve politikasının gelişimini enerji endeksli gördüğü için ulusal ve uluslararası boyutta olmak üzere çok boyutlu enerji güvenlik politikaları geliştirmiştir. Bu hususta enerji tüketimine bağlı olarak büyüyen ekonomisini ve enerji güvenliğini güvence altına alabilmek için ülke içindeki enerji kaynaklarının kullanımına öncelik vermiştir. Ancak ülke içindeki enerji kaynaklarının yetersiz oluşu Çin'in yabancı enerji kaynaklara bağımlı olmasına neden olmuştur.

Çin'in yabancı enerji kaynaklarına bağımlı olması aynı zamanda Çin'in enerji ulaşım hatlarına bağımlı olması anlamına da gelmektedir. Esasen Çin'in enerji güvensizliğinde karşılaştığı en büyük iki sorun dış enerji kaynaklarına ve nakil hatlarına olan bağımlılığıdır. Enerjide dışa bağımlılıktan kastedilen Çin'in istikrarsız, güven ortamından yoksun Ortadoğu ülkelerine bağımlı olduğudur.

¹ Daniel Yergin, Ensuring Energy Security, **Foreign Affairs**, 2006, s, 72

Ortadoğu yaşanan iç karışıklıklar ve gelişmeler Çin'in enerji güvensizliğine neden olmaktadır. Ancak devletlerarasında yaşanan enerji rekabetinin hat safhada olduğu bu yüzyılda, enerji kaynaklarına güvenilir erişim sağlamak ve enerji ulaşım hatlarında (kara ve deniz) güçlü bir jeopolitik üstünlük kurmak Çin'in enerji güvenlik politikasının ana amacını oluşturmaktadır. Bilindiği üzere Çin deniz alanlarına sahip olmasına rağmen enerji ticaretinde önemli paya sahip olan suyollarının üzerinde hak sahibi değildir. Zira önemli suyollarının kontrolü ABD denetimi altındadır. ABD ile olası bir çatışma durumunda ABD'nin koruması altında olan suyollarından geçiş yapmakta sorun yaşayacaktır.

Pekin yönetimi kısa ve orta vadede ABD ile yaşanacak çatışma ortamından kaçınmakta, uzun vadede ise enerji geçişinin yoğun olduğu suyollarında (Hint Okyanusu, Malakka Boğazı) ABD'ye karşı jeopolitik bir üstünlük sağlamak için deniz gücünü geliştirmekte ve yeni enerji geçiş rotaları oluşturmaktadır. Bu hususta Pekin yönetimi Ortadoğu ve Afrika'ya doğrudan Çin'e bağlayacak deniz ulaşım hatları oluşturmak için İnci Dizisi stratejisi geliştirmiştir. Böylelikle Pekin yönetimi hem ana petrol tedarikçileri olan Ortadoğu ve Afrika ülkeleri ile güvenilir enerji ticareti yapabilecek hem de ABD'nin olası bir deniz ablukasına karşı enerji ulaşım güvenliğini koruma altına alabilecektir.

Geliştirilen bu strateji ile Ortadoğu ve Afrika'dan güvenilir enerji tedarik etmek elbette Çin'in enerji arz güvenliğinin güvence altına alınması açısından oldukça önemlidir. Ancak dünya genelinde büyük miktarlarda enerji talebinin olması ve enerji kaynağı olarak petrolün aşırı kullanılması Ortadoğu ve Afrika enerji kaynaklarının tükenmesine sebebiyet verecektir. Bu durum ileriki dönemlerde petrolü yoğun olarak kullanan ülkeler arasında bir çatışma nedeni olacaktır. Çin bu sorunla mücadele edebilmek için petrole alternatif oluşturacak yeni enerji kaynakları arayışı içindedir. Bu hususta doğalgazın petrole alternatif oluşturacak olması, Çin'in GÇD ve Orta Asya enerji güvenlik politikasının önemini ortaya koyması açısından oldukça önemlidir.

Pekin yönetimi enerji güvenlik risklerini en alt seviyeye çekebilmek için doğalgaz kaynakları bakımından zengin olan GÇD ve Orta Asya enerji kaynaklarına kolay erişim sağlamayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda Çin'in zengin doğalgaz kaynaklarına ev sahipliği yapan Orta Asya ve GÇD tam merkezinde bulunması Çin'in GÇD ve Orta Asya enerji kaynaklarına kolay erişim sağlaması açısından dikkat çekicidir. Çin'in bu konumu, doğal olarak Pekin yönetimine Çin'in enerji güvenliğini sağlama noktasında jeopolitik bir ayrıcalık sunmaktadır. Pekin yönetimi bu konumundan hareketle Orta Asya ve GÇD'yi Çin'e bağlayan bir enerji koridoru oluşturarak hem güvenilir enerji kaynak çeşitlendirmesi yapmakta hem de enerji arz güvenliğini güvence altına almaya çalışmaktadır.

Çalışma, konu başlığına ve konunun genel çerçevesine uygun olarak giriş ve sonuç bölümleri hariç dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde çalışmanın metodoloji ve kuramsal boyutu açıklanmıştır. Bu bağlamda çalışmanın; problemleri, amacı, sorunsalı, hipotezleri ve yöntemi belirlenip çalışmanın içeriği hakkında bilgi verilmiştir. Metodolojinin hazırlanmasıyla genel bir

çerçeve çizilmiş olup çalışmada uygulanacak olan hipotezler test edilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda enerji güvenliğinin jeopolitik kavramı ile olan yakın ilişkisi üzerinde durularak jeopolitik teoriler kapsamında Çin'in enerji güvenlik politikaları açıklanmıştır.

İkinci bölümde ilk öncelikle küresel bir güvenlik sorunu haline dönüşen enerji güvenlik sorunu açıklanmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda enerji güvenliğinin tarihsel bir değerlendirmesi yapılarak, enerji güvensizliğine neden olan sorunlar belirlenmiştir. Bu belirlenen sorunlar çerçevesince Çin'in bu sorunlarla mücadele etme yöntemleri açıklanmıştır. Bu bağlamda Çin'in enerji yönetim yaklaşımı ele alınarak Çin'in çok yönlü enerji güvenlik politikaları dört başlık altında incelenmiştir. Bu kapsamda Çin'in ulusal enerji kaynaklarını geliştirme politikası, yurtdışı enerji kaynak çeşitlendirme politikası ve enerji ithalatı yapığı ülkeler ile olan ilişkileri, Çin ulusal enerji şirketlerin denizaşırı enerji yatırımları ve son olarak enerji nakil hatlarını güvence altına alma politikası incelenmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde Çin'in enerji güvenlik politikaları GÇD kapsamında incelenmiştir. Bu kapsamda genel olarak GÇD'nin stratejik önemi, enerji kaynakları, bölgenin hukuki statüsü ve bölgesel ve küresel güçlerin (ABD) GÇD politikası incelenmiş olup özelde ise Çin'in hem bölgesel ve küresel güçlere karşı izlediği politika hem de GÇD enerji güvenlik politikaları incelenmiştir. Çalışmanın dördüncü bölümünde Çin'in enerji güvenlik politikaları Orta Asya kapsamında incelenmiştir. Bu kapsamda genelde Çin'in Orta Asya ülkeleri ile olan enerji işbirliği projeleri ve Orta Asya - Çin doğalgaz boru hatlarının Çin'in enerji güvenliği açısından önemi açıklanmış olup özelde ise Çin ve Rusya'nın Orta Asya'daki rekabet ve işbirliği yaklaşımları incelenmiştir.

Sonuç olarak Çin'in Ortadoğu bölgesine göre daha istikrarlı olan ve enerji arz güvenliğinin bir parçası olarak gördüğü aynı zamanda coğrafi olarak yakın olduğu GÇD ve Orta Asya bölgelerine yönelik enerji politikaları geliştirmesinin nedenlerini şu şekilde açıklamak mümkündür. Bu iki bölgenin enerji kaynakları üzerinde hegemon bir gücün olmayışı, enerji kaynaklarının yeni yeni keşfedilmesi, bu iki bölgenin enerji kaynaklarının Ortadoğu enerji kaynakları gibi sömürülmüş olmaması ve coğrafi olarak bu iki bölgenin tam merkezinde bulunması Çin'in bu iki bölgede yoğunlaşmasına neden olmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.METODOLOJİK VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Metodolojik Çerçeve

Enerji kaynaklarına sahip olmak isteyen devletlerarasında yüzyıllardır süren çatışmalar enerji güvenliğini tehdit etmektedir. Zira çatışmalar gerek ihracatçıları gerekse ithalatçıları gerekse de enerjinin taşınması sırasında transfer ülke konumunda olan devletlerin enerji arz talep güvenliğini tehdit etmektedir. Ancak enerji güvenliğini sadece devletlerarası çatışmalar tehdit etmemektedir. İklimsel değişiklikler, terör saldırıları, teknik aksaklıklar, iç savaşlar ve fiyat artışları gibi faktörler de enerji güvenliğini tehdit etmektedir. Enerji güvenliğini tehdit eden pek çok unsurun olması ve küresel enerji sisteminde enerji talebinin yukarı yönlü bir artış göstermesi nedeniyle ülkeler enerji tedarikini bir bölgeye bağlı kalarak sürdüremez. Bu nedenle ülkeler kaynak çeşitlendirmesi yaparak ve güvenilir enerji geçiş rotaları oluşturarak enerji güvenliğini güvence altına alabilirler.

Enerji arz güvenliğini sağlayabilen ülkeler bu sayede ekonomik güçlerini geliştirmenin yanı sıra askerî güçlerini de geliştirme imkânına sahip olup bölgesel veya küresel ölçekteki çıkarlarını da koruma altına alabilirler. Çin şu an dünyanın ikinci en büyük ekonomik gücüdür ve yakın gelecekte ABD'yi geçerek en büyük ekonomik güç olacağı tahmin edilmektedir.² Bu gücünün sürekliliğini sağlayabilmesi için daha fazla üretim yapmak zorundadır. Üretim yapabilmesi için de enerjiye daha fazla gereksinim duymaktadır. Ne var ki enerji kaynakları bakımından çok zengin bir ülke değildir ve enerji ithalatının büyük bir bölümünü (%44) istikrarsız Ortadoğu ülkelerinden ve savunmasız deniz alanlarından yapmaktadır.³

Küresel enerji talebinin arttığı bir dönemde Çin'in istikrarsız Ortadoğu enerji kaynaklarına bağımlı olması ve enerji nakil hatlarının güvenli olmayışı Çin'in enerji güvensizliğine neden olmaktadır. Zira enerji kaynaklarının kesintisiz akışı Çin'in yükselişi açısından önemlidir. Ancak küresel enerji kaynaklarının kısıtlı olması ve enerji rekabetinin üst seviyede olmasından dolayı güvenilir enerji kaynakları bulmak Çin açısından pek kolay bir durum değildir.

² Xiaodong Zhu, "Understanding China's Growth: Past, Present, and Future", **Journal of Economic Perspectives**, 2012, s. 103

³ Zha Daojong, Michal Meidan, "China and the Middle East in a New Energy Landscape", **The Royal Institute of International Affairs**, 2015, s. 1

Bu nedenle Çin artan enerji ihtiyacını karşılamak için Ortadoğu ve Afrika ülkelerinden daha fazla enerji kaynağı barındırdığı tahmin edilen GÇD ve Orta Asya'dan enerji tedarik etmeyi amaçlayan bir enerji güvenlik stratejisi izlemektedir.⁴

Bu stratejiyi uygulamasındaki amaç, özellikle ABD deniz kuvvetlerinin Çin'in enerji nakil hatlarının tehdit etmesinden kaynaklanmaktadır. Bu durum Çin'in jeopolitik konumuyla alakalıdır. Zira Çin'in deniz alanlarına sınırı olmasına rağmen ithal edilen enerji kaynaklarının büyük bir çoğunluğunun geçiş yaptığı Hint Okyanusu ve Malakka Boğazına sınırı yoktur. Dolayısıyla alternatif enerji nakil hatları bulununcaya kadar ithal ettiği enerjisi ABD koruması altındaki Hint Okyanusu ve Malakka Boğazından geçirmek zorundadır. Bu nedenle Pekin yönetimi enerji nakil hatlarının güvenliğini güvence altına almak için hem Hint Okyanusu'nda hem de dünyanın en işlek ikinci deniz ulaşım alanı olan GÇD'de askerî varlığını güçlendirmektedir.

Günümüzde deniz ulaşım hatlarından askeri gücünü geliştirerek güvenilir enerji transferi gerçekleştiren Çin, aynı zamanda kara enerji ulaşım hatlarında da üstün bir güç olmayı başarmıştır. Pekin yönetimi bu hususta Rusya'ya rağmen Orta Asya ülkelerinin tümünü doğrudan Çin'e bağlayan boru hatlarının inşa etmektedir. Böylelikle ABD tehdidi olmadan güvenilir bir şekilde Orta Asya'dan enerji akışını sağlamaktadır. Bu değerlendirmeler kapsamında Çin'in artan enerji talebini karşılamakta GÇD ve Orta Asya enerji kaynaklarının daha güvenilir kaynaklar olduğunu açıklamak bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Belirlenen bu amaç doğrultusunda çalışmanın ana sorunsalları şu şekilde belirlenmiştir.

- Çin'in enerji arz güvenliğinin ve enerji nakil hatlarının güvenliğinin sağlanması hususunda politik unsurlar mı yoksa jeopolitik unsurlar mı belirleyicidir?
- Ekonomik büyümeye bağlı olarak gelecek yıllarda daha fazla enerji açığı yaşayacak olan Çin'in güvenilir enerji kaynağı olarak gördüğü GÇD ve Orta Asya'da; ABD – Çin, Rusya - Çin çatışması yaşanması durumunda Çin'in ABD ve Rusya karşısında izleyeceği enerji güvenlik politikası bu bölgelerde jeopolitik bir güç değişimine neden olacak mıdır?
- Eğer bu bölgelerde bir güç değişimi yaşanacak ise Çin'in rakip devletlere karşı jeopolitik üstünlük kurmaktaki avantaj ve dezavantajları nelerdir?

Belirlenen bu amaç ve sorunsallardan hareketle çalışmanın kapsamı; Çin'in enerji güvenlik politikaları GÇD ve Orta Asya bölgelerinin incelenmesi şeklinde gerçekleşmiştir. Bu bağlamda

⁴ Irina Ionela Pop, "The Geopolitics of Energy Security: China's energy interest in ASEAN countries", **Centre for Geopolitics & Security in Realism Studies**, 2016, s. 10

Çin'in GÇD ve Orta Asya'daki enerji yatırımları -enerji şirketlerinin satın alınması, boru hattı inşası, enerji nakil hatlarının güvenliğini sağlamak için deniz gücünü geliştirmesi- ve bölge ülkeleri ile olan ilişkileri incelenmiştir. Çalışmada verilerin toplanması aşamasında nitel araştırma metodu kullanılmıştır. Çalışma hazırlanırken konu ilgili kütüphane katalog taraması yapıp, Çin'in enerji güvenlik politikalarını ele alan Çinli, Asyalı ve Batılı akademisyenlerin İngilizce yazdığı makale ve kitaplar incelenmiştir.

Çin'in enerji verilerinin doğruluğunun saptanması için uluslararası alanda güvenilirliği kabul edilen Uluslararası Enerji Ajansı (IEA), Enerji Bilgi Yönetimi İdaresi (EIA) ve British Petroleum (BP) gibi kurumların yayınları ve internet siteleri temel alınmıştır. Çalışmada kullanılan harita, tablo ve şekillerin görsel yapısının bozulmaması ve konu akışının bir bütünlük içinde olması için tüm veriler orijinal halleri kullanılmıştır. Sonuç olarak vaka analizi yönteminin belirlendiği bu çalışmada, genelde "Enerji güvenliği" kapsamında çalışılırken özelde ise; GÇD; Çin- ABD, Orta Asya; Çin-Rusya enerji güvenlik politikaları karşılaştırmalı şekilde incelenerek jeopolitik teoriler kapsamında açıklanmaya çalışılmıştır.

Bu bağlamda çalışmanın temel hipotezleri şu şekilde oluşturulmuştur.

- Uluslararası enerji ve ulaştırma nakil hatlarına yönelik saldırı, tehdit, terörist faaliyetler/deniz korsanlığı ve ulaşım hatlarının güvenliğinin tek bir ülke tarafından kontrol edilmesi Çin'in enerji güvensizliğine neden olacaktır.
- Yakın gelecekte petrol kaynaklarının tükenmesi ve bunun sonucu olarak petrol fiyatlarının artması günümüzde en fazla petrol tüketen ve en fazla petrole ihtiyaç duyan ABD- Çin arasında enerji mücadelelerinin yaşanmasına neden olacaktır.
- Çin'in enerji kaynakları bakımından zengin GÇD ve Orta Asya tam merkezinde yer alması Çin'e jeopolitik ve jeostratejik üstünlük sağlamak ve enerji güvenliği açısından önemli bir avantaj oluşturmaktadır.

ABD ve Çin dünyanın en fazla enerji tüketen iki ülkesidir. Bu iki ülke arasında enerji rekabetinin ileriki yıllarda bir çatışma ortamına dönüşmesi kuvvetle muhtemeldir. ABD Ortadoğu petroleri ve önemli deniz yolları üzerinde göreceli denetimini elinde bulundurarak Çin'in ana enerji tedarikçisi olan Ortadoğu ile bağlantısını kesmeye yönelik bir strateji izlemektedir. Çin ABD'nin Ortadoğu enerji kaynakları üzerindeki göreceli denetimine rağmen Ortadoğu ülkelerinden enerji ithal etmektedir. Sonuç olarak Çin ekonomik ve askeri güç bakımından ABD'yi geçinceye kadar ABD ile olan ilişkilerinde yumuşak güç politikası izleyecektir. Ancak bu durum her zaman için böyle olmayacaktır. Çin yükselişe geçen bir ülkedir. Çin ABD deniz kuvvetlerinin koruması altında olan

deniz alanlarından güvenilir enerji geçişi yapmak için deniz ulaşım hatlarında askeri gücünü geliştirerek ABD'nin deniz gücü hegemonyasına meydan okumaktadır. Sonuç olarak çalışmada elde edilen bulgulara göre Çin'in Güney Çin Denizi'nde hak iddia eden ülkeler ve ABD ile bir rekabet içinde olduğu Orta Asya ülkeleri ve Rusya ile işbirliği içinde olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

1.2. Kuramsal Çerçeve

1.2.1. Enerji Güvenliğinde Jeopolitik Unsur

Jeopolitik, coğrafi bir ortamda oynanan bir güç savaşıdır ve genellikle askeri jeopolitik ve ekonomik jeopolitik konuları çevresince ilişkilendirilmektedir. Ancak günümüzde enerji jeopolitiğini de bu güç savaşı içinde anlamlandırmak gerekmektedir. Şöyle ki enerji; devletler için endüstrileşme, kentleşme, ekonomik büyüme, askeri kapasitesini artırma, jeopolitik konumunu güçlendirme ve savaşlarda başarı elde etmek demektir. Dolayısıyla enerji jeopolitiği diğer jeopolitik unsurların (askeri ve ekonomik) ana bileşeni durumundadır.⁵ Örneğin Kömür ve Buhar Çağı İngiltere'nin, Petrol Çağı ABD'nin askeri ve ekonomik yükselişinin temelini oluşturmuştur. Her iki devlet güçlü olduğu dönemlerde doğal kaynaklar ve bu kaynakları tüketicilere ulaştıran ticaret rotaları/ yollarını kontrol altına alarak uluslararası sistemin belirleyici ülkeleri olmuşlardır. Günümüzde Pekin yönetimi de tıpkı İngiltere ve ABD gibi enerji kaynakları ve enerji kaynaklarının geçtiği rotalar üzerinde hakimiyet kurmaktadır.

GÇD'den Hint Okyanusu'na Hint Okyanusu'ndan Aden Körfezine kadar Pekin yönetimi Çin'in enerji nakil hatlarını kontrol altına almaktadır. Bahsi geçen bu deniz alanlarından geçen Çin ticaret gemilerinin ve petrol tankerlerinin güvenliği Çin donanma güçleri tarafından korunmaktadır. Pekin yönetimi nakil hatlarının güvenliğini koruma altına almasına iten neden esasen enerji geçişinin yapıldığı deniz nakil hatlarının savunmasız olmasıdır.

Pekin yönetimi olası bir saldırı veya engelleme karşısında anında müdahale edebilmek için Aden Körfezi'nde ve Hint Okyanusu'nda donanma kuvvetlerini konuşlandırmaktadır. Pekin yönetimi hiç şüphesiz Aden körfezi ve Hint Okyanusu'nda donanma güçlerini konuşlandıracak üsler edinmesi uzun soluklu izlenen bir politika sonucunda oluşmuştur. Bugün itibarıyla Pekin yönetimi Cibuti, Pakistan ve Myanmar'da Çin donanma kuvvetlerini konuşlandıracak askeri limanlara sahiptir.⁶

⁵ Robert D. Kaplan, "The Geopolitics of Energy", **Stratfor Worldview**, 2014, s. 1

⁶ Zach Vertin, "Great power rivalry in the Red Sea: China's experiment in Djibouti and implications for the United States", **Brookings Institution**, 2020, s. 4

1.2.2. Jeopolitik Kavramın Tarihsel Gelişimi ve Alman Jeopolitiği

Jeopolitik çalışmalara Antik Yunan döneminden itibaren rastlamak mümkündür. Söz konusu dönemdeki filozoflar, düşünürler ve devlet adamları yaşadığı ülkenin ve bölgenin tarihi, coğrafı, kültürel, askeri, ekonomik ve jeopolitik meselelerini incelemekte, toplumsal yaşamı düzenlemekte ve komşu ülkelerle ilişkiler içine girmektedir. Ancak bu zaman dilimi içerisinde bahsi geçen unsurları bir çatı altında toplayan ve bu unsurları bir bilimsel temele dayandıran yapının olmayışı jeopolitiğin bir bilim dalına dönüşmesine imkan tanımamıştır.⁷

Jeopolitik bilimsel bir temele dayandırılmadan önce, 19. Yy'nin sonlarına değin siyasi coğrafyanın yerine kullanılmıştır. Ancak siyasi coğrafya ve jeopolitik arasında her ne kadar benzerlikler olsa da her iki kavram özelde farklı konuları ele almaktadır.⁸ Siyasi coğrafya; devletlerin konumunu, şeklini, büyüklüğünü, doğal kaynaklarını, sınırlarını, nüfus yapısını inceler ve devletlerin politik kararları hususunda her hangi bir politik söylemde bulunmaz. Oysa jeopolitik, doğrudan doğruya devletlerin siyasi ekonomik sosyal askeri ve stratejik unsurlarının yorumlanmasında ve uygulanmasında fikir beyan eder. Bu bağlamda siyasi coğrafya ile jeopolitik arasındaki temel farkı şu şekilde açıklamak mümkündür. Siyasi coğrafyanın geleceğe dönük hükümler çıkaran ve çıkan hükümler sonucunda nasıl bir yol izlemesi gerektiğini açıklayan bir yapısı yoktur. Jeopolitikanın ise geleceğe dönük hükümler çıkaran bir yapısı vardır.⁹

Siyasi coğrafyanın dünyada yaşanan siyasi gelişmeleri açıklamakta yeterli katkıyı yapamaması jeopolitik kavramının doğmasına neden olmuştur. Jeopolitik 19. Yy'nin sonundan itibaren gelişmeye başlamış ve 20. Yy'nin ilk yıllarından itibaren sıklıkla kullanılmaya başlamıştır. Jeopolitik kavramı II. Dünya Savaşı'na kadar uluslararası politikada yaygın bir biçimde kullanılmıştır. Özellikle Almanya ve Anglo- Sakson dünyasında yaygın olarak kullanılmıştır.¹⁰ Jeopolitik kavram ilk kez, 1916 yılında Rudolf Kjellen'in "Bir Organizma Olarak Devlet" (Staten Som Lifsform) isimli çalışmasında kullanılmıştır. Kjellen, insan toplulukları ile üzerinde yaşamakta olduğu toprak parçası arasındaki karşılıklı etkileşim üzerinde durmuş ve canlı bir organizmaya benzettiği devleti bu yönüyle incelemiştir.¹¹

Kjellen insan ve toprak parçası arasındaki etkileşimi açıklayabilmek için 5 unsur ortaya koymuştur.

⁷ Ali Hasanov, **Jeopolitik**, Babıali Yayınevi, İstanbul, 2012, s. 15

⁸ A, g, e, s. 17

⁹ Bilal Karabulut, **Strateji Jeostrateji Jeopolitik, Uluslararası İlişkilerde Anahtar Kavramlar Serisi 1**, Barış Kitabevi, Ankara, 2013, s. 36

¹⁰ A, g, e, s. 37

¹¹ Emilija Manić, Milomir Stepić, "Geopolitical and Geoeconomical Causes of the First World War", **Institute for Political Studies**, 2015, s. 13

- Jeopolitik (coğrafya ve devlet),
- Sosyopolitik (devletin sosyal yapıları),
- Demopolitik (nüfus ve devlet),
- Kratopolitik (yönetimsel organizasyonlar)
- Dekopolitik (devletin doğal kaynakları) bahse konu canlı organizmanın unsurları olarak kabul edilmiştir.¹²

Kjellen'e göre bu beş unsurun en önemlisi jeopolitiktir. Jeopolitik, devlet toprağının araştırılmasını ifade etmektedir. Jeopolitik devlet kavramını iç politikanın bir öznesi olmaktan çıkarıp dış politikanın bir öznesi haline getirmiştir. Bu sayede devletlerin mevcudiyetlerini sürmekteki yayılmacı yönü vurgulanmıştır. Devleti yaşayan bir organizma olarak tanımlayan Kjellen, bu organizmanın gövdesi olarak ülkeyi, beyni olarak devletin idare merkezini ve damarları olarak; karayolları, demiryolları ve nehirleri kabul etmektedir.¹³

Kjellen devleti yaşayan bir organizmaya benzetmesine iten neden, insanlarla devletlerin arasında ortak bir noktanın olmasıdır. Zira insanlar doğar, büyür ve gelişir devletlerde tıpkı insanlar gibi doğar, büyür ve gelişir. Devletin varlığını yine devletin gücünde gören Kjellen, devletin varlığının devam ettirilebilmesi için güç unsurunu ön plan çıkarmıştır. Kjellen jeopolitik perspektiften açıklamaya çalıştığı devleti, üç coğrafi etkene dayandırmaktadır. Devletin etki alanını belirleyen etkenler; genişleme, toprak bütünlüğü ve hareket özgürlüğüdür. Bu etkenleri elinde bulunduran devlet gücü elinde bulunduracaktır. Dolayısıyla yayılmacı bir politika izleyip hayatta kalabilecektir.

Jeopolitik kavrama önemli katkılar sunan bir başka jeopolitikçi, Alman Coğrafyacı ve Antropolog Friedrich Ratzel'dir. Ratzel, jeopolitik ile ilgili görüşlerini 1897'de yayınladığı "Politische Geographie-Siyasi Coğrafya" adlı eserinde açıklamıştır. Ratzel, çalışmalarını Darwin'in Doğal Seleksiyon Teorisi'nden esinlenerek oluşturmuştur.¹⁴ Ratzel'le ilişkilendirilen en önemli jeopolitik teorilerinden biri "Devlet içi Alan Teorisi'dir. Söz konusu çalışmada Darwin'in doğal seleksiyon teorisini devlete uyarlamış ve önemli sonuçlara ulaşmıştır. Ratzel'in teorisine göre; devlet belirli bir mekanda kök salan canlı bir bünyedir.

Ratzel'e göre bir canlı bünye olarak devlet, varlığını devam ettirebilmek için doğal olarak diğer bünyelerle bir temas halinde bulunur ve onların yaşam kaynaklarından beslenerek varlığını sürdürür. Bu anlayışa göre devletlerin hayat alanını kazanmak için yeni alanları/bölgeleri kendi topraklarına

¹² Manić, a, g, e, s. 14

¹³ Karabulut, a, g, e, s. 45

¹⁴ Hasanov, a, g, e, s. 44

katması gerekmektedir. Bu durum hiç şüphesiz en az iki devletin belirli bir toprak parçası üzerinde mücadele etmesini gerektirmektedir. Bu bağlamda görece zayıf olan devlet güçlü olan devlete toprak parçasını istem dışı bırakmak zorunda kalacaktır. Buradaki mantık yayılmacı bir politika izleyerek devletin büyümesidir.¹⁵

Ratzel'e göre bir devletin büyümesinin ve gelişmesinin yedi kuralı vardır. Bu yedi kuralı gerçekleştiren devlet büyür ve hayat alanını genişletir.

- Devletlerin alanı, aynı kültüre sahip nüfusun genişlemesi ile büyür.
- Bölgesel büyüme, gelişimin diğer yönlerini takip eder.
- Bir devlet daha küçük birimleri emerek büyür.
- Sınır, devletin gücünü ve büyümesini yansıtan çevre organıdır; bu yüzden kalıcı değildir.
- Büyümedeki devletler politik olarak değerli toprakları emmeye çalışır.
- Büyüme ivmesi, daha gelişmiş bir uygarlıktan ilkel bir devlet gelir.
- Bölgesel büyümeye yönelik eğilim bulaşıcıdır ve bulaşma sürecindeki artışlar süreklilik gösterir.¹⁶

Ratzel'in dünya politikasını etkileyen ana görüşü, devletlerarasındaki sınırlar hakkında olanıdır. Ona göre sınırlar bir devletin gücünü yansıtır güçlü olmak isteyen devlet ise geniş bir saha alanına ve hakim bir mevkie sahip olması gerekmektedir. Böylece dünya hakimiyetini kazanmak için mücadele eden birkaç devlet ortaya çıkacak ve zayıf devletler güçlü devletler tarafından tarih sahnesinden silinecektir.

Ratzel'in jeopolitik kavrama bakışını özetlemek gerekirse; devletler canlı varlıklar gibi doğan gelişen ve ölen canlı varlıklardır. İnsan bünyesiyle devlet yapısı arasında bu bakımdan benzerlikler vardır. Devletin varlığında ve yapısında zorunlu hayat alanı yani mekan (RAUM) en önemli politik ve coğrafi konumdadır ve hayati öneme sahip olan mekan – hayat alanı – devletlerin politikalarında merkezi konumdadır.¹⁷

Jeopolitiği pozitif bir bilim dalı olarak gören Haushofer jeopolitika ile olan görüşlerini daha çok Ratzel ve Kjellen teorilerinden esinlenerek oluşturmuştur. I. Dünya Savaşı sonrasında

¹⁵ Muhittin Demiray, İsmail Hakkı İşcan, "Uluslararası Sistemde güvenlik Kavramının Değişimi Ekonomik Ve Jeopolitik Arka Planı" **Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi**, 2008, s. 148

¹⁶ Mark Polelle, **Raising Cartographic Consciousness: The Social and Foreign Policy Vision of Geopolitics in the Twentieth Century**, Lexington Books, 1999, s. 97

¹⁷ Mark Bassin, "Imperialism and the nation state in Friedrich Ratzel's political geography", **Progress in Human Geography**, 1987, s. 477

Almanya'nın yenilgisinin nedenlerini araştıran Haushofer, yaptığı çalışmalarda Almanların karasal açıdan dünyadan kopuk olduğunu, savaş taktiklerinin yetersiz kaldığını, evrensel jeopolitik ve askerî gerçekliklerden habersizliğinin bir sonucuna varmış ve bu nedenlerden dolayı Almanların I. Dünya savaşında tesadüf eseri yenildiğini iddia etmiştir.¹⁸

Almanya'nın II. Dünya Savaşı öncesindeki jeopolitik önceliklerinin belirlenmesinde önemli bir rol üstlenen Haushofer, Alman jeopolitik çalışmalarının temelini, Karasal Blok ve Yaşam Alanı (Lebensraum) teorileriyle açıklamıştır. Haushofer Anglosakson jeopolitikçilerine bir tepki olarak Avrupa'daki tüm Almanların bir çatı altında toplanmasını savunmuştur. Bu "Pangermenik" yaklaşım aslında "Lebensraum" politikasına önemli ölçüde destek sağlamıştır.¹⁹

Zira Haushofer göre güçlü devlet sürekli olarak sınırlarını genişletmek zorundadır. Almanya da dönemin güçlü ülkesidir ve gücünü sürekliliğini sağlayabilmek için yeni yerleri topraklarına katması gerekmektedir. Ancak emperyalist güçlerin yayılmacılığının durdurulması gerekmektedir. Ona göre emperyalist güçlerin yayılmacılığından kurtulmanın yolu Karasal Blok'u oluşturmaktan geçmektedir. Almanya ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyet Birliği (SSCB) oluşturacağı bu blokun bir dünya adası olması gerektiğini savunan Haushofer, Karasal Blok'a daha sonra Çin ve Japonya'nın katılmasıyla blokun kıtalar arası bir bloka dönüşeceğini belirtmiştir. Zira Çin ve Japonya'nın Karasal Blok'a katılmasıyla ABD ve İngiltere arasında bir tampon bölge oluşturulacaktır.²⁰

Dolayısıyla her iki emperyalist ülke arasındaki iletişim kopacak ve kendi bölgelerinde sıkışıp kalacaklardır. Böylece Almanya Avrupa'nın tamamını ve Asya topraklarını ilhak etmek suretiyle sınırlarını genişletebilecek ve kıtanın en büyük devletine dönüşebilecektir. Ancak Almanya'nın iki cephede (ABD ve İngiltere) savaşmaması gerekiyordu. Zira ABD ve İngiltere'ye karşı SSCB, Japonya ve Çin ile ittifak yapmak Almanya'nın savaşta durumu belirleyecektir.

Sonuç olarak Haushofer'e göre Almanya'nın jeopolitik geleceği iki blok arasında yaşanan çekişmeler sonucunda belirlenecektir. Bir tarafta ABD ve İngiltere diğer tarafta SSCB, Japonya ve Çin oluşturduğu blok kendi aralarında mücadele verirken güç kaybına uğrayacaktır. Dolayısıyla Almanya fazla güç kaybetmeden yayılmacı politikasını izleyebilecektir. Ancak Haushofer'in Almanların hayat alanını genişletmek için SSCB, Japonya ve Çin ile ittifak kurmak düşüncesi Nazi iradesi tarafından benimsenmemiştir. Bilakis Nazi yönetimi SSCB ile II. Dünya Savaşı'nda savaşmıştır. Savaş sonun da Almanların SSCB'ye yenilmesiyle jeopolitik teorilerin önemini Almanya'da güç kaybetmiştir. Hatta Alman eğitim programlarından kaldırılmıştır.²¹

¹⁸ Hasanov, a, g, e, s. 52

¹⁹ A, g, e, s. 54

²⁰ A, g, e, s. 55

²¹ Alexandre Defay, **Jeopolitik**, Çev. İsmail Yerguz, 1. Baskı, Dost Yayınevi, Ankara, 2005, s. 7

Enerji güvenliği ve jeopolitik arasındaki yakın ilişkiyi açıklamak için jeopolitikanın kurucu babaları olarak nitelendiren Kjellen, Ratzel ve Haushofer'in çalışılmalarına değinmek yerinde olacaktır. Bu hususta Çin'in enerji güvenlik politikaları Kjellen, Ratzel ve Haushofer'in jeopolitik kavrama yükledikleri anlam çerçevesince incelenecektir. Jeopolitikanın bilimsel bir bilim dalı olmasına öncülük eden Kjellen, Ratzel ve Haushofer çalışmalarından hep bir coğrafi alandan bahsetmişlerdir ve devleti jeopolitikanın belirleyicisi olarak görmüşlerdir.

Bahsi geçen bu üç teorisyen devletin büyüüp gelişmesi için devletlerin doğal kaynakları kullanmalarını ve doğal kaynaklar üzerinde hâkimiyet kurmasını zorunlu bir şart olarak görmüşlerdir. Örneğin Kjellen yaşayan bir organizmaya benzettiği devletin varlığını devam ettirebilmesi için doğal kaynakları emmesi/kullanması gerektiğini belirtmiştir. Öte yandan bu doğal kaynaklara ulaşabilmek için devletin güç unsurunu elinde bulundurması gerektiğini ifade etmiştir. Çalışmasında doğal kaynakları emmeyen ve gücü elinde bulundurmayan devletin sonunda yok olacağı sonucuna varmıştır. Kjellen'in mantığına göre devletin varlığın devam ettirilebilmesi için doğal kaynakların emilmesi/ kullanılması ve doğal kaynaklar üzerinde hâkimiyet kuracak kadar güçlü bir konumda olması gereklidir.

Günümüzde enerji ihtiyacını karşılayamayan devletin/devletlerin büyüüp gelişmesi oldukça zordur. Bu nedenle enerji arz güvenliğini güvence altına almak isteyen devletler enerji kaynaklarını ve enerji nakil hatları üzerinde hâkimiyet kurma mücadelesi vermektedirler. Tatbikî bu enerji kaynakları ve enerji nakil hatları üzerinde hâkimiyet kurmak her devletin başarabileceği bir durum değildir. Zira enerji kaynakları ve nakil hatları üzerinde hâkimiyet kurma çabası içinde olan devletin güçlü bir donmama gücüne ve uluslararası enerji politikalarında etkin bir konunun olması gerekmektedir.

Örneğin Asya kaplanları olarak bilinen Tayvan enerjide dışa bağımlıdır ve enerji ithalatının büyük çoğunluğunu Ortadoğu ülkelerinden karşılamaktadır.²² Ne var ki Tayvan'ın Ortadoğu'dan ithal ettiği enerji kaynaklarının geçiş yaptığı enerji nakil hatlarını koruyacak ne güçlü bir donanma gücü vardır ne de uluslararası enerji piyasasında etkin bir konumu vardır. Çin özelinde bu değerlendirmeyi yapacak olursak Çin uluslararası enerji piyasalarının belirlenmesinde etkin bir konuma sahiptir ve Ortadoğu'dan ve Afrika'dan ithal ettiği enerji kaynaklarını geçiş yaptığı deniz nakil hatlarının güvenliğini sağlayacak kadar güçlü bir donanması vardır.²³ Öte yandan dünya genelinde enerji zengini ülkeler ile yaptığı uzun vadeli enerji antlaşmaları ve uluslararası enerji şirketlerini satın alması ve enerji sahalarına yaptığı yatırımlar hiç şüphesiz Çin'in uluslararası enerji piyasasındaki etkin konumunun bir göstergesidir.

²² Yun-Hsun Huang, Jung-Hua Wu, "Energy Policy in Taiwan: Historical Developments, Current Status and Potential Improvements", **Energies**, 2009, s. 626

²³ Lirong Wang, "Sea lanes and Chinese national energy security." **Journal of Coastal Research**, 2015, s. 574

Enerji ve jeopolitika arasındaki yakın ilişkinin önemine değinen bir başka jeopolitikçi ise Ratzel’dir. Ratzel de çalışmasında devleti büyüyen bir canlı bir bünye olarak görmektedir ve devletin büyüüp gelişmesi için yeni hayat alanı oluşturması gerektiğini belirtmiştir. Ratzel’e göre yeni alan oluşturmak isteyen devlet diğer rakip devlet ile rekabet etmek zorundadır. Bu rekabette görece güçsüz olan devletin toprak parasını güçlü devlete bırakacaktır. Böylelikle yeni toprak parçası kazanan devlet hem yeni alanlara hem de yeni doğal kaynaklara sahip olacaktır.

Günümüzde devletlerarasında yaşanan enerji rekabeti Ratzel’in mantığı çerçevesince şekillenmektedir. Enerji bağımlılığı olan her bir devlet güvenli enerji kaynak arayışı içinde olmaktadır. Güvensizlik duyduğu bölgeye alternatif oluşturacak yeni bölgelerden enerji ihtiyacını karşılamaya çalışmaktadır. Bu hususta Çin güvensizlik duyduğu Ortadoğu’ya alternatif oluşturacak yeni kaynak ülke arayışı içindedir. Örneğin Latin Amerika, Afrika, Orta Asya ve Rusya Çin’in son zamanlarda enerji işbirliği içinde olduğu yeni bölgeler ve ülkelerdir. Bu bölgelerde ve ülkelerde enerji yatırımları yaparak enerji arz güvenliğini güvence altına almaya çalışmaktadır.

Haushoefer devletin varlığını devam ettirebilmesi için emperyalist bir genişleme yapmasının gerektiğini savunmuştur. Emperyalist genişleme sayesinde devlet yeni yaşam alanları edinmiş olacaktır. Bu sayede devletin kendisi ve halkı daha müreffeh bir ortamda varlığı devam ettirebilecektir. Bugün Çin’in enerji politikalarının merkezinde gördüğü GÇD’de yapığı genişleme politikası Haushoefer’in yaşam alanı teorisi ile birebir örtüşmektedir. Çin GÇD’de yeni yaşam alanları oluşturmak için bölgede emperyalist bir genişleme politikası izlemekte olup; bölgedeki devletlerin adalarını ve resiflerini işgal etmekte, deniz üzerinde yapay adalar oluşturmakta ve nihayetinde işgal altındaki adlar ve resifleri çevreleyen deniz alanlarının doğal kaynaklarını kontrol etmektedir.

1.2.3.Alfred Mahan ve Deniz Hakimiyeti Teorisi

Klasik Anglosakson jeopolitiğinin temelini oluşturan ve dünya hakimiyeti için denizlerin önemine değinen Alfred Thayer Mahan, *Deniz Gücünün Tarih Üzerine Etkisi (1660-1783)*” (The Influence of Sea Power Upon History) adlı çalışmasını, 1890 yılında yayınlamıştır. Mahan bu eserinde dünya üzerindeki tüm kara ve deniz imparatorluklarının tarih içindeki rolünü analiz etmiş ve deniz ülkelerinin kara ülkelere karşı her açıdan üstün olduğu çıkarımında bulunmuştur.²⁴

Dünya hâkimiyeti için denizlerde üstün bir güç olmanın önemine vurgu yapan Mahan, görüşlerini donanma gücünün gelişimine ve yayılmacılığın bir devlet politikası olarak uygulanmasına dayandırmıştır. Emperyalist bir düşünce sistemi üzerine kurduğu teorisini İngiltere’yi

²⁴ Khoo Koh Giok, “Sea Power As A Strategic Domain”, *Pointer Journal of the Singapore Armed Forces*, 2015, s. 2

analiz ederek açıklamaya çalışan Mahan, İngiltere'nin büyük bir deniz gücü olmasında İngiltere'nin yükselişe geçtiği dönem ve İngiliz deniz gücünün gelişmesi arasındaki uyuma dikkat çekerek, dünyanın başlıca stratejik deniz alanlarını (Cebelitarık, Süveyş Kanalı, Ümit Burnu ve Malakka Boğazı) elinde bulunduran İngiltere'nin bu sayede küresel bir güç olduğunu belirtmiştir.²⁵

Özelikle denizleri ve önemli su yollarını elinde bulundurmanın önemine değinen Mahan, ABD'nin de tıpkı İngiltere gibi büyük bir güç olabileceğini savunmuştur. Bunun için ilk öncelikle ABD'nin biran önce deniz gücünü geliştirmesi gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca ABD ve İngiltere arasındaki benzerliğe de dikkat çekerek İngiltere'nin ada pozisyonunun gelişimini üstün bir deniz gücü vasıtasıyla desteklediğini ve ABD'nin de neredeyse benzer bir durumda olduğunu yani bir ada devleti olduğunu belirtmiştir.

Mahan analiz ettiği İngiltere örneğinden yola çıkarak bir ülkenin deniz gücünün gelişimini etkileyen faktörleri altı başlık altında toplamıştır. Bunlar; coğrafi konum, fiziki yapı, arazinin büyüklüğü, nüfus sayısı, ulusal karakter ve hükümetin karakteridir.²⁶ Bu unsurlardan en önemli olanı ona göre ulusal karakterdir. Zira bir ülkenin coğrafi konumu her ne kadar çok önemli olsa da, üzerinde yaşayan millet denizci bir karaktere sahip değilse deniz gücü etkin bir şekilde kullanılamaz ve harekete geçirilemez. Dolayısıyla ilk olarak ulusal karakter dinamik bir hale getirilmez. Sonrasında ise diğer unsurlar bir bütünsellik içinde devreye sokulmalıdır. Sonuç olarak çalışmada ABD'nin de İngiltere gibi deniz gücü olma potansiyeline sahip olduğunu belirten Mahan, deniz kontrolü için donanmanın güçlendirilmesini ve denizaşırı üsler edinilmesini tavsiye etmiştir.

Mahan'ın deniz hâkimiyet kuramı çerçevesinde enerji güvenliği açısından jeopolitik unsurun önemine değinecek olursak, enerji güvenliği hususunda şu değerlendirmeleri yapmak mümkündür. Daha önce çalışmada belirtildiği üzere enerji yerkürede eşit bir dağılıma sahip değildir ve enerjiyi yoğun bir şekilde kullanan devletler enerji kaynaklarının bulunduğu bölgelere uzak bir konumdadır. Enerji açığı olan devletler belirli bir coğrafya üzerinden enerji nakillerini gerçekleştirmek zorundadır. Ancak enerji nakillerinin yoğun olarak gerçekleştiği kara ve deniz alanlarının güvenliği her geçen gün daha çok tehdit edilmektedir.

Bu tehditler gerek terörist gruplar tarafından gerek önemli deniz alanları üzerinde yaşanan ülkelerarası sürtüşmelerden gerekse de boru hatlarına yapılan saldırılar sonucu yaşanmaktadır. Enerji transferleri karadan geçen boru hatları vasıtasıyla ve büyük petrol tankerlerin geçiş yaptığı önemli denizler ve boğazlar üzerinden yapılmaktadır. Her ne kadar boru hatları vasıtasıyla ülkeler arası enerji nakli gerçekleştirilmiş olsa da günümüzde enerji nakli yoğun olarak deniz hatları üzerinde gerçekleştirilmektedir. Çin de ithal enerji kaynaklarının büyük bir kısmını deniz nakil hatları üzerinden

²⁵ Khoo Koh Giok, a, g, e, s. 4

²⁶ Yılmaz Tezkan, Murat Taşar, **Dünden Bugüne Jeopolitik**, İstanbul, Ülke Kitapları, 2013, s. 27

gerçekleştirmektedir. Özellikle Ortadoğu coğrafyasından ithal ettiği enerji miktarı toplam ithal ettiği enerji miktarının %44 oluşturmaktadır.²⁷

Deniz nakil hatlarının ABD tarafından kontrol edilmesi dünyanın en fazla enerji tüketen ülkesi olan Çin'in enerji güvensizliği duymasına neden olmaktadır. Bu nedenden dolayı Pekin yönetimi denizler üzerindeki çıkarlarını koruyabilmek için donanma gücünün gelişimine önem vermiştir. Bu doğrultuda ilk öncelikli olarak 2012 yılında Liaoning isimli ilk uçak gemisini ve 2017 yılında 001A adlı uçak gemisini ve son olarak 2019 yılında üçüncü nesil nükleer 002 adlı uçak gemisini ulusal ve uluslararası sulardaki çıkarlarını korumak için Çin deniz kuvvetleri komutanlığı hizmetine sunmuştur. Öte yandan uçak savaş gemilerine lojistik ve güvenlik sağlamak için yeni nesil savaş gemileri ve denizaltıları yapımına ağırlık vermiştir.²⁸

Çin günümüzde ABD'ye kıyasla zayıf bir donanma gücüne sahip olsa da deniz nakil hatlarının güvenliğini koruyabilecek yetkinlikte donanma gücüne sahiptir. Sonuç olarak Çin'in, donanma gücünü geliştirmesi hem denizler üzerindeki ABD hegemonyasını kırmakta hem de enerji nakil hatlarının güvenliğini güvence altına almaktadır.

1.2.4.Sir Halford Mackinder ve Kara Hakimiyeti Teorisi

İngiliz jeopolitik ekolüne önemli katkıları olan Sir Halford John Mackinder Kalpgah kuramını; 1904, 1919 ve 1943 tarihli üç ayrı çalışmada açıklamıştır. İlk çalışması olan Tarihin Coğrafi Mihveri (The Geographical Pivot of History) başlıklı bildirisinde deniz gücünün kara gücü karşısında zayıfladığını ileri sürerek Kalpgah Kuramı'nın ilk temellerini atmıştır.²⁹

Bu çalışmada üç öngörü ortaya koymuştur. İlki coğrafi keşiflerin, 20. Yy'de son bulduğunu yani yeni yerlerin keşfedilmesine gerek kalmadığını iddia ederek deniz gücünün görece zayıfladığının savunmuştur.³⁰ Ona göre bundan sonraki süreçte uluslararası sistem daha çok bütünleşecek ancak siyasal ve ekonomik yönden zayıf devletler parçalanıp yok olacaktır. İkincisi ulaşım teknolojisinin gelişimiyle deniz yolları vasıtasıyla ulaşılamayan yerlere artık demir yollarıyla ulaşılacağını ileri sürmüştür. Dolayısıyla bu yeni dönemde deniz gücü ile kara gücü artık rekabet edebilecek konuma gelmiştir.

²⁷ Erica Downs, "China-Middle East Energy Relations", **Brookings Institution** 2014, s., 2

²⁸ Ronald, O'Rourke, "China naval modernization: Implications for US navy capabilities: Background and issues for congress". **DIANE Publishing**, 2010, s. 8

²⁹ Tezkan, Taşar, a, g, e, s. 29

³⁰ Christopher Fettweis, "Revisiting Mackinder and Angell: The Obsolescence of Great Power Geopolitics", **Comparative Strategy**, 2003, s. 110

Bu çalışmasındaki son öngörüsü ise “Mihver Bölge” (Pivot Area) kavramıdır. Mihver Bölge’yi Avrupa ve Asya’nın oluşturduğu tek bir kıta olarak düşünmektedir ve bu bölgeyi “Avrasya” olarak tanımlamaktadır. Mackinder, kara gücü iletişim araçlarının gelişmesiyle Avrasya’nın kıyılarına doğru ilerlenilebileceğini ve burada etkin bir güç haline geldikten sonra kara gücünün yanında güçlü bir deniz gücü oluşturan devletin aynı zamanda dünyaya hakim olacağını iddia etmiştir. Mackinder’in bu çalışmasına göre; dünyaya hakim olmak isteyen devletin Avrasya’ya hakim olması gerekmektedir.

Mackinder I. Dünya Savaşı’nın hemen sonrasında, 1919 yılında Demokratik İdealler ve Gerçek (Democratic Ideals and Reality) adlı kitabında daha önce ileri sürdüğü görüşlerini geliştirmiştir. Mackinder bu çalışmasında bir alan genişlemesinde bulunarak “Merkez Bölge” (Heartland) kavramını oluşturmuştur. Mackinder, 1919 yılındaki çalışmasında, mihver bölgesinin dışında Heartland’ı çevreleyen iki hilalden bahseder. Bunlar kıtasal Avrupa ve Asya ülkelerinin oluşturduğu İç Hilal ve Dış Hilal’dir. Almanya, Avusturya, Balkanlar, Türkiye, Hindistan ve Çin’in oluşturduğu İç Hilal ve İngiltere, Afrika, Avustralya, Güney Afrika, Japonya ve ABD’nin oluşturduğu Dış Hilal’dir.³¹

Mackinder’in temel endişesi, Mihver bölgeyi elinde tutan SSCB ile iç hilalde bulunan Almanya’nın ittifak kurmasıdır. Zira geniş bir coğrafi alan sahip olan SSCB ile gelişmiş Alman endüstrisinin birleşmesi dünya imparatorluğunu ele geçirebilecektir. Bu nedenle Almanya ve SSCB ittifakının kurulmaması için Fransa’nın katılımıyla denizlerde üstün güç olan İngiltere ve ABD ittifakının kurulmasını önermiştir.

Mackinder, Demokratik İdealler ve Gerçek adlı çalışmasında Asya, Avrupa ve Afrika’nın tek bir kara parçası olduğu kabul eder ve bu kara parçasını, “Dünya Adası” olarak belirtir. Mackinder dünya hâkimiyetine sahip olmak isteyen güç için şu öngöründe bulunmuştur. Dünya hâkimiyetine sahip olmak isteyen güç; İlk olarak doğu Avrupa’yı ele geçirmesi gerekmektedir. Zira doğu Avrupa’yı ele geçiren güç merkez bölgeye kontrol edecektir. Merkez bölgeyi hakim olan güç bu seferde dünya adasını kontrol edecektir. Sonuç olarak dünya adasına hakim olan güç böylece dünyayı kontrol edebilecektir.³²

Mackinder, 1943 yılında yayınlanan son çalışması olan Yer Küresi ve Barışın Kazanılması (The Round World and the Winning of the Peace) adlı makalesinde Kalpgah Kuramı’nı yeniden ele almıştır. Son çalışmasında “Heartland” olarak nitelendirdiği bölgeyi biraz daha batı sınırına kaydırmıştır. Bu çalışmasında Kuzey Doğu Amerika ile Kuzey Batı Avrupa’nın siyasi ve ekonomik

³¹ Francis P. Sempa, **Geopolitics From the Cold War to the 21st Century**, Transaction Publishers, 2002, s. 12

³² Eldar Ismailov, Vladimir Papava, “The Heartland Theory and the Present-Day Geopolitical Structure of Central Eurasia”, **Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program**, 2010, s. 85

açından hızla gelişmesi Mackinder’i Merkezi Bölgeye rakip Kuzey Atlantik Bölgesinden söz etmeye yöneltmiştir. Ayrıca Asya’nın Güney Doğusundaki Muson bölgesini ve Güney Atlantik Bölgesini geleceğin önemli bölgeleri olarak görmeye başlamıştır. Sonuç olarak her üç çalışmasında “Heartland” olarak nitelendirdiği bölgenin sınırlarını siyasi, ekonomik ve teknolojik nedenlerden dolayı değiştirmek zorunda kalmıştır. Zira dünyada ekonomik siyasi ve teknolojik dengeler değiştikçe Mackinder’de ortaya koyduğu teorisinde aynı doğrultuda değişiklikler yapmak zorunda kalmıştır.

Mackinder’i böyle bir değişiklik yapmaya iten neden Mahan’ın denizi hakimiyet teorisinin önemi kaybettiğini düşünmesi olmuştur. Zira deniz gücünde üstün olan İngiltere’nin zayıfladığını ve ardı ardına deniz aşırı bölgelerdeki sömürgelerini kaybettiğini ve her şeyden önce 16-20. Yy arasında gerçekleşen Amerika/Colomb dönemin sona erdiğini savunmuştur. Artık bu yeni dönemde demir yollarının ulaşımında yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanmasıyla devletlerin önceden deniz yollarıyla gittikleri bölgelere artık demir yolları üzerinden gidilebileceğini belirtmiştir.

Mackinder’in, 20. Yy’nin başında geliştirdiği Kalpgah kuramını enerji jeopolitiği açısından şu şekilde değerlendirmek mümkündür. Mackinder iç ve dış hilal olarak belirttiği coğrafi sınırlar içinde bulunan petrol ve doğal gaz rezervleri, Ortadoğu petrol rezervlerine alternatif arayan dünya enerji piyasası için Kalpgah’ı önemli kılmaktadır.³³ Sonuç olarak petrol ve doğal gaz kaynaklı enerjiye başka bir alternatif enerji kaynağı ve başka bir enerji coğrafyası bulununcaya kadar Kalpgah kuramı günümüzde de devletlerin gündeminde olacaktır. Bu hususta Orta Asya devletlerini kara köprüsü olarak gören Çin; Türkmenistan, Kazakistan ve Özbekistan ile ihtiyaç duyduğu doğal gaz transferini bu ülkeler üzerinden kurduğu boru hatları vasıtasıyla anakaraya güvenli bir şekilde ulaştırmayı sağlamıştır.

³³ Tezkan, Taşar, a, g, e, s. 96

İKİNCİ BÖLÜM

2.ÇİN'İN ENERJİ GÜVENLİK POLİTİKALARI

2.1.Enerji ve Güvenlik Kavramına Yönelik Genel Bir Bakış

2.1.1.Enerji ve Güvenlik İlişkisi

Günümüzde fosil yakıtların yaygınlığı özellikle de petrolün yaygınlığı modern yaşamın ayrılmaz bir parçası olarak algılanmaktadır. Ancak bu durum her zaman için böyle olmamıştır. Petrol, 20. Yy'nin ikinci yarısına kadar küresel ekonomi için önemli bir kaynak olarak görülmemiştir. Özellikle Sanayi Devrimi'nin yaşanmasıyla geleneksel üretim tarzından modern üretim tarzına geçilmesiyle bu dönemde enerji denilince kömür akla gelmiştir ve ülkelerin kalkınması için kömür daha önemli bir kaynak olarak algılanmıştır.³⁴ Devrim ilk olarak İngiltere'de başlamıştır ve ardından Kıta Avrupa'sına yayılmaya başlamıştır. Kıta Avrupa'sında kömüre sahip olan ülkeler kömürü bir güç olarak kullanmışlardır. Örneğin İngiltere, Fransa ve Almaya önemli kömür rezervlerine sahip dönemin güçlü ülkeleriydiler ve kendi aralarında kömür kaynaklarına sahip olmak için rekabet etmişlerdir.³⁵

Kömür döneminden petrol dönemine geçişin yaşandığı 20.Yy'de 19.Yy'deki gibi enerji savaşlarının olmadığı ama devletlerarasında siyasi, iktisadi ve askerî mücadelelerin yaşandığı modern dönemin içinde bulunmaktayız. Günümüzde enerji sorunu özellikle çok fazla miktarda enerji tüketen ülkelerin gündeminde ilk sırada yer almaktadır. Keza enerji sorunu, talep ve kaynaklar arasında yaşanan uyuşmazlıktan kaynaklanmaktadır. Genel olarak çok fazla enerji tüketen ABD, Çin, Hindistan ve Japonya gibi ülkeler yeterli miktarda enerji kaynaklarına sahip değildir.³⁶ Öte yandan çok fazla miktarda enerji kaynaklarına sahip olan Suudi Arabistan, Irak ve İran gibi ülkeler ise az miktarda enerji tüketmektedir. Tüketim ve üretim arasındaki uyumsuzluk, enerji ürünlerini dünyanın en büyük ticaret ürünü haline getirirken aynı zamanda en büyük sorunu haline getirmiştir.³⁷

³⁴ Robert C. Allen, "Energy Transitions in History: The Shift to Coal", **RCC Perspectives**, 2013, s. 11

³⁵ A, g, e, s. 12

³⁶ Gawdat Bahgat, **Energy Security: An Interdisciplinary Approach**, John Wiley & Sons Ltd, The Atrium, Southern Gate, Chichester, West Sussex, PO19 8SQ, United Kingdom, 2011, s. 2

³⁷ A, g, e, s. 32

Modern anlamda devletlerin kalkınmasında yapı taşı olarak ilk sırada yer alan enerji, ülkelerin kalkınması için önemli görevler üstlenmektedir. Ancak enerjiye ulaşmak çok kolay olmamaktadır. Zira enerji kaynakları üzerinde yaşanan çatışmalar, küresel enerji piyasalarının yapısını olumsuz yönde etkilemekte ve enerji fiyatlarını arttırmaktadır.³⁸

Dünyadaki hemen hemen her ülke önemli miktarda enerji ürünü ithal etmekte ya da ihraç etmektedir. Bu nedenden dolayı enerjinin asimetrik küresel dağıtımı ile birlikte enerjiye olan aşırı bağımlılık, enerji güvenliğinin önemini artırmaktadır. Bu güvensizlik hissi bugünün ürünü değildir. Gelişmiş ülkeler, güçlü siyasi ve ekonomik kapasitelerine rağmen 20. yüzyılın başlarında enerji güvenlik sorunuyla karşılaşmışlardır.³⁹

Enerji güvenlik sorunu ilk kez 20. Yy İngiltere’inde görülmüştür. 1912’de Winston Churchill’in İngiliz savaş gemilerini kömürden petrol gücüne çevirmeye karar vermesi, enerji güvenliğinin ilk kritik noktasını oluşturmaktadır.⁴⁰ Churchill’in kömürden petrole geçiş kararını almasının nedeni İngiliz donanma gemilerinin denizlerde hâkimiyet sağlayacak olmasına inanması ve İngiltere’nin denizlerdeki en önemli rakibi olan Almanya’nın kömürle çalışan gemilerine karşı hız ve dayanma gücü sağlayacak olmasıydı. Ne var ki Churchill’in böyle bir radikal karar alması, Londra hükümetini bir çıkmazın içine sokmuştur.⁴¹

Zira İngiltere kömürde zenginken, sınırları içinde az miktarda petrol kaynaklarına sahipti. Dolayısıyla donanma gücünün devamlılığını sağlamak ve Almanya’ya karşı üstünlük elde edebilmek için petrole ihtiyaç vardı. Petrol sorununa çözüm bulmak isteyen Londra yönetimi, Londra merkezli İngiliz-İran petrol şirketinin (APOC) 1914’te İran’da bulduğu petrolün güvenliğini sağlamak için şirketin çoğu hissesinin satın alınmasına onay verdi. Bu onay Londra yönetimine petrol tedarikinde kolaylık sağlarken aynı zamanda APOC’un İran’daki petrol kaynaklarının güvenliğini sağlaması anlamına gelmekteydi. Böylece deniz aşırı petrol kaynaklarının güvenliğini sağlamak, ilk defa bir devlet için başlıca sorun haline gelmiş oldu.⁴²

Ülkelerin enerji güvenliğine duyduğu hassasiyet geçmiş yıllarda olduğu gibi günümüzde hissedilmektedir. Günümüz uluslararası ilişkiler sistemi içerisinde enerji, ekonomi ve askerî gücün bir parçası olarak algılanmaktadır. Kısıtlı miktarda enerjinin -petrol ve türevlerinin- tedariki, günümüzde büyük güçlerin politikalarını belirleyen önemli jeostratejik sorun haline gelmiştir.

³⁸ Daniel Yergin, “Ensuring Energy Security”, **Foreign Affairs**, 2006, s. 69

³⁹ Bahgat, a, g, e, s. 33

⁴⁰ Yergin a, g, e, s. 70

⁴¹ Micheal T. Klare, *Kaynak Savaşları: Küresel Çatışmanın Yeni Alanları*, Çev. Özge İnciler, 1.Baskı, **Devin Yayıncılık**, İstanbul, 2005, s. 49

⁴² A, g, e, s. 50

Örneğin ABD, süper güç olarak devamlılığını sağlayabilmek için ekonomik ve askerî gücünü koruyabilmek adına küresel enerji kaynakları üzerinde rakip olarak gördüğü Çin'e karşı enerji güvenlik ağı oluşturmaktadır.⁴³

Enerji güvenliği neredeyse dünyadaki bütün ülkeler için bir anlam ifade etmektedir. Örneğin 2014 yılında Rusya ve Ukrayna arasında yaşanan Kırım krizinde Avrupa Birliği (AB) enerji sorunu yaşamış ve enerji güvenliğine yönelik yeni stratejiler geliştirmek zorunda kalmıştır. Zira AB ülkeleri açısından Ukrayna ve Rusya farklı anlamlar taşımaktadır. Rusya, AB ülkelerinin enerji tedarik ettiği ülke konumundayken Ukrayna ise Rusya'dan ithal edilen enerjinin transit geçiş güzergâhını oluşturmaktadır. Dolayısıyla AB'nin enerji sorununda her iki ülke de önemli bir paya sahiptir. Bu nedenle enerji güvenliğini enerji üreten, tüketen ve transit geçiş kolaylığı sağlayan devletler açısından ele almak, enerji güvenliği sorununun ne olduğunun anlaşılması açısından daha faydalı olacaktır.⁴⁴

İhtiyaç fazlası enerji kaynaklarını üçüncü ülkelere kesintisiz bir şekilde ve yüksek fiyatla satarak gelir elde eden ülkeler, enerji talep güvenliğini ön plana çıkarmaktadır. Ancak bazı enerji zengini ülkeler kendi kaynaklarını koruyamayacak kadar zayıf ülkelerdir. Bu ülke/ülkeler kaynaklarını başka ülkelerin koruması altında tutmak zorunda kalmaktadır. Örneğin Suudi Arabistan, İkinci Dünya Savaşı'nın son bulmasına yakın bir dönemde Suudi lider Kral Abdel-Aziz İbn Suud'un, iç ve dış saldırılara karşı kraliyet ailesini korumasına karşın ABD Başkanı Roosevelt'e Suudi petrollerini sınırsız kullanma hakkı tanımıştır. Bu anlaşmanın gerekçeli nedeni ne olursa olsun ABD, II. Dünya Savaşı'ndan itibaren Suudi yönetimin en büyük destekçisi olmuş ve Suudi enerji kaynaklarını koruması altına almıştır.⁴⁵

Kısıtlı miktarda enerji kaynağı olan ülkeler diğer bir deyişle enerji üretiminin enerji tüketimini karşılayamayan ülkeler enerji arz güvenliğini ön plana çıkarmaktadırlar. Bu ülkeler enerji arz güvenliğinde availability (mevcudiyet), affordability (hesaplılık), sustainability (sürdürülebilirlik) ve accessibility (erişilebilirlik) olmak üzere dört unsuru göz önünde bulundurmaktadır.⁴⁶

- Mevcudiyet, enerji kaynaklarının jeopolitik varlığıyla ilgilidir. Zengin enerji kaynaklarına sahip olmayan ülkeler, arz kesintisi yaşamamak için kaynak çeşitlendirmesi yapmaktadırlar.

⁴³ Klare, a, g, e, s. 53

⁴⁴ Aleh Cherpa, Jessica Jewellc, **Energy Policy: The Concept of Energy Security: Beyond the Four As**, Elsevier, Netherlands, 2014, s. 2

⁴⁵ A, g, e, s. 3

⁴⁶ A, g, e, s. 7

- Hesaplılık, enerjinin mali boyutunu ön plana çıkarmaktadır. Tüketici ülkeler, ülkeler arasında rekabete konu olan enerji kaynaklarına çok fazla ücret ödemedi uygun fiyatlarla satın alabilmeyi amaçlamaktadır.
- Sürdürülebilirlik, enerjinin makul fiyatlarla olmak şartıyla ihtiyaç duyulduğu zaman istenilen zamanda istenilen miktarda bulunabilme durumudur.
- Erişebilirlik, enerji kaynağının kullanımıyla ilgili zorlukları ve engellerin giderilmesini ifade etmektedir. Bu hususta enerjiye ihtiyaç duyan ülkeler; enerji alt yapısını oluşturmayı, enerji teknolojisinin verimli bir şekilde kullanılmayı ve jeopolitik sorunların giderilmesi gibi hususlardan doğan eksiklikleri gidermeyi planlamaktadırlar.

Enerji güvenliğinde diğer önemli bir yaklaşım da transit geçiş güvenliğidir. Transit geçiş güvenliği, ihraç edilen enerjinin alıcı ülkeye ulaştırıldığı güzergâhın güvenliği olup olmadığı ile alakalıdır. Zira ulaşım yolları üzerinde yaşanabilecek siyasi istikrarsızlıklar ve çatışmalar enerji naklinde aksamalara sebep olacaktır. Dolayısıyla enerji güvenliğini olumsuz yönde etkileyecektir. Bu sorunun önüne geçebilmek için enerjiyi yoğun bir şekilde üreten ve tüketen ülkeler, transit geçiş güvenliğinde yaşanabilecek sorunların önüne geçebilmek için alternatif enerji güzergâhları arayışı içinde olmaktadır.⁴⁷

Enerji güvenlik algısı anlaşılacağı üzere ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Örneğin Çin'in enerji güvenliğini yorumlamasıyla İran'ın bu kavrama atfettiği önem arasında ciddi farklılıklar görülmektedir. Çin yoğun olarak enerji tüketen ülkedir. Buna rağmen sınırlı miktarda enerji kaynağı vardır ve enerji kaynaklarını çeşitlendirmek zorundadır. Öte yandan ithal ettiği enerjiyi anakaraya ulaştırma konusunda güvenlik endişesi duymaktadır. İran ise çok fazla miktarda enerji kaynağına sahiptir ama ABD ve AB ülkeleri ile yaşadığı siyasi sorunlar nedeniyle enerji kaynaklarını istediği şekilde ve istediği ücretle piyasaya sürememektedir.

Küresel düzeyde yaşanan enerji rekabeti, enerji kıtlığı, petrol tüketimi ve fiyat artışları, nüfus artışları ve kişi başına düşen enerji tüketimi gibi bir dizi faktör, küresel enerji talebini tehdit etmektedir. Bu nedenle, enerji talebini karşılamak için sürdürülebilir ve güvenli bir şekilde kesintisiz bir enerji arzına sahip olmak hayati öneme sahiptir. 1970'lerde yaşanan petrol krizi sırasında ortaya çıkan klasik enerji güvenliği kavramı, güvenilir ve ucuz petrol arzına dayanmaktaydı. 1990'larda

⁴⁷Zhuwei Wang, "International Energy Security: Common Concept for Energy Producing, Consuming and Transit Countries", *Energy Charter Secretariat*, 2015, s. 10

enerji güvenliği, petrol fiyatlarındaki ve petrol tedarik bölgelerindeki göreceli istikrar nedeniyle daha az öneme sahipti. Ancak 21. Yy da enerji güvenliği tekrar tartışmanın bir parçası haline geldi.⁴⁸

Enerji güvenliğinin sürekli değişen doğası gereği ve karmaşık yapısı nedeniyle küresel ölçekte tüm yönleriyle ele almak için geniş kapsamlı bir tanımlama yapılamamıştır.⁴⁹ Zira günümüzde enerji güvenliği, siyasi, iktisadi, askeri ve çevre sorunlarını doğrudan ilgilendiren oldukça geniş bir kavrama karşılık gelmektedir.

Enerji güvenliği tanımı yapılırken; iki kavram ön plana çıkmaktadır. Bunlar enerji ve güvenlik kavramlarıdır. Enerji güvenliğinde enerji kavramının tanımında şu özelliğe vurgu yapılmaktadır. Enerjinin; bulunabilir, erişilebilir ve güvenilir olması gerekmektedir. Enerji güvenliğinde güvenlik kavramının tanımında ise şu özelliğe vurgu yapılmaktadır. Enerjinin; araştırılabilir, çıkartılabilir ve nihayetinde enerjinin fiziksel bir güvenlik tehdidi olmadan bölgesel ve küresel ölçekte naklinin gerçekleştirilebilir olması gerekmektedir.⁵⁰

Bu iki kavramın bir bütünsellik içinde uyum göstermesi durumunda enerji güvenliği sağlanmaktadır. Sonuç olarak; enerji güvenliğinin somut bir ifadesinin ne olduğunun anlaşılabilmesi için enerji güvenliğiyle ilgili tüm dünyada kabul gören tanım, 1992 yılında Uluslararası Enerji Ajansı (IEA) tarafından yapılmıştır. IEA enerji güvenliğini: enerji kaynaklarının uygun bir fiyatla kesintisiz kullanılabilirliği olarak tanımlamaktadır.⁵¹

2.1.2.Küresel Enerji Rekabeti

Küresel rekabete konu olan petrolü/enerjiyi dört bölge üzerinde değerlendirmek mümkündür. ABD Ortadoğu bölgesindeki petrol akışını kontrol etmeyi hedeflerken, Rusya Orta Asya'da egemenliği tekrar inşa etmeye çalışmakta, Çin ise; Güney Çin Denizi üzerinde küresel ve bölgesel devletlere üstünlük kurmaya çalışmaktadır. Enerji rekabetine konu olan son bölge ise Afrika'dır. Bu bölge üzerinde enerji rekabeti küresel güçler üzerinden yaşanmaktadır. Çin'in Afrika'da (Cezayir, Angola, Çad, Ekvator Ginesi, Nijerya ve Sudan) önemli enerji yatırımları mevcuttur. Bölgede yaşanan ekonomik sorunları kendi lehine çevirerek petrol üreten ülkelere maddi destek vermektedir. Öte yandan ekonomik yardımların yanı sıra siyasi destek vererek bölgede nüfuz edinmektedir.⁵²

⁴⁸ Amritanshu Shukla, Atul Sharma, **Energy Security and Sustainability** CRC Press, 2016, s. 35

⁴⁹ Wang, a, g, e, s. 12

⁵⁰ A, g, e, s. 13

⁵¹ International Energy Agency, **Energy Supply Security**, 2014, s. 13

⁵² Clifton W. Pannell, "China's Economic and Political Penetration in Africa", **Eurasian Geography and Economics**, 2008, s, 706

Günümüzde ihtiyaç duyulan doğal kaynaklar arasından hiçbir petrol kadar çatışmaya neden olmamıştır. Küresel ekonomideki önemli rolü ve geniş ölçüde çatışma yaratma kapasitesi dolayısıyla, petrol diğer doğal kaynaklardan ayrı bir yer teşkil etmektedir. Bugünkü şartlar altında endüstrileşmiş hiçbir devlet yeterli miktarda petrol/enerji olmadan ayakta kalamaz. Bu yüzden kaynağın varlığına yönelik herhangi bir saldırı/tehdit krize yol açabilir veya kriz kısa bir süre içinde çözülemez ise askerî güç kullanımına neden olabilir.⁵³ Bu tarz kriz ortamları Ortadoğu bölgesinde daha yoğun olarak görülmektedir. Zengin enerji kaynaklarına sahiplik yapan Ortadoğu, pek çok enerji savaşına tanıklık etmiştir. I. Ve II. Dünya Savaşları'nın kilit merkezi Ortadoğu olmuştur.

Ortadoğu'nun dünyanın en fazla kanıtlanmış petrol rezervlerine sahip olması, enerjiye gereksinim duyan tüm devletleri bu bölgeye çekmektedir. Bölge üzerinde göreceli denetim sahibi olan ABD, bölgenin tek hâkimi olmak istemektedir. Ancak petrole ihtiyaç devletlerin Ortadoğu'nun enerji kayanlarından kazanımlar edinmeleri ABD'nin Ortadoğu'nun tek hâkimi olma politikasını gölgelemektedir. Irak işgaliyle bölgede nüfuzunu yeniden kurmak isteyen ABD, Ortadoğu'da yaşanan iç savaşlar, İran'ın bölgede önemli bir güç olması, Rusya ve Çin'in bölgedeki ülkelere siyasi ve askerî destek vermesi nedeniyle bu hedefine ulaşamamıştır.

Ortadoğu bugün itibarıyla; ABD, Batı, Rusya, Çin, İran ve bölgesel devletlerin siyasi ve askeri politikalarına maruz kalan bir bölgedir. Bahsi geçen bu devletlerin hepsi, bölgede siyasi, askeri ve enerji politikaları yürütmektedir. Bu nedenle ABD bölgede ne siyasi ne askeri ne de enerji politikalarında tek hegemon güç değildir. Ortadoğu bölgesindeki çok aktörlü yapı, bölgenin petrol kaynakları üzerinde rekabet etmektedir.

Bugün olduğu gibi geçmişte de Ortadoğu petroleri küresel güçlerin ilgi odağındaydı. Küresel güçlerin Ortadoğu petrolerine ilgi duymaya başlaması I. Dünya Savaşı sırasında başlamıştır ve günümüzde de bu ilgi sürekli artmaktadır. Keza güçlü ekonomiye sahip olan devletler geçmişte petrolün statüsünden yararlanmıştır. Örneğin 20. Yy'de benzinle çalışan savaş gemilerinin kullanılması petrolü savaşın ayrılmaz bir parçası haline getirmiştir. Özellikle I. Dünya Savaşı'nda kullanılan tank, uçak ve petrolle çalışan diğer makinelerin kullanılmasıyla daha fazla hissedilmiştir.⁵⁴ Öte yandan askeri teçhizatların taşınması açısından petrolle çalışan taşıt araçlarının önemi I. Dünya savaşında artmıştır. Örneğin İngiltere motorlu taşıt sayısını 6 kat arttırarak 60 bine yükseltmiştir.⁵⁵ Bu sayede savaştığı cephelere hızlı bir lojistik sağlama imkânına sahip olmuştur.

I. Dünya Savaşı'nda petrole biçilen önem II. Dünya Savaşı'nda da kendini göstermiştir. II. Dünya Savaşında I. Dünya Savaşı'na nazaran petrolle çalışan silahların daha fazla kullanılması

⁵³ Wang, a, g, e, s. 16

⁵⁴ Tyler Priest, "The Dilemmas of Oil Empire", *The Journal of American History*, 2012, s. 236

⁵⁵ Tyler Priest a, g, e, s. 237

petrole olan bağımlılığı daha da arttırmıştır. Birçok hükümet petrol şirketlerini devlet denetimi altına alarak arama ve çıkartma faaliyetlerinde bulunmuştur. İngiltere İran'daki petrol saha alanını genişletirken Fransa Musul'da petrol arama faaliyetlerinde bulunmuştur.⁵⁶ Avrupa sahnesinde enerjiye en fazla ihtiyaç duyan Almanya için durum diğer Avrupa ülkelerine göre daha kritik olmuştur. Almanya diğer Avrupa ülkeleri içinde en az petrol kaynaklarına sahip ülkeydi. Bu olumsuz durumu lehine çevirmek için, 1941'de Sovyetler Birliği'ne savaş açtı. Almanların Sovyetlere savaş açma nedeni Sovyet kontrolünde olan Hazar enerji kaynaklarını ele geçirmekti.⁵⁷

II. Dünya Savaşı'nda Almanya gibi kısıtlı enerji kaynağına sahip bir diğer ülke ise Japonya'dır. Japonya enerji ihtiyacını karşılamak için Hollanda yönetiminde olan Doğu Hint Adalarındaki petroleri hedef aldı.⁵⁸ Japonya'nın Pasifik'te Hollanda yönetimindeki Doğu Hint Adaları'nın petrol kaynaklarını işgal etme çabası, ABD yönetimce bir tehdit unsuru olarak algılandı ve 1941'de Japonya'ya petrol ambargosu uygulamaya başladı. ABD'nin bu girişimi ve Japonya'nın petrole olan ihtiyacı ilki ülke arasında Pearl Harbor savaşının yaşanmasına neden oldu.⁵⁹ Arzu edilen enerji kaynaklarına ulaşamayan ve kıt kaynaklarla mücadele içinde olan Almanya ve Japonya müttefik devletlere karşı etkili bir direnç gösteremeyince yenilgiyi kabul etmek zorunda kaldılar. Her iki savaşta da petrole kritik görevler yükleyen politikacılar ve askeri yöneticiler savaş sonrasında da petrole önemli görevler yüklemeye devam etmiştir. Zira askeri stratejistler savaşların kazanılması için hava, deniz ve kara araçlarına büyük önem atfetmekteydiler.

II. Dünya Savaşı sonunda yeniden kalkınma içine giren devletler bu sefer enerjiyi ülkelerinin kalkınması için ön planda tutmaya başladı. Böylece enerjinin kullanım alanı farklı boyuta kaymış oldu. Özellikle kuzey Amerika ülkeleri, Sovyetler Birliği, batı Avrupa ve kuzeydoğu Asya ülkelerinin yoğun olarak enerjiye ihtiyaç duyması, 1950'lerde dünyadaki enerji talebini iki katına çıkarttı.⁶⁰

Bu durum aynı zamanda II. Dünya Savaşı sonrasında yeniden yapılanma sürecine giren ülkeler arasında enerji rekabetinin yaşanmasına neden oldu. Zira İngiltere, Sovyetler Birliği, Fransa ve ABD gibi ülkeler I. Ve II. Dünya Savaşları sırasında petrol bölgelerinde imtiyazlar elden ederken Almanya ve Japonya gibi ülkeler ise enerji sorunu yaşamaktaydı. Avrupalı devletler arasında yaşanan enerji sorununun yanı sıra II. Dünya Savaşı sonrasında Ortadoğu'da da siyasi ve enerji sorunları yaşanmaya başlamıştır. Savaşın kazananları bölgede sömürge yarışına girişmiştir. Sömürge olan devletlerin kaynakları sömürgeci devletlerin kalkınmasında kullanılmıştır. Bu kaynaklar arasında petrol ilk

⁵⁶Tyler Priest, a, g, e, s. 239

⁵⁷Klare, a, g, e, s. 59

⁵⁸A, g, e, s. 59

⁵⁹A, g, e, s. 59

⁶⁰A, g, e, s. 62

sırada olmuştur. Böylelikle II. Dünya Savaşı sonrası uluslararası petrol tedarik sistemini elinde tutan Batı dünyası, petrol üreten ülkelerden istikrarlı ve ucuz petrol tedarik ederken, petrolün asıl sahipleri daha az gelir elde etmekteydi.

Batının petrol hegemonyasını kırmak ve petrol gelirlerinde yaşanan adaletsizliğe çözüm bulmak isteyen başlıca petrol üreten ülkeler, 1960 yılında OPEC'i (Petrol İhraç Eden Ülkeler Organizasyonu) kurdu.⁶¹ Örgüt üyeleri bu sayede petrol politikalarını koordine etmeyi, petrol fiyatlarını belirlemeyi, güvenilir ve istikrarlı bir şekilde petrol ihraç edebilmeyi ve Batının petrol tekeli kırımayı amaçlamaktaydı. Her ne kadar OPEC üyeleri yürüttükleri enerji politikaları sayesinde Batı karşısında kazanımlar elde etmiş olsa da Batı dünyası karşısındaki asıl kazanımlarını, 1973 yılında yaşanan Arap- İsrail savaşının çıkmasıyla kazanmıştır. OPEC ülkeleri bu savaşta petrolü stratejik bir silah olarak kullanmıştır. Başta ABD olmak üzere Batı dünyasının petrol akışını keserek petrol fiyatlarında büyük bir artışın yaşanmasına sebebiyet vermişlerdir.⁶²

Petrol talebinin arttığı bir dönemde gerçekleşen petrol ambargosu ve fiyat artışları küresel güçlerin ekonomilerinin zarar görmesine neden oldu. Buna bağlı olarak başta endüstriyel üretimde yavaşlama yaşanırken küresel ekonomide de bir durgunluk yaşandı. Böylece petrol sadece I. Ve II. Dünya Savaşlarının kazanılması için zaruri görülen bir kaynak olarak değil ayrıca küresel ekonomide istikrarı sağlamak için görülen bir kaynak olarak algılandı.

Yaşanan petrol şokunun etkilerinden yeni yeni kurtulmaya başlayan ABD ve Batı bu sefer de 1979 İran devrimiyle yeni bir petrol şoku yaşamaya başladı. Dünya ikinci petrol şokunu yaşarken, ABD Başkanı Carter, 1980'de Basra Körfezi'nde petrol akışını engelleyecek bir oluşuma karşı, ABD yönetiminin her türlü askeri tedbirler alacağını belirtmiştir. Zira I ve II. Petrol şokları, 1929 yılındaki Büyük Buhran sürecinde olduğu gibi, ABD ekonomisinin çöküş yaşamasına neden olmuştur. Ekonomide yaşanan bu olumsuz gidişatı Amerika lehine çevirmek isteyen Başkan Carter, yeni petrol krizlerinin yaşanmaması için deniz ulaşım hatlarındaki ABD'nin askeri varlığını arttıracaklarını belirtmiştir.⁶³

Bu söylem aynı zamanda Carter Doktrini olarak da bilinmektedir. Carter yönetiminin bu doktrini uygulamaya sokmasının nedenleri; ABD yanlısı Şah rejiminin devrilmesi, İran'da kurulan yeni hükümetin ABD ile ilişkileri askıya alması ve herhangi bir gücün Basra Körfezi'ni kontrol altına almasını önlemektir. Zira İran - Irak savaşının yaşandığı dönemde Tahran yönetimi Körfezdeki petrol gemilerine yönelik saldırılarını artırmıştır. Petrol tankerleri Körfezden güvenli geçiş

⁶¹ Frank Barnaby, "Oil and Security", Stockholm International Peace Research Institute, Stockholm, 1974, s. 21

⁶² Muhamad Hasrul Bin Zakariah "The Oil Embargo Following the Arab-Israel War of October 1973: British Economic Experience and Reaction", *Journal of Middle Eastern and Islamic Studies*, 2011, s. 94

⁶³ Samantha Gross, "What Iran's 1979 revolution meant for US and global oil markets", *Brookings Institution*, 2019, s.3

yapamamışlardır. Hatta bu dönemde Körfezden güvenli geçiş sorunu yaşayan Kuveyt petrol tankerleri, ABD bayrakları ile donatılarak körfezden geçiş sağlamıştır.⁶⁴ Bu nedenlerden dolayı Başkan Carter’a göre; Basra Körfezi’nin güvenliği bir an önce sağlanmalıdır. Aksi takdirde ABD’nin hayati çıkarları tehlike altına girecektir.

Carter’ın Basra Körfezi’nin güvenliğiyle ilgili güvenlik politikaları Başkan Reagan döneminde gerçekleştirilmiştir. Basra Körfezi’nin güvenliğini sağlamak için Reagan döneminde Amerikan Merkez Kuvvetler Komutanlığı (CENTCOM) kurulmuştur.⁶⁵ Ortadoğu’da yaşanan küresel enerji krizinin bir yeni boyutu ise, Irak’ın Kuveyt’i işgal etmesiyle başlamıştır. Irak’ın Kuveyt’i işgali, ABD ve Batının enerji güvenliğini tehdit etmiştir. ABD Başkanı Bush, 1990’daki ulusa sesleniş konuşmasında, ülkemiz, bugün tükettiği petrolün yarısını ithal etmektedir ve ekonomik bağımsızlığımız büyük bir tehdit altındadır açıklamasında bulunarak, Kuveyt’in bağımsızlığının önemine dikkat çekmiştir.

ABD öncülüğünde gerçekleştirilen I. Körfez Savaşı’nda Irak yenilgiye uğratılmıştır. ABD, yaşanan petrol şokunu, Irak’ın yenilmesi ve Kuveyt’in kendi kaynaklarını kontrol etmesiyle tekrardan güvenli petrol tedarik ederek lehine çevirmiştir. Ancak ABD’li askerî yöneticiler küresel ekonominin ve engelsiz petrol tedariki konusunun önemini vurgulamaya devam etmiştir.

ABD’nin Ortadoğu’daki hayati çıkarlarının halen tehdit altında olduğunu belirten CENTCOM’un başkomutanı General Binford Peay, ABD’nin enerji kaynaklarına güvenilir erişim sağlaması için Basra Körfezi’ndeki askeri varlığının artırılması gerektiğini belirten bir söylemde bulunmuştur. Bu söylem çerçevesinde ABD yönetimi Basra Körfezi’ndeki askeri güçlerini güçlendirerek bölgedeki müttefiki olduğu ülkelerin güvenliğini düşman devletlere karşı korumaya başlamıştır.⁶⁶

Yaşamsal kaynakların korunması için strateji belirleyen ve belirlenen stratejiye yönelik askeri hazırlıklar yapan tek ülke ABD değildir. Örneğin Rusya, enerji kaynakları ve enerji kaynaklarının geçtiği deniz alanlarının korunmasına yönelik adımlar atmıştır. Boris Yeltsin sonrası Rusya’nın yeni devlet başkanı olan Vladimir Putin, yakın çevresindeki enerji kaynaklarının güvenliğini korumak için Rusya silahlı kuvvetlerinin bölgesel denizlerde ve karasal sınırlarda (Hazar Denizi ve Orta Asya) Rusya’nın ekonomik ve enerji güvenliğinin ve Rusya’nın ulusal çıkarlarının korunması için, 2000’de

⁶⁴ Margaret G. Wachenfeld, “Reflagging Kuwaiti Tankers: A U. S. Response in the Persian Gulf”, **Duke Law Journal**, 1988, s. 174

⁶⁵ Andrew Ryan Schlossberg, “The Military Dimensions of Post-Cold War US Oil Policy: Access to Oil and Consequences for Geostrategy”, **CUREJ: College Undergraduate Research Electronic Journal**, University of Pennsylvania, 2011, s. 9

⁶⁶ John Morrissey, “Closing the Neoliberal Gap: Risk and Regulation in the Long War of Securitization”, **Antipode**, 2011, s. 875

askeri doktrine onay vermiştir. Putin'in bu askeri doktrini onaylamasının nedenleri arasında hiç şüphesiz bölgenin petrol ve doğal gaz akışını kontrol altına almak ve ABD'nin bölge ülkeleriyle yakınlaşmasının önüne geçmektir.⁶⁷

Küresel enerji rekabetinin yaşandığı diğer bir bölge ise Güney Çin Denizi'dir. Güney Çin Denizi, Çin ve Asyalı devletlerarasında sorun yaşanan bölgedir. Çin, petrol ve doğalgaz rezervlerine sahiplik yapan bu bölgenin tek hâkimi olmak istemektedir. Bunun için deniz gücünü geliştirirken aynı zamanda bölgede suni adalar inşa ederek deniz alanını genişletmeye çalışmaktadır. Çin'in bu girişimi, başta bölgesel ülkelerin olmak üzere ABD'nin bölgedeki çıkarlarını tehdit etmektedir. ABD bölgedeki ülkeler ile ilişkilerini güçlendirerek Çin'in dengelemeye çalışmaktadır. Sonuç olarak enerji kaynakları üzerinde yaşanan küresel rekabet sadece Ortadoğu ile sınırlı değildir. Orta Asya ve Güney Çin Denizi'nde de Ortadoğu'daki gibi benzer enerji sorunları mevcuttur. Ancak bu bölgeleri Ortadoğu'dan farklı kılan özellik ise bu bölgeler üzerinde ABD ve Batı gibi güçlerin sınırlı oranda müdahale içinde olmasıdır.

2.1.3.Küresel Enerji Güvenlik Riskleri

Küresel ekonominin süreklilik göstermesinde enerji önemli bir paya sahiptir. Küresel ekonomiye yön veren ABD ve Batı gibi eski endüstriyel güçlerin muazzam miktarlarda enerjiye ihtiyaç duyduğu gibi küresel ekonominin ikinci en büyük gücü Çin'in de şaşırtıcı miktarlarda enerjiye ihtiyacı vardır.⁶⁸ Ulusal petrol şirketleri aracılığıyla yurtdışında petrol arama, çıkartma ve geliştirme faaliyetlerinde bulunan Çin, 21. Yy'de küresel enerji piyasalarının en önemli aktörleri arasında yer almaktadır. ABD ve Batının enerji şirketlerine rakip olacak kendi ulusal enerji şirketlerini kurmuştur. Geçmişte enerji sorunu yaşayan Çin, bugün itibarıyla ABD'nin yakın çevresinde enerji anlaşmaları yapmaktadır. Çin'in enerji planları ve eylemleri şu an için dünyanın en çok enerji tüketen ülkesi olan ABD'nin enerji hegemonyasını tehdit etmektedir.

Enerji güvensizliği Çin ve ABD gibi diğer küresel güçlerin başlıca sorunudur. Enerji gereksiniminin karşılanmasında herhangi bir nedenden dolayı yaşanacak başarısızlık, ekonomik büyüme üzerinde büyük bir etkiye neden olacaktır. Yaşanacak ekonomik sorunlar ise siyasi, askeri ve sosyal alanlarda sorunların yaşanmasına neden olacaktır. Bu çerçevede enerji güvenliğinde yaşanan riskleri; enerjinin politik amaçlarla kullanımı, transit ülke kaynaklı riskler, kaynak milliyetçiliği, terörizm ve enerji altyapı eksikliğinden doğan riskler şeklinde sıralamak mümkündür. Enerji üreten ve tüketen tüm ülkeler ne kadar güçlü siyasi, ekonomik ve askeri gücü olursa olsun

⁶⁷ Wojciech Jasiński, "Russia's Strategic Considerations on the Sea of Azov", **Warsaw Institute Special Report**, 2018, s.12

⁶⁸ Michael T. Klare, "The Global Energy Crisis Deepens: Three Energy Developments That Are Changing Your Life", **Independent**, 2011, s. 1

bahsi geçen bu risklerden doğrudan veya dolaylı bir şekilde etkilenmektedir. Bu nedenle küresel enerji piyasalarının lider oyuncularını bu risklerden doğan enerji arz sorununu çözmek için politikalar geliştirmektedir.

Enerji belirli bir ücret karşılığında satın alınabilen bir kaynak değildir. Böyle olsaydı dünyanın birinci ve ikinci en büyük ekonomik güçleri, ABD ve Çin, istediği miktarda enerji satın alabilirdi. Enerji; siyasi, ekonomik, askeri ve sosyal boyutları olan bir kaynaktır. Zira enerji arzında yaşanacak bir sorun ülkelerin başta ekonomi olmak üzere siyasi, askeri ve sosyal yapısını etkileyecektir. Örneğin enerji üreten ülkelerde yaşanan iç savaşlar, siyasi ve etnik çatışmalar enerji üreten ülkelerin iç sorunu olarak algılansa da aynı zamanda enerji ithal eden ülkelerin de enerji güvenliğini tehdit etmektedir. Bu hususta enerjide dışa bağımlı ülkeler tedarikçi ülkelerde yaşanan savaşları ve çatışmaları yakından takip etmektedir. Enerjide dışa bağımlı ülkeler, özellikle enerji arzında yaşanacak bir aksama ve enerji fiyatlarının aşırı artış gösterdiği durumlarda enerji üreten ülkelerdeki iç savaşlara ve çatışmalara doğrudan müdahale etmektedirler.

Enerji güvenliğinde karşılaşılan riskleri tarihsel bir perspektiften ele almak gerekirse enerjinin politik amaçlarla kullanımı ilk sırada yer almaktadır. Arap- İsrail savaşında (Yom Kippur Savaşı) ABD'nin İsrail Ordusuna destek vermesine tepki olarak Petrol İhraç Eden Ülkeler, 1973 yılında ABD ve Batılı ülkelere petrol ambargosu uygulamaya başladı. Böylece petrol tarihinde ilk kez bir politik amaç olarak kullanıldı.⁶⁹

1973 petrol ambargosu küresel ekonomide kısa dönemli bir şok yaşanmasına neden olmuştur. Zira enerji üreten tek bölge Ortadoğu değildir. Afrika, Latin Amerika ve Asya'da enerji üreten ülkelerin olması Ortadoğu'daki enerji üreten ülkelere alternatif oluşturmuştur. Öte yandan enerji ambargosu uygulayan ülkelerin gelir kaynağının büyük çoğunluğunun petrol olduğu göz önünde bulundurulursa, petrol ambargosu uygulamak ve petrol fiyatlarında artış yapmak aynı zamanda kendi ekonomilerinin zarar görmesine neden olacaktır. Dolayısıyla OPEC üyesi ülkelerin petrolü politik amaçlarla kullanma girişimi, küresel güçlerin ekonomilerine vurmak istedikleri bir darbe olarak algılansa da uzun dönemde en çok zarar görecektir OPEC ülkeleri olacaktır. Bu yönüyle Petrol ambargosu OPEC ülkeleri için kısa dönemli etkileri olan bir politik amacı oluşturmaktadır.

Petrol üreten ülkelerin politik amaçlarla petrol ambargo uygulamasının yanı sıra petrol ihtiyacı olan ülkelerinde petrol üreten ülkelere ambargo uygulandığını 21. Yy'de görülmektedir. Örneğin BM Irak'a Kuveyt'i işgal ettiği için petrol ambargosu uygulamıştır. Dünyanın beşinci en büyük kanıtlanmış petrol ve dünyanın ikinci en büyük doğalgaz rezervlerini elinde bulunduran İran'a ABD

⁶⁹ Melaku Gebaye Desta, "The Organization of Petroleum Exporting Countries, the World Trade Organization and Regional Trade Agreements", **Journal of World Trade**, 2003, s. 538

ve Batı tarafından petrol ambargosu uygulanmıştır.⁷⁰ Bol miktarda enerji rezervlerine sahip olmasına rağmen İran'ın petrol ve doğal gaz üretimi uluslararası ambargolara maruz kalmıştır.⁷¹ Görüleceği üzere enerji üreten ve tüketen ülkeler ekonomilerinde sorun yaşamalarına rağmen farklı politik amaçlar ileri sürerek birbirlerine karşı petrol ambargosu uygulamaktadır.

Enerji güvenliği riskleri arasında diğer bir önemli unsur da kaynak milliyetçiliğidir. Kaynak milliyetçiliği ilk kez İran'da görülmüştür. Musaddık'ın İran'ın petrol kaynaklarını millileştirmesiyle İngiltere'nin tekelinde olan İran petrolü, Musaddık'la birlikte İranlıların olmuştur. Ne var ki Musaddık'ın kaynak milliyetçiliği politikası İngiltere ve ABD'nin çıkarlarıyla örtüşmemekteydi. İngiltere ve ABD'nin desteklediği 1953 darbesiyle Musaddık yönetimine son verildi⁷². Böylece İran petroleri tekrardan İngiltere ve ABD'nin çıkarlarına hizmet etmeye başladı.

Enerji zengini ülkeler açısından sıklıkla başvurulmuş bir politika olmamasına rağmen günümüzde de kaynak milliyetçiliği yapılmaktadır. 21. Yy'deki en önemli kaynak milliyetçiliği Ukrayna - Rusya arasında yaşanan savaş sonrasında gerçekleşmiştir. Rusya'nın 2014'te Kırım'ı ilhak etmesiyle ABD ve AB olmak üzere birçok devlet Moskova yönetimine diplomatik ve ekonomik yaptırımlar uygulamıştır.⁷³

Rusya bu yaptırımlara karşı olarak enerjideki üstün gücünü kullanarak AB ülkelerine yönelik enerji arzı kesintisine gideceği tehdidinde bulunmuştur. Özellikle de Güneydoğu Avrupa ülkelerinin Rusya'nın enerji kaynaklarına aşırı derecede bağımlı olması AB ülkelerini tedirgin etmiştir. Zira Rusya'nın AB ülkelerine yönelik enerji arz kesintisi yapması AB ülkelerinin ekonomilerinin zayıflamasına neden olacaktır. Bu bağlamda AB ülkeleri kendi aralarında Rusya'ya yönelik uygulanan yaptırım sürecinde farklı argümanlar ileri sürerek yaptırımların gevşetilmesinin gerektiğini belirtmiştir.

Bu hususta Almaya Rusya'ya uygulanan ekonomik yaptırımlar konusunda çekincelerini dile getirmiştir. Örneğin Almanya Dışişleri Bakanı Steinmeier, Almanya'nın diğer AB ülkelerine göre Rusya ile daha güçlü bir ekonomik ilişki içinde olduğunun altını çizmiştir. Yaptırımların gevşetilmemesi durumunda Rusya'nın istikrarsızlaşmaya gideceği yönündeki endişeleri belirten Steinmeier, yaptırımların devam ettirilmesinin ülkesinin çıkarına olmadığını belirtmiştir. Zira Almanya enerjide Rusya'ya bağımlı bir ülkedir. AB ülkeleri içinde Rusya'dan en fazla doğal gaz

⁷⁰ Jaap Kalkman, "A perspective on the Iranian upstream oil & gas industry, Can Iran achieve its full potential?", **Energy Journal**, 2017, s. 30

⁷¹ Edward Chow, Cyrus Ashayeri, "The Future of Iran's Oil and Gas Industry", **USAAE Working Paper**, 2018, s. 12

⁷² Michał Alagierski, "The Foreign Policy of the USA and Great Britain Towards Iran During the Years 1951-1953", **Faculty of Arts and Sciences Journal of Social Sciences**, 2014, s. 331

⁷³ Natalia Shapovalova, Olga Burlyuk. "The Situation of National Minorities in Crimea Following Its Annexation by Russia." **European Parliament Study - Committee on Human Rights**, 2016, s. 34

ithal eden ülkedir. Öte yandan Rusya da Almanya'nın önemli bir ticaret ortağıdır. Bu nedenlerden dolayı Almanya yaptırımların gevşetilmesini istemektedir.⁷⁴

Ukrayna savaşıyla AB ve Rusya arasında yaşanan enerji krizinde her iki taraf da olumsuz yönde etkilenmiştir. AB ülkeleri enerji arz kesintisi tehdidiyle karşı karşıya kalırken, Rusya'da enerji fiyatlarının düşük seviyelerde seyretmesiyle ekonomik alanda büyük kayıplar yaşamıştır. Zira enerji Rusya'nın en önemli gelir kaynağını oluşturmaktadır. İhracat gelirlerinin yaklaşık olarak yarısını petrol ve doğalgazdan kaynaklarından sağlayan Rusya, ekonomik yaptırımlar sonrasında, 2015 yılında ekonomik kriz yaşamıştır. AB ve Rusya arasında yaşanan enerji krizi, Ukrayna'nın Rusya'dan ithal ettiği doğalgaz fiyatında Moskova yönetimiyle anlaşmaya varması ve yaptırımların gevşetilmesiyle AB ülkelerine tekrardan doğalgaz sevkıyatı başlamıştır.

AB enerji ithalatını Ukrayna üzerinden gerçekleştirmektedir. Dolayısıyla Ukrayna, AB ve Rusya için transit ülke konumundadır. Ukrayna'da yaşanacak herhangi bir sorun AB ve Rusya'nın enerji politikalarını etkileyecektir. Anlaşılacağı üzere enerji güvenlik risklerinin bir başkası ise transit ülke kaynaklı yaşanan risklerdir. Enerjiyi ihraç ve ithal eden ülkelerle transit taşımacılığına ev sahipliği yapan ülkeler arasında herhangi bir nedenden dolayı yaşanacak siyasi, askeri veya ekonomik sorun enerji güvenliğini riske atacaktır. Dolayısıyla transit enerji taşımacılığında ilk kural transit taşımacılık görevi gören ülke/ülkeler ile iyi ilişkiler içinde olmak gerekmektedir. Örneğin Çin iyi ilişkiler içinde olduğu Kırgızistan ve Tacikistan üzerinden Türkmenistan, Kazakistan ve Özbekistan doğalgazını Çin ana karasına güvenilir bir şekilde ulaştırmaktadır.⁷⁵

Enerji güvenliğini tehdit eden bir diğer unsur uluslararası enerji boru hatlarının terörist grupların tehdidi altında olmasıdır. Enerji transferi yoğun olarak deniz nakil hatları üzerinden gerçekleşmesine rağmen günümüzde boru hattı enerji transferinde yaygın bir biçimde kullanılmaya başlanmıştır. Özellikle petrol ve doğalgazın taşımacılık sırasında tek nakil yolunun kara bağlantılı olması durumunda ihracatçı ve ithalatçı ülkeler mecburen boru hatları aracılığıyla enerji transferi gerçekleştirmek zorunda kalmaktadırlar.

Boru hatlarının yapım maliyeti çok yüksek olmasına rağmen bir defa inşa edilmesiyle uzun yıllar kullanılabilme özelliğine sahiptir. Özellikle petrol ve doğalgazın taşımacılık sırasındaki maliyetini en asgari seviyeye çekmek isteyen ülkeler boru hatları aracılığıyla enerji transferi gerçekleştirmektedir. Ancak boru hattı taşımacılığının kendi içinde bir takım sorunları vardır. Örneğin boru hatları bazen bir ülkeden geçebildiği gibi bazı durumlarda da birkaç ülkeden geçmek durumundadır.

⁷⁴ Hannes Adomeit, "German-Russian Relations: Change of Paradigm versus 'Business as Usual'", **French Institute of International Relations**, 2015, s. 7

⁷⁵ David L.O Hayward, "China's Dependence upon Oil Supply", **SAGE International Strategic Geopolitical Estimates**, 2010, s. 5

Bu durum başlıca bir güvenlik sorun oluşturmaktadır. Zira boru hattı taşımacılığı tehdiye açık bir yapıya sahiptir ve enerji nakil hatları terörist grupların hedefleri arasındadır. Enerjinin giderek daha kısıtlı hale geldiği bir dönemde enerji alt yapılarına gerçekleştirecek bir saldırı, petrol ve doğalgaz üretimine ve sevkiyatına ciddi zararlar verecektir. Enerji alt yapılarına yönelik saldırılar, enerji ihraç ve ithal eden tüm devletlerin ortak sorunudur. Dolayısıyla boru hatlarının güvenliğini sağlamak hem ihracatçı hem ithalatçı hem de enerji transferi konusunda transit ülke görevi gören ülke/ülkelerin sorumluluğu altındadır.

2.2.Çin Enerji Sektörünün Yapısı

2.2.1.Kömür

Çin'in hızlı büyüyen ekonomisi, Çin'i dünyanın en büyük kömür üreticisi ve tüketicisi haline getirmiştir. En önemli enerji kaynağı kömürdür. 2019 yılında 3. 349 milyar ton kömür üretmiştir ve 3.607 milyar ton kömür tüketmiştir.⁷⁶ Çin'in dünya kömür tüketimindeki payı %51 seviyesindedir.⁷⁷ Zengin kömür rezervleriyle dünya kömür sıralamasında ABD ve Rusya'dan sonra üçüncü en büyük kömür rezervlerine sahiptir. 189 milyar ton kömür rezerviyle dünya genelinde kömür payı %13'tür.⁷⁸ Kömür ülke ekonomisinin büyümesinde stratejik görevler üstlenmektedir. Kömür toplam enerji tüketimindeki payı 1965'te %87 iken bu oran 2012 yılında %70, 2018 yılında ise %58 seviyelerine gerilemiştir.⁷⁹ Kömürün kullanım oranının azaltılması Pekin yönetimin 11. Beş yıllık politikasıyla belirlenmiştir. Pekin yönetimi bu beş yıllık politikasıyla çevre dostu enerji politikalarını teşvik etmiştir. Ancak ülkenin enerji talebinin karşılanmaması durumunda kömür tüketiminin artması muhtemeldir.

2.2.2.Petrol

Çin dünyanın en çok petrol tüketen ülkesidir. 2019 yılında günlük petrol tüketimi 14.055.516 milyon varildir. Günlük petrol üretimi ise 3. 825.016 milyon varildir.⁸⁰ Üretim ve tüketim arasındaki dengesizlik Çin'i petrol bağımlısı yapmaktadır. Üretim ve tüketim arasındaki büyük fark Çin'in enerji güvensizliğine neden olmaktadır. 2019 BP verilerine göre; Çin'in petrol rezervi 3.5

⁷⁶ Global Energy Statistical Yearbook 2018, <https://yearbook.enerdata.net/>, (13.05.2019)

⁷⁷ Minqi Li, World Coal 2018-2050: "World Energy Annual Report", **Peak Oil Barrel**, 2018, s, 2

⁷⁸BP Statistical Review of World Energy 2019, <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2019-coal.pdf> (13.05.2019)

⁷⁹ Jing Cao, Richard Garbaccio, China's 11th Five-Year Plan and the Environment: Reducing SO2 Emissions, **Review of Environmental Economics and Policy**, 2009,s, 2

⁸⁰Oil consumption and production in China from 1998 to 2018 (in 1,000 barrels per day), <https://www.statista.com/statistics/265235/oil-consumption-in-china-in-thousand-barrels-per-day/> (13.05.2019)

milyar varildir. Dünya genelindeki toplam petrol payı % 1.5'dir.⁸¹ En önemli petrol sahaları ülkenin kuzey ve güney bölgelerinde bulunan; Daqing, Shengli, Fushun, Yumen, Changqing, Yanchang Xinjiang, Tarim Dagang bölgeleridir. Bu bölgeler enerji açığını kapatmak ve enerji dış bağımlılığı azaltma noktasında önemli görevler üstlenmektedir.

2.2.3.Doğalgaz

Çin'deki enerji endüstrisi; çeşitlendirilmiş, temiz, yenilikçi ve pazar odaklı bir sektöre yönelik muazzam bir dönüşüm geçirmektedir. Bu eğilim geliştirilen teknolojik yenilik ve düzenleyici reformlarla yönetilmektedir. Doğalgazın verimli, temiz ve düşük karbonlu enerji olarak kullanılması Çin'in enerji dönüşümünün bir parçasıdır. Bu hususta enerji tüketim hedeflerine ulaşmak ve karbon emisyonlarını azaltmak için doğalgaz tüketimi aktif olarak arttırmayı amaçlayan stratejik ve politik planlar, Pekin yönetimin ilk öncelikleri hedefleri arasındadır. Doğalgaz nispeten petrol kaynaklarından daha fazla kömür kaynaklarından daha azdır. 193.5 trilyon metreküp rezervi ile kanıtlanmış doğal gaz oranı % 2.8'dir.⁸² 2019'da 175,4 milyar metreküp doğalgaz üretimi gerçekleştirirken 306.6 milyar metreküp doğalgaz tüketmiştir.⁸³

2.2.4.Nükleer

Petrol ve doğalgazın artan maliyetleri ve kömür tüketimden kaynaklanan küresel ve bölgesel baskı göz önüne alındığında nükleer enerji Çin için kaçınılmaz bir stratejik seçenektir. Çin'in nükleer bir güç olarak ortaya çıkması, 1955'te Sovyetler Birliği ile atom enerji işbirliği antlaşmasını imzalamasıyla başlamıştır. İlk enerji reaktörü 1980'de inşa edilmiştir. Şu an için reaktör tasarımı ve inşasında ve yakıt döngüsünün diğer yönlerinde büyük ölçüde kendi kendine yeterli hale gelmiştir.⁸⁴ 2017 yılı itibarıyla 11 yapım aşamasında 46 aktif nükleer enerji santrali vardır. Ülkede üretilen elektrik enerjisinin %3,94'ü aktif olarak kullanılan nükleer santrallerden üretilmektedir. Aktif reaktörlerin ürettiği toplam elektrik gücü 25 gigawatt'tır.⁸⁵ Dünyada en fazla nükleer enerjiye yatırım yapan ülke konumunda olan Çin, 2030 yılında toplam nükleer reaktör sayısını 110'a çıkarmayı planlamaktadır.⁸⁶

⁸¹ BP Statistical Review of World Energy 2018, <https://www.bp.com/content/dam/bp/en/corporate/pdf/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2018-oil.pdf>, (13.05.2019)

⁸²BP Statistical Review of World Energy 2018, <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2018-full-report.pdf>, (13.05.2019)

⁸³ Sylvie Cornot, Gandolphe, "A Review of Recent Trends in China's Gas Sector and a Glimpse into the 14th Five-Year Plan", *Notes de l'Ifri*, 2020, s. 9

⁸⁴ Yan Xu, Junjie Kang, "The Prospective of Nuclear Power in China", *Sustainability Open Access Journal*, 2018, s. 7

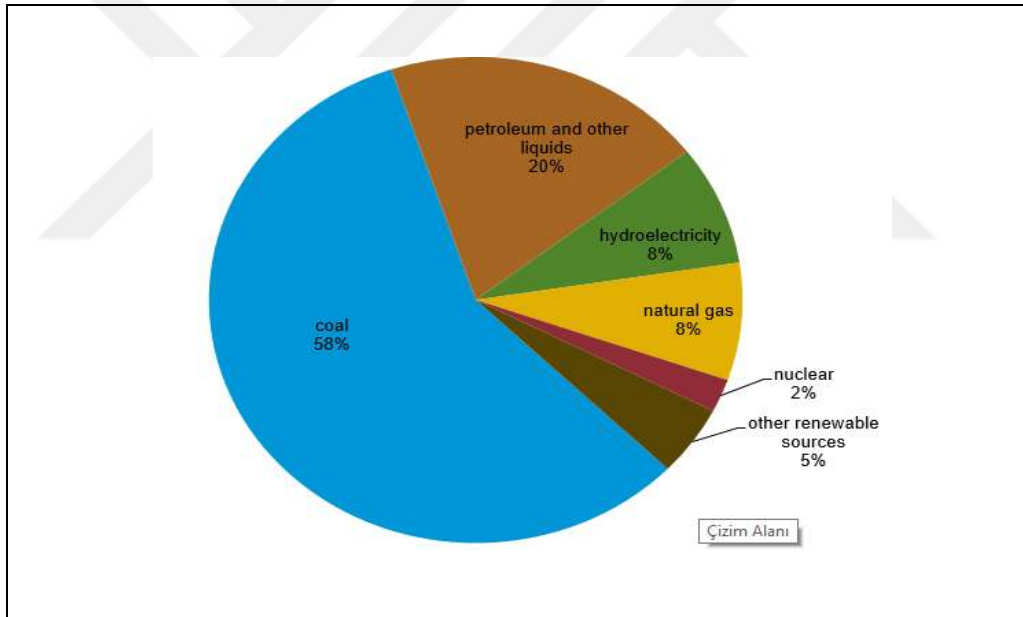
⁸⁵ IAEA, Power Reactor Information System 2017, <https://pris.iaea.org/PRIS/home.aspx>, (13.05.2019)

⁸⁶ China eyes 110 nuke plants by 2030, <https://www.globaltimes.cn/content/947452.shtml>, (13.05.2019)

2.2.5.Yenilenebilir Enerji

Fosil yakıtlar günümüzde en çok kullanılan yakıt türüdür. Gelecek on yıllar içinde fosil yakıtlar baskın enerji kaynağı olarak kullanılmaya devam edecektir. Ancak fosil yakıtlar sonsuz bir enerji kaynağı değildir. Yenilenebilir enerji gelecek yıllarda fosil yakıtların yerine alacak bir enerji çeşididir. Çevreyi korumak ve enerji tedarikini çeşitlendirmek için yenilenebilir enerjiye yoğunluk veren Pekin yönetimi, 1990'ların sonlarında yürürlüğe giren tüm enerji yasalarını yenilenebilir enerji politikalarını destekleyecek nitelikte çıkartmıştır. Yenilenebilir enerji, enerji bağımlılığını azaltmak ve enerji güvenliğini sağlamak için son yıllarda Çin'in en çok yatırım yaptığı enerji alanıdır. Rüzgâr, su ve güneş enerjisinden üretilecek toplam elektrik enerji miktarı 2020 yılına kadar %15, 2030 yılına kadar %20 seviyesine çıkarılması hedeflenmektedir. Bu hususta Pekin yönetimi 2020 hedefinin gerçekleştirilebilmesi için yenilenebilir enerji kaynaklarının geliştirilebilmesi için 361 milyar dolar bütçe ayırmıştır.⁸⁷

Şekil 1: Çin'in Enerji Kaynak Tüketimi – 2018

Kaynak: EIA, Country, Analysis: China,
https://www.eia.gov/international/content/analysis/countries_long/China/china.pdf, (17.05.2019)

2.3.Çin'in Enerji Yönetim Yaklaşımı

Ülkelerin ekonomik gelişiminde enerjinin önemli bir rolü vardır. Günümüzde ekonomik anlamda rekabet edebilmek ve var olabilmek için enerji kaynaklarına erişim sağlamak, enerjiye ihtiyaç duyan ülkelerin ilk öncelikli hedefleri arasındadır. Aksi takdirde enerji kaynaklarının yetersiz olması durumunda ülkeler enerjide dışa bağımlı hale gelecektir. Dolayısıyla enerji kaynaklarına olan

⁸⁷ IEA, China 13th Renewable Energy Development Five Year Plan (2016-2020), <https://www.iea.org>, (17.05.2019)

bağımlılık ülkelerin ekonomik ve politik yönleri üzerinde olumsuz bir etki yaratacaktır. Ayrıca enerji piyasalarında yaşanan ani ekonomik ve politik dönüşümler enerji ithalatı üzerinde olumsuz bir etki yaratabildiği gibi, enerji maliyetlerinin artışına da sebebiyet verecektir. Bu durum Çin gibi enerji bağımlılığı duyan ülkelerin ulusal ve uluslararası hedeflerine ulaşma yöntemlerini risk altına atacaktır.⁸⁸

Arz talep ilişkisine bağlı olarak küresel bir sorun haline dönüşen enerji talebi, ülkelerin enerji diplomasisi geliştirmesine neden olmaktadır. Bir dış politika zorunluluğu haline dönüşen enerji diplomasisi esasen ülkelerin ekonomik politik ve askeri gücüne göre değişiklik gösterebilmektedir. Özellikle enerji diplomasisinde politik ve ekonomik güçleri bir dış politika aracı olarak kullanmak en çok tercih edilen yöndür. Bu hususta dünyanın en fazla enerji tüketen ülkesi Çin'in enerji politikaları uluslararası enerji politikalarının geleceği konusundaki tartışmaları merkezinde yer almaktadır. Enerji politikalarıyla ilgili aldığı ve alacağı her karar; uluslararası enerji politikalarının belirlenmesini, küresel enerji arz talep ilişkisini, sera gaz emisyonunu kontrolünü, enerji fiyatlarının belirlenmesini, küresel enerji güvenliğini ve küresel enerji yönetiminin yapısını etkileme potansiyele sahiptir.⁸⁹

Çin'in son on yıldaki enerji talep artışı küresel enerji talebi üzerinde bir şok etkisi yaratmıştır. Birçok enerji analistine göre bu artış küresel enerji rekabetini tehdit etmektedir. Zira bu artış ABD ve Batı ülkelerinin enerji taleplerindeki artışlardan daha fazladır. Pekin yönetimi ülkenin petrol ve doğal gaz açığını kapatmak için enerji zengini devletlerle ikili ilişkilerini geliştirerek enerji zengini ülkeler ile uzun dönemli enerji antlaşmaları yapmaktadır. Çin günümüzde enerji politikalarının belirlenmesinde önemli bir enerji oyuncusu olmasına rağmen, enerji politikalarının bir sistem dâhilinde yönetilmesi oldukça yenidir. Bu nedenle Çin enerji politikalarını anlamak için enerji yönetim yaklaşımını açıklamak önemlidir.

Pekin yönetimi için enerji yönetim yaklaşımının üç ana görevi vardır.

- Enerji endüstrisindeki sorunları çözmek ve gelişmesi için fırsatlar yakalamak
- Sorun çözme ve fırsat yakalamak için enerji kurumları ile birlikte çalışmak
- İlk iki görevi yerine getirmek için koordineli olarak ulusal petrol şirketleri ile birlikte çalışmak.⁹⁰

⁸⁸ Amar Causevic, "A Thirsty Dragon Rising Chinese Crude Oil Demand and Prospects for Multilateral Energy Security Cooperation", **Peace Research Institute** Frankfurt, 2012, s.1

⁸⁹ Michael T. Klare: Twenty-First Century Energy Superpower: China, Energy, and Global Power, <https://grist.org/article/2010-09-19-21st-century-energy-superpower-china-energy-global-power/> (17.05.2019)

⁹⁰ Bo Kong, **China's International Petroleum Policy**, Greenwood Publishing Group, 2009, s. 1

Belirli bir enerji yönetim yaklaşımının seçilmesi; ideolojik, siyasi ve iktisadi gibi çeşitli faktörlere bağlı olarak belirlenebilir. Örneğin Çin açısından enerji yönetim yaklaşımını ele aldığımızda ideolojik ve ekonomik nedenler ön plana çıkmaktadır. Çin'in 1949'da kuruluşundan kısa bir süre sonra Kore Savaşı'nın yaşanmasıyla, Kore Savaşındaki rolünden dolayı, Çok Taraflı İhracat Kontrolleri Koordinasyon Komitesi (CoCom), -ABD ve müttefiklerinin komünist dünyaya stratejik malzeme ve teknoloji ihracatı üzerinde uyguladıkları ulusal kontrolleri koordine etmeye çalıştıkları çok taraflı bir organizasyon – tarafından Çin'e petrol ambargosu uygulandı.⁹¹

Çin'in enerji yönetim yaklaşımının belirlenmesinde bir diğer önemli gelişme ise Çin – Sovyetler Birliği ayrılığının yaşanmasıyla gerçekleşmiştir. Sovyetler Birliği ile ayrılık yaşanmaya kadar petrol ihtiyacının büyük bir çoğunluğunu kendi kaynakları ve Sovyetler Birliği'nden tedarik etmekteydi. Sovyetler Birliği'nin enerji yardımlarının kesilmesi sonucu enerji arzında azalış gerçekleşti. Böylece Çin yönetimi için petrol tarihinde ilk kez stratejik bir malzeme olarak algılanmaya başladı. İç kaynaklarının sınırlı olması ve uygulanan ambargo sonucu enerji ihtiyacı hissedilmeye başlandı. Bu durumu kendi lehine çevirmek isteyen Pekin yönetimi, enerji yönetim yaklaşımını devlet merkezci bir yönetim sistemiyle yönetmeye başladı.⁹² Bu yönetime göre; öncelikli olarak ülkedeki tüm petrol şirketlerinin tek bir çatı altında toplanacak ve devlet ve özel enerji şirketleri arasında yaşanan politik ayrım ortadan kaldırılacaktır. Buradaki amaç merkezi hükümet kontrolünden olan enerji kaynakları daha güvenilir ve daha hızlı bir şekilde çıkarılarak ülkenin kalkınmasına hizmet edilebilir hale getirmektedir.

1950'lerde öz yeterliliği sağlamak amacıyla ulusal kaynaklarını merkezileştirmesiyle başlayan Sovyet Tarzı planlı enerji modeli Pekin yönetimi için en güvenilir en mantıklı bir yol olmuştur.⁹³ Bu modele göre; mümkün olduğunca dış kaynaklardan bağımsız olunacak ve kendi kendine yeterli oranına ulaşılabilecektir. Bunun için merkezi hükümet, ülkedeki enerji kaynaklarının çıkarılması ve araştırılması için orduyla birlikte hareket edecektir. Ordu gerek insan gücü gerek teçhizat gerekse de lojistik sağlayarak enerji kaynaklarının çıkarılmasında Pekin yönetimiyle birlikte çalışmıştır.

Başlatılan bu projeyle, 1958-1991 yılları arasında 12 adet petrol kuyusu keşfedilmiş ve buradan çıkarılan petrol kaynakları ile ülkenin enerji ihtiyaçları karşılanmaya çalışılmıştır.⁹⁴ Komuta kontrol sistemi altında merkezi yönetim; yeni petrol sahalarının keşfi, üretimi, dağıtımı ve depolama dahil olmak üzere üretim zincirindeki tüm kararları kontrol etmiştir.

⁹¹ Sally A. Meese, Export Controls to China: an Emerging Trend for Dual-Use Exports , **Maryland Journal of International Law**, Volume 7 Issues 1, 1981, s. 23

⁹² Kong, a, g, e, s. 3

⁹³ A, g, e, s. 3

⁹⁴ Kong, a, g, e, s. 4

Mao döneminde enerji arama, çıkarma, lojistik ve depolama alanlarında önemli ilerleme kaydedilmiştir. Enerji teknolojisinin gelişimi gelişmiş ülkelerin gerisinde kalmış olsa da, çoğunlukla kendi mühendislerine ve kaynaklarına güvenen bir ülke olmuştur. Mao dönemi Çin; ABD, Suudi Arabistan ve Sovyetler Birliği'nden sonra dünyanın en büyük 4. enerji üreticisi olmuştur.⁹⁵ Mao döneminde kullanılan enerji kaynaklarının oranı %75 kömür, %17.5 petrol, %2 doğalgaz ve %5.5 hidroelektriktir. 1960'da tüm enerji kaynaklarının kullanım oranı %2.5 iken bu oran 1968'de %13.5'e yükselmiştir. Mao döneminde Çin dünyanın 3. En büyük enerji tüketen ülkesi olmuştur.⁹⁶ Mao'nun, 1950'lerde başlayan kendi kaynaklarına güven politikası, ilk zamanlarda Çin'in enerji ihtiyacını karşılayan ve büyük atılımların yaşandığı bir dönem olarak niteledirilmektedir. Ancak 1958-1961 Büyük Atılım ve 1966- 1976 Kültür Devrimi dönemlerinde yaşanan başarısızlıklar, Çin ekonomisinin ve enerji politikalarının gelişim olumsuz yönde etkilemiştir.⁹⁷ Bu nedenle ekonomi ve enerji politikalarında yeni reformların uygulanmasına ihtiyaç duyulmuştur.

Çin'in kurucu lideri Mao'nun ölümüyle iktidara gelen Deng, yıllarca sürecek olan ekonomik büyümenin sürdürülebilirliği için ülke genelinde önemli reformlar gerçekleştirmiştir. Deng kurucu lider Mao gibi Çin'i kapalı bir sistem ile yönetmek istememiştir. Deng Mao'nun aksine Çin'i dış dünyaya açmıştır. Bunun için merkezi planlamayı gevşetmeyi, kademeli olarak pazar ekonomisine geçiş ve ekonomide dış katılımın artmasını sağlayan reformlar başlatmıştır.⁹⁸

Bu reformlar sonucu ülke ekonomisinde artış sağlanırken aynı zamanda enerji tüketiminde artış sağlanmıştır. Zira enerji Çin halkının ısınma ve ulaşım gibi temel ihtiyaçlarını karşılayan bir madde olmanın ötesinde Çin ekonomisinin kalkınmasında birincil öneme sahip bir kaynak olarak görülmüştür.

Deng, Mao döneminde durgunlaşmaya başlayan enerji endüstrisini tekrardan canlandırmak istemiştir. 1980'lerde Çin enerji sektöründeki en büyük yatırım elektrik enerjisine yapılmıştır. Bunun nedeni elektrik enerjisinin üretimi daha kolay olmasıdır. Zira elektrik enerjisi Çin en temel enerji kaynağı kömürden üretilmektedir. Dolayısıyla petrol ve doğalgaz enerji kaynaklarının yetersizliği Deng yönetimini doğrudan elektrik enerjisi üretmeye sevk etmiştir. Öte yandan elektrik enerjisi ülkede ufak çaplı sanayilerde kullanıldığı gibi halkında ihtiyaçlarını doğrudan karşılayan bir kaynak olması en büyük yatırımların elektrik enerjisine yapılmasına neden olmuştur.⁹⁹ Deng döneminde enerji politikalarında iki büyük atılımın gerçekleşmesine neden olmuştur. İlki kendine

⁹⁵ Michal Meidan, "The structure of China's oil industry: Past trends and future prospects", **Oxford Institute for Energy Studies**, 2016, s. 5

⁹⁶ A, g, e, s. 6

⁹⁷ Meidan a, g, e, s. 6

⁹⁸ A, g, e, s. 8

⁹⁹ A, g, e, s. 9

güven ve kendine keline yeterlilik kapsamında ülke içinde enerji kaynaklarının daha verimli kullanılmasını sağlamıştır.

Bunun için enerji fiyatlarının belirlenmesine yönelik politikalar geliştirmiştir. Ayrıca yeni petrol sahalarının araştırılması için yoğun çalışmalar yapılmıştır. İkinci olarak enerji politikalarının belirlenmesinde merkezi hükümet ile birlikte çalışacak, ülke içinde enerji araştırma ve çıkarma faaliyetlerinde bulunacak ve yabancı firmalar ile ortak çalışmalara içinde olacak merkezi hükmettin yükünü hafifletmek için ulusal enerji şirketlerinin kurulmasının yolunu açacak yasaları onaylamıştır. Bu politika sonucunda ilk ulusal petrol şirketi Çin Ulusal Açık Deniz Petrol Şirketi, (CNOOC) yabancı petrol şirketleri ile denizasıırı aramalar ve ortak sözleşmeleri yapmak üzere, 1982’de kurulmuştur. İlk ulusal petrol şirketinin kurulmasında hemen sonra, 1983’te Çin Petrol ve Kimya Anonim Şirketi (SINOPEC) ve 1988’de Çin Ulusal Petrol Şirketi (CNPC) kurulmuştur.¹⁰⁰ Pekin yönetimi adına hareket eden bu üç büyük enerji şirketi, Çin’in enerji açığı kapatmak için yurtiçinde ve yurtdışında araştırma, geliştirme ve satına alma faaliyetlerinde bulunmaktadır.

Sonuç olarak Çin enerji yönetim yaklaşımını şu şekilde özetlemek mümkündür:

1949 – 1978: Çin enerji sektörünün gelişimi bu dönemde başlamıştır. Ülke içinde pek çok enerji sahaları bulunmuştur.

1978 – 1992: Kendine kendi yeterlik ve kendi iç kaynaklarına güvenmek enerji politikalarının temel hedefidir. Bu dönemde ulusal enerji komisyonları ve enerji bakanlıkları kurulmuştur. Devlete ait enerji şirketlerine serbestlik verilmiştir. Enerji politikalarında gerçekleştirilen atılımlar bu dönemde yaşanmıştır.

1993 – 1999: Ülke içinde yaşanan reformlar sonuncu gelişen sanayi ve ülke halkının enerjiyi yoğun olarak tüketmesi sonucu, iç kaynaklar ülkenin enerji ihtiyacını karşılayamamıştır. Pekin yönetimi Kamu İktisadi Teşebbüslerin (KİT) rekabet gücünü artırmak için reformlar başlatmıştır. KİT’lere yurtdışında enerji arama çalışmalarına izin verilmiştir.

2000 – 2008: Hükümetin belirdiği ana slogan “Küresel Ol” kapsamında ulusal enerji şirketleri yurtdışında yatırım yapmak için teşvik edilmiştir. Bu dönemde Çin’in Dünya Ticaret Örgütü’ne katılmasıyla KİT’ler ve özel şirketler dünyaya daha fazla açılmaya başlamıştır. Hem ülke içinde yeni enerji kaynakları bulunmuş hem de yurtdışında alternatif enerji kaynakları bulunmuştur.

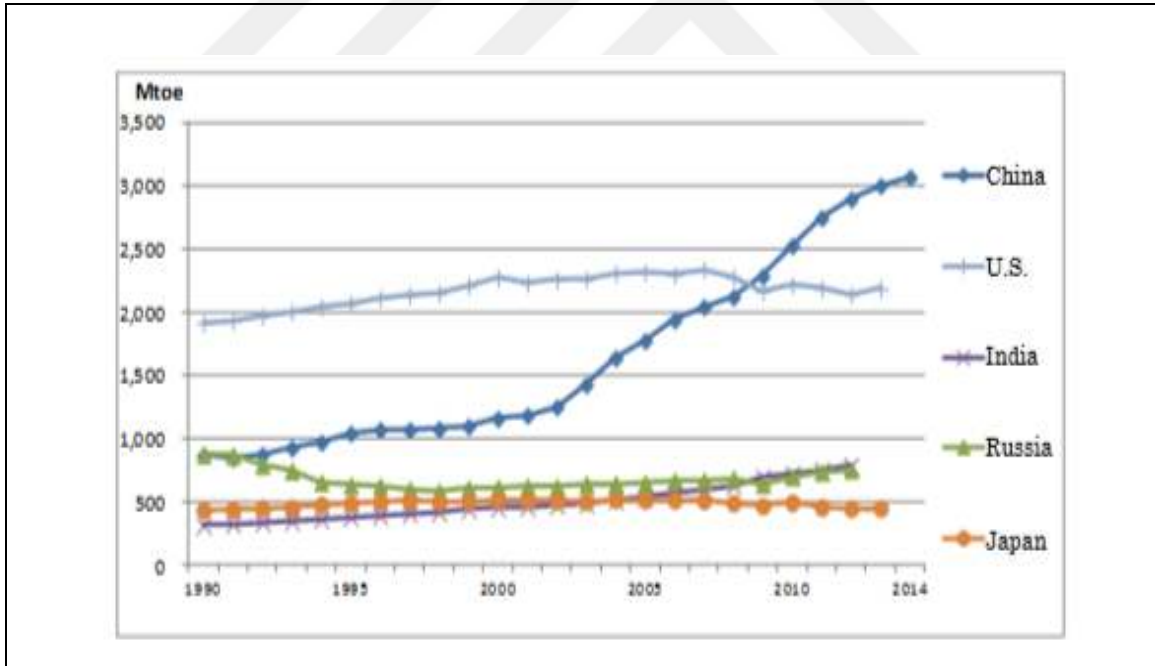
¹⁰⁰ Ellennor Francisco, **Petroleum Politics: China and Its National Oil Companies**, Centre International de Formation Européenne, 2013, s. 9

2008 – Günümüz: Uluslararası alanda petrol şirketlerinin satın alma ve hisse ortağı olmak Pekin yönetimin ana hedefidir. Bu dönemde enerji kaynakları arttırıldı ve enerji altyapısına önemli yatırımlar yapılmıştır.¹⁰¹

2.4.Çin'in Enerji Güvenlik Politikaları

Enerjinin Çin dış politikasında öncelikli konuma gelmesi ise 1993'te ilk kez petrol ithal etmesiyle başlamıştır. Bu tarihten önce kendi rezervleri (kömür ve petrol) Çin'e yetmiştir ve üretim fazlasını bölgesel devletlere ihraç edilerek ülke ekonomisine katkıda bulunulmuştur. Çin'in 2001 yılında Dünya Ticaret Örgütü'ne katılmasıyla ekonomik büyümesinde büyük bir atılım yaşanmıştır. Dünyanın ikinci ve üçüncü en büyük ekonomik güçleri olan Almanya (2006) ve Japonya'yı (2010) geçmiştir.¹⁰² Çin'in büyük bir ekonomik güç olmasında enerji tüketimi büyük bir rol üstlenmiştir. Zira uluslararası istatistiklere göre Çin'in 2009-2014 yılları arasında aşırı enerji kullanmasına bağlı olarak ülke ekonomisinde büyük bir artış olduğu gözlemlenmiştir. 1990- 2014 yılları arasında dünyada en fazla enerji tüketen ülkeler sıralamasında Çin, 2009'da ABD'yi geçerek birinci sırayı almıştır.¹⁰³

Grafik 1. Dünyada En Fazla Enerji Tüketen Ülkeler Listesi

Kaynak: Zhang Ping, "New Development of China's Energy Strategy." *The Institute of Energy Economics*, 2015, s. 1

¹⁰¹ Francisco, a, g, e, s. 15

¹⁰² Zhang Ping, "New Development of China's Energy Strategy." *The Institute of Energy Economics*, 2015, s. 1

¹⁰³ Ping, a, g, e, s.1

Yukarıdaki grafikten görüleceği üzere Çin'in 2014 yılındaki enerji tüketimi ABD'nin petrol tüketiminden %50 fazladır. 2018, World Energy Outlook raporuna göre 2040 yılında Çin enerji tüketim oranının ABD'nin enerji tüketme oranından %126 daha fazla olacağı tahmin edilmektedir. Çin'in enerji tüketiminden bu denli büyük bir artışın olması, Çin'i dış kaynaklara daha bağımlı yapmaktadır.¹⁰⁴ Sonuç olarak ekonomik gelişmenin enerji tüketimine olan bağılılığı günümüzde olduğu gibi gelecekte de Çin'in enerji ihtiyacında bir artışın yaşanmasına neden olacaktır. Keza IEA'nın raporuna göre 2030 yılında Çin; petrol, doğalgaz, kömür, nükleer enerji ve yenilenebilir enerjinin için küresel talepteki artışın yarısından fazlasını tek başına tüketecektir. Bu öngörü sadece Çin'in kendisi için değil aynı zamanda küresel enerji piyasalarındaki diğer devletlerin enerji güvensizliği yaşamasına neden olacaktır.

Bu nedenle Çin ekonomik gelişmişlik ve sürdürülebilir istikrarının devamı için enerjiyi; zamanında, uygun fiyatlarla ve güvenilir yollarla temin etmeyi planlamaktadır. Bu kapsamda ihtiyaç duyulan enerji kaynaklarının tedariki için enerji güvenlik politikalarını belirlenen bu ilkeler doğrultusunda yönetmektedir.¹⁰⁵

- İç kaynaklarını geliştirmek
- Enerji kaynak çeşitlendirmesi yapmak
- Ulusal enerji şirketlerinin yurtdışı enerji yatırımlarını arttırmak
- Yurtdışından tedarik edilen enerji kaynaklarını güvenli bir şekilde ana karaya ulaşımını sağlamak için deniz ve kara ulaşım yollarının güvenliğini sağlamak ve petrol ve doğalgaz boru hatları inşa etmek

2.4.1.İç Kaynaklarını Araştırma ve Geliştirme Politikası

Çin; madenler, minareller ve fosil kaynaklar olmak üzere çeşitli doğal kaynaklara sahip bir ülkedir. Bu kaynaklara dayanan kendi kendine yeterlilik ve öz güven duygusu, kuruluşundan itibaren Çin'in doğal kaynak politikalarının temel ilkeleri olmuştur. Enerji Çin ekonomisinin büyümesi ve gelişmesi için temel bir dayanaktır. Enerji gelişimi ve kullanımı dünya ekonomisinin gelişimi büyük bir ölçüde arttırdığı gibi Çin ekonomisini de büyük bir oranda arttırmıştır. Örneğin, 1981-2011 yılları arasında enerji tüketimindeki yüzde 5,88'lik büyüme, Çin ekonomisinde yıllık % 10 artış sağlamıştır.¹⁰⁶ Çin, dünyanın gelişmekte olan en büyük ülkesidir ve ekonomisini geliştirmek ve ülke halkının yaşam standartlarını yükseltmek Pekin yönetiminin edindiği bir görevdir. Özellikle 1970'lerin sonlarına doğru hızlı bir şekilde büyüyen ve gelişen ülke olması dikkat çekicidir. Deng

¹⁰⁴ A, g, e, s. 2

¹⁰⁵ Ping, a, g, e, s. 3

¹⁰⁶ China's Energy Policy 2012, <http://www.chinacsrmap.org/Uploads/file/China's%20Energy%20Policy%202012.pdf>, (22.05.2019)

döneminde enerji tüketiminde artış ve uygulanan ekonomik reformlar sonucu yükselen bir güç olarak ortaya çıkmasıyla sanayileşme ve kentleşme oranı yükselmiştir.

Çin kuruluşundan itibaren enerji kaynaklarının araştırılması ve geliştirilmesi için politikalar belirleyip çeşitli enerji kaynaklarını ülke ekonomisine kazandırmıştır. Çin kömür hariç diğer fosil yakıtlar bakımından yetersiz bir ülkedir. Bu nedenle Çin ekonomisinin kalkınmasında kömür önemli bir yer tutmaktadır. Ancak değişen çevresel koşullar ve uluslararası baskılar Çin'in kömür kullanım oranında bir düşüş yaşanmasına neden olmaktadır.¹⁰⁷ Bu nedenle ülke sınırları içinde enerji sahalarında araştırma yapılmaktadır.

Çin'in kuzeydoğusunda bulunan Fushun petrol sahası, Çin'in önemli petrol sahalarından biridir. Bu bölgenin keşfedilmesi, araştırılması, geliştirilmesi ve kontrolü ikinci dünya savaşının sonuna kadar Japonya tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu bölge Japonya tarafından işgal edilmiştir. Japonya ikinci dünya savaşında Çin'i işgal etmesinin nedenlerinden biri olan bu petrol sahası, barındırdığı petrol rezervleriyle işgal döneminde Japonya'nın enerji ihtiyacının %70'ini karşılamıştır.¹⁰⁸

Japonya II. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkmasıyla işgal altındaki Çin petrol sahası tekrardan Çinlilerin olmuştur. Fushun petrol bölgesi Japonya tarafından geliştirilene kadar Çinliler tarafından burada petrol rezervlerinin olduğu bilinmemekteydi. İkinci dünya savaşı boyunca bu bölgeden edildiği enerji kaynakları sayesinde Japonya'nın savaştaki saldırı kabiliyetinin farkına varan Çinliler, ulusal güvenliği sağlamanın bir yolunun savaş döneminde enerji kaynaklarına sahip olmaktan geçtiğini kabul etmişlerdir.

Bundan dolayıdır ki, Japonya'nın savaştan yenik çıkmasıyla kendi petrol sahalarının denetimini sağlayan Pekin yönetimi Ulusal Kaynak Komisyonu'nu kurmuştur. Bu komisyonun amacı; ulusal enerji kaynaklarının araştırılması, geliştirilmesi ve kullanımını Çin halkına ve Çin yönetimine yarar sağlayacak şekilde yönetilmesi sağlamaktır. Savaş sonrası dönemde hem Milliyetçi hem de Komünist rejimlerdeki ideolojiler egemenlik ve bağımsızlık sembolü olarak kendi öz kaynaklarının kontrol edilmesi ve yönetilmesi ilkesini kabul etmişlerdir.¹⁰⁹

Enerji kaynaklarının savaşın ve gücün ayrılmaz bir parçası olduğuna inan Milliyetçi Çin yönetimi, ilk petrol araştırma sahasını ülkenin kuzeybatısında bulunan Yumen petrol sahasında faaliyete geçirmiştir. Çok kısa bir süre bölgeden enerji ihtiyacını karşılayan Milliyetçi Çin

¹⁰⁷ Ming Te Hung, Tung Chieh Tsai, "Dilemma of choice: China's response to climate change", **Revista Brasileira de Política Internacional**, 2012, s. 110

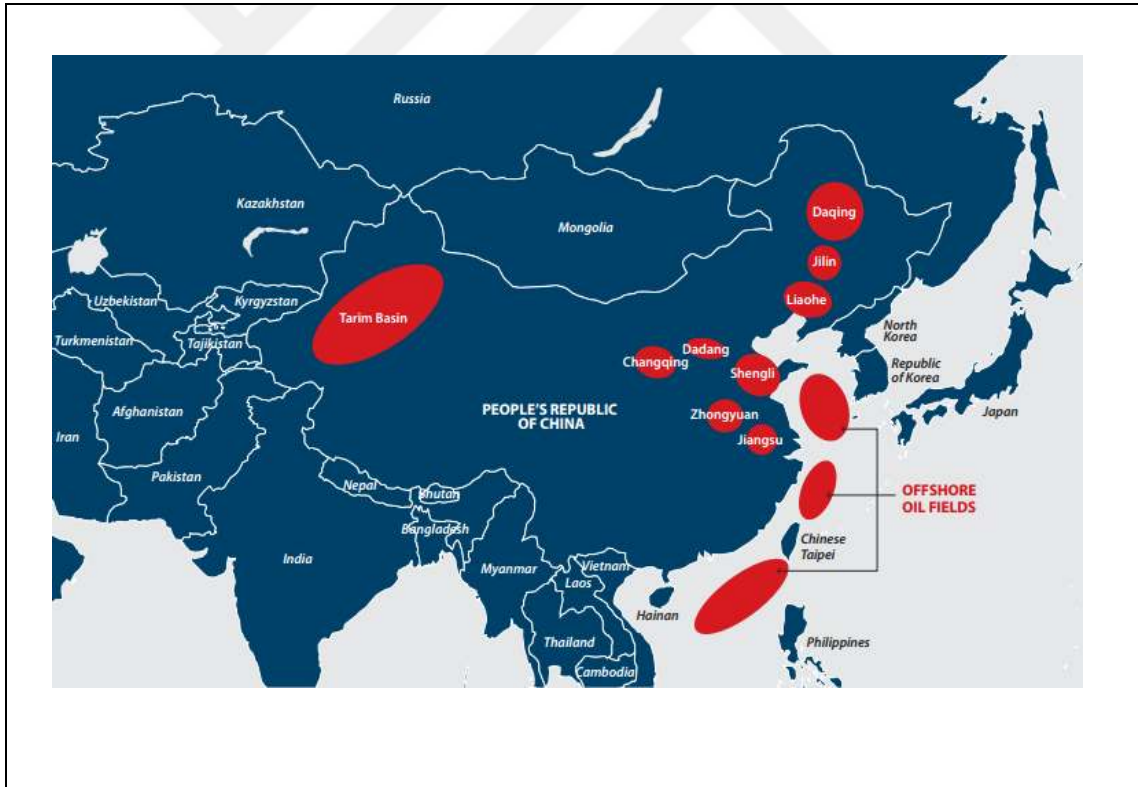
¹⁰⁸ Tai Wei Lim, **Oil and Gas in China: The New Energy Superpower's Relations with Its Region**, Singapore, World Scientific, Publishing, 2010, s. 35

¹⁰⁹ A, g, e, s. 36

yönetimi, Komünist Çin rejimi ile yaptığı savaş sonrası ülkeye terk ederek Tayvan'a çekilmiştir. 1949 yılında Çin halk Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla ülkede petrol politikaları tek bir rejim tarafından yönetilmeye başlanmıştır. Bu yeni dönemde Fuhun ve Yumen petrol sahaları Çin petrol endüstrisinin temelini oluşturmaktadır. Her iki petrol bölgesinden 1953'te 200 bin varil 1960'da 1.7 milyon varil petrol üretilmiştir. Mao döneminde yeni petrol sahalarının keşfiyle ülkedeki petrol üretimi artış göstermiştir.¹¹⁰ Özellikle Daqing petrol sahasında yeni petrol alanlarının bulunması Çin petrol endüstrisi için bir dönüm noktası olmuştur. Zira bu petrol sahasında yeni petrol alanlarının keşfi, Çin - Sovyetler Birliği ayrılığının yaşandığı döneme denk gelmiştir.

Çin her ne kadar kendi kaynaklarıyla enerji ihtiyacı karşılamaya çalışsa da ülkede üretilen petrol kaynakları iç talebin ihtiyacını karşılayacak seviyede değildir. Dolayısıyla iç talebin karşılanması için petrol tedarik etmesi gerekmektedir. Ancak Çin - Sovyet ayrılığın yaşanmasıyla enerji sorunu yaşamaya başlayan Pekin yönetimi, Daqing keşfiyle enerji ihtiyacını bu petrol sahasından karşılamaya başlamıştır.

Şekil 2: Çin'in Petrol Sahaları

Kaynak: Daqing A True Game-changer For China, <https://www.hartenergy.com/exclusives/daqing-true-game-changer-china-175440>, (22.05.2019)

¹¹⁰ Jian, a, g, e, s. 5

Sekil 2’de görüleceği üzere Çin’in petrol sahaları ülkenin kuzey ve güney bölgelerinde bulunmaktadır. Bu bölgeler Çin’in enerji açığını kapatmak ve enerji dış bağımlılığı azaltma noktasında önemli görevler üstlenmektedir. Daqing, Shengli ve Changqing Çin’in petrol üretimi yaptığı üç büyük petrol sahasıdır.¹¹¹ Çin’in yurtiçi petrol üretiminin büyük bir çoğunluğu bu bölgelerden üretilen kaynaklardan karşılanmaktadır.

Daging petrol sahası Çin’in en büyük petrol sahasıdır. 1959’da keşfedilen ve petrol çıkartılmaya başlanılan bu bölgeden 1964’te 6 milyon ton petrol üretilmiştir. 1976’da bölgeden çıkartılan petrol miktarı 50 milyon tona yükselmiştir. Yirmi yılı aşkın bir süre boyunca bölgeden ortalama, 50 milyon ton petrol üretilmiştir. Enerji teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte bölgeden 1997’de 56 milyon ton petrol üretilmiştir. Bölgedeki enerji kaynaklarının aşırı tüketilmesi sonucu, 2003’te bölgeden 48 milyon ton petrol üretilmiştir. 2003 -2008 yılları arasında bölgeden üretilen petrol miktarında kademeli olan bir düşüş yaşanmıştır. 2009’da bölgeden üretilen petrol miktarı 40 milyon ton seviyesine kadar düşmüştür. 2003’den itibaren üretim kapasitesinde bir düşüş olmasına rağmen 2016’da 36.56 milyon ton petrol üreterek Pekin yönetiminin en fazla petrol ürettiği bölge olmuştur.¹¹²

Pekin yönetiminin enerji açığının kapanmasında önemli bir potansiyele sahip olan bir başka petrol sahası Shengli petrol sahasıdır. Shengli petrol sahası Daqing petrol sahasından sonra Çin’in en büyük ikinci petrol sahasıdır. Bu bölge 1961’de keşfedilmiştir. 1973’te bölgeden 10.8 milyon ton petrol üretilmiştir. Bölgede çıkartılan petrol miktarı 2009 yılına kadar sürekli artış göstermiştir. 1984’te 23 1987’de 30, 1991’de 34 milyon ton petrol bu petrol hasından üretilmiştir. 2014’te 28 milyon petrol üretilmiştir.¹¹³ Pekin yönetiminin üçüncü en büyük petrol alanı Changqing petrol alanıdır. Daqing ve Shengli petrol alanlarına göre üretim seviyesi oldukça azdır.

Bölgenin 1971’de keşfedilmiş olup petrol üretimi 1975’te başlamıştır. 1975’deki ilk üretimi kapasitesi 1.4 milyon tondur. 1995’te 2 milyon, 2001’de 5 milyon ve 2009’da 16 milyon ton petrol üretilmiştir. Bu bölgenin Daqing ve Shengli petrol alanlarından ayıran temel farklılık Daqing ve Shengli alanlarından petrol üretimi belirli bir dönem boyunca artış gösterip daha sonra düşüşe geçerken Changqing petrol üretimi sürekli olarak artış göstermiştir. Petrol üretim sahasının yenilenmesi sonrası, 2016’da 23.92 milyon ton petrol üretilmiştir. Öte yandan bu bölge petrol

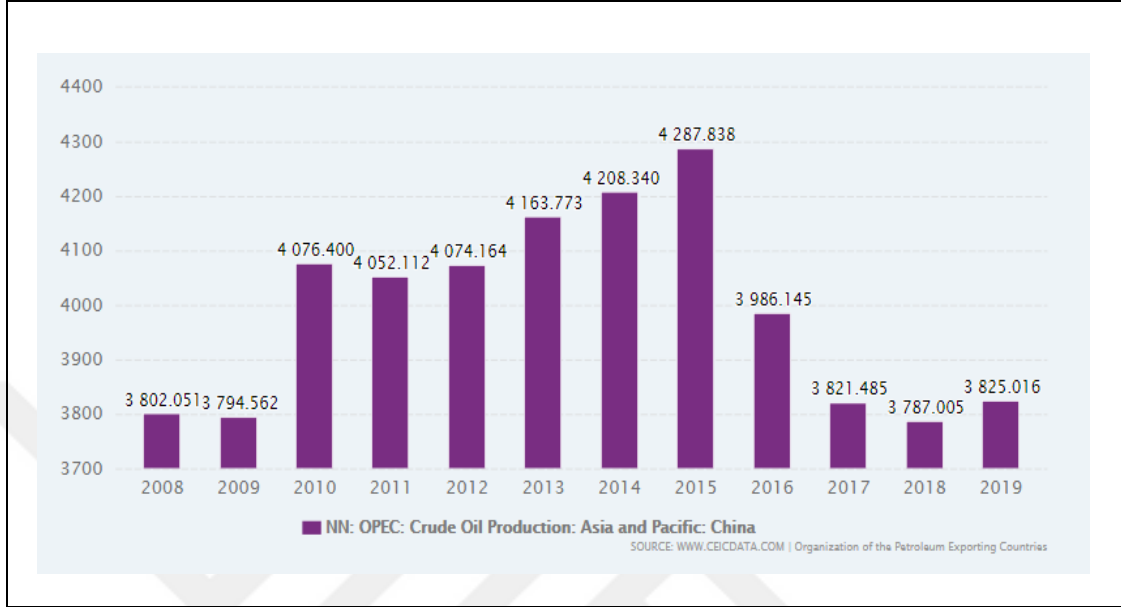
¹¹¹ Mikael Höök, Xu Tang, “Development journey and outlook of Chinese giant oilfields” **Petroleum Exploration and Development**, 2010, s. 2

¹¹²CNPC, Daqing Oil Province, <http://www.cnpc.com.cn/en/operatediol/201405/f96f221bb538428f9b1b7f4869c8f576.shtml>, (22.05.2019)

¹¹³Sinopec, Shengli Oilfield, http://www.sinopec.com/listco/En/about_sinopec/our_business/exploration_oil_production/,(22.05.2019)

kaynaklarının yanı sıra Çin'in en büyük doğalgaz üretim alanıdır. 2009'da 19 milyar, 2016'da 36.5 milyar metreküp doğalgaz bu bölgeden üretilmiştir.¹¹⁴

Grafik 2: Çin'in Günlük Petrol Üretimi Milyon Varil, 2008-2019

Kaynak: China Crude Oil Production, <https://www.ceicdata.com/en/indicator/china/crude-oil-production>, (28.05.2019)

Sonuç olarak Pekin yönetimi iç kaynaklardan ürettiği günlük petrol miktarı, 2019 yılı itibariyle 3. 825.016 milyon varil günlük petrol tüketimi ise 14.055.516 milyon varildir. Bu günlük üretim rakamları günlük tüketim rakamlarının çok gerisinde kalmaktadır.¹¹⁵ Üretim ve tüketim arasındaki bu açık Çin'i dış kaynaklara bağlı yapmaktadır. 2019 yılı itibariyle Çin'in petrol bağımlılığı %73.4'tür.¹¹⁶ IEA'nın, 2019 raporuna göre Çin'in enerji talebi, 2023 yılında bugün talep ettiği petrol miktarının iki katı olacak ve enerji üretimi %7.7 oranında azalacaktır. Bu öngörünün gerçekleşmesi durumunda Çin'in enerji bağımlılığında %7.7 kadar daha artış yaşanacaktır.¹¹⁷ Son zamanlarda Çin'in petrolden sonra bağımlılık duyduğu bir diğer enerji kaynağı doğalgazdır. 2007'de doğalgaz üretiminin tüketimin gerisinde kalmasıyla doğalgaz bağımlısı olmaya başlamıştır. 2019'da 175,4 milyar metreküp doğalgaz üretimi gerçekleştirirken 306.6 milyar metreküp doğalgaz tüketmiştir.¹¹⁸

¹¹⁴CNPC, Changqing Oil & Gas Province, <http://www.cnpc.com.cn/en/operatediol/201405/ef43c204435d4db3bcd7852514f79269.shtml>, (28.05.2019)

¹¹⁵Oil consumption and production in China from 1998 to 2019 (in 1,000 barrels per day), <https://www.statista.com/statistics/265235/oil-consumption-in-china-in-thousand-barrels-per-day/> (28.05.2019)

¹¹⁶China's Oil Import Dependence, <https://oilprice.com/Latest-Energy-News/World-News/Chinas-Oil-Import-Dependence-Grows-To-734-In-H1-2019.html>, (28.05.2019)

¹¹⁷ IEA, World Energy Outlook 2019, <https://www.iea.org/reports/world-energy-outlook-2019>, (08.06.2019)

¹¹⁸ Sylvie Cornot, Gandolphe, "A Review of Recent Trends in China's Gas Sector and a Glimpse into the 14th Five-Year Plan", *Notes de l'Ifri*, 2020, s. 9

Böylelikle doğalgazda dışa bağımlılık oranı 2019 itibarıyla %40.6 olmuştur.¹¹⁹ Çin'in Petrol bağımlılığında yaşadığı sorunlarla karşılaşmamak isteyen Pekin yöntemi ülke içindeki doğalgaz sahalarının geliştirilmesine başlamıştır. Ülke genelindeki doğalgaz kuyularının araştırılması için üç büyük enerji şirketine teşvikler verilmiştir. Ülkenin en büyük enerji şirketi olan CNPC Çin'in en büyük doğalgaz üreticisidir. Çin'in doğalgaz ihtiyacının %64.5 tek başına karşılamaktadır. Changqing, Tarim, Sichuan ve Qinghai olmak üzere üretim yaptığı dört büyük doğalgaz sahası vardır. Pekin yönetiminin verdiği teşvikler sonrası bu sahalardan yıllık toplamda 100 milyar metre küp doğalgaz üretmektedir.¹²⁰ EIA'nın 2019 raporuna göre Çin'in doğalgaz bağımlılığı ciddi derecede Çin'in enerji güvenliğini tehdit edecek seviyede değildir. Zira ülke genelinde geri kazanılabilir doğalgaz rezervlerinin tespit edilmesi Çin'in doğalgaz bağımlılığını azaltacaktır. Çin dünyada en fazla geri kazanılabilir kaya gazına sahip olan ülkeler sırlamasında birinci sıradır.¹²¹

Tablo 1: Çin'in Dünya Sırlamasında Geri Kazanılabilir Petrol ve Doğalgaz Miktarı

Rank	Country	Shale oil (billion barrels)	Rank	Country	Shale gas (trillion cubic feet)
1	Russia	75	1	China	1,115
2	U.S. ¹	58 (48)	2	Argentina	802
3	China	32	3	Algeria	707
4	Argentina	27	4	U.S. ¹	665 (1,161)
5	Libya	26	5	Canada	573
6	Australia	18	6	Mexico	545
7	Venezuela	13	7	Australia	437
8	Mexico	13	8	South Africa	390
9	Pakistan	9	9	Russia	285
10	Canada	9	10	Brazil	245
World Total		345 (335)	World Total		7,299 (7,795)

Kaynak: EIA, Shale oil and shale gas resources are globally abundant, 2019
<https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=14431#>, (08.06.2019)

Yukarıdaki tabloda görüleceği üzere Çin dünya enerji sırlamasında geri kazanılabilir şist petrol kaynakları açısından 3. sırada kaya gazı açısından 1. sıradadır. Çin bu kadar büyük miktarda geri

¹¹⁹IEA, Oil, gas and coal import dependency in China, 2007-2019, 2019, <https://www.iea.org/data-and-statistics/charts/oil-gas-and-coal-import-dependency-in-china-2007-2019> (28.05.2019)

¹²⁰CNPC, Natural Gas & Pipelines, http://www.cnpc.com.cn/en/naturalgaspipelines/naturalgas_index.shtml, (08.06.2019)

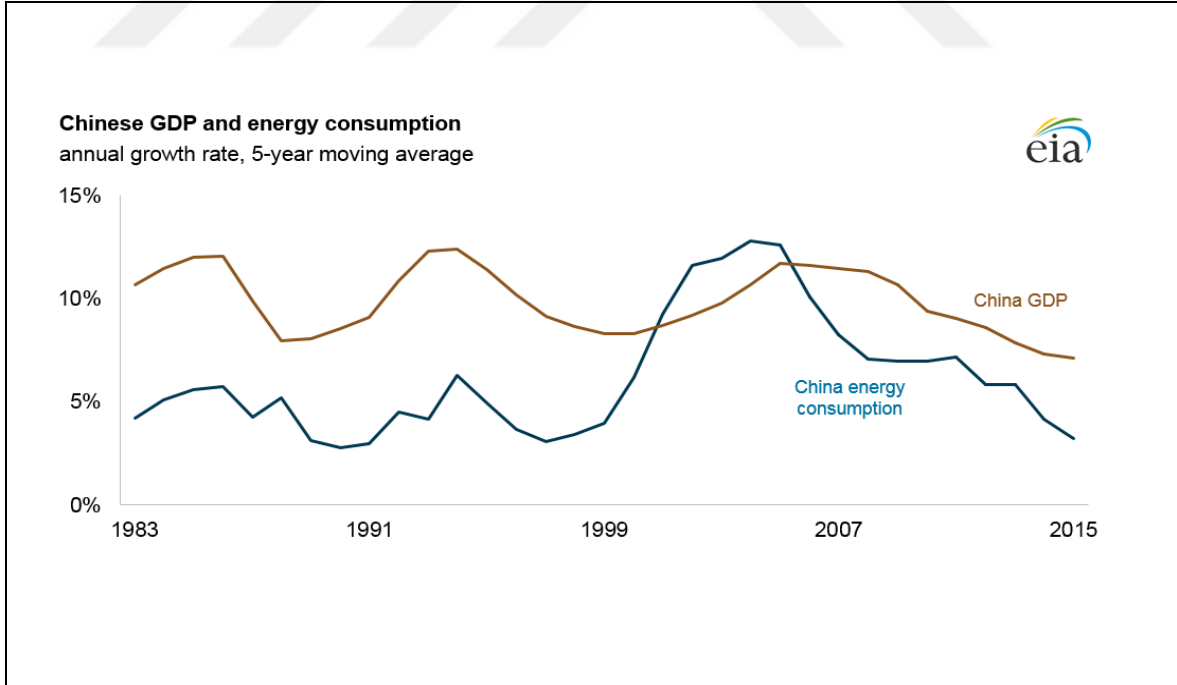
¹²¹EIA, Shale oil and shale gas resources are globally abundant, 2019, <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=14431#>, (08.06.2019)

kazanılabilir petrol ve doğalgaz kaynağına sahip olmasına rağmen günümüzde petrol ve doğalgaz da dışa bağımlıdır. Çin'in dış kaynaklara bağımlı olmasının nedenleri arasında şist petrol ve kaya gazının çıkarılmasının yüksek maliyetli olması ve gerekli teknolojik alt yapısının yetersiz olmasından dolayı Çin günümüzde geri kazanılabilir kendi öz kaynaklarından yararlanamamaktadır. Bu durum haliyle Çin'i petrol ve doğalgaz da dış kaynaklara bağımlı yapmaktadır. Çin doğalgaz ihtiyacını büyük bir çoğunluğunu yakın çevresindeki Orta Asya ülkelerinden karşılamaktadır.

2.4.2.Enerji Kaynak Çeşitlendirme Politikası

Deng dönemiyle başlayan reformlar sonucu Çin ekonomisi günümüzde dünyanın en büyük ekonomik gücüyle, ABD ekonomisi ile rekabet edebilecek seviyeye kadar yükselmiştir. Örneğin 2000'de Çin ekonomisi ABD ekonomisinin % 12'sine 2017'de % 63'üne denk gelecek kadar büyümüştür.¹²² Son yıllarda Çin ekonomisinin büyüme oranında kısmen düşüş yaşansa da, 2019 sonu itibariyle Çin Gayri Safı Yurt İçi Hasıla(GSYİH) 14.14 trilyon dolar, ABD GSYİH 21.44 dolardır.¹²³ Deng ve sonraki Çinli liderlerin ekonomide gösterdiği başarı, Çin'i dünyanın en büyük ikinci ekonomik gücü olmasını sağladı. Çin ekonomisinin büyümesi ve bunun sonucu olarak Çin'in küresel bir ekonomik güç olarak ortaya çıkmasında enerji tüketimi büyük bir paya sahiptir.

Grafik 3: Çin'in Enerji Tüketimine Bağlı Olarak GSYİH Büyüme Oranı 1983-2015

Kaynak: EIA, International Energy Outlook 2018, <https://www.eia.gov/outlooks/ieo/china/>, (08.06.2019)

¹²² Paul Rivlin, China: "Economy, Energy and the Middle East", Moshe Dayan Center for Middle Eastern and African Studies, 2019, s. 1

¹²³ The Top 20 Economies in the World, <https://www.investopedia.com/insights/worlds-top-economies/> (08.06.2019)

Grafikte görüldüğü üzere enerji tüketimi artıkça GSYİH oranında bir artış olduğu görülmektedir. Enerji tüketiminin artması Çin ekonomisinin büyümesine neden olurken enerji tüketimin azalması Çin ekonomisinin küçülmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla enerji açığı yaşayan Pekin yönetimi enerji güvensizliğiyle mücadele etmek enerji kaynak çeşitlendirmesi yapmalıdır. Çin günümüzde kaynak çeşitlendirmesi yapan en önemli enerji oyuncusudur.

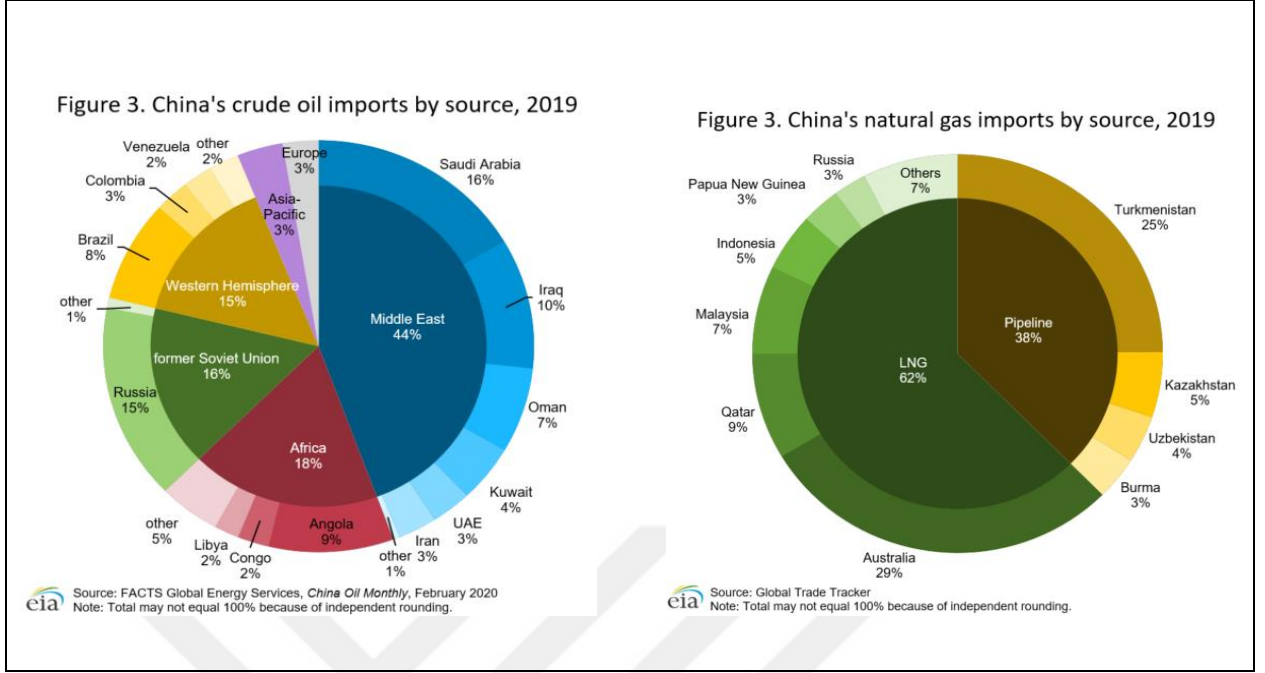
Başta Ortadoğu olmak üzere; Afrika ve Latin Amerika ve Orta Asya enerji tedarik ettiği bölgelerdir. Pekin yönetimi enerji tedarik ettiği bu bölgelere yönelik farklı politikalar geliştirerek bu bölgelerin enerji kaynaklarını tedarik temektedir. Örneğin bazı enerji tedarikçilerine doğrudan yabancı yatırım yapmakta, bazılarını siyasi destek vermekte, bazılarıyla da güçlü siyasi ilişkiler kurmaktadır. Örneğin Afrika ve Latin Amerika ülkelerine doğrudan yabancı yatırım yapmakta, Sudan ve İran'ı Batı ve ABD'ye karşı siyasi destek vermekte, Suudi Arabistan ve Rusya ile güçlü siyasi ilişkiler kurmaktadır.

Bu bahsi geçen bölgelerin ve ülkelerin ortak özelliği önemli miktar da enerji rezervlerine ev sahipliği yapması ve Çin'in ana enerji tedarikçileri olmasıdır. Ortadoğu'nun, enerjiyi yoğun olarak tüketen devletlere coğrafi olarak uzak olması bir başka enerji güvensizliği sorunu ortaya çıkarmaktadır. Bu sorun ulaşım hatları üzerinde yaşanan sorundur. Bölgeden çıkacak enerji kaynağının büyük bir çoğunluğu ABD ve İran arasında gerileme neden olan Hürümüz Boğazı'ndan geçmek zorundadır.¹²⁴ Dolayısıyla enerji açığı yaşayan devletler bir başka enerji güvenlik sorunuyla daha karşı karşıya kalmaktadır. Bu sorun dünyada en fazla enerji tüketen Çin'in enerji güvensizliğine neden olmaktadır. Pekin yönetimi özellikle Ortadoğu'dan ithal edilen enerji kaynaklarına bağımlıdır ve bu bağımlılığın devam etmesi kuvvetle muhtemeldir.¹²⁵

¹²⁴AP Explains: Mideast tensions threaten key global oil route, <https://apnews.com/article/5db1ed7778c546b89204853551733c1c>, (08.06.2019)

¹²⁵ Hany Besada, Justine Salam, "China's Energy Strategy in the MENA Region", **China Quarterly of International Strategic Studies** Vol. 3, No. 4, 2017, s. 603

Grafik 4: Çin'in Petrol ve Doğalgaz İthal Ettiği Ülke Sıralaması, 2019

Kaynak: EIA, Country Analysis: China, https://www.eia.gov/international/content/analysis/countries_long/China/china.pdf, (08.06.2019)

Dünya genelinde en fazla enerji tedarik edilen bölge Ortadoğu'dur. Ortadoğu neredeyse tüm devletlerin enerji tedarik ettiği bölge olmakla beraber aynı zamanda dünyada en fazla sorununda yaşandığı bölgedir. Enerji ve sorunun bir arada olduğu bu bölgeden enerji tedarik etmek, enerji güvenliği açısından riskler oluşturmaktadır. Zira hiçbir devlet enerji tedarik ettiği ülkelerde savaşların, isyanların veya iç çatışmaların yaşanmasına tahammül edemez. Bu bakımından Çin'in Ortadoğu enerji kaynaklarına olan bağımlılık seviyesinin çok yüksek olması Çin açısından başlıca bir enerji güvenlik sorunu oluşturmaktadır. Örneğin ABD II. Körfez Savaşında Çin'in Ortadoğu'daki ana enerji tedarikçisi olan Irak'ı işgal ederek, hem Irak'ın ülke bütünlüğünde ve enerji kaynakları üzerinde söz sahibi olmuş hem de Çin ile Irak hükümetleri arasında imzalanan enerji antlaşmalarını iptal etmiştir.¹²⁶ Bu nedenle Ortadoğu enerji kaynaklarına olan mutlak enerji bağımlılığını göreceli enerji bağımlılığına dönüştürmeye çalışmaktadır.

Çin Ortadoğu enerji kaynaklarına alternatif oluşturmak için yönünü Latin Amerika ve Afrika 3. Dünya ülkelerine çevirmiştir.¹²⁷ Latin Amerika ve Afrika ülkeleri Çin'in büyüyen enerji talebini karşılayacak kadar fazla miktarda enerji rezervlerine sahiptir. Kanıtlanmış petrol rezervleri

¹²⁶ Müge, Yüce, *Uluslararası İlişkiler'de Hegemonya ve Hegemonik Geçiş Teorileri: "Yeni Hegemon" Söylemi Kapsamında Çin'in Ortadoğu Politikası*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020, s.141

¹²⁷Szunomár, Ágnes, "China's relations with the developing world: A new type of colonialism or a fruitful cooperation." *Warsaw School of Economics*, 2014, s. 6

sıralamasında Latin Amerika 2. Afrika ise 3. Sıradadır. Latin Amerika ve Afrika ülkelerinin kanıtlanmış toplam petrol rezerv oranı %26'dır.¹²⁸

Günümüzde Latin Amerika ve Afrika ülkelerinin enerji kaynakları Pekin yönetimin enerji güvelliğinin bir parçası olmaya devam etmektedir. Zira Pekin yönetimi Latin Amerika ve Afrika'dan enerji kaynak çeşitlendirmesi yaptıkça, Çin'in Ortadoğu enerji bağımlılığında bir düşüş yaşamaktadır. Örneğin Çin Ortadoğu enerji kaynaklarına olan bağımlılığı, 2003'te %59 iken bu oran, 2014'te %52'ye¹²⁹ 2019'de ise %44.¹³⁰ düşmüştür. Çin, Latin Amerika ve Afrika ülkelerinin enerji kaynakları karşılığında bu ülkelere muazzam miktarlarda finansal destek vermektedir.

Çin ulusal bankaları ve Çin ulusal enerji şirketleri bu bölge ülkelerine doğrudan yabancı yatırım yapmakta veya bu bölge ülkelerinin ulusal enerji şirketlerini satın almakta ve hisse ortağı olmaktadır.¹³¹ Bu durumu Çin, Latin Amerika ve Afrika ülkeleri açısından değerlendirecek olursak, Çin; Latin Amerika ve Afrika ülkeleri ile kazan-kazan politikası çerçevesince enerji işbirliği yapmaktadırlar. Çin enerji kaynak çeşitlendirmesi yaparken, Latin Amerika ve Afrika ülkeleri enerji kaynakları sayesinde ekonomik kazanç etmektedirler. Çin 2010-2017 yılları arasında enerji kaynakları karşılığında Afrika'ya 86 milyar dolar Latin Amerika ülkelere ise 92 milyar dolar doğrudan yabancı yatırım yapmıştır.¹³²

2.4.3. Ulusal Petrol Şirketlerinin Yurtdışı Enerji Yatırımları

Enerji politikalarıyla ilgili önemli bir başka husus da enerji piyasalarında yaşanan yapısal değişikliklerdir. Enerji zengini ülkeler, enerji kaynaklarının araştırılması ve çıkartılması için gelişmiş enerji teknolojilerine sahip olan OECD ülkelere imtiyazlar sağlamışlardır. Böylece OECD ülkeleri sağlanan imtiyazlar sayesinde petrol zengini ülkelerin kaynaklarından iki defa kazanç elde etme imkanı bulmuşlardır. İlki, petrol işleyişi uzun bir süreci kapsadığı için bu bölgelerde uzun yıllarca kalmaktadırlar ve enerji arayışı içinde olmadan kendilerini doğrudan enerji kaynakları içinde bulmuşlardır.

İkinci olarak kendi çıkardıkları petrolü ucuza satın almaktadırlar. Bu durum petrol zengini ülkelerin enerji yönetim yaklaşımının zayıf yönünü oluşturmaktadır. Petrol zengini ülkeler petrol

¹²⁸BP Statistical Review of World Energy, 2019, <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2019-oil.pdf> (11.06.2019)

¹²⁹ Ping, a, g, e, s. 2

¹³⁰ Mehdi Hedayati Shahidani, Asgar Safari, "Central Asia in Chinese Geopolitical Imagination", **The Quarterly Journal of Political Studies of Islamic World**, 2019, s. 32

¹³¹ Patricia I. Vasquez, "China's Oil and Gas Footprint in Latin America and Africa", **International Development Policy**, 2019, s. 6

¹³²Vasquez, a, g, e, s. 7

gelirlerini hammadde üzerinden kazanmaktadır. Hâlbuki kendileri işleyip nihai ürün olarak satsalar ülke ekonomilerine daha fazla kar sağlamakla beraber uluslararası enerji sistemini değiştirebilecek güç konumuna yükselebileceklerdir. Ancak 20. Yy'nin ürünü olan bu sistem, 21. Yy'de değişiklik göstermeye başlamış ve yeni enerji şirketlerinin ortaya çıkmasıyla OECD ülkeleri enerji güvensizliği duymaya başlamıştır. Örneğin Çin, üç büyük ulusal enerji şirketiyle yurtdışında enerji faaliyetleri gerçekleştirmeye başlamıştır. Hiç şüphesiz Çin ulusal enerji şirketlerinin yurtdışında petrol arama ve çıkartma faaliyetlerinde bulunması, Pekin yönetiminin enerji açığını kapatmaya yardımcı olurken OECD ülkelerinin de enerji güvenliğini de tehdit etmiştir.

Çin'in enerji ithalatındaki büyüme hızı, ülkenin enerjiye olan açığı, küresel enerji ticareti ve enerji fiyatlar üzerindeki etkisi enerji piyasalarında dalgalanmaların yaşanmasına neden olmuştur. Çin yalnızca talep artışı nedeniyle değil aynı zamanda ülke içindeki kuyuların yeteri kadar enerji üretememesi, teknoloji olarak enerji çıkarma işlemlerin maliyetli olması Çin'i enerji ithaline bağımlı kılmıştır.¹³³

Enerji arz - talep dengesini sağlayamayan Pekin yönetimi, arz - talep dengesizliğinden kaynaklanan enerji açığını yurtdışı enerji kaynaklarından kapatmak niyetindedir. Bu hususta CNOOC, Sinopec ve CNPC iç kaynaklarının yetersizliği nedeniyle dünya genelinde petrol aramaktadır. Bu amaçla Angola, Kanada, Çad, Endonezya, Irak, İran, Kazakistan, Myanmar (Burma), Nijerya, Peru, Rusya, Suudi Arabistan, Sudan, Türkmenistan, Özbekistan ve Venezuela ile petrol ve doğalgaz tedarik sözleşmeleri yapmaktadır.

Dünyanın en büyük ikinci kar sağlayan enerji şirketi olan Petrochina,¹³⁴ özellikle Çin'in petrol ve doğalgaz altyapı projelerini geliştirme projeleriyle ilgilenmekte ve 29 ülkede 75 projeden sorumludur.¹³⁵ Pekin yönetimi bu şirketleri ile dünya çapında uzun vadeli tedarik sözleşmeleri yaparak enerji arz güvenliğini koruma altına almayı planlamaktadır. Sonuç olarak Çin ulusal petrol şirketleri; Ortadoğu, Orta Asya, Afrika, Latin Amerika ve Güney Çin Denizi'nde Pekin yönetimi adına enerji faaliyetinde bulunarak hem ülke ekonomisinin kalkınmasını sağlamakta hem de enerji açığını kapatma faaliyetinde de bulunmaktadırlar.

Pekin yönetimi bu şirketleri ile dünya çapında uzun vadeli tedarik sözleşmeleri yaparak enerji arz güvenliğini koruma altına almayı planlamaktadır. Bu politikasıyla kısmen başarıya ulaşmıştır. Ancak beraberinde bazı sorunlarında doğmasına zemin hazırlanmıştır. Her şeyden önce enerji arz talep dengesi sağlanmaya çalışılırken yurtdışında yapılan büyük çapta sermaye harcamaları maddi

¹³³Tsvetana Paraskova, China Set To Become More Dependent On Oil Imports,2017, <https://oilprice.com/Energy/Crude-Oil/China-Set-To-Become-More-Dependent-On-Oil-Imports.html>, (11.06.2019)

¹³⁴ Biggest Oil Companies In The World, <https://www.worldatlas.com/articles/biggest-oil-companies-in-the-world.html>, (11.06.2019)

¹³⁵ David L.O. Hayward, "China's Oil Supply Dependence", *Journal of Energy Security*, 2009, s, 1

kayıplar yaşanmasına neden olmaktadır. 2018 yılında 216.7 milyar dolar değerinde petrol satın almıştır.¹³⁶ IEA'nın 2017 yılı raporuna göre; 2040 yılında, 460 milyar dolara yükseleceği tahmin edilmektedir.¹³⁷

Her ne kadar Çin ulusal petrol şirketleri Pekin yönetimi adına uluslararası alanda enerji kaynak çeşitlendirmesi yapmış olsa da şirketlerin tedarik ettiği enerji kaynaklarını Çin ana karasına ulaştırma sonucu karşı karşıya kalmaktadır. Bu güvenlik sorunu esasen Çin ulusal şirketlerinin çözüm üretme yetki alanı içinde değildir. Çin ulusal enerji şirketlerin ana görevi enerji üretim ve tüketim arasında yaşanan açığı kapatmak için ihtiyaç duyulan enerji kaynakları yurtdışından tedarik etmektedir. Dolayısıyla Çin ulusal enerji şirketlerinin tedarik ettiği enerji kaynaklarının güvenliğini Pekin yönetimi sağlamalıdır. Enerji nakil hatlarında yaşanabilecek güvenlik sorunlarıyla mücadele etmek için Pekin yönetimi İnci Dizisi stratejisini geliştirmiştir. Bu stratejinin amacı deniz ulaşım hatlarında güvenilir rotalar oluşturarak tedarik edilen enerji kaynaklarını güvenilir bir şekilde Çin ana karasına ulaştırmaktır.

2.4.4. Enerji Nakil Hatları Güvenlik Politikası: İnci Dizisi Stratejisi

ABD'nin deniz alanları üzerindeki üstünlüğü ve Hindistan'ın Hint Okyanusu'nu kendi egemenlik alanı olarak görmesi, Pekin yönetiminin 21. Yy'de yeni bir deniz stratejisi belirlemesine neden oldu. "İnci Dizisi" olarak bilinen bu strateji ilk kez, 2004 yılında ABD merkezli Booz Allen Hamilton danışmanlık şirketinin "Asya'daki Enerji Gelecekleri" başlıklı raporunda geçmiştir.¹³⁸ Rapora göre; Çin'in bu stratejiyi geliştirmesinin arkasında yatan motivasyonlar; Çin'in deniz gücü olmak istemesi ve tedarik edilen enerji kaynaklarını güvenilir şekilde anakaraya ulaştırmak istemesidir.¹³⁹ Çin'in bu bağlamda enerji transfer güvenliğini sağlayabilmesi için öncelikle Hint Okyanusu'na güvenilir erişim sağlaması gerekmektedir.

Bu noktada Pekin yönetimi Hint Okyanusu'na doğrudan ulaşabilmek ve enerji güvenliğinin kontrolü sağlayabilmek için Hint Okyanusu'na sınırı olan ülkeler ile İnci Dizisi stratejisi kapsamında ikili ilişkiler geliştirmektedir. Hint Okyanusu Çin için neden önemlidir? Esasen Hint Okyanusu sadece Çin için önemli bir deniz alanı değildir. Bölgesel ve küresel güçler için de önemli bir deniz alanıdır. Hint Okyanusu'nun bölgesel ve küresel güçler açısından önemi; politik, ekonomik ve stratejik açıdan önemli olan deniz ulaşım hatlarına ev sahipliği yapması ve enerji transferinin gerçekleştiği önemli boğazları birbirine bağlamasından kaynaklanmaktadır. Küresel enerji

¹³⁶ Top 15 Crude Oil Suppliers to China, <http://www.worldstopexports.com/top-15-crude-oil-suppliers-to-china/> (11.06.2019)

¹³⁷ IEA, World Energy Outlook 2017: China,2017, <https://www.iea.org/weo/china/>, (11.06.2019)

¹³⁸ Khalid, Ijaz, Azka Gul. "Indian Response to Chinese String of Pearls Doctrine." **Global Political Review**, 2017, s.28

¹³⁹ A, g, e, s. 29

transferinin geçiş yaptığı %40 Hürmüz Boğazı, %35 Malakka Boğazı ve %8 Bab-el Mandeb Boğazından geçen her bir enerji kaynağı Hint Okyanusu'ndan geçmektedir. Küresel enerji transferinin gerçekleştiğı bu üç önemli boğazın dünyadaki toplam enerji transfer oranı %83'tür.¹⁴⁰

Bu yönüyle Hint Okyanusu, Ortadoğı ve Afrika'nın enerji kaynaklarının Asya'ya akışını gerçekleştirdiğı enerji koridorunu oluşturmaktadır. Asya ülkelerinin güvenilir enerji tedarik sorunu göz önüne alındığında bölge üzerinde egemenlik kurma yarışı hız kazanmaktadır. Bölge üzerinde egemenlik kurmak isteyen iki önemli güç vardır. Bunlar Çin ve Hindistan'dır. Pekin ve Yeni Delhi yönetimleri bölge üzerinde birbirleri arasında rekabet etmekte ve bölgedeki konumlarını güçlendirmek için güvenlik önlemlerine önem vermektedir.

Bu bölgede egemen güç olabilmek bölgesel ve küresel güçlerin dış politika hedefleri arasındadır. Hint Okyanusu'nu önemi Amerikalı jeostratejist ve tarihçi Alfred Thayer Mahan şu şeklide ifade etmektedir. “*Yedi deniz alanından oluşan Hint Okyanusu'nu kim kontrol ederse Asya'yı kontrol eder*”.¹⁴¹ Keza Mahan'a göre; 21.Yy'de dünyanın geleceğine Hint Okyanusu'nda yaşanan gelişmeler yön verecektir.¹⁴²

Yakın çevresinde kendine rakip olacak güçlerin ortaya çıkışını engellemek Çin dış politikasının temel amaçlarından biridir. Yakın çevresinde Hindistan'ı rakip olarak görmekte olup Hindistan'ı dengelemek için Hint Okyanusu'na sınırı olan ülkeler ile sıkı ilişkiler içinde olmaktadır. Özellikle Pakistan ve Myanmar ile olan ilişkileri dikkat çekicidir. Bu iki ülke Çin'in Hint Okyanusu'na doğrudan bağlamaktadır. Öte yandan Hint Okyanusu'ndaki konumunu güçlendirmek isteyen Pekin yönetimi Sri Lanka, Maldivler, Bangladeş ve Seyşeller ile olan ilişkilerini geliştirmektedir. Pekin yönetiminin ilişkileri içinde olduğı bu ülkeler, coğrafi anlamda Hint Okyanusu'na sınırı olmayan Çin'i, Hint Okyanusu'nda güçlü bir konuma yükseltmiştir.

Hint Okyanusu; politik, ekonomik ve stratejik açıdan önemli bir bölge olmasının ötesinde bölge aynı zamanda bir çatışma merkezidir. Bu durum bölgenin güvenlik yapısını tehdit etmektedir. Heidelberg, Uluslararası Çatışma Araştırmaları Enstitüsü'nün analizi göre; dünyada yaşanan çatışmaların %42 Hint Okyanusu'na kıyıdaş olan ülkeler arasında yaşanmıştır. Bölgede yaşanan çatışmalar deniz ulaşım hatlarının ne kadar savunmasız olduğunu göstermektedir.¹⁴³ Bölgenin güvenlik yapısını değıştiren en önemli savaş Pakistan – Hindistan arasında yaşanmıştır. Her bölgede

¹⁴⁰ Aruna Kumar Malik and William Nunes, “Indian Ocean and Maritime Security Competition, Cooperation and Threat”, **Taylor & Francis Group**, 2017, s. 19

¹⁴¹ Manuel Vermeer. “Maritime power politics in the Indian Ocean region (IOR).” **Institute for Strategy, Political Security and Business Consulting**, 2017, s. 2

¹⁴² Brewster, David. “An Indian Sphere of Influence in the Indian Ocean?” **Security Challenges JSTOR**, 2010, s. 2

¹⁴³ Thean Potgieter, “Maritime Security in the Indian Ocean: Strategic Setting and Features”, **Institute for Security Studies Paper**, 2012, s. 5

siyasi nedenler bağılı olarak savaşların yaşandığı bilinmektedir. Ancak Pakistan- Hindistan arasında siyasi nedenlere bağılı olarak yaşanan bu savaş arkasında iki düşman toplum bırakmıştır. Birbirlerine karşı daima bir güç mücadelesi veren bu iki toplum Soğuk Savaş dönemi boyunca Doğu ve Batı blokları tarafından desteklenmiştir. ABD Hindistan desteklerken Çin Pakistan'ı desteklemiştir.

Çin geçmişte olduğu gibi bugünde Hindistan'ı dengeleyebilmek için Pakistan'ın jeopolitik konumundan yararlanmıştır. Çin Pakistan ilişkilerinin seyri, Pekin Yeni Delhi yönetimlerinin Hint Okyanusu rekabetinin belirlenmesi açısından oldukça önemlidir. Zira Çin Hint Okyanusuna çıkışıyla ilgili uzun vadeli hedeflerinin merkezinde Pakistan'ı görmektedir. Çin bu amacına ulaşabilmek için, Ortadoğu ve Afrika'dan ithal ettiği enerji kaynaklarını, İnci Dizisi stratejisi kapsamında ikili ilişkiler geliştirdiği - Pakistan, Bangladeş, Myanmar, Sri Lanka, Seyşeller ve Maldivler – ülkeler üzerinden güvenilir bir şekilde anakaraya ulaştırmayı planlamaktadır.¹⁴⁴ İnci Dizisi stratejisi kapsamında Pekin yönetimi; Pakistan'ın Gwadar limanı, Bangladeş'in Chittagong limanı, Myanmar'ın Sittwe ve Kyaukphyu limanları ve Sri Lanka'nın Hambantota limanlarından kullanarak, Arap Denizi (Umman Denizi) ve Basra Körfezine doğrudan ulaşım sağlamaktadır.¹⁴⁵

İnci Dizisi Stratejisi esasen Çin'in; büyüyen ekonomisi, artan askeri gücü ve enerji güvenlik politikalarını açıklayan jeopolitik bir teoridir. Bu strateji bir bakıma Çin'in hayati risk olarak gördüğü ticaret rotalarını ve enerji geçiş güvenliğini güvence altına alma çabasının bir tezahürüdür. Bu nedenle Pekin yönetimi deniz alanlarında önemli bir güç olmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda Pekin yönetimi Ortadoğu, Afrika ve Güney Çin Denizi'ne kadar olan deniz ulaşım hatları boyunca Çin'in enerji güvenliğini sağlamak ve deniz alanlarındaki ulusal ve uluslararası çıkarlarını güvence altına almaya çalışmaktadır.¹⁴⁶

Pekin yönetiminin bu amacına ulaşabilmesi için çözmesi gereken üç temel sorunu vardır. Hint Okyanusu'na sınırı olan ülkeler ile diplomatik ilişkiler geliştirmek, ikili ilişkiler içinde olduğu ülkelerin limanları ve havaalanlarında özel kullanım hakkı elde etmek ve enerji geçiş rotaları olan Hint Okyanusu, Arap Deniz ve Basra Körfezi deniz ulaşım hatları boyunca geçen Çin tankerlerinin güvenliği korumak için donama gücü geliştirmek. Dolayısıyla Pekin yönetimi İnci dizisi stratejisini bir sistem dahilinde uygulanabilir bir yapıya dönüştürebilmesi için belirlenen bu üç temel sorunu çözmesi gerekmektedir.

Stratejinin uygulanabilir olması için öncelikle stratejinin parçası olan her bir ülkeyle diplomatik ilişkiler kurulmalıdır. Diplomatik ilişkilerin kurulamaması stratejinin başarısız olması anlamına gelir

¹⁴⁴ Li Jiacheng, "Developing China's Indian Ocean Strategy", **China Quarterly of International Strategic Studies**, 2017, s. 494

¹⁴⁵ Li Jiacheng, a, g, e, s. 495

¹⁴⁶ Andrew Erickson, Gabe Collins, "Beijing's Energy Security Strategy: The Significance of a Chinese State-Owned Tanker Fleet", **ORBIS**, 2007, s. 671

ki, bu durum Çin'in enerji güvensizliğini ve ekonomisini doğrudan etkiler. Dolayısıyla diplomatik ilişkilerin kurulması İnci Dizisi Stratejisi'nin ilk adımıdır. Diplomatik ilişkilerin kurulmasıyla başlayan süreç bir başka sorunu ortaya çıkarmıştır. Stratejinin parçası olan her bir ülke Çin'in enerji transferini gerçekleştirecek nitelikte büyük limanlara sahip değildir. Dolayısıyla bu limanların bakım, onarım ve geliştirilmesi gerekmektedir veya ek yeni büyük limanlar inşa edilmelidir. Transfer ülkelerin ekonomik güçlerinin yetersiz olması Çin'in bu limanları sübvansetmesine neden olmaktadır.

Enerji ulaşım hatlarının dış tehditlere açık olması Çin'in İnci Dizisi Stratejisi'nin bir başka sorununu ortaya koymaktadır. Çin her bir incinin koruması için modern bir orduya ve donanma gücüne ihtiyacı vardır. Pekin yönetimi bu doğrultuda enerji güvenliğini koruyabilmek için Hint Okyanusu'nda baskın bir deniz gücü olarak karşımıza çıkmaktadır. Çin bu üç temel sorunu çözmek için ekonomik gücünü önemli bir biçimde kullanmaktadır.

Stratejinin parçası olan ülkelerin ekonomik kapasiteleri göz önünde alındığında Çin'in bu ülkelere yatırım yapması, düşük kredi vermesi, alt yapı sistemlerini iyileştirmesi, bu ülkelerin Çin'e bağımlı olmasına neden olmaktadır. Çin tedarik ettiği enerji kaynaklarını Hint Okyanusu, Malakka Boğazı ve Basra Körfezi'nden geçirmek zorundadır. Hint Okyanusu, Çin'in Ortadoğu ve Afrika'dan ithal ettiği enerji kaynaklarının ilk geçiş yapığı denizalanıdır. Ancak Çin'in Hint Okyanusu'na bir çıkış yoktur ve Delhi yönetimi Hint Okyanusu'nu kendi parçası olarak görmektedir. Bu durum hiç şüphesiz Çin'in enerji geçiş güvensizliği duymasına neden olmaktadır. Bu nedenle Çin, Hindistan ile her hangi bir anlaşmazlık yaşamamak için tedarik edilen enerji kaynaklarının Seyşeller ve Maldivler üzerinden Çin'in güney kıyalarına ulaştırmaktadır. Çin'in enerji geçiş güvensizliği duyduğu bir başka geçiş alanı ise Malakka Boğazı'dır. İthal edilen enerji kaynaklarının %80 Malakka Boğazı'ndan geçmektedir.¹⁴⁷

Bölge iki açıdan Çin'in enerji güvenliğini tehdit etmektedir. İlki ithal edilen enerjini neredeyse tamamını Malakka Boğazı'ndan geçmektedir. Bölgede yaşanabilecek her hangi bir ufak aksama Çin'in enerji açığı yaşamasına neden olacaktır. İkinci neden ise boğazın ABD tarafından kontrol edilmesidir.¹⁴⁸ Dolayısıyla bu iki nedenden dolayı enerji akışında yaşanabilecek aksamaları kontrol altına alabilmek için Pakistan, Myanmar ve Bangladeş üzerinden enerji transferi yapmaktadır.

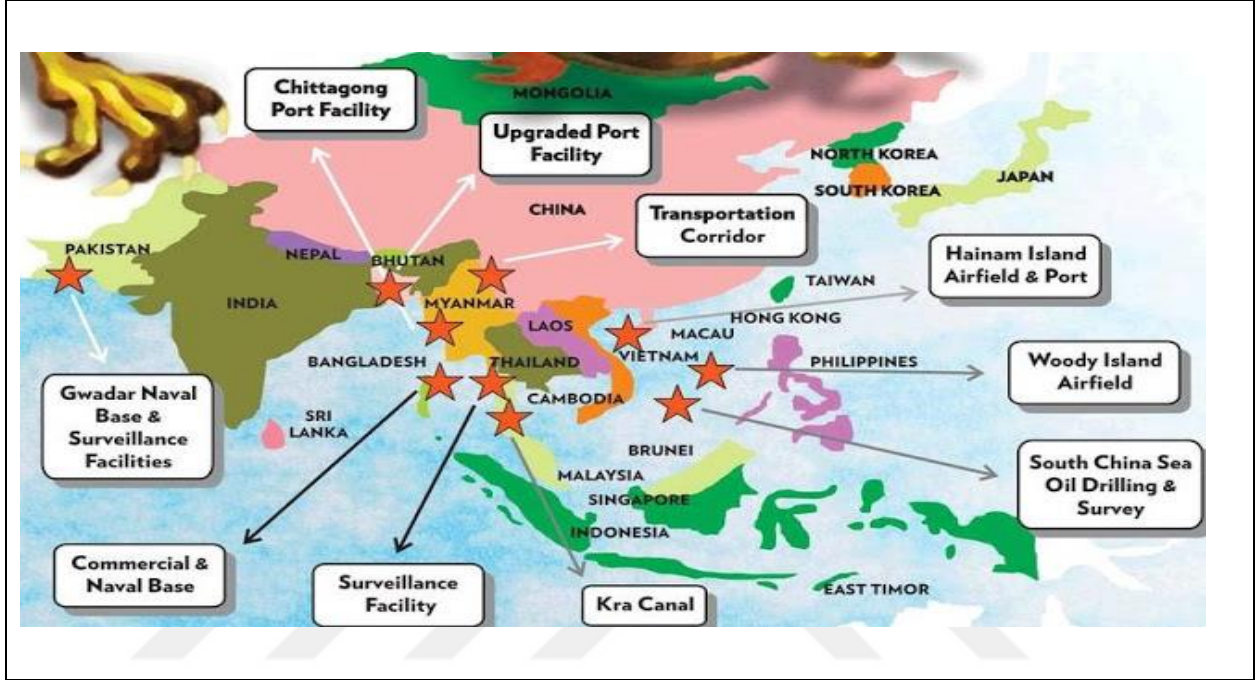
Çin İnci Dizisi stratejisi kapsamında Hint Okyanusu ve Malakka Boğazı'nı by-pass edebilecektir. Çin'in bu stratejisi, Hint Okyanusu, Arap Denizi ve Basra Körfezi'ndeki geleneksel ABD güç dengesini tehdit etmektedir. Zira strateji Çin'in enerji güvenliği sağlamaya yönelik bir

¹⁴⁷Erickson, a, g, e, s. 673

¹⁴⁸Matthew Caesar Gordon, Securing the Energy Supply: China's "Malacca Dilemma", e-**International relations**, 2016, s. 2

girişim olsa da Çin deniz alanlarında askeri gücünü artırmaya yönelik faaliyetleri içinde olduğu bilinmektedir. 2004 yılında ABD tarafından hazırlanan Çin raporunda, Çin'in ikili ilişkiler içinde olduğu Pakistan ve Myanmar limanlarını askeri üs olarak kullandığı belirtilmektedir.¹⁴⁹

Şekil 3: Çin Halk Cumhuriyeti'nin İnci Dizisi Stratejisi Kapsamında İkili İlişkiler İçinde Olduğu Ülkelerde Kurduğu Ticari ve Askeri Limanlar

Kaynak: Chinese String of Pearls, <https://sites.google.com/site/sarathbathala/chinese-string-of-pearls-2>, (25.06.2019)

Sonuç olarak Çin'in deniz ulaşım alanlarını kontrol altına alma stratejisi, hem tedarik edilen enerji kaynaklarının güvelliğini sağlamakta hem de ABD ve Hindistan'a meydan okuması anlamına gelmektedir. Özellikle Hindistan açısından böyle hissedilmektedir. Zira Yeni Delhi yönetimi Çin'in İnci Dizisi stratejisinin Hindistan'ı çevrelediğini düşünmektedir. Zira Çin Hindistan'ın sınır komşusu Pakistan ve Myanmar'da donanma üsleri kurmaktadır. Pekin yönetimi Hindistan'ın bu düşüncesine karşın İnci Dizisi stratejisinin enerji ve deniz ulaşım hatlarının güvenliğini korumaya yönelik bir strateji olduğunu savunmaktadır. Çin esasen deniz ulaşım hatlarında duyduğu güvensizlik nedeniyle bu stratejisini geliştirmiştir. Deniz alanlarında yaşanan korsanlık ve deniz haydutluğunu buna örnek göstermektedir. Aden Körfezi'nde Somalili korsanların Çin tanker ve ticaret gemilerine saldırması Çin'in deniz ulaşım hatlarının güvenliğini tehdit etmektedir.¹⁵⁰ Güvenlik tehdidi altında olan petrol tankerlerinin güvenliğini sağlaması Pekin yönetimin en doğal hakkıdır. Sonuç olarak Çin bu strateji ile yurtdışından tedarik edilen enerji kaynaklarını güvenilir bir şekilde Çin anakarasına ulaştıracaktır.

¹⁴⁹ Virginia Marantidou, Revisiting China's 'String of Pearls' Strategy: Places 'with Chinese Characteristics' and their Security Implications, *Pacific Forum CSIS Issues & Insights*, 2014, s.1

¹⁵⁰ Jérôme Henry, "China's Military Deployments in the Gulf of Aden: Anti-Piracy and Beyond". *Center for Asian Studies*, 2016, s. 6

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.Çin'in Güney Çin Denizi Enerji Güvenlik Politikaları

3.1.Çin'in Güney Çin Denizi Politikası

Barış içinde bir arada yaşama, iyi komşuluk politikası ve ülkelerin iç işlerine karışmama anlayışı Çin dış politikasının temel ilkeleridir. Çin; Ortadoğu, Afrika, Latin Amerika, Orta Asya ülkeleriyle diplomatik ilişkiler geliştirilmesinde barış içinde bir arada yaşama, iyi komşuluk politikaları ve ülkelerin iç işlerine karışmama ilkelerini etkin bir şekilde kullanmaktadır. Ancak GÇD'ye kıyıdaş olan ülkeler ile bu tür bir yaklaşım içinde olmaktan çok uzaktır.¹⁵¹ Diğer bir deyişle Pekin yönetimi, GÇD'ye kıyıdaş olan ülkeler hariç diğer ülkeler ile Çin dış politikasına yön veren ilkeler çerçevesince diplomatik ilişkiler geliştirirken, GÇD'ye kıyıdaş olan ülkelerle örneğin iyi komşuluk politikaları çerçevesince iyi ilişkiler geliştirmekten kaçınmaktadır. Bu bağlamda GÇD'nin Çin için neden bu kadar önemli olduğu sorusuna cevap aramak, Çin'in GÇD politikasının anlaşılması açısından önemli olacaktır.

Çin'in GÇD ile ilgili politika geliştirmesinin iki nedeni vardır. Bölgenin zengin enerji kaynaklarına ev sahipliği yapması Çin'in GÇD politikası geliştirmesinin birinci nedenidir. Ne var ki bölgede tek hak iddia eden ve bölgedeki enerji kaynaklarından yararlanmak isteyen tek devlet Çin değildir. Bölgede hak iddiasında bulunan (Tayvan, Vietnam, Malezya, Filipin ve Brunei) devletler de hem bölgede hak iddia etmektedir hem de hak iddia ettikleri alanlardaki enerji kaynaklarından yararlanmak istemektedir. Ancak Çin'in bölgedeki artan askerî faaliyetleri bölgeye kıyıdaş olan ülkelerin enerji arama faaliyetlerini engellemektedir.

Çin'in böyle bir tutum içinde olmasının nedeni; gerek Çin gerek ABD gerekse de EIA tarafından yapılan araştırmalarda, bölgede önemli miktarda petrol ve doğalgaz rezervleri olduğu tahmin edilmesinden kaynaklanmaktadır.¹⁵² Keza Çin dış enerji kaynaklarına olan bağımlılığını azaltmak için potansiyel enerji rezervleri olan GÇD'de hakim bir güç olup enerji arz güvenliğini

¹⁵¹ Derek Pham, "Gone Rogue? China's Assertiveness in the South China Sea", **Journal of Politics & Society**, 2011, s. 139

¹⁵² Mu Ramkumar, Manoj Mathew, "Hydrocarbon reserves of the South China Sea: Implications for regional energy security." **Energy Geoscience**, 2020, s. 2-3

güvence altına almak istemektedir. Bunun için bölgedeki askerî konumunu güçlendirip GÇD’de enerji arama faaliyetlerinde bulunan ulusal enerji şirketlerinin güvenliğini sağlamaktadır.

Çin’in GÇD ile ilgili politika geliştirmesinin ikinci nedeni deniz ulaşım hatları üzerinde duyduğu güvensizlik sorunudur. Çin, GÇD’yi yaşam alanı olarak görmektedir ve bölgenin güvenliğini sağlamak için bölgesel devletler ve ABD ile rekabet halindedir. Özellikle ABD’nin ulusal güvenliğini tehdit ettiğini düşünmektedir ve bundan dolayı bölgeyi ulusal güvenliğinin bir parçası olarak görmektedir.¹⁵³ Bölgedeki jeopolitik konumunu güçlendirerek hem bölge üzerinde hak iddia eden ülkelerin hem de ABD’nin bölgedeki etki alanını sınırlandıracak politikalar geliştirmektedir.

Pekin yönetimi bu politikasını gerçekleştirmek için gerek kendi egemenliğindeki ada, kayalık ve resiflerde gerekse de Vietnam ve Filipinler’den işgal ettiği ada, kayalık ve resiflerde askerî karakollar inşa etmektedir. Böylelikle Çin Doğu Asya’nın en işlek deniz ulaşım hattı olan GÇD’de bir güvenlik ağı oluşturarak ABD tehdidine karşı bir savunma mekanizması oluşturmaktadır. Zira Pekin yönetiminin olası bir Çin Tayvan savaşı durumunda güvensizlik duyduğu alan GÇD’dir. Nitekim II. Dünya Savaşı’nda Japon işgali GÇD üzerinden gerçekleşmiştir.¹⁵⁴ Sonuç olarak Pekin yönteminin ulusal güvenliğinin bir parçası olarak gördüğü GÇD deniz alanlarının korunmasına verdiği önemi, Hu Jintao şu şekilde açıklamaktadır. “GÇD deniz alanlarını korumak, deniz kaynaklarını araştırmak ve geliştirmek, deniz ekolojisini korumak ve bölgedeki çıkarlarını ve hakları korumak Pekin yönetiminin misyon edindiği bir görevdir”.¹⁵⁵ Bu nedenle Pekin yönetimi için GÇD’nin güvenliğini sağlamak Çin milli güvenlik politikasının bir yönünü oluşturmaktadır.¹⁵⁶

3.2.Güney Çin Denizi’nin Önemi

GÇD neredeyse tüm dünya devletlerinin geçiş yaptığı uluslararası öneme haiz olan bir deniz alanıdır. Rakamlarla ifade etmek gerekirse GÇD, Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı’nın verilerine göre; küresel deniz ticaretinin % 35’ine ev sahipliği yapmaktadır.¹⁵⁷ Coğrafi olarak GÇD, Hint- Pasifik Okyanus’ları arasında kalmakta olup Japonya, Güney Kore, Avustralya, Çin ABD ve bölgeye sınırı olan ülkelerin dış dünyaya açılmasını sağlamaktadır. Dünya deniz ticareti ve enerji geçişinin ana arteri olarak görev yapan GÇD, Hint ve Pasifik Okyanus’ları arasındaki en kısa rotayı oluşturması sebebiyle bölgeden geçiş yapan ülkelerin hem ticaret ve enerji

¹⁵³ Pham, a, g, e, s. 141

¹⁵⁴ Ulises, Granados, “japanese expansion into the south china sea: colonization and conflict, 1902—1939”, **Journal of Asian History**, 2008, s. 137

¹⁵⁵ Sophie Boisseau du Rocher, “Scientific Cooperation in the South China Sea A New Vector for China’s Security Diplomacy in Southeast Asia”, **Center for Asian Studies**, 2016, s. 4

¹⁵⁶ A, g, e, s. 5

¹⁵⁷ Review of Maritime Transport, https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/rmt2016_en.pdf, (04.07.2019)

ulaşım maliyetlerini dūřürmekte hem de tedarik süresini kısaltmaktadır.¹⁵⁸ Bilindięi üzere ulaşım maliyetlerin dūřük, tedarik süresinin kısa ve son olarak deniz nakil hatlarının güvenilir olması uluslararası deniz ticaretinin bir bütünlük içinde işleyebilmesi için oldukça önemlidir. Bu hususta uluslararası deniz ticaretinin ana arteri konumunda olan GÇD'nin önemi dikkat çekicidir. Zira bölgenin önemini dünyanın en büyük üç ekonomik gücü açısından açıklamak gerekirse, 2016 yılında toplam dış ticaretinin Çin %64'ü, Japonya %44'ü ve ABD %14'ü GÇD üzerinden gerçekleştirmiştir.¹⁵⁹

Dolayısıyla bölgeye hâkim olan güç, deniz ticareti ve enerji rotalarının hâkimi olacaktır. Ancak dünya deniz taşımacılığı açısından küresel ölçekte büyük bir öneme sahip olan GÇD, günümüzde bölgesel ve küresel güçler açısından çatışmaya neden olmaktadır. GÇD'nin bazı alanlarında egemenlik iddiasında bulunan ölkeler, bölgeden geçen deniz yollarının güvenliğinden endişe duymaktadırlar.¹⁶⁰ Bunun nedeni çoğunlukla ekonomik çıkarla alakalıdır. Zira dünya ticaretinin üçte biri bu bölge üzerinden gerçekleşmektedir.

Bölgeden çıkan her bir ticaret gemisi sırasıyla, Malakka Boğazı ve Hint Okyanusu'ndan geçerek; Afrika, Ortadoğu ve Avrupa limanlarına ulaşmaktadır. Bu yönüyle GÇD; Asya'yı, Avrupa, Afrika ve Ortadoğu ile birleştiren ticaret rotası üzerindedir. Bu nedenle dünyanın en büyük ekonomik güçlerinin birçoğu için GÇD, küresel deniz ticareti için önemlidir.¹⁶¹ Zira bölgenin ekonomik önemi trilyon dolarlarla ifade edilmektedir. 2016 yılında GÇD gerçekleşen ticaretin toplam değeri 5.3 trilyon dolardır.¹⁶²

Ne var ki GÇD'de de yaşanan anlaşmazlıklardan dolayı deniz ticaretinin bozulmasının küresel ekonomik krize yol açacağına dair endişeler bulunmaktadır. Genellikle Çin'in bölgede artan etkisi bunun nedeni sayılmaktadır. Ancak bu endişeler kısmen gerçeği yansıtmamaktadır. Zira bölge üzerinde en yoğun ticaret gerçekleştiren ölkeler Çin'dir. Çin'in GÇD'nin ticaret akışını kesmesi veya tehdit etmesi aynı zamanda kendi ticaret akışını bozması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla Çin'in kendi ekonomisini zedeleyecek bir girişim içinde bulunması daha az olasıdır. Bilakis Çin, bölgedeki çıkarlarını korumak için bölgeyi bir güvenlik şemsiyesi altına almaya çalışmaktadır.

¹⁵⁸ Katherine Morton, "China's ambition in the South China Sea: is a legitimate maritime order possible?" **International Affairs**, 2016, s. 914

¹⁵⁹ How much trade transits the South China Sea?, <https://chinapower.csis.org/much-trade-transits-south-china-sea/>, (4.07.2019)

¹⁶⁰ Daniels, a, g, e, s. 10

¹⁶¹ A, g, e, s. 11

¹⁶² How much trade transits the South China Sea?, <https://chinapower.csis.org/much-trade-transits-south-china-sea/>, (04.07.2019)

3.3.Güney Çin Denizi Sorunu: Anlaşmazlığa Neden Olan Faktörler

GÇD, hidrokarbon kaynakları bakımından zengin olmasının yanı sıra bölgesel ve küresel güçlerin enerji nakil rotasını da oluşturmaktadır. Bu nedenle GÇD sorunu sadece bölgesel devletler için bir sorun teşkil etmemektedir. Zira güvenli enerji geçişi konusunda endişe duyan Güney Kore, Japonya ve ABD için de sorun oluşturmaktadır. GÇD anlaşmazlık sorununun diğer bir yönü anlaşmazlık yaşayan ülkelerin sorunun çözümü hususunda isteksiz davranmalarıdır. Hak iddiasında bulunan ülkeler çözüm üretmek yerine her bir ülke kendi argümanlarını öne sürerek anlaşmazlığı daha karmaşık bir yapıya sürüklemektedir.¹⁶³

Bölgenin tartışmaya konu olmasına neden olan 4 ana neden vardır. Bunlar; bölgenin petrol ve doğalgaz rezervlerine sahip olması, dünya deniz ticaretinin üçte birinin bölge üzerinden gerçekleşmesi, stratejik konumu ve GÇD sorununun hukuki bir çözümünün olmayışıdır.¹⁶⁴ Bölgenin hak talep eden ülkeler arasında paylaşılamamasının en önemli nedeni bölgenin zengin petrol ve doğalgaz rezervlerine sahip olmasıdır. Zira bölgedeki enerji rezervlerinin kontrolünü ele geçirmek, GÇD’de hak iddiasında bulunan ülkelerin ekonomik gelişimi açısından önemlidir.

Çin, Malezya, Vietnam, Filipinler ve Tayvan’ın ekonomik gelişimini sürdürebilmesi için enerji arz talep dengesini sağlamaları gerekmektedir. Bu nedenle GÇD enerji kaynakları bu ülkeler için hayati önem taşımaktadır. Ne var ki tarihsel ve hukuksal anlaşmazlıklara bağlı yaşanan çatışmalar hem bölgenin güvenliğini hem de bölge ülkelerinin enerji güvenliğini tehdit etmeye devam etmektedir. Bu nedendir ki bölge günümüzde her an için silahlı çatışmaların yaşanabileceği bir potansiyele sahiptir.

GÇD tarihsel olarak hak iddia eden ülkeler arasında bir çatışma kaynağı olmuştur. Yaşanan bu çatışmalar arasında en önemli olanı, 1974’te Çin ve Güney Vietnam arasında yaşanan silahlı çatışmadır.¹⁶⁵ Bu çatışma sonrası Güney Vietnam’ın kontrolünde olan Paracel Adalarının tamamı Çin yönetiminin egemenliği altına geçmiştir.¹⁶⁶ Sonuç olarak bölge üzerinde hak iddia eden ülkeler arasında diplomatik ve hukuksal açıdan bir çözüm önerisinin olmayışı hem bölgedeki enerji kaynaklarının çıkarılmasını engellemekte hem de bölgeyi savaş ortamına sürüklemektedir.

¹⁶³ Thao, Nguyen Hong, “Recent Trends In the South China Sea Disputes”, **Boston Global Forum**, 2015, s. 2

¹⁶⁴ Leszek Buszynski, Christopher Roberts “The South China Sea and Australia’s Regional Security Environment”, **National Security College Occasional**, 2013, s. 5.

¹⁶⁵ Toshi Yoshihara, “The 1974 Paracels Sea Battle”, **Naval War College Review**, 2016, s. 41

¹⁶⁶ A, g, e, s. 43

3.4.Güney Çin Denizi Sorunu: Bölge Ülkelerinin Hak İddiaları

Enerji kaynakları bakımından zengin olan ve trilyon dolarlık küresel ticaretin gerçekleştiği GÇD’de 6 ülke (Çin, Tayvan ve Vietnam, Malezya, Filipinler ve Brunei) arasında egemenlik anlaşmazlığı yaşamaktadır. GÇD anlaşmazlığında tarihsel iddiaların belirsizliğini sürdürmesi beraberinde pek çok soruyu cevapsız bırakmaktadır. Bu nedenle hangi ülkenin veya ülkelerin bölgenin yasal temsilcisi olduğu açıklamak oldukça önemlidir. Zira GÇD’de anlaşmazlık yaşayan ülkelerin, adaların tümü veya bir kaçı üzerinde birbirleriyle örtüşen egemenlik iddiaları bulunmaktadır. Hak iddia eden her bir ülke farklı tezler ileri sürerek bu adaların kendi egemenlik alanları olduğunu savunmaktadır. Bu iddialarını desteklemek için keşif, tarihsel belgeler, işgal ve Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS) hükümleri öne sürmektedirler.

Tablo 2: GÇD’de Hak Talep Eden Ülkeler

Country	South China Sea	Spratly Islands	Paracel Islands	Gulf of Thailand
Brunei	UNCLOS	no formal claim	no	-
Cambodia	-	-	-	UNCLOS
China	all*	all	all	-
Indonesia	UNCLOS	no	no	-
Malaysia	UNCLOS	3 islands	no	UNCLOS
Philippines	significant portions	8 islands	no	-
Taiwan	all*	all	all	-
Thailand	-	-	-	UNCLOS
Vietnam	all*	all	all	UNCLOS

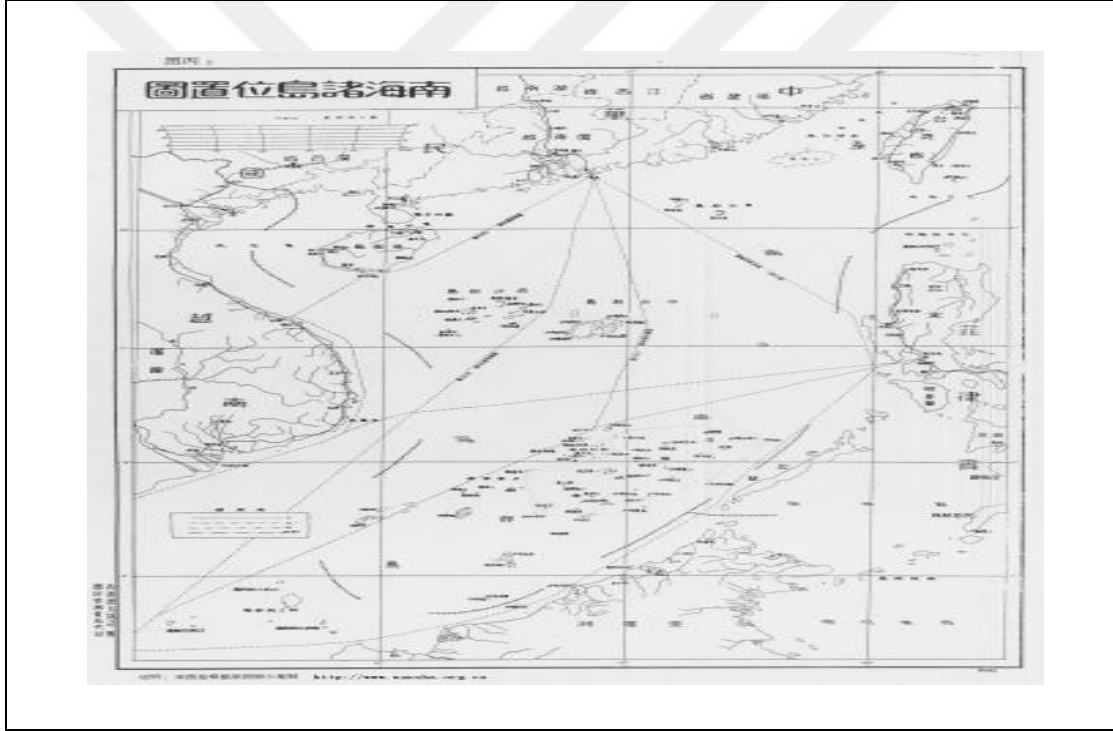
Kaynak: IEA, South China Sea, 2013, https://www.eia.gov/international/analysis/regions-of-interest/South_China_Sea, (11.07.2019)

Sonuç olarak yukarıdaki tabloda görüleceği üzere enerji kaynak savaşının yaşandığı bölge üzerinde tartışmaya konu olan iki önemli ada grubu vardır. Bunlar; Paracel Adaları, Spratly Adaları’dır. Bu adalar üzerinde hak iddia eden ülkeleri şu şekilde özetlemek mümkündür. Paracel adaları üzerinde Çin, Vietnam ve Tayvan, Spratly adaları üzerinde ise; Çin, Tayvan, Vietnam, Filipinler, Malezya ve Brunei hak iddia etmektedir.¹⁶⁷

¹⁶⁷ Kelsey Broderick, “Chinese Activities in the South China Sea: Implications for the American Pivot to Asia”, **Project 2049 Institute**, 2015, s. 3.

Çin, Tayvan ve Vietnam iddialarını, keşif, tarihsel belgeler ve işgale dayandırırken, hak iddia eden diğer ülkeler Malezya, Filipinler ve Brunei, BMDHS'nin hükümlerini ileri sürerek adalar üzerinde egemenlik iddia etmektedirler.¹⁶⁸ Adalar üzerinde hak iddiasında bulunan ülkeler arasında en güçlü argümanlara sahip olan ülke Çin'dir. Çin adalar ile ilgili iddialarını; tarihsel egemenlik, keşif ve işgale dayandırmaktadır. Çin'in iddialarına göre bölgenin tarihi geçmişi, 2000 yıl öncesine dayanmaktadır. Bölgede ilk olarak avcılık yapan milletin Han Hanedanı olduğunu iddia etmektedir.¹⁶⁹ Çin tarihsel olarak bu adaların kendi egemenlik alanları olduğunu ve Japonya'nın bu adaları işgal ettiğini belirtmiştir.¹⁷⁰ II. Dünya Savaşı öncesi Japonya tarafından işgal edilen Paracel ve Spratly adaları Japonya'nın savaştan yenik çıkmasıyla, 1945'te Postdam Deklarasyonu ilkelerince adalardaki işgal süreci son bulmuştur.¹⁷¹ Japonya'nın adalardaki işgal sürecinin son bulmasıyla Çin Cumhuriyeti, 1947'de 11 kesik çizgiden oluşan U şeklindeki haritasını yayınlamıştır.¹⁷²

Şekil 4: Çin Cumhuriyeti'nin Yayınladığı GÇD Haritası, 1947

Kaynak: 11-Dotted Map, <https://taiwan-in-perspective.com/2012/08/21/map-of-south-china-sea-claims/11-dotted-map-2/>, (11.07.2019)

¹⁶⁸ Broderick a,g,e,s,4

¹⁶⁹ Kuan-Hsiung Wang, "Peaceful Settlement of Disputes in the South China Sea through Fisheries Resources Cooperation and Management", **Maryland Series in Contemporary Asian Studies**, 2015, s. 6

¹⁷⁰ Huang Yu Chen, "Territorial Disputes in the South China Sea under the San Francisco Peace Treaty", **Issues & Studies** 2014, s.170

¹⁷¹ Reinhard Drifte, "The Japan-China Confrontation Over the Senkaku/Diaoyu Islands – Between "shelving" and "dispute escalation", **The Asia-Pacific Journal**, 2014, s. 5

¹⁷² Taisaku Ikeshima, "China's Dashed Line in the South China Sea: Legal Limits and Future Prospects", **Waseda Global Forum**, 2013, s. 23

Çin Cumhuriyeti yayınladığı harita ile GÇD'nin %80'ininde hak talep etmiştir. Ne var ki II. Dünya Savaşı sonrası adalar üzerinde egemenlik kurmak isteyen Milliyetçi Çin Cumhuriyeti, Komünist güçlerle yaptığı savaş sonucunda yenilince, Formosa Adası'na kaçmıştır. 1949'da Mao Zedong liderliğinde Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla Pekin yönetimi GÇD'nin yasal temsilcisi olarak kendini ilan etmiştir.¹⁷³

Bu yeni süreçte adaların yasal temsilci olduğunu iddia eden Çin, bir taraftan Çin Cumhuriyeti'nin adalar üzerindeki hak taleplerinin yok hükmünde olduğunu savunurken diğer taraftan adalar üzerinde yeniden egemenlik kurmak isteyen Japonya ile rekabet halinde olmuştur.¹⁷⁴ Zira Japonya II. Dünya Savaşı sonrası 1945'te Postdam Deklarasyonu ilkelerince adalar üzerindeki haklarından feragat etmesine rağmen adaların üzerinde tekrardan egemenlik kurmak istemiştir.¹⁷⁵ Japonya'nın bu girişimi ABD tarafından engellenmiştir. Nitekim Japonya'nın ABD öncülüğünde oluşturulan 1951 San Francisco antlaşmasını imzalamasıyla adalar üzerindeki egemenlik hakkı tamamen son bulmuştur.¹⁷⁶

Ancak bu antlaşma sonrası adaların kimin kontrolüne verileceği belirlenememiştir.¹⁷⁷ Bundan dolayıdır ki GÇD anlaşmazlığının hukuki çözüm yolunun olmayışının nedeni tarihsel olarak II. Dünya Savaşı sonrası döneme dayanmaktadır. Tüm bu belirsizliklere rağmen Çin bölgenin tek yasal temsilcisi olduğunu ilan etmesiyle Çin Başbakanı Zhou Enlai, iyi niyet göstergesi olarak 1953'te Tonkin Körfezi'nin içinde olduğu iki çizgiyi kaldırarak bu deniz alanını Kuzey Vietnam'a bırakmıştır.¹⁷⁸ Böylelikle geçmişte Çin Cumhuriyeti tarafından 11 kesik çizgi ile sınırlandırılan GÇD Pekin yönetimi tarafından 9 kesik çizgi ile sınırlandırmıştır.

Bu yeni süreçte Pekin yönetimi 9 kesik çizgi içinde kalan alanların Çin'in egemenliğinin bir parçası olduğu iddiasında bulunmuştur.¹⁷⁹ Bu kapsamda iddialarını desteklemek için tarihsel belgelerini uluslararası kamuoyu ile paylaşmıştır. Bu bağlamda Pekin yönetimi iddialarını güçlendirmek için öncelikle, 1947 tarihli 11 kesik çizgili haritaya atıfta bulunarak, 1949 öncesine

¹⁷³ Ikeshima, a, g, e, s. 26

¹⁷⁴ A, g, e, s. 27

¹⁷⁵ Jianming Shen, "China's Sovereignty over the South China Sea Islands : A Historical Perspective," **Chinese Journal of International Law**, 2002, s. 137

¹⁷⁶ A, g, e, s. 138

¹⁷⁷ A, g, e, s. 139

¹⁷⁸ Daniel Schaeffer, "The South China Sea and the Nine+1 Dash Line Clif, Institute of Oriental Studies", **Russian Academy of Sciences**, 2014, s. 12

¹⁷⁹ A, g, e, s. 13

kadar Çin'in resmî temsilcisi olan Çin Cumhuriyeti dışında hiçbir ülke GÇD ile ilgili bir harita yayınlamamıştır ve hiç bir ülkenin bölgede ada işgal etmediğini belirtmiştir.¹⁸⁰

Pekin yönetiminin GÇD hak iddialarını destekleyecek nitelikteki diğer bir savunması ise II. Dünya Savaşı'nın galip devletlerinin Paracel ve Spratly adalarının Çin'in egemenliğinin bir parçası olduğunu belirten açıklamalar yapmış olmalarıdır.¹⁸¹ II. Dünya Savaşı sonrası uluslararası politikanın belirlenmesinde öncü rol oynayan İngiltere, ABD, Sovyetler Birliği'nin Paracel ve Spratly adalarının Çin'e ait olduğunu belirten resmî belge ve haritalar yayınlaması Pekin yönetiminin GÇD hak iddiasını desteklemiştir. Örneğin İngiltere hükümeti 1957'de Paracel ve Spratly adalarının Çin'in toprak parçası olduğunu belirtmiştir. 1985'te İngiltere parlamentosu Hong Kong Alt Komite Başkanı Sir Peter Blechen, Paracel ve Spratly adalarının yasal temsilcisinin Çin olduğunu ifade etmiştir.¹⁸²

Washington yönetimi, ABD - İspanya Barış anlaşmasının 3. maddesine atıfta bulunarak Paracel ve Spratly adalarının Çin'in egemenliğine ait olduğunu belirtmiştir. Zira Washington yönetimi bu antlaşma çerçevesince sadece İspanya sömürgesi olan Filipinler, ABD egemenliği altına geçmiş olup ABD'nin hiç bir suretle adaları üzerinden bir söz hakkı yoktur açıklamasında bulunmuştur.¹⁸³ Öte yandan Amerika Ulusal Coğrafya Topluluğu tarafından yayınlanan haritada Paracel ve Spratly Çin'in toprak parçası olarak gösterilmiştir.¹⁸⁴

San Francisco Konferansı'na katılan Sovyetler Birliği heyet başkanı Andrei Gromyko, konferans görüşmelerinde Paracel ve Spratly adalarının Çin egemenliğinde olduğunu belirtmiştir. Öte yandan 1967'de Sovyetler Birliği Bakanlar Kurulu ve 1973'te Sovyetler Birliği Milli Savunma Bakanlığı tarafından yayınlanan Sovyet dünya haritasında Paracel ve Spratly adaları Çin'in toprakları olarak gösterilmiştir.¹⁸⁵ Pekin yönetiminin GÇD hak iddialarını güçlendiren bir diğer gelişme ise günümüzde Çin ile GÇD'de aynı hak talebinde bulunan Vietnam'ın 1974'ün sonuna kadar Spratly adalarının Çin'in egemenliğinin bir parçası olduğunu kabul etmiş olmasıdır.¹⁸⁶

Pekin yönetimi tüm bu resmî belgelere ve haritalara rağmen GÇD'deki taleplerini desteklemek, hak iddialarını canlı tutmak ve deniz yargı yetkisini güçlendirmek için 2009 yılında Birleşmiş

¹⁸⁰ Teh-Kuang Chang, "China's Claim of Sovereignty over Spratly and Paracel Islands: A Historical and Legal Perspective", Volume 23 Issue 3, **Journal of International Law**, 1991, s. 413

¹⁸¹ Chang, a, g, e, s, 413

¹⁸² A, g, e, s, 413

¹⁸³ A, g, e, s, 413

¹⁸⁴ A, g, e, s, 414

¹⁸⁵ A, g, e, s, 414

¹⁸⁶ A, g, e, s, 415

Milletlere tarihsel iddialarını dayandırdığı Dokuz kesik çizgili haritasını sunmuştur.¹⁸⁷ Pekin yönetiminin bu girişimi esasen hem Çin hem de GÇD hak iddiasında bulunan ülkeler açısından bir dönüm noktasını oluşturmuştur. Zira Çin haricinde GÇD anlaşmazlığına taraf olan ülkelerin hiçbiri BM'ye resmî bir harita sunmamıştır. Pekin yönetimi BM'ye sunduğu dokuz çizgili haritadan bir yıl sonra da 2010'da GÇD'yi temel ulusal çıkar "core national interest" bölgesi olarak tanımlayıp, GÇD'yi Çin'in ayrılmaz bir parçası olarak ilan etmiştir.¹⁸⁸

GÇD'nin tamamında hak iddia eden diğer bir ülke Vietnam'dır. Vietnam Çin gibi tarihsel iddialarını ileri sürerek GÇD'nin tamamında hak iddia etmektedir. Vietnam tarihsel iddialarını 17. Yy'de hüküm süren Nguyen Hanedanlık dönemine dayandırmaktadır.¹⁸⁹ Ancak hak iddia ettiği adalar ve deniz alanları ile ilgili bu döneme ait tarihsel bir belge veya harita uluslararası kamuoyu ile paylaşamamıştır. Esasen Vietnam 1975 yılından itibaren GÇD ile ilgili hak iddiasında bulunmaya başlamıştır. Zira 1974 yılına kadar adalardaki Çin varlığını kabul etmiştir. Vietnam ilk kez 1975'te tarihsel bir belge niteliği olmayan beyaz kâğıt yayınlarak Paracel ve Spratly adalarının yasal temsilcisi olduğunu iddia etmiştir.¹⁹⁰ 1977'de ise Paracel ve Spratly adalarının Vietnam karasuları içinde olduğunu ilan ederek 200 deniz milli oluşturacak şekilde Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) oluşturmuştur.¹⁹¹ Akabinde Spratly adalarının büyük çoğunluğunu işgal etmiştir.

Hanoi yönetiminin bu işgal süreci sonrası Çin ve Vietnam arasında ilk öncelikle diplomatik kriz yaşanmış olsa da, 1988'de Çin deniz kuvvetleri Vietnam'ın Spratly adalarında hak iddia ettiği 6 adayı işgal etmiştir.¹⁹² Böylelikle Pekin yönetimi 1974'teki Paracel adaları işgalinden sonra bu sefer de 1988'de Vietnam egemenliği altındaki Spratly adalarının 6'sını işgal etmiştir. Sonuç olarak Vietnam'ın Çin'e göre oldukça zayıf bir askeri gücünün oluşu ve tarihsel iddiaları desteleyecek nitelikte güçlü belgelerinin olmayışı Hanoi yönetiminin yeni bir strateji geliştirmesine neden olmuştur. Bu bağlamda Hanoi yönetimi öncelikle 1994'te BMDHS onaylayarak GÇD'deki hak iddialarını yasal bir zeminde oturtmaya çalışmıştır.¹⁹³ Öte yandan 1995'te ASEAN örgütüne üye olarak GÇD anlaşmazlık sorunun çözümü hususunda ASEAN ile birlikte hareket etmeye

¹⁸⁷ Feng Zhang, "Chinese Thinking on the South China Sea and the Future of Regional Security", **Political Science Quarterly**, 2017, s. 437

¹⁸⁸ Yoshihara, Holmes, a, g, e, s. 133

¹⁸⁹ Hong Thao, Nguyen, "Vietnam's Position on the Sovereignty over the Paracels & the Spratlys: Its Maritime Claims", **Journal of East Asia and International Law**, 2012, s. 174

¹⁹⁰ A,g,e,s,193

¹⁹¹ A,g,e,s,195

¹⁹² Ang Cheng Guan, "The South China Sea Dispute Re-visited", **Institute of Defence and Strategic Studies**, 1999, s. 2

¹⁹³ Talita Pinotti, "China and Vietnam in the South China Sea: disputes and strategic questions," **Austral: Brazilian Journal of Strategy & International Relations**, 2015, s. 167

başlamıştır.¹⁹⁴ Böylelikle Hanoi yönetimi hem BMDHS ilkelerince hem de üyesi olduğu ASEAN'ın desteğini alarak Çin ile yaşadığı GÇD anlaşmazlığı sorununu uluslararasılaştırmaya çalışmıştır.

Filipinler, Çin veya Vietnam gibi GÇD'nin tamamından hak iddia etmemektedir. Filipinler Spratly adalarının büyük çoğunluğunda hak iddia etmektedir. Manila yönetiminin iddialarının ilk yasal dayanağı Spratly adalarının 1956'da Filipinli kâşif Tomas Cloma tarafından keşfedilmiş olmasıdır.¹⁹⁵ Ancak Manila yönetiminin Spratly adaları üzerinde hak iddialarını destekleyecek tarihsel belgeleri uluslararası topluma sunamaması hak iddialarının zayıf yönünü oluşturmaktadır. Çin ve Vietnam gibi tarihsel bir belge ileri süremeyen Manila yönetimi, Spratly adalarındaki hak iddialarını uluslararası kamuoyuna kabul ettirebilmek için hak iddialarını uluslararası hukuk kavramlarıyla açıklamaya çalışmaktadır.

Manila yönetimine göre Spratly adaları (hiçbir devletin egemenliği altında olmayan toprak parçası) Terra Nullius'dir.¹⁹⁶ Adaların Filipinli kâşif Cloma tarafından keşfedildiği dönemde hiçbir devlet adalar üzerinde egemenlik kurmamıştır. Dolayısıyla Spratly adalarının Terra Nullius olduğu bir gerçektir. Bu tip durumda olan toprak parçalarının egemenlik haklarının yasal olması için ilk öncelikle keşfedilmesi gerekmektedir. Nihayetinde keşfeden kişi veya devlet böylelikle bu toprak parçası üzerinde egemenlik kurma hakkı kurabilir. Bu bağlamda Manila yönetimi 1968'de Spratly adalarının 8'ini işgal ederek fiilen egemenlik altına almıştır. Akabinde işgal edilen adaların güvenliğini sağlamak için 3 adada askerî gücünü konuşlandırmıştır. 1971'de ise ilk resmî belgesini yayınlayarak adaların Filipinler'in egemenlik alanı içerisinde olduğunu belirtmiştir.¹⁹⁷

Terra Nullius kavramı kapsamında Filipinler Cumhurbaşkanı Marcos, 1978'de işgal altındaki, 8 adayı Filipinlerin Palawan ilinin toprak parçası olarak ilan etmiştir.¹⁹⁸ Marcos yönetiminin bu girişimi karşısında Spratly adalarının tamamında hak iddia eden Vietnam ve Çin yönetimleri Filipinlere diplomatik uyarıda bulunmuş olup bu dönemde Filipin- Vietnam, Filipin – Çin arasında ufak çaplı çatışmalar yaşanmıştır. Ne var ki Marcos yönetimi Spratly adalarını çevreleyen alanda 200 mil MEB ilan etmesiyle Pekin yönetimi Mischief Resifi (1995) ve Scarborough Kayalığını (2012) işgal etmiştir.¹⁹⁹

¹⁹⁴ Talita Pinotti a, g, e, s.167

¹⁹⁵ Mark Anthony, "Velasco, Philippines – China Relations: The Case of the South China Sea (Spratly Islands) Claims," *Asia Pacific Journal of Multidisciplinary Research*, 2014, s. 80

¹⁹⁶ A, g, e, s. 81

¹⁹⁷ A, g, e, s. 84

¹⁹⁸ Kuan-Hsiung Wang, "Peaceful Settlement of Disputes in the South China Sea through Fisheries Resources Cooperation and Management", *Maryland Series in Contemporary Asian Studies*, 2015, s. 15

¹⁹⁹ Wang, a, g, e, s.19

Manila yönetimi işgal altındaki kayalık ve resiflerinin tekrardan Filipinlerin egemenliğinin bir parçası olabilmesi ve Çin'in bölgedeki ilerleyişini durdurmak için sorunun çözümü hususunda ilk öncelikle kurucu üyesi olduğu ASEAN ile birlikte hareket etmeye başlamıştır.²⁰⁰ ASEAN'ın tüm girişimlerine rağmen işgal altındaki resif ve kayalıklar üzerinde tekrardan egemenlik kuramayan Manila yönetimi, 2013'te Çin'i Sürekli Tahkim Mahkemesine şikâyet etmiştir.²⁰¹ Sonuç olarak bu yeni süreçte Manila yönetimi hem üyesi olduğu ASEAN hem de uluslararası hukuk nezdinde Spratly adalarındaki haklarını Çin'e karşı savunmaktadır.

GÇD'de hak iddia eden diğer ülkeler Malezya ve Brunei'dir. İddiaları diğer ülkelere nazaran oldukça zayıf olmakla birlikte GÇD hak iddiaları da oldukça yenidir. Malezya GÇD hak iddialarını ilk kez 1979 yılında yayınladığı bir harita ile gündeme getirmiştir.²⁰² Brunei ise 1984 yılında bağımsızlığını kazanmasıyla GÇD hak iddialarını dile getirmeye başlamıştır.²⁰³ Bunun içindir iki Malezya ve Brunei GÇD hak iddiaları ile ilgi tarihsel bir belge ileri sürememektedir. Bu nedenle GÇD'ye kıyıdaş olan bu iki ülkenin GÇD ile ilgili hak iddialarının tek yasal dayanağı uluslararası hukuktur.

Bu iki ülke BMDHS'nin temel ilkeleri olan Kıta sahanlığı, Karasuları ve MEB çerçevesince GÇD'nin bazı alanlarında hak talep etmektedirler. Malezya günümüzde Spratly adalarının on ikisi üzerinde hak iddia etmesine rağmen sadece 4 ada egemenliği altındadır.²⁰⁴ Brunei Spratly adalarında hiçbir ada işgal etmeyen tek ülkedir. Yalnızca Spratly adalarını çevreleyen bölgede büyük bir deniz alanında hak iddia etmektedir.²⁰⁵ Her iki ülke hak iddialarını Çin ile çatışmaktan uzak durmak üzerine kurmuştur. Bunun neticesinde GÇD'nin neredeyse tamamında hak iddia eden Çin ile en az çatışma yaşayan ülkelerdir. Malezya ve Brunei talep çatışmasını kendi içinde yaşamaktadır. Her iki ülke Louisa Reef'i kapsayacak MEB alanı oluşturmaktadır. Bu talep belirsizliği iki ASEAN ülkesini karşı karşıya getirmektedir.

GÇD'deki adalar ve adaları çevreleyen kayalıklar ve resiflerin sınırlarının net bir şekilde belirlenememesi yani kıta sahanlıklarının ve münhasır ekonomik bölgelerinin belirlenmemesi hak iddiasında bulunan ülkeler arasında çatışma nedeni olmaktadır. Bu bakımdan bölge ülkeleri için

²⁰⁰ Renato Cruz De Castro, "The Limits of Intergovernmentalism: The Philippines' Changing Strategy in the South China Sea Dispute and Its Impact on the Association of Southeast Asian Nations (ASEAN)", **Journal of Current Southeast Asian Affairs**, 2020, s. 341

²⁰¹ Castro, a, g, e, s. 343

²⁰² Ashley Roach, "Malaysia and Brunei: An Analysis of their Claims in the South China Sea", **Center for Naval Analyses**, 2014, s. 6

²⁰³ A, g, e, s. 35

²⁰⁴ A, g, e, s. 37

²⁰⁵ A, g, e, s. 38

jeopolitik ve jeoekonomik önem arz eden bölgedeki; adalar, kayalıklar ve resiflerin özellikleri hakkında bilgi vermek GÇD anlaşmazlığının nedenlerinin anlaşılması açısından önemli olacaktır.

Paracel adaları çevresi Asya ülkelerinin yoğun olarak deniz ticaretinin geçiş yaptığı denizalanıdır. Bölgede yapılan araştırmalara göre bölgede herhangi bir enerji rezervine rastlanılmamaktadır. Bölgeyi kontrol eden ülke bölge deniz ticaretini kontrol altına alacaktır. Spratly adaları stratejik konumu itibarıyla Malakka Boğazı'na en yakın ada grubunu oluşturmaktadır. GÇD anlaşmazlığına neden olan enerji kaynakları bu bölgede bulunmaktadır. Bölgeyi kontrol altına alan ülke hem Malakka Boğazı'na kolay erişim sağlarken hem de bölgedeki enerji kaynaklarını elde edecektir.

Scarborough kayalıkları ve Mischief Resifi stratejik açıdan önemlidir. Bu kayalıklar ve resifler Paracel ve Spratly adalarının orta noktasında bulunmaktadır. Bu iki bölgeyi kontrol altına alan ülke Paracel ve Spratly adalarının güvenliği ve kontrolü için üstünlük kazanmış olacaktır. Bu hususta Çin'in Paracel adaları, Scarborough kayalıkları ve Mischief Resifinin tamamını işgal etmiş olması Çin'e jeopolitik bir avantaj sunmaktadır. Çin bu jeopolitik avantajı sayesinde GÇD'yi bir Çin gölüne çevirmek üzere önemli adımlar atmaktadır.

ABD Savunma Bakanlığı'nın 2018 yılındaki raporuna göre Pekin yönetimi 2015 yılından itibaren GÇD'de yapay adalar inşa ederek bölgede 3.200 dönümden fazla arazi ıslah etti.²⁰⁶ Islah edilen yapay adalar çevresinde MEB alanları oluşturarak GÇD deniz alanının büyük bir çoğunluğunu elinde bulundurmaktadır. Böylelikle Pekin yönetimi GÇD'de Çin modeli bir yaşam alanı oluşturmaktadır.

Sonuç olarak GÇD'deki deniz alanlarını ve kaynaklarını kimin kontrol edeceği konusundaki anlaşmazlık, dünyanın en önemli jeopolitik sorunlarından biri haline gelmiştir. Bölge üzerinde hak talep eden ülkeler arasında yaşanabilecek bir silahlı çatışma bölgenin jeopolitik yapısını değiştirebileceği gibi jeoekonomik yapısını da değiştirebilecek potansiyele sahiptir.²⁰⁷ Bu nedenledir ki bölgesel güçler sorunun çözümü için Çin ile uzlaşma arayışında bulunmuşlardır. Ancak Çin'in bir yandan uzlaşma arayışlarına açık kapı bırakırken, diğer taraftan, bölgenin neredeyse tamamında hak iddia etmesi hem GÇD sorununu çözümsüz kılmakta hem de GÇD'yi enerji kaynak çatışmasına dönüştürmektedir.

ABD Dışişleri Bakanlığının 2019 Özgür ve Açık Bir Hint-Pasifik: Paylaşılan Bir Vizyonu İlerletmek raporuna göre; GÇD hak iddia eden ASEAN üye ülkelerinin GÇD'deki 2.5 trilyon dolar

²⁰⁶Assessment on U.S. Defense Implications of China's Expanding Global Access, <https://media.defense.gov/2019/Jan/14/2002079292/-1/-1/1/EXPANDING-GLOBAL-ACCESS-REPORT-FINAL.PDF>, (06.09.2019)

²⁰⁷ Daniels, a, g, e, s. 9

değerindeki geri kazanabilir enerji kaynakları, Pekin yönetiminin engellemelerinden dolayı çıkartılamamaktadır.²⁰⁸ Bu raporun GÇD enerji kaynaklarının sadece tahminlere dayalı bir miktar olmadığını göstergesi olması açısından oldukça önemlidir. Zira bu raporun yayınlanması GÇD'nin bir enerji kaynak deposu olduğunun göstergesidir.

Yayınlanan raporda sadece ASEAN üye ülkelerinin alanlarında bu denli bir miktar enerji kaynağı olduğu belirtilmektedir. Bilindiği üzere Pekin yönetimi GÇD'nin %80'i üzerinde hak iddia etmektedir ve hak iddia ettiği alanlarda Çin dışında hiçbir ülkenin araştırmasına izin vermemektedir. Dolayısıyla Çin'in hak iddia ettiği alanların araştırılmasıyla GÇD'de daha büyük miktarlarda enerji kaynağının ortaya çıkması kuvvetle muhtemeldir. Sonuç olarak GÇD anlaşmazlığının bir sıcak çatışma ortamına dönüşmesinden endişe duyan ve bölgedeki enerji kaynaklarının çıkartılmasını isteyen (Tayvan ve Vietnam, Malezya, Filipinler ve Brunei) taraflar; BMDHS ve ASEAN nezdinde Pekin yönetimi ile uzlaşma arayışı içinde olmaktadır.

3.5.Güney Çin Denizi Kriz Yönetim Yaklaşımı

3.5.1.Uluslararası Hukuk Çerçevesinde Güney Çin Denizi Sınır Çatışmasının Önlenmesi

GÇD'deki bölgesel anlaşmazlıkların karmaşıklığı ve BMDHS'nin anlaşmazlığa bir çözüm bulamayışı GÇD sorununu çözümsüz kılmaktadır. GÇD sorunu hukuki açıdan esasen iki anlaşmazlık sorununu içermektedir. Bunlar deniz alanları ve toprak anlaşmazlığı sorunlarıdır.²⁰⁹ Bu iki sorun Uluslararası Hukuk ve BMDHS açısından farklı anlamlar taşımaktadır. Bunun içindir ki GÇD sorununun kalıcı çözümü için, deniz ve toprak alanları anlaşmazlığı çözümü kaçınılmazdır. Bu sorunların birinin çözüme kavuşması sorunun çözülmüş olduğu anlamını taşımayacaktır. Her iki sorun çözüldüğü takdirde GÇD sorunu çözülmüş olacaktır.

Bu çalışmada toprak anlaşmazlığı çözümü yerine deniz alanlarının çözümü odak noktası olmuştur. Zira bölgede hak talep eden ülkeler belirli sayıda adalar üzerinde egemenlik kurmuşlardır. Örneğin Spartly adalarında Çin 7, Vietnam 27, Malezya 4, Filipinler 8, Tayvan 1 ada işgal etmiştir.²¹⁰ Bir nevi her bir devlet kendi açısından toprak anlaşmazlığı sorununu çözmüş olmaktadır. Ancak işgal altında bulunan adaları çevreleyen deniz alanları arasında kıyasıya bir rekabet içinde olmaktadır.

²⁰⁸ A Free and Open Indo-Pacific: Advancing a Shared Vision, <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2019/11/Free-and-Open-Indo-Pacific-4Nov2019.pdf>, (06.09.2019)

²⁰⁹ Gregory B. Poling, "The South China Sea in Focus, Clarifying the Limits of Maritime Dispute", **Center for Strategic and International Studies**, 2013, s. 5

²¹⁰ Pooja Theresa Stanslas, "The Spratly Dilemma: External powers and Dispute Resolution Mechanisms", **Amicus Europae Foundation**, 2010, s. 2

Zira adaları çevreleyen deniz alanlarının kullanımıyla ilgili bir anlaşmazlık durumu söz konusudur. Sorunun çözümü için hukuki açıdan BMDHS hükümleri belirleyici olmaktadır.

İçerik gereği BMDHS, toprak anlaşmazlıklarını çözecek yetki alanına sahip değildir. Kendisine başvurulmuş bir davayı Uluslararası Adalet Divanı'na veya başka bir tahkim kuruluna sunma yetkisi yoktur. Ancak toprak anlaşmazlığı sorununa yetki devrinden dolayı çözüm bulamayışı deniz alanları anlaşmazlığına da çözüm bulamayacağı anlamı taşımamaktadır.²¹¹ Zira BMDHS; deniz alanlarının hukuki statüsünü, deniz alanlarının kullanımını ve deniz alanlarından geçen gemilerin seyrüsefer dolaşım haklarını belirleyen kurallar bütününden oluşmaktadır. BM çatısı altında deniz hukukunun temel ilklerinin belirlendiği ilk konferans, 1958 Cenevre Deniz Hukuku konferansıdır.²¹²

Konferans deniz alanların belirlenmesi ve kullanımının açıklayan 4 ana sözleşmeden oluşmaktadır. Bu sözleşmeler; Kıta Sahaneliği, Bitiş Bölge, Karasuları ve Açık Denizlerde Balıkçılık ve Canlı Kaynakların Korunmasına yönelik sözleşmeleridir.²¹³ Ne var ki; siyasi, bilimsel, teknolojik gelişmeler ve uluslararası hukukun belirlediği kuralların yetersiz olması I. Cenevre Deniz Hukuk konferansının başarısız olmasında önemli rol oynamıştır. Özellikle ülkelerin gelişim göstermesine bağlı olarak deniz alanlarında daha fazla hak talep etmeye başlaması, deniz hukukunun pratikteki işleyişini işlevsiz bırakmıştır. Örneğin I. Cenevre Deniz Hukuk Konferansı sonrası yeni bir hukuk konferansının oluşturmasına neden olan sorunlar şu şekildedir;

- Ülkelerin gelişim göstermesiyle birlikte deniz alanlarındaki doğal kaynaklara ihtiyaç duymaya başlaması
- Kara alanlarının yetersiz kalması sonucu ülkelerin deniz alanlarına yönelmesi
- Teknolojinin gelişimiyle deniz altı kaynaklarının keşfedilmeye başlaması
- Deniz ticaretin gelişmesi ve balıkçılığın yoğunlaşması
- Deniz alanlarının yoğun kullanımına bağlı olarak deniz alanlarının kirlenmesini ve azaltılmasının önlemek
- Sömürge sonrası bağımsızlık kazanan ülkelerin deniz alanlarında hak talep etmesi
- Ülkelerin deniz alanlarındaki iddialarının hukuki kurallarla belirlenmesi
- Takımda ülkelere ait olan deniz alanlarının belirlenmesi
- Zararsız geçişin ve karasularının genişliğinin yeniden tanımlanması

²¹¹ Poling, a, g, e, s. 7

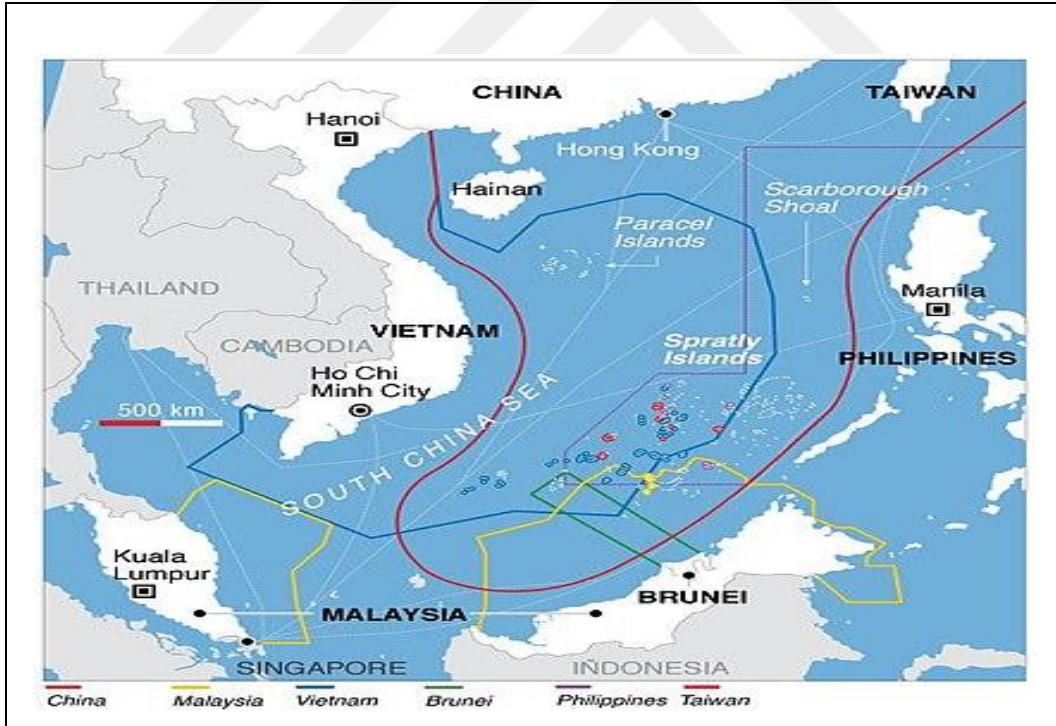
²¹² Adam W. Kohl, "China's Artificial Island Building Campaign in the South China Sea: Implications for the Reform of the United Nations Convention on the Law of the Sea", **Dickinson Law Review** 2018, s. 919

²¹³ Nuray Karapınar, "Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi ve Deniz Alanlarına İlişkin Bazı Kavramlar," **Doğal Kaynaklar Ve Ekonomi Bülteni Dergisi**, 2015, s. 13

- Deniz alanlarında gerçekleştirecek bilimsel faaliyetlerin uygulanıcı hukuki kuralların belirlenmesi²¹⁴

I. Cenevre Konferansının deniz alanlarının kullanımı ile ilgili sorunlara çözüm getirememesi nedeniyle, 1960'da BM öncülüğünde II. Cenevre Deniz Hukuk Konferansı toplanmıştır. Ancak deniz alanlarında yaşanan belirsizlik ve ülkelerin hukuk kurallarına riayet etmemesi sonucu II. Cenevre Deniz Hukuku Konferansı bir karara bağlanmadan dağılmıştır. Bu yaşanan gelişme sonrası III. Deniz Hukuk Konferansı 1973'te New York'ta toplanmıştır. Deniz hukuk sözleşmelerinin dönüm noktası olarak kabul edilen III. Deniz Hukuk Konferansı, 1982 tarihli BMDHS'nin kabulü ile sonuçlanmıştır.²¹⁵ 1994 yılında yürürlüğe giren 1982 tarihli BMDHS, deniz alanlarının sınırlarını belirleyen en kapsamlı hukuk belgesidir. Sözleşme; deniz alanlarının sınırlarını belirlemesinin yanı sıra deniz altı kaynaklarının araştırılması, geliştirilmesi, çıkarılması ve deniz çevrelerinin korunması ile ilgili kararlar almaktadır. Sözleşme; Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) Kıta Sahranlığı, Takımadalar, Karasuları, Bitişik Bölge gibi tartışmalı kavramları açıklık getirerek devletlerin deniz yargı yetkilerinin belirlenmesini sağlamaktadır.

Şekil 5: Güney Çin Denizi'nde Hak Talebinde Bulunan Ülkelerin Egemenlik İddiaları

Kaynak: Historical Support for China's South China Sea Territorial Stance, <https://www.maritimeexecutive.com/editorials/historical-support-for-china-s-south-china-sea-territorial-stance-1> (10.09.2019)

²¹⁴ Karapınar a, g, e, s. 14

²¹⁵ 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi, <https://denizmevzuat.uab.gov.tr/uploads/pages/uluslararası-sozlesmeler/denizhukuku.pdf>, (10.09.2019)

GÇD anlaşmazlığı sorunu yaşayan her bir ülke üç egemenlik türünde hak iddia etmektedir. Bunlar Karasuları, MEB ve Kıta Sahaneliğidir. BMDHS tarafından belirlenen hukuki kurallara hak iddia eden ülkelerin uymaması GÇD sorununu çözümsüz kılmaktadır. Zira yukarıdaki haritada görüleceği üzere GÇD hak iddiasında bulunan 6 ülkenin iddiaları birbirleriyle çakışmaktadır. Örneğin Vietnam'ın hak iddia ettiği alanlar başta Çin olmak üzere Tayvan, Malezya, Filipinler ve Brunei'nin hak iddia ettiği alanları kapsamaktadır. Öte yandan aynı durum Filipinler için de geçerlidir. Filipinler'in hak iddia ettiği alanlar Çin, Tayvan, Malezya, Vietnam ve Brunei'nin hak iddia ettiği alanları kapsamaktadır. Hakeza Malezya ile Brunei'nin hak iddia ettiği alanlar da birbirleriyle çakışmaktadır.

Bunun içindir ki BMDHS kurallarına aykırı hareket eden tek ülke Çin değildir. Çin bölgenin en büyük gücü olması nedeniyle bölgedeki çıkarlarını askerî güç kullanarak güvence altına alabilecek yetkinlikte bir kapasiteye sahiptir ve anlaşmazlığa taraf devletleri baskına altına alabilmektedir. Bu nedenle Çin'in bölgedeki eylemleri GÇD anlaşmazlığının ana nedeni olarak kabul edilmektedir. Halbuki Çin'in BMDHS kurallarına riayet etmesi veya bölgedeki askerî faaliyetlerini sonlandırması durumunda bu sefer de anlaşmazlığa taraf diğer devletler kendi aralarında üstünlük kurma yarışı içinde olacaktır. Örneğin bölgenin tamamında hak iddia eden Vietnam ve Tayvan bölgenin jeopolitik ve jeoekonomik konumundan yararlanmak isteyecektir. Bunun doğal sonucu olarak tarihsel olarak hak iddia ettikleri adaların ve deniz alanlarının güvenliğini sağlamak için anlaşmazlığa taraf devletlerin çatışma içinde olmaları kaçınılmazdır. Sadece bu çatışmaların boyutunun ne derece şiddetli olacağı belirsizliğini korumaktadır. Zira geçmiş tarihlerde görüleceği üzere GÇD'de hak iddia eden devletler arasında ufak çaplı çatışmalar yaşandığı gibi büyük çaplı çatışmalar da yaşanmıştır.

1974 ve 1988' de Çin ve Vietnam arasında büyük çaplı çatışmalar yaşanmıştır. İlk çatışmada Çin, Vietnam egemenliği altındaki Paracel adalarının tamamını işgal etmiştir. 1988 çatışmasında ise Çin, Vietnam işgali altındaki Spratly adalarının 6'sını işgal etmiştir. Bu savaş sonucunda 3 Vietnam savaş gemisi batarken 74 Vietnam askeri de ölmüştür.²¹⁶ Bu örnek sadece Çin - Vietnam çatışması ile sınırlı değildir. Örneğin 1995'te Tayvan ve Vietnam arasında ufak çaplı bir çatışma yaşanmıştır. Tayvan'ın Spratly adasında işgal ettiği tek ada olan Itu Abu adası yakınlarında geçiş yapan Vietnam yük gemisine Tayvan deniz kuvvetleri ateş açmıştır.²¹⁷ Aynı yıl içinde Malezya deniz kuvvetleri Malezya MEB alanında balık avlayan Çin balıkçı teknesine ateş açması sonucu 4 Çinli balıkçı yaralanmıştır.²¹⁸ 1998'de Vietnam'ın Tennes Resifi çevresinde keşif uçuşu yapan Filipin hava

²¹⁶ South China Sea: A History of Armed Conflict, <https://news.usni.org/2012/06/20/south-china-sea-history-armed-conflict>, (10.09.2019)

²¹⁷ Nguyen Hong, a, g, e, s.18

²¹⁸ A, g, e, s.18

kuvvetlerine ait savaş uçağına Vietnam hava kuvvetleri tarafından uyarı ateşi açılmıştır.²¹⁹ 1999'da Malezya ve Filipin savaş uçakları Malezya MEB alanında it dalaşı yapmıştır.²²⁰ 2000'de Filipin donanması Palawan açıklarında Çin balıkçı teknesine ateş açarak bir Çinli balıkçıyı öldürmüş ve yedi balıkçıyı tutuklamıştır. 2002'de Vietnam savaş uçakları Spratly çevresinde keşif uçuşu yapan Filipin savaş uçağına ateş açmıştır.²²¹

Görüleceği üzere GÇD'de hak iddia eden her bir devlet bölgedeki egemenlik alanını korumak için caydırıcı bir güç olarak askerî misilleme yolunu seçmektedir. Burada sorgulanması gereken husus sadece Çin'in GÇD'deki eylemleri bölgenin güvenliğinin tehdit etmediğidir. ASEAN üyeleri de tarihsel süreç içerisinde GÇD'de askeri yüzleşme ile karşı karşıya gelerek bölgenin güvenliğini tehdit etmektedir.

Sonuç olarak GÇD anlaşmazlığına taraf olan her bir devleti çatışma yaşamaya iten en önemli neden egemenliği altında olan adalar, kayalık ve resiflerde MEB alanı oluşturarak bölgedeki enerji kaynaklarından yararlanmak istemeleridir. Ne var ki taraflar arasında yaşanan anlaşmazlıklar çatışmalara ve hak ihlallerine sebebiyet verdiği için bölgedeki enerji kaynakları tam anlamıyla çıkartılamamaktadır. Sonuç olarak bölgedeki enerji kaynaklarının çıkartılması ve taraflar arasındaki çatışmaların son bulması için öncelikle her bir devletin BMDHS'nin temel ilkelerine uyması ve yasal deniz yetki alanlarının belirlenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda GÇD anlaşmazlık sorununun belirlenmesi için BMDHS'nin temel ilkeleri olan Karasuları, MEB ve Kıta Sahanlığı kavramlarının açıklanması gerekmektedir.

BMDHS'nin 3 maddesine göre; Karasuları: her ülke karasularının genişliğini kıyı şeridinde en yakın noktadan başlayıp 12 deniz milini geçmeyecek şekilde belirleme hakkına sahiptir. Bu belirlenen sınır dâhilinde olan hava sahası, deniz yatağı ve toprak altı ülkelerin egemenliği altındadır.²²² BMDHS'nin 57 maddesine göre Münhasır Ekonomik Bölge: sahildar devletin karasularından ölçülmeye başlandığı hattan itibaren 200 deniz milini geçmeyecek şekilde belirlenmelidir. MEB sınırı belirleyen devletler belirlenen alanda deniz yatağının altında ve üstünde canlı ve cansız doğal kaynakların, araştırılması çıkartılması korunması ve yönetimi hususunda özel haklara sahiptir. MEB, sahildar devletlerin hak ve yükümlüklerini belirleyen özel hukuka tabidir. Bu yönüyle MEB, sahildar devletlere bazı haklar sunarken bazı haklarını da sınırlandırmaktadır.²²³ Sahildar devlet belirlediği MEB içerisinde bulunan doğal kaynakların işletilmesi yetkisine sahiptir.

²¹⁹ A, g, e, s.19

²²⁰ Nguyen Hong, a, g, e, s.19

²²¹ A, g, e, s.19

²²² 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi, 3. madde, <https://denizmevzuat.uab.gov.tr/uploads/pages/uluslararası-sozlesmeler/denizhukuku.pdf>, (13.09.2019)

²²³ 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi, a, g, e, 57. madde

Sahildar devletin iznine tabii olmadan 3. Bir devletin MEB içerisinde bulunan doğal kaynaklardan yararlanma hakkı yoktur.²²⁴ Ancak belirlenen bu alan sahildar devletin egemenliğinde değildir. Zira sahildar devletler tarafından belirlenen 200 millik MEB alanında, 3 devletler ticari amaç içinde olmadan deniz ve hava ulaşım özgürlüğü, iletişim ve enerji boru hatları döşeme ve bilimsel araştırmalar yapabilmektedirler.²²⁵ BMDHS sözleşmesi bu yönleriyle devletlere deniz alanlarını kullanımı ve sınırlarını belirleyen kurallar koymuştur. Bu kurallara uyumak devletlerin asli görevidir.

Devletlerin bu kurallara uymaması BMDHS kurallarını hükümsüz kılmaktadır. Belirlenen kurallara uyulmaması durumunda deniz alanlarında talep çatışması yaşanmaktadır. BMDHS'nin tartışmalı deniz alanlarıyla ilgili koyduğu kurallar, deniz alanlarının kullanımını her ne kadar belirlemiş olsa da deniz alanlarının sınırlandırılması hususunda eksik yönleri vardır. Örneğin GÇD'de hak iddia eden her bir devlet deniz alanlarının sınırlandırılması hususunda çatışma yaşamaktadır. Sınır çatışması yaşayan her bir ülke, Kıta Sahanelığı ve MEB alanlarının güvenliğini korumak için adalar üzerinde askerî karakollar inşa etmektedir.²²⁶ Dolayısıyla BMDHS'nin adaların kullanımı ve sınırlandırılması hususunda herhangi bir hükmü yoktur. Ada veya adalara sahip olan devletler adalar etrafında MEB ilan edebilmektedir.

BMDHS'nin 76-77 maddelerine göre Kıta sahanlığı; kıyı sınırı bulunan bir devletin kıta sahanlığının belirlenmesi için kara sularının başlangıç noktasından en fazla, 200 deniz mili olacak şekilde bir hat belirleyebilmektedir. Belirlenen bu sınırlar içinde kalan deniz yatağı ve toprak altındaki tüm kaynakların araştırılması ve kullanım hakkı bu sınırı belirleyen devlete aittir.²²⁷ Bu maddeye göre; kıta sahanlığına sahip olan sahildar devlet belirlenen sınırlar içinde doğal kaynak araştırma ve çıkartma hakkına sahiptir.

Sahildar devlet, egemenliği altındaki kıta sahanlığında araştırma faaliyetleri içinde olmayıp veya buranın doğal kaynaklarını işletmediği takdirde hiçbir devlet sahildar devletin izni olmadan bu bölgede bu tür faaliyetlerde bulunamaz. Öte yandan sahildar devlet, bölge üzerinde enerji geçişini sağlayan boru hatları ve denizaltı kabloları döşeme hakkına sahiptir.²²⁸ Bu yönüyle BMDHS devletlerin deniz alanlarının kullanımını ve sınırlandırmasını kesin kurallarla belirlemiştir. Bu kurallara uyulmadığı takdirde egemenlik alanlarını korumak isteyen devletler arasında bir çatışma durumu yaşanacaktır.

²²⁴ Karapınar, a, g, e, s. 19

²²⁵ A, g, e, s, 20

²²⁶ J. Peter Burgess, " Politics of the South China Sea: Territoriality Theand International Law", Security Dialogue, 2003, s. 9.

²²⁷ 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi, a, g, e, 76-77. madde

²²⁸ A, g, e, 76-77. madde

GÇD anlaşmazlık sorununun bir diğer boyutu GÇD'deki adaların yasal durumunun tam olarak belirlenememesidir. Zira GÇD enerji kaynakları Spratly adalarını çevreleyen deniz alanlarında bulunmaktadır. Dolayısıyla bölgedeki adaların yasal boyutunun açıklanması önemli olacaktır. Bu bağlamda BMDHS 121. Maddesine göre adalar şu şekilde tanımlanmaktadır. Öncelikle adaların bir kara parçası statüsünde olması için adaların; sularla çevrili olması, doğal bir yapısının olması ve sular yükseldiğinde kara parçasının su üstünde olması gerekmektedir.²²⁹ Öte yandan BMDHS'nin 121. Maddesinin 3.bendine göre ada olarak tanımlanan kara parçasının; insan yaşamına uygun değil ve ekonomik bir getirisi yoksa MEB ve Kıta sahanlık hakkına sahip değildir.²³⁰

Bu tanımlamada görüldüğü üzere adaların yasal statüsü net bir şekilde ifade edilmiştir. Ancak yapay adalar konusunda böyle bir durum söz konusu değildir. BMDHS'ye göre yapay adaların doğal adalar gibi herhangi bir deniz alanı yoktur. Sadece 500 metrelik güvenlik alanları vardır.²³¹ Ancak Pekin yönetimine göre BMDHS'nin yapay adalar tanımlamasında bir belirsizlik vardır. Zira Pekin yönetimi Paracel ve Spratly adları çevresinde yapay adalar inşa etmekte ve inşa ettiği yapay adalarda askerî üsler kurmakta ve bu adalara insanlar yerleştirmektedir.

Pekin yönetimine göre bu adalar da insan yaşamına elverişli ve ekonomik getirisi olan adalardır. Dolayısıyla BMDHS'nin 121.maddesinin 3. Bendine göre Pekin yönetimi adalar çevresinde MEB ve Kıta Sahanlığı yetkisine sahip olduğunu iddia etmektedir.²³² Bu iddiasını 1947'de yayımladığı U şeklindeki haritası, 1992'de yayımladığı Karasuları ve Bitişik Bölge Kanunu ve 1998'de yayımladığı MEB ve Kıta Sahanlığı Kanunu ile desteklemektedir. Pekin yönetimine göre GÇD ile ilgili yasal gelişmeler Çin'in GÇD egemenlik haklarını etkilemeyecektir. Zira 1992 ve 1998'de Pekin yönetimi tarafından çıkartılan bu yasalar kapsamında Çin'in egemenliğini oluşturan MEB ve Kıta Sahanlığı, deniz altı ve hava üstü alanlarının Çin'in ayrılmaz bir parçası olduğunu belirtmektedir.²³³

Pekin yönetiminin 1992 ve 1998'de yayımladığı kanunlar deniz alanlarının sınırlanmasını belirleyen, 1982 BMDHS'nin hükümleriyle çelişmektedir. Zira tarihsel iddialar tartışmaya açıktır. Ancak hukuksal olarak kendi deniz alanlarının sınırlarını belirlemesi uluslararası hukuk kurallarıyla örtüşmediği gibi deniz alanlarıyla ilgi sorun yaşayan ülkelerin de kendi hukuk kurallarını belirlemesine yol açabilir. Örneğin Vietnam da kendi deniz kanunlarını yayımlamıştır.²³⁴

²²⁹1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi, 121. madde

²³⁰A, g, e, 121. madde

²³¹A, g, e, 60. madde

²³²Xinmin Ma, "China and the UNCLOS: Practices and Policies", **The Chinese Journal of Global Governance**, 2019, s. 4

²³³Xinmin Ma, a, g, e, s. 5

²³⁴Xinmin Ma, a, g, e, s.6

Dolayısıyla GÇD’de hak iddia eden ülkelerin kendi hukuk kurallarını yaratma girişimi GÇD deniz alanlarının sınırlandırılmasını olumsuz yönde etkilemektedir.²³⁵

Sonuç olarak GÇD’deki taleplerin şu an için kesin olarak çözülememesi durumunda yaşanan gerginlikleri bastırmanın en iyi yolu tartışmalı deniz alanlarında ülkelere serbest geçiş hakkının verilmesi ve deniz altındaki kaynakların bir uzlaşma modeli geliştirilerek ortak bir girişim grubu tarafından çıkartılması gerekmektedir. Ancak bu modelin uygulanabilmesi için hak talep eden ülkelerin görüş birliğinde olması gerekmektedir. Zira GÇD’deki iddialara ilişkin belirsizlik kimsenin çıkarlarına hizmet etmediği gibi bölgeyi bir çatışma ortamına sürüklemektedir.

Tüm iddia sahipleri için BMDHS deniz alanlarının çözümü için yetki merci olsa da sorunun çözümü noktasında Çin pozisyonunu anlamak önemlidir. Tanımlanmış bir Çin pozisyonu olmadan, potansiyel bir çözüm veya iş birliği geliştirmek imkânsızdır. Zira BMDHS’nin belirlediği sınırlar, Çin’in tarihî iddialarını dayandırdığı U şekli veya Dokuz Kesik Çizgi olarak bilinen haritasının sınırları içine kalmaktadır. Dolayısıyla GÇD özelinde BMDHS hükümleri Çin tarafından geçersiz kabul edilmektedir. Taleplerin belirsizliği GÇD sorununun çözümüne yönelik en basit adımları dahi çözümsüz kılmaktadır. Bunun içindir ki Uluslararası Hukuk, BMDHS ve Çin ortak bir mutabakat çerçevesinde hak talep eden diğer ülkelerin de hakları gözetilmeden GÇD sorunu çözülemeyecektir.

3.5.2.ASEAN’ın Güney Çin Denizi Çatışmasını Önleme Girişimi: Taraflar Arası Diyalog Süreci

Güneydoğu Asya Ulusları İşbirliği (ASEAN) beş kurucu üye – Malezya, Endonezya, Singapur, Filipinler ve Tayland – tarafından 1967’de kurulmuştur.²³⁶ Kurucu beş ülke örgütün kuruluş amaçlarını üye ülkeler arasında barış ve istikrarı korumak, sosyal ve kültürel işbirliği geliştirmek ve karşılıklı ticari ilişkileri arttırmak olarak belirlemişlerdir. Kurucu beş ülke belirlenen bu amaçlar doğrultusunda barış ve istikrarı bozacak her türlü çatışmadan uzak durulması konusunda ortak bir fikir birliğine varmışlardır. Örgüt 1984-1999 yılları arasında genişleme sürecine girmiştir. Şu an örgütün üye sayısı 10’dur. Örgütün diğer üyeleri Brunei, Vietnam, Myanmar, Laos ve Kamboçya’dır.²³⁷

Çin bölgenin büyük bir çoğunluğunda hak iddia etmektedir ve bölge üzerinde yayılcı bir politika izleyerek bölgedeki egemenlik alanlarını genişletmektedir. Bu politikasından ötürü bölge üzerinde hak iddiasında bulunan ASEAN üye ülkeleri ile talep çatışması yaşamaktadır. ASEAN

²³⁵ A,g,e,s,6

²³⁶ Michael York, “Asean’s Ambiguous Role in Resolving South China Sea Disputes”, **Indonesian Journal of International Law**, 2015, s. 287

²³⁷ Michael York, a, g, e, s. 289

örgütünün 4 üyesinin (Vietnam, Filipinler, Malezya ve Brunei) GÇD anlaşmazlığı yaşaması ASEAN'ı sorunun içine çekmiştir.²³⁸ GÇD anlaşmazlığı ASEAN örgütünü doğrudan ilgilendiren bir konu olmamakla beraber GÇD anlaşmazlığı sorunun çözümünde ve çatışma risklerinin azaltılmasında önemli bir arabulucu rolü üstlenmektedir.

GÇD anlaşmazlığı sorunu, 1992'de Çin ve Vietnam arasında yaşanan çatışma ile ASEAN'ın gündeminin bir parçası haline gelmiştir.²³⁹ GÇD alanında hak iddia eden Çin ve Vietnam arasında yaşanan anlaşmazlık sonucu, bölgede istikrarın ve güvenin tesisi için bir her iki devlete barış ve huzuru bozacak eylemlerde bulunmamaları konusunda çağrıda bulunulmuştur.

ASEAN'ın bu çağrısına rağmen Pekin ve Taipei yönetimlerinin GÇD'de yeni alanlar işgal etme girişimi bölgenin güven ortamını daha da sarsmıştır. Zira Çin ve Vietnam'ın saldırgan tutumu bölgede hak iddia eden diğer ülkelerin egemenlik haklarını yok sayması anlamına gelmektedir. Bu nedenden dolayı ASEAN, bölgede güven ortamının ve istikrarın yeniden oluşturulması için 1992'de Davranış Kuralları Kodu'nu (COC) yayınlamıştır.²⁴⁰

ASEAN'ın görüşlerini belirttiği, 1992 tarihli Davranış Kuralları Koduna göre; bölgede hak iddia eden ülkeler BMDHS hükümlerince belirlenen deniz alanları içinde serbest faaliyetler içinde bulunacak ve hiçbir ülke diğer bir ülkenin egemenlik alanına karşı saldırıda bulunmayacaktır. Böylelikle hak iddia eden taraflar arasında bir çatışma ortamı olmayacak ve bölgede barış ve istikrar tekrardan tesis edilecektir. Ancak ASEAN'ın tüm çabalarına rağmen bölgedeki tansiyon artmaya devam etmiştir.

1995 yılında Çin, örgütün kurucu üyesi olan Filipinler'in Mischief Resifini işgal etmiştir.²⁴¹ Bu olay ASEAN örgütü için bir dönüm noktası olmuştur. Zira Çin örgüt üyesi bir ülkenin egemenliği altındaki bir resifi işgal etmiştir. Bu gelişme sonrası bölgedeki anlaşmazlıkların savaş ortamına dönüşmesiyle ASEAN, çatışma ve savaşları önleme yönetim mekanizmalarını taraflar arasında teşvik etmek amacıyla çatışmalara neden olan bölgesel denizcilik faaliyetlerinin belirlenmesi girişiminde bulunmuştur.²⁴²

²³⁸ Nicole Jenne, "Managing Territorial Disputes in Southeast Asia: Is There More than the South China Sea?", **Journal of Current Southeast Asian Affairs**, 2017, s. 41

²³⁹ Carlyle A. Thayer, "ASEAN, China and the Code of Conduct in the South China Sea", **SAIS Review of International Affairs**, 2013, s. 76

²⁴⁰ A, g, e, s. 77

²⁴¹ Peter Kreuzer, A Comparison of Malaysian and Philippine Responses to China in the South China Sea, *The Chinese Journal of International Politics*, 2016, s. 241

²⁴² A, g, e, s. 246

Bu girişimin sonucunda ASEAN ve Pekin yönetimi tarafından GÇD’de anlaşmazlığa neden olan faktörlerin belirlenmesi ve sorunların çözümü için, 2002’de Davranış Bildirisi (DOC) yayınlandı. Bu bildiriye göre; GÇD anlaşmazlığına neden olan dört anlaşmazlık üzerinde çalışılması esas alınacaktır.

- BMDHS ve Uluslararası Hukuk’un ilkeleri çerçevesinde GÇD’de serbest gezinme özgürlüğünü korumak,
- Yaşanan anlaşmazlıkların kuvvet kullanımasına başvurulmaksızın barışçıl yollarla çözülmesi,
- Bölgede bulunan ada, kayalık ve resif alanlarının işgal edilmemesi.
- Bölgede serbest balıkçılık faaliyetlerinde bulunulması²⁴³

Ancak Çin bu Davranış Bildirisinin kararlarına uyamamıştır. Zira bildirinin bağlayıcı bir yönü yoktur. Bildiri Çin ve ASEAN örgütü arasında sözlü beyanlar çerçevesinde oluşturulmuştur. Öte yandan davranış bildirgesi GÇD anlaşmazlığına çözüm oluşturmak için hazırlanmamıştır. Bildiri, deniz alanlarıyla ilgili taraflar arasında yaşanan çatışmaların sonlandırılmasına güven oluşturmak için hazırlanmıştır.²⁴⁴

ASEAN’ın bu girişimine karşılık Çin, sorunun çözümü noktasında çözüm merciinin ASEAN olmadığını soruna doğrudan müdahil olan ülkeler ile çözüleceğini savunmaktadır.²⁴⁵ Pekin yönetiminin bu önerisine Myanmar ve Tayland’ın destek vermesi ASEAN’ın girişimlerini sonuçsuz bırakmıştır. Bu iki devletin Çin’in yanında yer alması örgütün bir çatı altında ortak bir karar almasını engellemiştir.²⁴⁶ Yaşanan bu gelişme sonrası davranış bildirgesinde belirlenen sorunlara çözüm bulmak için 2011 yılında ASEAN ve Çin yeni Kılavuz İlkeler üzerinde anlaşmaya varmışlardır. ASEAN ve Çin heyeti, 2012 yılında Pekin’de bir araya gelerek tartışmalı deniz alanında hak iddia eden her bir devletin bilimsel araştırma, çevreyi koruma, arama ve kurtarma ve ulus ötesi suçlar üzerinde dört uzman komite kurulmasına karar verdi.²⁴⁷

Ancak Çin bu kılavuz ilkelere taraf olmasına rağmen, 2012 yılında Filipinlerin Scarborough kayalığını işgal etmesi ASEAN – Çin ilişkilerini farklı bir boyuta taşıdı. Keza Filipinler GÇD’de hak iddia eden diğer ülkelere nazaran GÇD anlaşmazlığında en fazla sorun yaşayan ülkedir. Çin tarafından bölgedeki deniz alanları işgal altındadır. Bölgedeki enerji arama ve çıkartma faaliyetleri

²⁴³ Declaration on the Conduct of Parties in the South China Sea, https://asean.org/?static_post=declaration-on-the-conduct-of-parties-in-the-south-china-sea-2, (24.09.2019)

²⁴⁴ Hoang Thi Ha, “From Declaration to Code: Continuity and Change in China’s Engagement with ASEAN on the South China Sea”, **ISEAS, Institute of Southeast Asian Studies**, 2019, s. 1

²⁴⁵ Sanae Suzuki, “Conflict among ASEAN members over the South China Sea Issue”, **Japan External Trade Organization**, 2012, s. 1

²⁴⁶ Sanae Suzuki, a, g, e, s. 3

²⁴⁷ Thayer, a, g, e, s. 78

Çin tarafından engellenmektedir. Haklarını Çin'e karşı korumak ve Çin tarafından işgal edilen deniz alanlarının yeniden egemenliğinin bir parçası olması için Çin ile yaşadığı GÇD anlaşmazlığı sorununu, 2013 yılında Sürekli Tahkim Mahkemesi'ne taşımıştır.²⁴⁸ Filipinler, sorunun çözümü için BMDHS hükümleri çerçevesinde hareket ederek, Çin ile yaşanacak herhangi bir silahlı çatışmadan kaçınmayı amaçlamaktadır.

Mahkemenin 2016 yılında verdiği karara göre; Pekin yönetiminin iddialarına karşı Manila yönetiminin iddialarının hukuka dayalı gerçek belgeler olduğunu belirterek, Çin'in Filipinler'in GÇD'deki egemenlik haklarını ihlal ettiği hükmünü verdi.²⁴⁹ Çin ve Filipinler sürekli tahkim mahkemesine taraftır. Ancak Çin mahkemenin verdiği kararı kabul etmemektedir. Dolayısıyla sürekli tahkim mahkemesinin Filipinler lehinde aldığı kararın Çin açısından bağlayıcı bir yönü yoktur. Kararlarının bağlayıcı bir yanının olmaması mahkemenin güçsüz yönünü oluşturmaktadır. Ancak mahkemenin bu kararı alması sorunlu GÇD denizalanı ile ilgili konuları netleştirmesi açısından oldukça önemlidir.

BMDHS'nin hükümlerine göre; Çin'i suçlu bulan Sürekli Tahkim Mahkemesi, aynı zamanda GÇD anlaşmazlığı ile ilgili pek çok konuya açıklık getirerek mevcut sistemin eksikliklerini ortaya çıkarmıştır. Zira Sürekli Tahkim Mahkemesi'nin verdiği karar, GÇD hak iddiasında bulunan diğer ülkelerin de hak iddialarının hukuki bir çözüm yolunun olduğunu kanıtlaması açısından önemlidir. Ancak GÇD anlaşmazlığına taraf olan ülkelerin davranışları hukuki bir zeminin oluşmasını engellemektedir. Sonuç olarak Filipinler önemle üzerinde durduğu iddiasını yargı yoluyla kazanmasına rağmen mahkemenin verdiği karar Filipinler için bir ödül olmamıştır. Nitekim Çin Filipinlerden işgal ettiği resif ve kayalıkta askerî üsler inşa edip bölgedeki konumunu güçlendirmektedir.

GÇD sorunu geçmişte olduğu gibi günümüzde de karmaşık yapısını korumaktadır. Bu nedenle taraflar GÇD anlaşmazlığını barışçıl yollarla yönetmek için yeni bir sürecin başlatılmasının arayışı içindedirler. Bu hususta Çin, sorunun çözümü konusunda ilk kez ilk adımı atan ülke olmuştur. Çin Başbakanı Li Keqiang, 2019'da ASEAN ve Çin arasındaki GÇD anlaşmazlığının her iki kesime zarar verdiğini açıklamıştır. Çin'in ASEAN ile görüşmelere hazır olduğunu belirten Keqiang, ASEAN'ın ileri sürdüğü Davranış Kodu, Davranış Bildirisi önerileri ile sorunun çözülemeyeceğini, sorunun çözümü için ASEAN nezdinde ortak bir konsensüs oluşturulup hak iddia eden ülkeler arasında GÇD anlaşmazlığı sorununa çözüm bulunması gerektiğini beyan etmiştir.²⁵⁰

²⁴⁸ Peter Leavy, The Permanent Court of Arbitration's role in clarifying the South China Sea disputes, **Indo-Pacific Strategic Digest**, 2017, s. 241

²⁴⁹ Sreenivasa Rao Pemmaraju, The South China Sea Arbitration (The Philippines v. China): Assessment of the Award on Jurisdiction and Admissibility, **Chinese Journal of International Law**, 2016, s. 278

²⁵⁰ Speech by H.E. Li Keqiang Premier of the State Council of The People's Republic of China At the 22nd China-ASEAN Summit, https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjdt_665385/zjyh_665391/t1713324.shtml, (03.11.2019)

Çin'in böyle bir adım atması ASEAN ve hak iddia eden ülkeler açısından olumlu bir yaklaşım olarak algılanmıştır. Zira ASEAN'ın başlattığı her bir çözüm önerisi daha önce Çin tarafınca reddedilmiştir. Ancak Çin tarafından böyle bir girişimin başlatılması ASEAN açısından olumlu bir yaklaşım olarak algılanmış olsa da Çin Savunma Bakanlığı 2019'da "GÜNEY ÇİN DENİZİ" egemenlik alanlarının devredilemez olduğunu belirten bir beyaz kâğıt yayınlamıştır.²⁵¹ Görüleceği üzere Pekin yönetimi 2019 yılında GÇD ile ilgili iki farklı görüş beyan etmektedir. Bir taraftan ASEAN ile iş birliği içinde olmayı arzularken diğer taraftan bölgedeki baskın yanını göstermekten vazgeçmiyor. 1992 yılından itibaren Çin ve ASEAN arasında gündem konusu olan GÇD sorunu; Çin'in bölgedeki tutumu, anlaşmazlığı çözüm hususunda ikili görüşmeleri ön planda tutması ve bazı ASEAN üyelerinin Çin ile olan ilişkilerinin farklılıklar taşıması ASEAN örgütünün Çin'e karşı başarısız politikalar izlediğinin bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Şöyle ki 10 üyeli örgütün 4 üyesi Çin ile GÇD anlaşmazlığı yaşamaktadır. Dolayısıyla örgüt kendi içinde siyasi bir bütünlük oluşturmamaktadır.

Örneğin ASEAN üyesi olan Kamboçya, 2012'deki ASEAN Dışişleri Başkanlığı zirvesinde bahse konu olan GÇD anlaşmazlığı sorunun uluslararası bir ortama taşınmaması gerektiğini savunarak, Çin'in ikili görüşmeler savını desteklemiştir. Phnom Penh yönetiminin bu kararı almasında Çin - Kamboçya arasındaki ekonomik ilişkiler belirleyici olmuştur. Zira Kamboçya'ya en fazla dış yardım yapan ülke Çin'dir. 1992-2011 yılları arasında Kamboçya'ya 860 milyon dolar yardımda bulunmuştur.²⁵² Çin devlet Başkanı Hu Jintao 2012'deki ASEAN Dışişleri Başkanlığı zirvesinden öncesinde Kamboçya'ya yaptığı resmî ziyarette Phnom Penh yönetimine 70 milyon dolar yardım paketi sunmuş ve iki ülke arasında karşılıklı ticaretin 5 yıl içinde 5 milyar dolar olacağı taahhüdünde bulunmuştur.²⁵³

Öte yandan GÇD'de hak iddia eden ve aynı zamanda da ASEAN üye ülkeleri olan Malezya ve Brunei de GÇD'deki güvenlik ve ekonomik çıkarlarını göz önünde bulundurarak Çin ile çatışmadan uzak duracak politikalar izlemektedir. Malezya GÇD'de hak iddia eden ASEAN üye ülkeleri arasında en fazla enerji ihracat eden ülkedir ve en önemli enerji ihracat pazarı Çin'dir. Çin ile bir çatışma yaşaması durumunda hem enerji ihracat pazarı olan Çin ile ilişkileri zayıflayacak hem de bölgedeki enerji arama faaliyetleri Çin tarafından tehdit edilme riskiyle karşı karşıya kalacaktır. Brunei ise ASEAN üye ülkeleri arasında askerî bakımdan en güçsüz ülkedir.²⁵⁴

²⁵¹ Michael D. Swaine, "How China's Defense Establishment Views China's Security Environment: A Comparison between the 2019 PRC Defense White Paper and Earlier Defense White Papers", **Carnegie Endowment for International Peace**, 2019, s. 4

²⁵² Jonathan T. Chow, "The 20th ASEAN Summit: Time Is of the Essence", **The Asan Institute for Policy Studies Issue Briefs**, 2012, s. 3

²⁵³ Heng Pheakdey, **Cambodia-China Relations: A Positive-Sum Game?**, *Journal of Current Southeast Asian Affairs*, 2012, s. 61

²⁵⁴ Górniewicz, Marcin, Śliwa, Zdzisław, The selected ASEAN nations' military capabilities facing the South China disputes, *Defence Review*, The Central Journal of Hungarian Defence Forces, 2017, s. 212

Çin ile olası bir askerî çatışma yaşaması durumunda GÇD’de hak iddia ettiği deniz alanlarının kontrolünü kaybedeceği endişesi taşımaktadır. Bu nedenlerden dolayı Malezya ve Brunei Çin ile çatışmaktan kaçınmaktadır. ASEAN’ın GÇD anlaşmazlığı çözümü hususunda güçlü politikalar geliştirememesinin bir başka nedeni ise örgüte üye olan ülkelerin kendi aralarında çatışma yaşamasıdır. Çin ve Vietnam’dan sonra bölgede en fazla hak iddiasında bulunan ülke Filipinler’dir. Filipinlerin hak iddia ettiği alanlar Vietnam’ın hak iddiasında bulunduğu alanlar ile çakışmaktadır. Dolayısıyla ASEAN kendi içindeki sorunu çözmeden GÇD anlaşmazlığı sorununa çözüm üretmesi imkânsız gibi gözükmemektedir. Sonuç olarak Pekin yönetimi ASEAN ülkelerinin bazılarını politik, ekonomik ve askerî tehdit anlamında baskı altına alması ve ASEAN üyelerinin birbiriyle çatışma yaşaması örgütün, GÇD; ada, deniz alanı ve enerji anlaşmazlığı çözüm önerilerini çözümsüz kılmaktadır.

3.6.Çin’in Güney Çin Denizi Enerji Politikaları

3.6.1.Güney Çin Denizi’nin Enerji Güvenliği Açısından Önemi

Günümüzde enerji arz talebinin yaşandığı en önemli bölge Asya bölgesidir. Çin, Japonya ve Güney Kore’nin büyüyen enerji talebi, küresel enerji talebinin yaklaşık %30’unu oluşturmaktadır.²⁵⁵ Asyalı devletlerin enerjiye olan ihtiyaçları gelecek yıllarda Asya liderlerinin karşı karşıya kalacağı en önemli sorundur. Zira bahsi geçen bu ülkeler uluslararası piyasalarda en fazla üretkenliğe sahip ülkelerdir. Üretkenliğin devamı olarak da enerji kaynaklarına olan bağımlılıkları giderek artmaktadır. Asya ülkelerinin ekonomileri arttıkça enerjiye duyulan talep atarken aynı zamanda ülke içi rezerveler tükenmekte ve ithal enerji rekabetti de şiddetlenmektedir.

Bu nedenle gerek yurtiçi gerekse yurtdışı enerji kaynaklarını çeşitlendirme yarışı hız kazanmaktadır. Enerji talebi ve dış politika arasındaki bağlantılar, bölgenin en güçlü iki devleti ve en fazla enerji tüketicisi olan Çin ve Japonya arasında enerji rekabetinin yaşanmasına neden olmaktadır. Her iki devlet de 21. Yy’de ekonomik bir güç haline gelmiştir ve her iki devlet ekonomik güçlerinin devamlılığı için enerji ihtiyaçlarının güvenliğini sağlamayı bir misyon edinmiştir.

Enerji talebinin güvence altına alınması hiç şüphesiz Çin ve Japon liderleri arasında büyük bir meydan okumaya yol açmaktadır. Japonya enerjide neredeyse tamamıyla dışa bağımlı bir ülkedir ve enerji ihtiyacının %85,5’ini ithal etmektedir.²⁵⁶ Tokyo yönetimi ülkenin enerjide dışa bağımlılığını

²⁵⁵ **Energy consumption: The Asian Experience**, Climate Change in Asia, 2017, s. 1

²⁵⁶ Fossil energy and petroleum dependency rate Japan, <https://www.statista.com/statistics/1116628/japan-fossil-energy-oil-dependency-ratio/>, (07.11.2019)

azaltmak için nükleer güce yatırım yaparak enerji bağımlılığını azaltmayı amaçlamıştır. 2018 yılı itibarıyla 2 nükleer santral yapım aşamasında, 42 nükleer santral aktif olarak kullanılmaktadır.

Japonya yıllık 40,290 MW enerji üreterek elektrik ihtiyacının %30'luk kısmını bu santrallerden karşılamaktadır.²⁵⁷ Ancak nükleer güçten elde edilen enerji miktarı Japonya'nın enerjide kendi kendine yeterli oranında yeterince bir artış gösterememiştir. Bu nedenle, öngörülebilir ekonomik büyümesi için yurtdışı enerji kaynaklarına ihtiyaç duymaktadır. Enerjide dışa bağımlı olduğu bölge Basra Körfezi'dir. Bu bölgedeki en önemli enerji tedarikçisi Suudi Arabistan'dır. Suudi Arabistan'dan ithal ettiği enerji miktarı toplam enerji ithalat miktarının %80'ini oluşturmaktadır.²⁵⁸ Öte yandan ithal ettiği petrolün neredeyse tamamını tankerlerle Hint Okyanusu ve Malakka Boğazı ve sorunlu GÇD'den geçirmesi enerji güvenlik riski taşımasına neden olmaktadır.

Çin enerji kaynakları konusunda Japonya'dan daha iyi bir konumdadır. En önemli enerji kaynağı kömürdür ve ülkenin ekonomik büyümesinde stratejik bir kaynak görevi görmektedir. Çin'in toplam enerji tüketiminde kömürün payı 2017 yılı itibarıyla %70 seviyesindedir.²⁵⁹ Ancak ülke içi kömür kaynaklarına olan bağımlılığı ekonomik avantajlar sağlamasının yanı sıra bu durum, aynı zamanda önemli sorunları da beraberinde getirmektedir. Kömür kullanımından dolayı yaşanan hava kirliliği Çin'in en ciddi çevresel sorunudur. Nüfusunun % 70'inden fazlası kirlilik düzeylerine maruz kalmaktadır. Enerji bileşenlerinde kömürün sahip olduğu payın büyüklüğü ülkede pek çok alanı etkilemektedir. Bu alanlar içinde başta sağlık olmak üzere tarım alanları, temiz su kayanları ve temiz hava kalitesi zararlı karbon emisyonlarından dolayı tehlike altındadır. Zira kömürün yanması doğaya Sülfür Dioksit, Azot Oksit, Karbon Monoksit ve Asit Yağmurunun düşmesine neden olmaktadır.²⁶⁰ Ayrıca hava kirliliğinden dolayı 2013 yılında 366.000 prematüre bebek ölürken²⁶¹ ülke ekonomisine güç sağlamak için kullanılan kömür bağımlılığının yarattığı olumsuz sağlık koşulları, 2014 yılında 670.000²⁶² 2017'de 852.000 kişinin ölümüne neden oldu.²⁶³

Çevresel sorunların yaşanması ve ülke genelinde ölümlerin sayısının artması Pekin yönetimini kömür kullanılması konusunda radikal kararlar almaya sevk etmiştir. Her ne kadar kömür ülke ekonomisinin gelişmesi için ana lokomotif görevini üstlense de 2018 yılında kömür üretimi %7.9

²⁵⁷ IAEA, Power Reactor Information System 2017, <https://www.iaea.org/> (07.11.2019)

²⁵⁸ EIA, The South China Sea is an Important World Energy Trade Route, 2013 <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=10671>, (07.11.2019)

²⁵⁹ Guiyu Yang, Jianhua Wang, "The Relationship Between China's Coal Resource Development and Water Resource", **Energy Procedia**, 2015, s, 2049

²⁶⁰ Mao Yushi, Sheng Hong, **The True Cost of Coal**, Greenpeace, the Energy Foundation, 2008, s, 11

²⁶¹ Barry L. Johnson, Maureen Y. Lichtveld, **Environmental Policy and Public Health, Second Edition** CRC Press, 2017, s, 240

²⁶² Geoffrey Smith, The cost of China's Dependence on Coal, 2014, <http://fortune.com>, (17.11.2019)

²⁶³ Is Air Quality in China a Social Problem?, 2017, <https://chinapower.csis.org/energy-footprint/>, (17.11.2019)

azalış göstererek kömür kullanım oranı %58 seviyesine gerilemiştir.²⁶⁴ Çin uzun vadede kömür kullanım oranını en alt seviyelere çekmek gayretindedir. Zira kömür kullanımından dolayı ülkedeki sağlık harcamaları giderek artmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü'nün 2015 yılındaki raporuna göre; 2005'te 122 milyar dolar, 2009'da 220 milyar dolar ve 2015'te 300 milyar dolar sağlık harcaması yapılmıştır.²⁶⁵ Çin ve Japonya, Asya'da tüketilen enerjinin büyük bir kısmını oluştursa da bölgede Asya kaplanları olarak bilinen ülkelerde Çin ve Japonya gibi ekonomilerinin gelişmesi için enerjiye ihtiyaç duymaktadır. Diğer bir deyişle petrol, doğalgaz ve kömüre yönelik artan talep sadece Çin ve Japonya'nın sorunu değildir. Endonezya, Malezya, Güney Kore, Tayvan, Vietnam ve Tayland dahil olmak üzere diğer Asyalı ülkeler de enerjiye ihtiyaç duymaktadır.

Her ne kadar Endonezya'nın doğalgaz ve kömür; Malezya ve Vietnam'ın petrol rezervleri olsa da iç kaynaklarının tükenmesi bu ülkelerin ileriki yıllarda GÇD enerji kaynaklarına daha bağımlı hale gelmesine neden olacaktır. Sonuç olarak Asya kıtası diğer kıtalar ve bölgelere göre en fazla ekonomik gelişme gösteren bölgedir. İstenilen miktarda enerjinin sağlanamaması kıtadaki üretimin durmasına yol açacakken aynı zamanda üretimin durmasıyla da kıtada ekonomik durgunluk yaşanacaktır. Dolayısıyla Asya kıtasının sürdürülebilir ekonomik gelişimi için enerji kaynaklarına güvenilir ve zamanında erişim sağlamak önemlidir. Bu hususta GÇD sadece enerji kaynakları açısından bölgesel devletler için önem arz eden bir denizalanı değildir. GÇD, aynı zamanda dünyanın en önemli enerji nakliye yollarından biridir.

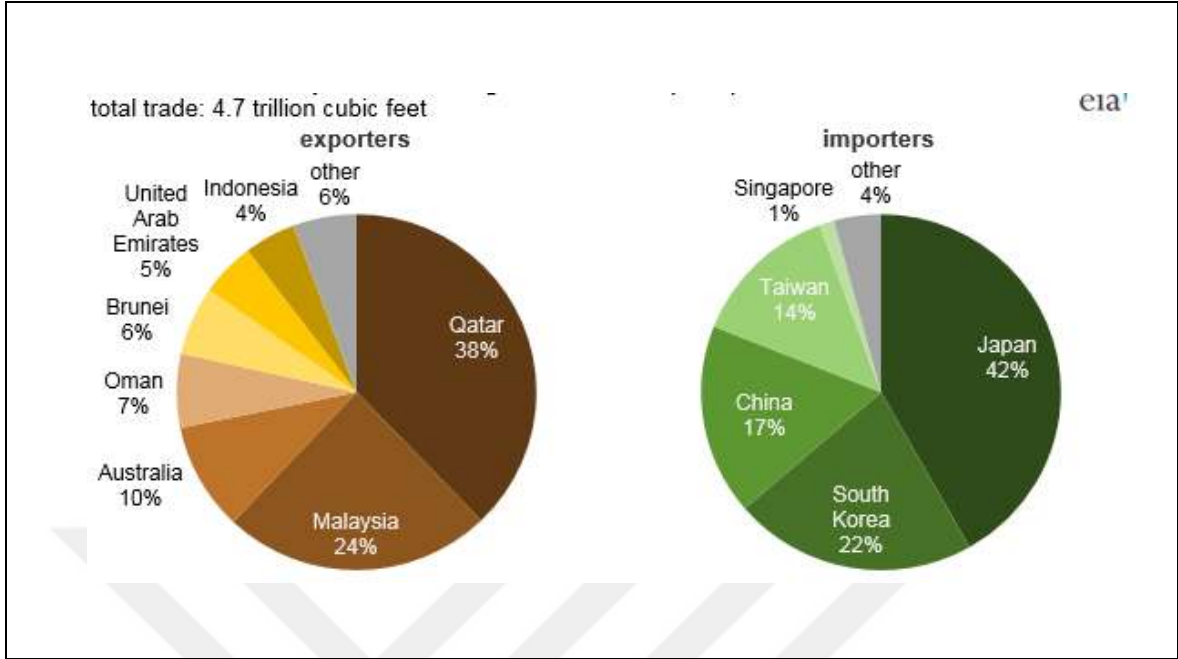
Küresel ham petrolün neredeyse üçte biri ve küresel sıvılaştırılmış doğal gazın (LNG) yarısından fazlası, her yıl Güney Çin Denizi'nden geçmektedir.²⁶⁶ GÇD bu yönüyle hem enerji ihraç eden ülkeler açısından hem de Çin, Japonya Güney Kore ve bölgede hak iddia eden ülkeler açısından önemli bir destinasyon rotasını oluşturmaktadır. Bölgede yaşanacak bir aksama bölgeye bağımlı olan ülkelerin enerji güvenliğini tehdit edecektir. Bu güvenlik tehdidinin Asya ülkeleri için ne anlam ifade ettiğini açıklamak için GÇD üzerinden transfer edilen doğalgaz ve petrolün miktarını açıklamak önemli olacaktır.

²⁶⁴ BP Statistical Review, China's Energy Market, 2017, <https://www.bp.com>, (17.11.2019)

²⁶⁵ William Morris, Chuli Duan, **Sustainability Insights: Air Pollution in China**, China Statistical Yearbooks. China Statistics Press, 2016, s, 2

²⁶⁶ EIA, The South China Sea is an Important World Energy Trade Route, 2013 <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=10671>, erişim tarihi:19.11.2019

Şekil 6: GÇD'den Geçen Yıllık Doğalgaz Miktarı, 2016

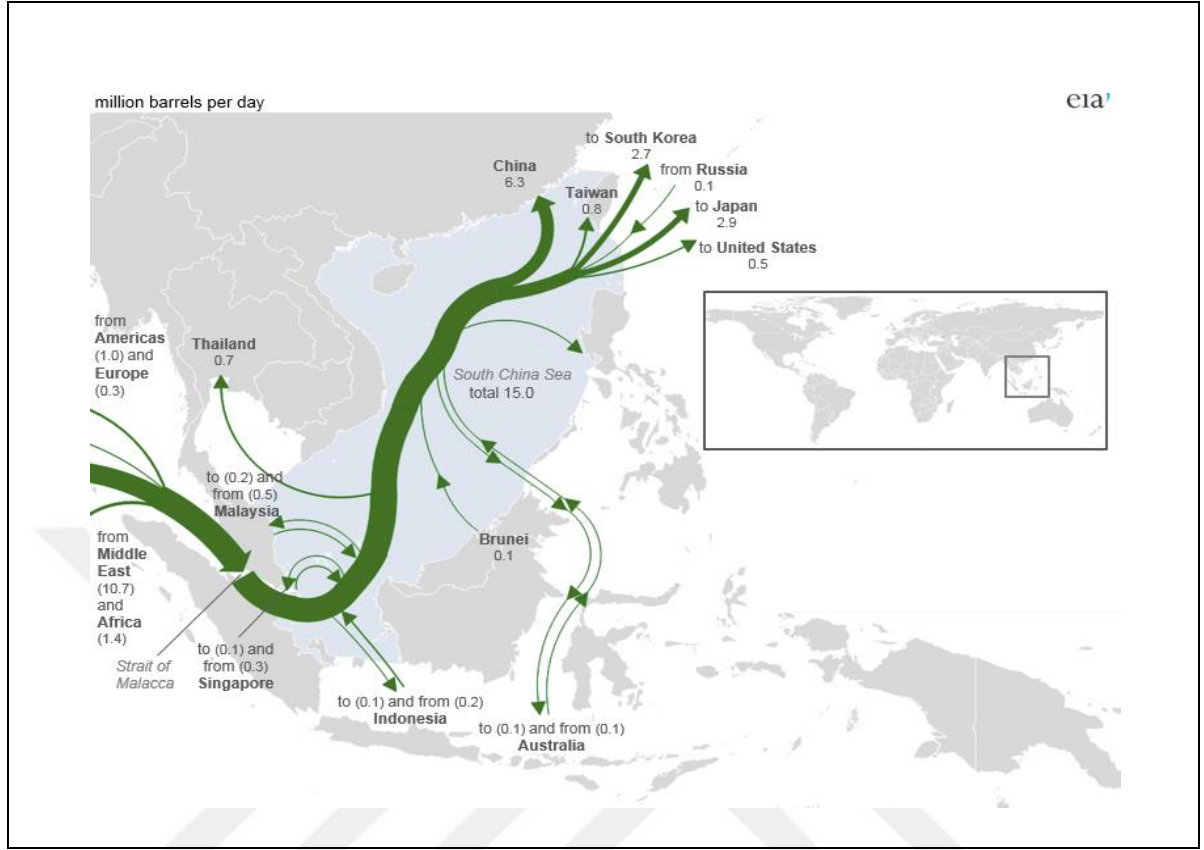
Kaynak: EIA, Almost 40% of global liquefied natural gas trade moves through the South China Sea, 2017, <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=33592>, (19.11.2019)

Yukarıdaki şekilde görüleceği üzere deniz taşımacılığında kullanılan bu deniz hattı hem enerji ithalatçı pozisyonunda olan Çin, Japonya Tayvan, Güney Kore'nin hem de başlıca ihracatçı pozisyonunda olan Avustralya, Malezya ve Katar'ın doğalgaz geçiş rotasını oluşturmaktadır. EIA'nın 2016 raporuna göre sıvılaştırılmış doğalgazın yaklaşık %40'ı (4.7 trilyon metreküp) bu bölge üzerinden geçmektedir. Doğu Asya'nın en büyük doğalgaz ithalatçısı konumunda olan Çin, Japonya, Güney Kore ve Tayvan'ın GÇD'den geçen toplam doğalgaz hacmi %94'tür.²⁶⁷ GÇD sadece ithalatçı ülkeler açısından enerji rotasını oluşturmamaktadır. Avustralya, Malezya ve Katar gibi doğalgaz zengini ülkeler Doğu Asya'daki enerji pazarlarına ulaşmak için GÇD'den geçmek zorundadırlar. Örneğin doğalgaz ihracatının Avustralya %10'unu, Malezya %24'ünü ve Katar %38'ini Doğu Asya ülkeleri ile yapmaktadır.²⁶⁸

²⁶⁷EIA, Almost 40% of global liquefied natural gas trade moves through the South China Sea, 2017, <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=33592>, (19.11.2019)

²⁶⁸ EIA, Almost 40% of global liquefied natural gas trade moves through the South China Sea, 2017, <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=33592>, (19.11.2019)

Şekil 7: GÇD’den geçen günlük ham varil petrol miktarı, 2016

Kaynak: EIA, More than 30% of global maritime crude oil trade moves through the South China Sea, 2016, <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=36952>, (19.11.2019)

IEA'nın 2016 raporuna bölge üzerinden günlük 15 milyon varil petrol taşınmaktadır. Bu miktar küresel petrol miktarının %30'una denk gelmektedir. GÇD üzerinden taşınan petrol hacmi Süveyş Kanalı'nın 3 katı Panama Kanalı'nın 15 katıdır.²⁶⁹ Burada yaşanacak ufak bir aksama özellikle Çin'in olmak üzere Japonya ve Güney Kore'nin de enerji güvenliğini tehdit edecektir. Şöyle ki Asya ülkeleri arasından en fazla petrol ithal eden ülkeler Çin, Japonya ve Güney Kore'dir ve GÇD üzerinden gerçekleştirdiği petrol tedarik hacmi %80'dir.²⁷⁰

Bilindiği üzere bahsi geçen bu üç Asya ülkesi hem dış enerji kaynaklarına hem de enerji ulaşım hatlarına bağımlıdır. Enerjide bağımlı olduğu bölgeler Ortadoğu ve Afrika, enerji ulaşım hatlarında bağımlı olduğu bölge ise Hint Okyanusu bağlantılı Malakka Boğazı'dır. Malakka Boğazı Asya ülkelerinin ana enerji geçiş rotasını oluşturmaktadır ve boğazın güvenliği Japonya ve Güney Kore'nin müttefiki olan ABD tarafından sağlanmaktadır. ABD'nin Malakka Boğazı'ndaki askerî varlığı doğrudan Çin'in enerji geçiş güvenliğini tehdit etmektedir. Bu bir varsayım olmaktan ziyade

²⁶⁹ Why the South China Sea is so crucial, <https://www.businessinsider.com.au/why-the-south-china-sea-is-so-crucial-2015-2>, (19.11.2019)

²⁷⁰ EIA, More than 30% of global maritime crude oil trade moves through the South China Sea, 2016, <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=36952>, (19.11.2019)

bir realitedir. Örneğin 1993'te ABD, Çin kargo gemisi Yinhe'ini (Milky Way) İran'a nükleer malzeme taşıdığı gerekçesini ileri sürerek Malakka Boğazı'na yakın bir alanda üç hafta boyunca alıkoymuştur.²⁷¹

Bu olayın yaşanması sonrası Pekin yönetimi Washington yönetiminden Çin kargo gemisini derhal bırakmasını ve Pekin yönetiminden özür dilemesi gerektiğini belirtmiştir. Washington yönetimi ise Pekin yönetiminin taleplerine karşılık ne özür dilemiş ne de Çin kargo gemisini hemen bırakmıştır. Bilakis Washington yönetimi yaptığı incelemede herhangi bir nükleer malzeme bulamayınca Çin kargo gemisini serbest bırakmıştır. Olayın neden olduğu sorunun açıklığa kavuşturulmasıyla Çin kargo gemisi serbest bırakılmış olsa da ABD'nin Malakka Boğazı'nda askerî varlığının olması Pekin yönetiminin deniz ulaşım hatlarının güvenliğini doğrudan tehdit etmiştir.²⁷²

Bu tehdit unsuru daha sonraki yıllarda Çin makamlarınca da dile getirilmiştir. Çin devlet Başkanı Hu Jintao, 2003'te Malakka ikilemini gündeme getirerek Malakka Boğazı deniz ulaşım hattının önemine şu şekilde değinmiştir.²⁷³ Malakka Boğazı, Çin'in ana enerji ve ticaret rotasını oluşturmaktadır. Bölgeden güvenli geçiş yapmak Çin'in hem ticaret hem de enerji güvenliği açısından hayati önemdedir. Öte yandan Malakka Boğazı'nın önemi ile ilgili bir açıklamayı da Çin Dışişleri Bakanı Liang Guanglie yapmıştır.

Guanglie, Çin'in dış dünyaya açıldığı bu bölgeden güvenli geçiş yapabilmesi ve ABD'nin askerî varlığına karşı bir denge oluşturabilmek için GÇD deniz ulaşım hattı üzerinde daha aktif bir rol oynamasını gerektiğini ifade etmiştir.²⁷⁴ Çin, GÇD üzerinde hâkimiyet sağlaması durumunda ABD tehdidine karşı bir denge oluşturabilecektir. Böylelikle Pekin yönetimi, Ortadoğu ve Afrika'dan tedarik ettiği enerji kaynaklarını güvenilir bir şekilde Çin ana karasına ulaştırabilecektir. Zira ABD tehdidi nedeniyle Malakka Boğazı'ndan güvenli geçiş yapamaması durumunda Pekin yönetimi de Malakka İkilemi'ne karşı GÇD kartını sunabilecektir. Böylelikle Pekin yönetimi GÇD'den geçiş yapmak isteyen ABD ve müttefiki olan Japonya ve Güney Kore'nin geçiş güvenliğini doğrudan tehdit edebilecektir.

²⁷¹ Zha Daojiong, "Debating China's Energy Security Competing Thoughts and Policy Options", **China Quarterly of International Strategic Studies**, 2016, s. 228

²⁷² A, g, e, s. 228

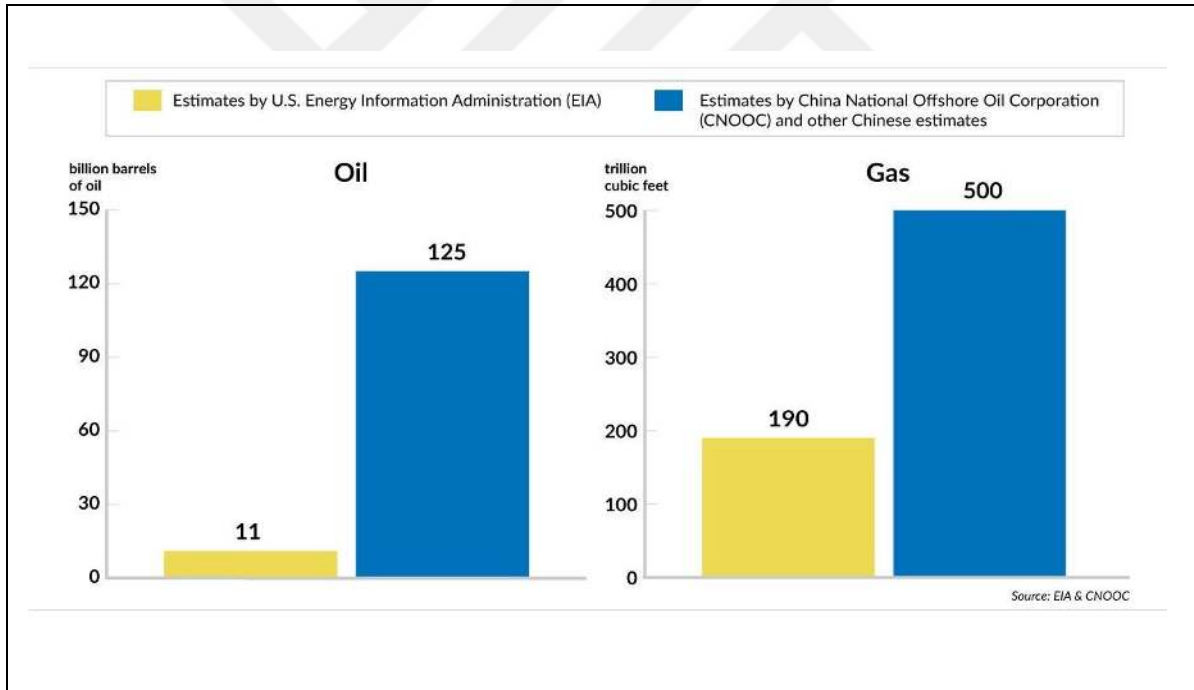
²⁷³ Zhihai Xie, "China's Rising Maritime Strategy: Implications for its Territorial Disputes", **Journal of Contemporary East Asia Studies**, 2014, s. 117

²⁷⁴ Weifeng Zhou, "China's growing assertiveness in the South China Sea", **Elcano Royal Institute of International and Strategic Studies**, 2015, s. 7

3.6.2.Çin'in Güney Çin Denizi Enerji Politikası

GÇD günümüzde bölgesel ve küresel güçler arasında çatışma kaynağı olmasına rağmen 1968 yılına kadar Çin haricinde hiçbir ülke için önem arz eden bir bölge olmamıştır. 1968'te bölgede petrol ve doğalgaz rezervlerinin keşfedilmesiyle bölgeye kıyıdaş olan ülkeler, GÇD ile ilgili hak talebinde bulunmaya başlamışlardır.²⁷⁵ Böylelikle bu tarihten itibaren GÇD, hak talep eden taraflar arasında bir çatışma kaynağı olmuştur. Özellikle de 21. Yy'de EIA, ABD ve Çin tarafından yapılan araştırmalarda GÇD'de önemli miktarlarda petrol ve doğalgaz rezervlerinin tahmin edilmesiyle GÇD anlaşmazlığının boyutu daha çatışmacı bir ortama dönüşmüştür. Zira 1968'te yapılan araştırmalarda GÇD enerji kaynakları hakkında bir tahminde bulunulmamıştır. Bu tarihte yalnızca bölgede enerji kaynaklarının olduğu saptanmış olup bölgedeki enerji kaynakları ile ilgili bir miktar belirtilmemiştir. Ancak 21. Yy'in ilk başlarında EIA ve CNOOC'un yaptığı araştırmalarda bölgede ilk defa milyarlarca varil petrol ve trilyonlarca metreküp doğalgaz olduğu tahmininde bulunulmuştur.

Şekil 8: EIA ve CNOOC'nin GÇD'deki Tahmini Petrol ve Doğalgaz Rezervleri

Kaynak: GIS Dossier: The South China Sea, <https://www.gisreportsonline.com/gis-dossier-the-south-china-sea-defense.2488.html>, (25.11.2019)

Tahmin edilen enerji verilerinin doğruluğu kanıtlanmamış olsa da bölgede var olduğuna inanılan enerji kaynakları Çin'in enerji ihtiyacını karşılayacak miktarlara denk gelmektedir. Keza

²⁷⁵James Chieh, Hsiung, **South China Sea Disputes And The Us-china Contest, The: International Law And Geopolitics**, World Scientific Publishing Co. Pte. Ltd, 2018, s. 2

bölge Çinli enerji uzmanlarınca Basra Körfezi olarak nitelendirilmektedir.²⁷⁶ GÇD'nin Çinli enerji uzmanlarınca böyle bir şekilde nitelendirilmesinin nedenini rakamlarla açıklamak, GÇD'nin potansiyel bir enerji kaynak deposu olduğunun anlaşılması açısından önemli olacaktır. EIA ve CNOOC GÇD enerji kaynakları ile ilgili farklı zaman dilimlerinde birbirinden bağımsız tahminlerde bulunmuştur. Yukarıdaki şeklide görüleceği üzere EIA 2011'de bölgede 11 milyar varil petrol 125 trilyon metre küp doğalgaz olduğu tahmininde bulunmaktadır. Çin Ulusal Offshore Petrol Şirketinin (CNOOC) tahminlerine göre bölge, 190 milyar varil petrol ve 500 trilyon metre küp doğalgaz rezervine sahiptir.²⁷⁷ Tahmin edilen bu miktarlar yaklaşık olarak Suudi Arabistan'ın petrol rezervine denk gelmektedir. Zira OPEC'in 2016 yılındaki raporuna göre Suudi Arabistan'ın kanıtlanmış toplam petrol rezervi 266. 26 milyar varil olarak belirtilmektedir.²⁷⁸

Güney Çin Denizi enerji kaynakları ile ilgili bir diğer tahmin ise ABD Jeoloji Araştırma (USGS) Kurumu tarafından yapılmıştır. USGS'nin 2010 yılındaki raporuna göre Güney Çin Denizi 5-22 milyar varil petrol ve 70-290 trilyon metre küp doğal gaz rezervine sahiptir. Bu rakamlar Meksika'nın kanıtlanmış petrol rezervi miktarına ve Rusya dâhil olmak üzere Avrupa'daki kanıtlanmış doğal gaz rezervlerinin yaklaşık üçte ikisine denk gelmektedir.²⁷⁹

Görüleceği üzere GÇD enerji kaynakları ile ilgili üç farklı kuruluş tarafından farklı tahminler yapılmaktadır. Üç farklı tahminin olması elbette GÇD enerji kaynaklarının doğruluğunun kanıtlanması veya tahmin edilen miktarlarla ilgili bir belirsizlik oluşturmaktadır. Bu hususta Çin ulusal petrol şirketi CNOOC'nin tahminleri hariç tutularak bağımsız kuruluşlar olan EIA ve USGS'nin GÇD enerji tahmininin dikkate alınması GÇD enerji kaynaklarının önemini ortaya koymak açısından önemli olacaktır. EIA 2013 yılındaki raporunda GÇD enerji kaynakları ile ilgili tahminini şu şekilde açıklamıştır: Tahmin edilen bu miktarlar hem kanıtlanmış hem de muhtemel rezervleri temsil etmektedir. Zira bölgede yapılan araştırmalar bölgenin tamamında yapılmamıştır. Bölgenin sadece belirli bir kısmında yapılmıştır. Dolayısıyla bölgede tahmin edilenden daha fazla enerji kaynağının bulunması kuvvetle muhtemeldir.²⁸⁰

GÇD'nin tahmini enerji kaynakları ile ilgili bir başka değerlendirmeyi ise ABD Jeoloji Araştırma Kurumu yapmıştır. USGS, EIA gibi bir açıklamada bulunarak GÇD'nin tüm alanlarında

²⁷⁶ Pham, a, g, e, s. 141

²⁷⁷Tim Daiss, How Oil Drives The South China Sea Conflict, 2018, <https://oilprice.com/Energy/Energy-General/How-Oil-Drives-The-South-China-Sea-Conflict.html>, (25.11.2019)

²⁷⁸ OPEC, OPEC Share of World Crude Oil Reserves, 2017, http://www.opec.org/opec_web/en/data_graphs/330.htm, (25.11.2019)

²⁷⁹ EIA, South China Sea, 2013, https://www.eia.gov/international/analysis/regions-of-interest/South_China_Sea, (25.11.2019)

²⁸⁰ EIA, South China Sea, 2013, https://www.eia.gov/international/analysis/regions-of-interest/South_China_Sea, (25.11.2019)

inceleme yapılmadığını, geniş çaplı bir araştırma yapılması durumunda bölgede tahmin edilenden daha fazla enerji kaynağı olacağını belirtmiştir.²⁸¹ Bu bağlamda GÇD enerji kaynakları hakkında EIA, USGS ve CNOOC tarafından yapılan tahminlerle ilgili şu değerlendirmeyi yapmak mümkündür.

Yapılan tahminlerde petrol kaynağı olarak bir asimetric farklılık olsa da doğalgaz kaynağı olarak birbirine yakın miktarlarda enerji kaynağı olduğu sonucuna varılmıştır. Dolayısıyla Asya ülkelerinin ekonomik yükselişe geçtiği ve enerji tüketiminin arttığı 21. Yy'de GÇD'nin tahmine dayalı milyarlarca varil petrol ve trilyonlarca metreküp doğalgaz enerji kaynağına ev sahipliği yapması bölgede hak iddia eden ülkelerin dikkatini çekmiştir. Özellikle Asya ülkeleri arasında en fazla enerji tüketimi gerçekleştiren Çin'in dikkatini çekmiştir. Dolayısıyla yurtdışı enerji bağımlılığını azaltmak, güvenilir enerji kaynaklarına ulaşmak ve tahmin edilen kadar bol miktarda enerji kaynağı olduğuna inanmak Çin'in GÇD enerji kaynaklarını elde etme hırsını daha da artırmıştır.

Ne var ki, GÇD'de hak iddia eden tüm ülkelerin bölgenin doğal kaynakları ile ilgili çıkarları vardır. Zira GÇD'nin enerji kaynakları Çin gibi diğer bölge ülkelerinin ekonomik gelişimi açısından hayati konumdadır. Keza bölgede hak talebinde bulunan ülkelerin enerji tüketimi arttıkça enerji ihtiyacını karşılamak için GÇD enerji kaynaklarından yararlanmak isteyeceklerdir. Dolayısıyla GÇD'de hak talebinde bulan her bir ülke kendi yasal sınırları içinde egemenlik kurmaya çalışacaktır.

Ancak anlaşmazlık yaşanan konu şudur ki, Çin bölgenin neredeyse tamamında hak talep etmektedir ve talep ettiği bölge içindeki enerji kaynaklarının tek hâkimi olmak istemektedir. Bu hususta Çin tarihsel olarak egemenlik alanı olduğunu iddia ettiği GÇD enerji kaynakları üzerinde doğrudan denetim sağlayacak politikalar geliştirmektedir. Örneğin bölgede hak iddia eden ülkelerin bölgedeki haklarını yok saymakta ve 1992 ve 1998, deniz kanunları ilkelerince U çizgisi sınırları içinde bulunan enerji faaliyetlerin yasal olmadığını ilan etmektedir. Öte yandan bölgede enerji araştırması yapan ülkelerin çalışmalarını engellemek için bölgede askerî tatbikatlar düzenlemekte ve deniz kuvvetlerini göndermektedir.²⁸² Ancak Çin'in bu hamlesi bölgedeki tansiyonu yükseltmektedir.

Bölgedeki tansiyonun yükselmesi bir bakıma Çin'in GÇD politikasını olumsuz yönde etkilemektedir. Zira Pekin yönetiminin bölgedeki tutumundan dolayı ASEAN ve bölge dışı aktör olan ABD, Çin ile rekabet halinde olmaktadır. Pekin yönetimi GÇD anlaşmazlığına bölge dışı

²⁸¹ EIA, South China Sea, 2013, https://www.eia.gov/international/analysis/regions-of-interest/South_China_Sea, (25.11.2019)

²⁸² Leszek Buszynski, "ASEAN, the Declaration on Conduct, and the South China Sea", *Contemporary Southeast Asia*, 2003, s. 351

aktörlerin müdahil olması nedeniyle bölgedeki tansiyonu düşürmek ve GÇD anlaşmazlığı sorununu müzakere etmek için bölgede hak iddia eden ülkeler ile diplomasi yoluyla uzlaşmaya çalışmıştır. Zira GÇD'nin çatışma ortamına dönüşmesi ne Çin ne de bölgede hak talebinde bulunan ülkelerin çıkarlarına hizmet etmemektedir.

Bu nedenle Pekin yönetiminin 1995'de başlattığı diplomasi girişimi çerçevesince Çin Dışişleri Bakanı Qian Qichen, ÇGD ile ilgili tüm anlaşmazlıkların işbirliği yolu ile çözülmesi gerektiğini tüm taraflara beyan ederek Pekin yönetiminin müzakerelere hazır olduğunu açıklamıştır.²⁸³ Pekin yönetiminin tüm bu işbirliği girişimlerine rağmen Hanoi yönetimi, GÇD enerji kaynaklarının çıkartılması için İngiltere ve ABD'li enerji şirketleri ile işbirliği yapma hususunda anlaşmıştır. Nitekim İngiltere ve ABD'li enerji şirketleri 2006-2007 yılları arasında tartışmalı GÇD bölgesinde enerji araştırılması ve çıkarılması faaliyetinde bulunmuştur.²⁸⁴

Pekin yönetimi ise Vietnam'ın bu girişimine karşılık yabancı enerji şirketlerine GÇD'deki enerji faaliyetlerini durdurmaları için diplomatik baskı uygulamıştır. Örneğin İngiliz enerji şirketi BP, Çin'in baskılarından ötürü 2009 yılında GÇD'deki enerji faaliyetlerine son vermiştir. ABD enerji şirketi Chevron, GÇD'deki enerji faaliyetlerini %20 oranında azaltmıştır.²⁸⁵ Bu yaşanan enerji çatışmalarından kısa bir süre sonra Pekin yönetimi, bölgedeki enerji kaynaklarının birlikte çıkartılması ve araştırılması için Hanoi yönetimine işbirliği teklifinde bulunmuştur. Zira Çin hariç bölgede hak iddia eden ülkelerin bölgenin enerji kaynaklarını araştırarak ve çıkartacak yetkinlikte ulusal enerji şirketleri yoktur. Bölge ülkelerinin enerji araştırma ve çıkartma için yabancı enerji şirketlerine ihtiyaçları vardır. Ancak Hanoi yönetimi, Vietnam'ın enerji faaliyetinde bulunduğu bölgenin egemenlik alanı olduğunu belirterek, Pekin yönetimin bu teklifini reddetmiştir.²⁸⁶

Pekin yönetiminin bu teklifinden şu sonuçları çıkarmak mümkündür. Pekin yönetimi böyle bir teklifte bulunarak hem hâlâ müzakere yanlısı bir politika izlediğini uluslararası kamuoyuna ilan etmeyi hem de bölgedeki statükosunu Vietnam'a kabul ettirmeyi amaçlamaktadır. Çünkü Vietnam'ın Pekin yönetimin teklifini kabul etmesi durumunda, Hanoi yönetimi Çin'in egemenlik iddialarını kabul etmiş olacaktır ve böylece GÇD'de hak iddia eden ülkelerin de hak iddiaları geçersiz sayılacaktır. Çin'in tüm bu işbirliği çabalarına rağmen Vietnam tek taraflı olarak GÇD'de enerji faaliyetlerine başlamıştır. 2011'de Vietnam'ın bölgedeki enerji araştırma gemisi Binh Minh 02'nin kabloları Çin deniz kuvvetleri tarafından kesilmiştir.²⁸⁷ Çin'in Vietnam enerji araştırma gemisinin

²⁸³ Leszek Buszynski, a, g, e, s. 354

²⁸⁴ Taylor Fravel, C'hina's Strategy in the South China Sea", **Contemporary Southeast Asia**, 2011, s. 301

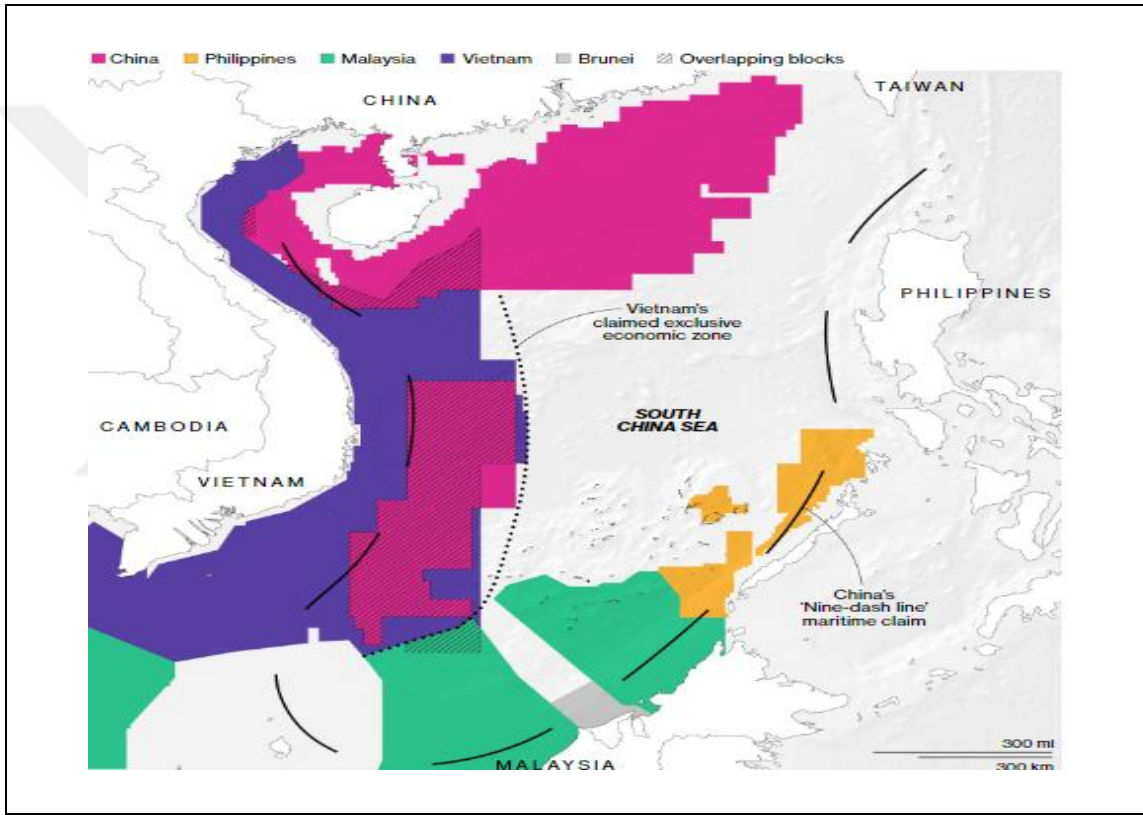
²⁸⁵ A, g, e, s, 301

²⁸⁶ Weifeng Zhou, a, g, e, s. 5

²⁸⁷ Carlyle A. Thayer, "China's New Wave of Aggressive Assertiveness in the South China Sea", **Center for Strategic and International Studies**, 2011, s.16

kablolarını kesmesiyle Hanoi yönetimi, 2012 yılında kendi deniz kanununu çıkartmıştır. Bu kanuna göre Paracel ve Spratly adaları Vietnam deniz alanları içinde yer almaktadır. Hanoi yönetiminin böyle bir kanun çıkartması şu anlama gelmektedir. BMDHS hükümlerince Vietnam adalar çevresinde 200 deniz mili alanı kapsayacak şekilde MEB alanları oluşturabilecektir. Dolayısıyla oluşturulan bu alanlar içinde enerji faaliyetlerinde bulunabilecektir. Pekin yönetimi Hanoi yönetiminin bu girişimine karşılık, 2012 yılında Çin Komünist Partisi'nin onayıyla Hainan adasında Sansha adı verilen yeni bir şehir kurmuş ve şehrin güvenliğini sağlamak için burada askeri karakollar inşa etmiştir.²⁸⁸

Şekil 9: GÇD’de Hak İddia Eden Ülkelerin Bölgedeki Petrol ve Doğalgaz Blokları

Kaynak: Troubled Waters: Where The U.S. And China Could Clash In the South China Sea, <https://www.bloomberg.com/graphics/2020-south-china-sea-miscalculation>, (29.11.2019)

Çin GÇD’de hak iddia eden 5 ülke ile sorun yaşamasına rağmen en fazla sorun yaşadığı ülke Vietnam’dır. Yukarıdaki haritada görüleceği üzere Çin Vietnam’ın MEB alanı içinde petrol ve doğalgaz kuyuları açmaktadır. Ancak Çin’in iddialarına göre Vietnam’ın MEB iddia ettiği alan Çin’in 9 kesik çizgisi içinde kalmaktadır. Bu belirsizlik nedeniyle GÇD’de enerji kaynak çatışması genellikle Çin ve Vietnam arasında yaşanmaktadır. Bu çatışmanın nedeni her iki ülkenin tarihsel iddialarını ileri sürerek bölgenin tamamında hak iddia etmesi ve bölgedeki enerji kaynaklarından yararlanmak istemesidir. Bu bağlamda Vietnam uluslararası enerji şirketleri ile işbirliği yaparak hak iddia ettiği alanlardan enerji çıkartmaya çalışmaktadır. Çin ise Vietnam ile işbirliği içinde olan

²⁸⁸ Shinji Yamaguchi, "Strategies of China's Maritime Actors in the South China Sea", *China Perspectives*, 2017, s. 24

uluslararası enerji şirketlerini baskı altına alarak bölgeden çekilmeye zorlamaktadır. Nitekim Çin daha önce baskı politikasıyla bu amacına kısmen ulaşmıştır.

Ancak Hanoi yönetimi Çin'in tüm baskılarına rağmen 2017 'de İspanyol enerji şirketi Repsol %46.75, Birleşik Arap Emirlikleri enerji şirketi Mubadala %21.25, Vietnam ulusal enerji şirketi Petro Vietnam %31 ortak girişimiyle Vietnam'ın güneyindeki Kızıl İmparator (Red Emperor) 07/03 açık deniz bloğunda petrol ve doğalgaz çıkartılması için anlaşmıştır.²⁸⁹ 2018'de belirlenen alanda faaliyette bulunan bu üçlü konsorsiyum, Çin sahil kuvvetleri tarafında taciz edilmiştir. Keza Pekin yönetimi anlaşmaya varılan bu alanın Çin'in MEB alanının içinde olduğunu belirtmiştir.

Nihayetinde Pekin yönetimi; Vietnam, İspanya ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin Kızıl İmparator enerji sahasındaki faaliyetlerini durdurması için uçak savaş gemisi Liaoning'i ve beraberinde 40 savaş gemisinden oluşan bir filoyu bölgeye gönderme kararını almıştır.²⁹⁰ Bu yaşanan gelişme sonrası Hanoi yönetimi, İspanyol ve Birleşik Arap Emirlikleri enerji şirketlerinden bölgedeki araştırma faaliyetlerine son vermelerini istemiştir. Bu karar sonucunda Repsol ve Mubadala enerji şirketlerinin bölgeden çekilmesiyle anlaşma iptal olmuştur. Ancak anlaşmanın Vietnam tarafından iptal edilmesiyle Hanoi yönetimi, bu iki enerji şirketine bölgeden çekildiği için 800 milyon ve bölgedeki yatırımları için 200 milyon dolar toplamda ise 1 milyar dolar tazminat ödemek zorunda kalmıştır.²⁹¹

Repsol ve Mubadala olayından sonra Pekin yönetimi bu sefer de Rus enerji şirketi Rosneft'in GÇD enerji faaliyetlerini engellemiştir.²⁹² 2018'de Hanoi yönetimi Petro Vietnam ve Rosneft konsorsiyum ortaklığında Vietnam'ın kuzeyindeki Kırmızı Orkide (Red Orchid) açık deniz blok 06-01 doğalgaz anlaşmasını Çin'in baskılarından dolayı iptal etmiştir.²⁹³ Vietnam Energy Review'in Konsey Başkanı Nguyen Le, Hanoi yönetiminin anlaşmayı iptal etmesinin nedenini şu şekilde açıklamaktadır. Pekin yönetimi bu anlaşmanın iptal edilmesi için öncelikle kuvvete başvurmaksızın diploması hakkını kullanarak Petro Vietnam ve Rosneft'e buradaki faaliyetlerini sonlandırmaları için bir nota göndermiştir. Akabinde bölgeye Çin sahil güvenlik gemisi Haijing 5305'i göndermiştir.²⁹⁴

²⁸⁹ CRD Development in Vietnam Approved, <http://www.mubadalapetroleum.com/docs/default-source/default-document-library/crd-development-2017.pdf?sfvrsn=2>, (29.11.2019)

²⁹⁰ Vietnam Requests Spain's Repsol Suspend Work in Disputed South China Sea Oil Block, <https://thediplomat.com/2018/03/vietnam-requests-spains-repsol-suspend-work-in-disputed-south-china-sea-oil-block/>, (02.12.2019)

²⁹¹ China's Pressure Costs Vietnam \$1 Billion in the South China Sea, <https://thediplomat.com/2020/07/chinas-pressure-costs-vietnam-1-billion-in-the-south-china-sea/>, (02.12.2019)

²⁹² Beijing rattles oil companies in South China Sea off Vietnam, <https://www.energyvoice.com/oilandgas/asia/258490/beijing-oil-china-vietnam/>, (02.12.2019)

²⁹³ Oil and gas fueling South China Sea tensions, <https://asiatimes.com/2020/07/oil-and-gas-fueling-south-china-sea-tensions/>, (02.12.2019)

²⁹⁴ Incidents in South China Sea and rule-based approach, <http://hanoitimes.vn/incidents-in-south-china-sea-and-rule-based-approach-315026.html>, (02.12.2019)

Hanoi yönetimi Çin'in artan baskıları nedeniyle bu anlaşmayı da iptal etmek zorunda kalmıştır. Görüleceği üzere Hanoi yönetimi uluslararası enerji şirketleri ile birlikte GÇD'deki enerji araştırma girişimlerini Çin'in baskılarından dolayı iptal etmek zorunda kalmıştır.

Daha önce batılı enerji şirketlerini engelledikten sonra bu sefer de Rus enerji şirketinin GÇD faaliyetlerini sonlandırması Pekin yönetiminin hem batı ülkelerine hem de Rusya'ya meydan okuması anlamına gelmektedir. Bilindiği üzere uluslararası enerji şirketleri bir tüzel kişiliğe sahip olsalar da sonuçta her biri bir ülke tarafından temsil edilmektedir. Dolayısıyla Pekin yönetimi; İngiliz, ABD, İspanyol, Birleşik Arap Emirlikleri ve Rus enerji şirketlerinin GÇD'deki faaliyetlerini engellemesi ve bu enerji şirketlerini doğrudan tehdit etmesi aynı zamanda bahsi geçen bu ülkelere meyandan okuması anlamına da gelmektedir.

Sonuç olarak Çin, GÇD ile ilgili tüm eylem planlarını; bölgenin güvenliğini sağlamak, enerji kaynaklarını kontrol etmek, hak iddia eden ülkelerin bölgedeki enerji faaliyetlerini sonlandırmak ve bölgeye üçüncü bir ülkenin müdahil olmasını engellemek üzere kurmuştur. İzlenilen bu politika kapsamında Pekin yönetiminin ulusal enerji şirketi CNOOC bölgedeki tahmin edilen enerji kaynaklarının çıkartılması için faaliyet başlamıştır. CNOOC diğer Çin ulusal enerji şirketlerine göre GÇD'de en fazla yatırım yapan enerji şirkettir. Keza bölgedeki enerji kaynaklarının araştırılması ve çıkartılması için 2015'te 20 milyar dolar yatırım yapmıştır.²⁹⁵

Offshore (açık deniz) enerji kaynaklarının çıkartılması konusunda uzmanlaşmış olan CNOOC'un, bölgede çok sayıda petrol ve doğalgaz bloku vardır. Bohai CNOOC'un GÇD'deki en büyük petrol sahasıdır. 17 bloktan oluşan bu petrol sahası CNOOC'un ülke genelindeki petrol rezervinin %26'sını üretiminin ise %33.3'ünü oluşturmaktadır. Şirket 2019'da bu petrol sahasında günlük 462,564 varil petrol üreterek rekor bir seviyeye ulaştığını belirtmiştir.²⁹⁶ Yacheng 13 – 1 CNOOC'un GÇD en büyük açık deniz doğalgaz sahasıdır.

Doğalgaz sahasının keşfi 1983'te ilk üretim ise 1996'da yapılmıştır. CNOOC tahminlerine göre bölge 3 trilyon metreküp doğalgaz kaynağına sahiptir.²⁹⁷ Dongfang 1-1 CNOOC'un GÇD'deki bir başka önemli doğalgaz sahasıdır. 1992'de keşfedilmiş olup toplam gaz rezervi 96,78 milyar metre küptür. İlk üretim 2003'te yapılmış olup yıllık 2.4 milyar metreküp üretim kapasitesine mevcuttur.²⁹⁸ 2006'da keşfedilen Liwan 3-1 gaz sahası, GÇD'deki 29/26 numaralı lisans bloğunda yer almaktadır. Toplam doğalgaz hacmi 6 trilyon metreküp olup 2009'da 110 milyar metreküp üretim

²⁹⁵ Why the South China Sea is so crucial, <https://www.businessinsider.com.au/why-the-south-china-sea-is-so-crucial-2015-2> (09.12.2019)

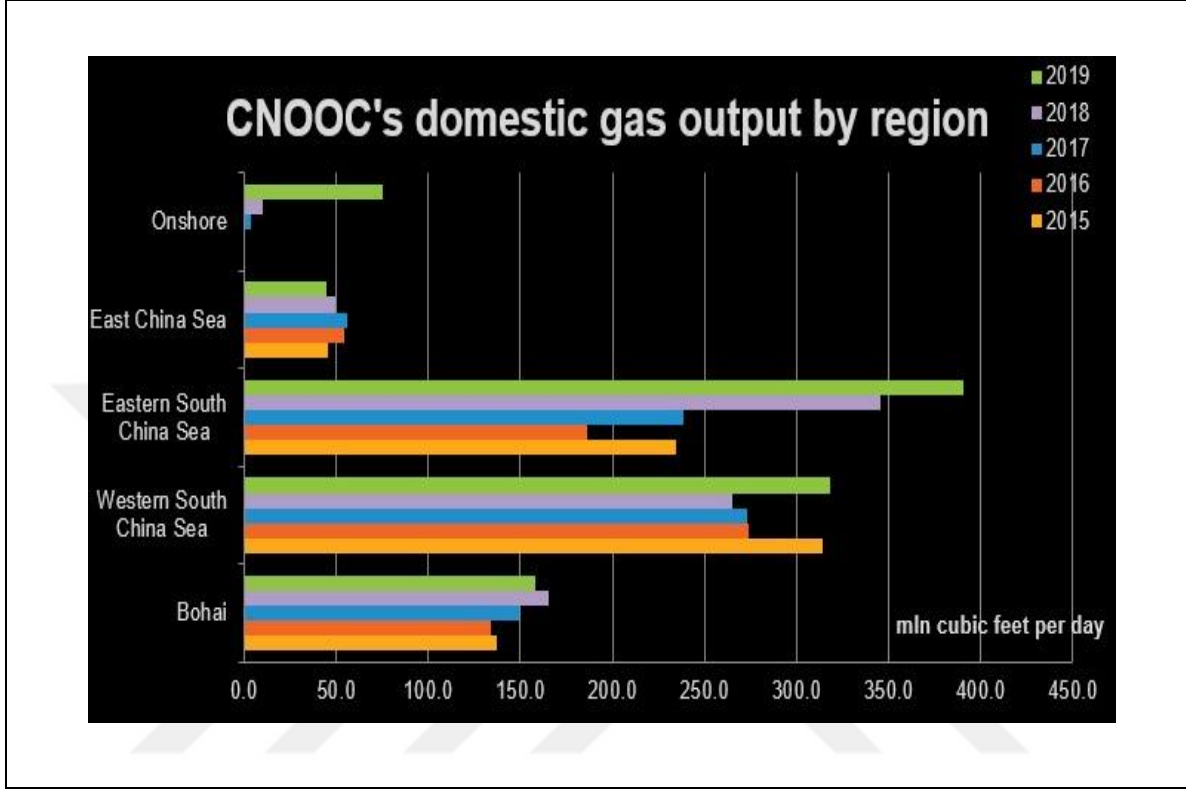
²⁹⁶ CNOOC, Key Operating Areas, 2019, <https://www.cnooc.com.cn/col/col7311/index.html>, (09.12.2019)

²⁹⁷ Yacheng 13 1 Gas Field, <http://abarrelfull.wikidot.com/yacheng-13-1-gas-field>, (09.12.2019)

²⁹⁸ Chun Chun Ni, **China's Natural Gas Industry and Gas to Power Generation**, The Institute of Energy Economics, 2007, s. 7

gerçekleştirmektedir.²⁹⁹ Uzun yıllar boyunca bölgedeki kaynakların sömürülmesi CNOOC'yi yeni yerler keşfetmeye sevk etmiştir.

Şekil 10. CNOOC'un Bölgelere Göre Doğalgaz Üretim Sahaları

Kaynak: CNOOC needs to double down on drilling and deals in carbon-cutting gas pivot, <https://www.reuters.com/article/us-china-gas-cnooc-analysis-idUSKBN2B4036>, (09.12.2019)

Yukarıdaki şekilde görüleceği üzere CNOOC'un ana doğalgaz rezervlerinin bulunduğu alanlar GÇD'nin batı ve doğu bölümlerinde bulunmaktadır. 2016-2020 yılları arasında GÇD'de yapılan yatırımlar sonrası CNOOC GÇD'nin batı ve doğu kısımlarında yeni petrol ve doğalgaz sahaları açarak geleceğe dönük Çin'in enerji ihtiyacını karşılamaya çalışmaktadır. Bu hususta 2016'da Huizhou 21-1S Panyu 4-1 Huizhou 19-10 Weizhou 6-13N, doğalgaz sahalarından toplamda 239.5 milyar metreküp³⁰⁰ 2019'da Enping 20-5, Panyu 10-1, Panyu 19-1, Lufeng 7-10, Lufeng 9-4, Weizhou 11-1C, Weizhou 11-2S doğalgaz sahalarından ise 362.2 milyar metreküp doğalgaz üretmiştir.³⁰¹

CNOOC'un GÇD'deki faaliyetlerinin önemini iki açıdan değerlendirmek mümkündür. Birincisi bilindiği üzere Çin doğalgaz ihtiyacını karşılamak için Türkmenistan, Özbekistan,

²⁹⁹ Liwan 3-1 Gas Field, South China Sea, <https://www.offshore-technology.com/projects/liwan/>, (09.12.2019)

³⁰⁰ CNOOC, 2016 Annual Results, <https://www.cnoocld.com/attach/0/1703271323099875484.pdf>, (09.12.2019)

³⁰¹ CNOOC, 2019, Annual Results, <https://www.cnoocld.com/attach/0/aa2dd9ad20da47bc9ad119383e49d805.pdf>, (09.12.2019)

Kazakistan ve Rusya'dan doğalgaz tedarik etmektedir. Toplamda bu ülkelerden yıllık tedarik ettiği doğalgaz miktarı, bu üç Orta Asya ülkesinden 85³⁰², Rusya'dan ise 38 milyar metreküptür.³⁰³ Dolayısıyla CNOOC'un GÇD doğalgaz üretim miktarı Çin'in ana doğalgaz tedarikçileri kabul edilen Türkmenistan, Kazakistan Özbekistan ve Rusya'dan daha fazladır.

İkincisi görüleceği üzere son beş yıl içinde şirketin GÇD petrol ve doğalgaz üretimi her yıl bir önceki yıla göre artmaktadır. Bu süre zarfından şirket toplamdan 1 trilyondan fazla bölgeden doğalgaz üretim yapmıştır. Şirket Çin'in artan doğalgaz atacağını karşılamak ve bölgenin potansiyel enerji kaynaklarından yararlanmak için -CNOOC; Enping 21-4, Huizhou 19-14, Huizhou 25-2, Huizhou 26-6, Lingshui 25-1W, Wenchang 9-7, Weizhou 11-6, Weizhou 12-1- 2020'de 8 yeni doğalgaz kuyusu daha açmıştır. Şirketin yaptığı açıklamalara göre 7 trilyon metre küp doğalgaz rezervine sahip olan bu kuyulardan, 2022 itibariyle yılda yaklaşık olarak 423 milyar metreküp doğalgaz üretim gerçekleştirilecektir.³⁰⁴

Görüleceği üzere şirket bölgeye yatırımlar yaptıkça bölgeden daha fazla doğalgaz üretimi yapmaktadır. Elbette buradan çıkartılan kaynaklar Çin'in enerji güvenliğini şu aşamada güvence altına almamaktadır. Ancak şunu belirtmek gerekir ki enerji kaynaklarının araştırılması ve çıkartılması çok yüksek maliyetli olmakla birlikte teknoloji gerektiren uzun bir süreci kapsamaktadır. Dolayısıyla bu zorluklar göz önüne alındığında CNOOC'un bölgeden çıkarttığı enerji kaynaklarının miktarının yetersiz olduğu anlaşılmamalıdır. Bölgede keşfedilen her bir kuyu ve çıkartılan her bir kaynak Çin için yeni bir enerji kaynağı ifade etmektedir. Öte yandan CNOOC'nin GÇD ile ilgili eylem planı sadece 2022 yılı itibariyle sınırlı değildir.

Şirket 2025'te GÇD'deki enerji üretimini %30'a ve 2035'te %50'ye çıkarmayı hedef edinmektedir.³⁰⁵ Bu hedeflerini gerçekleştirebilmek için iki önemli proje üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu projelerden ilki Lingshui 17-2 doğalgaz projesidir. 2014'te GÇD'de keşfedilen bu gaz sahası ilk üretimini 2020'de günlük 56.5 milyon metreküp aylık ise 1.695 milyar metreküp üretim gerçekleştirmiştir.³⁰⁶ Şirketin ikinci büyük projesi GÇD sınırları içinde kalan Bohai Körfezi'ndeki Bozhong 19-6 petrol ve doğalgaz projesidir. 2017'de keşfedilen bu petrol ve doğalgaz sahası ilk

³⁰² Zhihai Xie, "China's Energy Infrastructure Development in Central Asia and Its Impact on Regional Energy Supply and Geopolitics", **Journal of Inter-Regional Studies: Regional and Global Perspectives**, 2019, s. 7

³⁰³ John Roberts, "Russia's gas challenge: the consequences for China, Central Asia, Europe and the USA", **Journal of World Energy Law and Business**, 2016, s. 5

³⁰⁴ CNOOC, Key Operating Areas, 2019, <https://www.cnooltd.com/col/col7311/index.html>, (11.12.2019)

³⁰⁵ CNOOC plans to speed up exploration and development of natural gas reserves, <https://www.offshore-technology.com/news/cnooc-exploration-development-natural-gas-reserves/>, (11.12.2019)

³⁰⁶ Lingshui 17-2 Gas Field, <https://www.offshore-technology.com/projects/lingshui-17-2-gas-field/>, (11.12.2019)

üretimini 2020’de gerçekleştirmiştir. Günlük 12.000 varil petrol 35.32 milyon metreküp aylık 360.000 varil petrol 1.059.6 milyar metreküp doğalgaz üretilmiştir.³⁰⁷

CNOOC CEO'su Xu Keqiang, bu iki projenin önemini şu şekilde açıklamaktadır. Son 50 yıl içinde bölgede keşfedilen bu en büyük petrol ve doğalgaz sahaları, Çin’in dış enerji kaynaklarına olan bağımlılığını azaltma noktasında önemli bir adımdır. Araştırma ve geliştirme aşamasında olan bu projelerden ileriye dönük daha fazla enerji temin edilecektir. Keza bu petrol ve doğalgaz sahaları erken keşif aşamasındadır. Bunun için bu iki projeye daha fazla yatırım yapılarak daha fazla kuyu açılması planlanmaktadır.³⁰⁸

Güvenilir enerji kaynak çeşitlendirmesi yapmak ve tedarik edilen enerji kaynaklarını Çin anakarasına güvenilir yollarla ulaştırmak Pekin yönetimin ana enerji güvenlik sorunsallarıdır. Bu kapsamda Çin’in GÇD enerji güvenlik politikası değerlendirildiğinde şu sonuca varmak mümkündür. Pekin yönetimi uzun soluklu bir politika sonucunda GÇD enerji kaynaklarına doğrudan erişim sağlayarak güvenilir enerji kaynağı temin etmektedir. Oluşturduğu güvenlik ağı sayesinde bölgeden çıkartılan her bir enerji kaynağını doğrudan Çin ana karasına ulaştırmaktadır. Sonuç itibariyle buradan çıkartılan her bir kaynak hem Çin’in enerji portföyünü genişletmekte hem dışa bağımlılığı azaltmakta hem de güvenlik endişesi duyduğu deniz ulaşım hatlarından daha az geçiş yapmasına imkân sağlamaktadır.

3.7.Çin - ABD Rekabetinde Güney Çin Denizi Sorunu: Çıkarlar ve Tehditler

GÇD anlaşmazlığı, Çin’in bölgede ıslah çalışmaları yapmasıyla yeni bir jeopolitik sorunun yaşanmasına neden oldu. Çin bölgedeki hak iddialarının yanı sıra bölgede yapay adalar oluşturarak egemenlik alanını daha da genişletmektedir.³⁰⁹ Uluslararası hukuka ve BMDHS sözleşmesinin hükümlerine aykırı bir şekilde genişleme politikası izlemesi, bölgesel ve uluslararası aktörlerin ve özellikle de bölgeye hiçbir coğrafi yakınlığı olmayan ABD’nin tepkisine neden oldu. ABD’nin GÇD toprak anlaşmazlığı sorunuyla doğrudan bir ilişkisi yoktur. Ancak Çin’in bölgede yeni alanlar oluşturması, hak iddia eden ülkelerin, ABD’nin ve müttefiklerinin çıkarlarını tehdit etmektedir. Bu nedenle ABD, kendisinin ve müttefiklerinin bölgedeki çıkarlarını korumak için GÇD anlaşmazlığına müdahil olmaktadır. ABD’nin GÇD anlaşmazlığına müdahil olmasının birincil nedeni, GÇD’de serbest dolaşım özgürlüğüne dayanan çıkarlarının Pekin yönetimi tarafından tehdit edilmesidir. ABD tüm deniz alanlarında olduğu gibi GÇD’de de serbest dolaşım hakkı arayışı içindedir. Deniz yolları

³⁰⁷ Bozhong 19-6 Gas and Condensate Field, Bohai Bay, China, <https://www.offshore-technology.com/projects/bozhong-19-6-gas-and-condensate-field-bohai-bay-china/>, (13.12.2019)

³⁰⁸ China's CNOOC to expand offshore gas, unconventional fuel to cut emissions, <https://www.ogv.energy/news-item/china-s-cnooc-to-expand-offshore-gas-unconventional-fuel-to-cut-emissions>, (13.12.2019)

³⁰⁹ Yi-Hsuan Chen, Yi “South China Sea Tension on Fire: China’s Recent Moves on Building Artificial Islands in Troubled Waters and Their Implications on Maritime Law” **Maritime Safety and Security Law Journal**, 2015, s. 10

üzerinde bariz bir üstünlüğe sahip olan ABD'nin gerek ticaret gemileri gerekse de savaş gemileri serbest dolaşım özgürlüğüne bağlı olarak neredeyse tüm deniz alanları üzerinde seyrüsefer hakkına sahiptir. Hiçbir kısıtlama ya da tehdit altında olmadan ABD gemilerinin GÇD deniz alanlarından da geçmesi ABD'nin çıkarları arasındadır.

Dolayısıyla ticaret ve seyrüsefer özgürlüğüne dayalı çıkarlarının Çin tarafından tehdit edilmesi ABD'nin GÇD sorununa dolaylı olarak müdahil olmasına neden olmaktadır.³¹⁰ ABD'nin GÇD denizalanı üzerinde gerçekleştirdiği ticaret hacmi yıllık 1.2 trilyon dolardır.³¹¹ Çin'in toprak genişlemesine bağlı bölgede yaşanabilecek herhangi bir çatışma ABD'nin bölgedeki ticaretini tehdit edeceği gibi Japonya, Güney Kore ve bölgesel ülkelerin de ticaretini tehdit edecektir. Bu nedenle ABD, müttefik devletleri ve diğer savunma ortakları ile geliştirdiği güvenlik politikasıyla Çin'i bölge üzerinde çevrelemeye çalışmaktadır.

Tarihsel süreçte ABD'nin GÇD anlaşmazlığı ile ilgili politik söylemde bulunması, dış politika gündemini meşgul etmesi ve Çin ile rekabet halinde olması kendi içinde üç kritik döneme (1995, 2010, 2012) ayrılmaktadır. Bu tarihlerden anlaşılacağı üzere ABD'nin GÇD toprak anlaşmazlığı sorunuyla doğrudan bir ilişki içinde olması oldukça yenidir. İlk kırılma dönemi olan 1995 öncesine kadar GÇD anlaşmazlığı sorunu ABD'nin politik gündemini meşgul etmemiştir. Bilakis GÇD anlaşmazlığına taraf olan devletler arasında çatışma yaşanmasına rağmen hiçbir söylemde bulunmadığı gibi ABD'de yayınlanan haritalarda Paracel ve Spratly adaları Çin'in egemenliğinin bir paçası olarak gösterilmiştir. Hatta üste düzey ABD yetkililerince de GÇD anlaşmazlığının Washington yönetimi için bir sorun olmadığı dile getirilmiştir. Örneğin ABD Dışişleri Bakanlığı sözcüsü John King, 19 Ocak 1974'te yaptığı bir açıklamada Washington yönetiminin GÇD ile ilgili düşüncelerinin şu şekilde olduğunu açıklamıştır.

King, GÇD'de hak iddia eden taraflar arasında yaşanan tarihsel ve hukuksal anlaşmazlıklara Washington yönetiminin hiçbir suretle müdahil olma niyetinin olmadığını belirtmiştir. Bir başka açıklamayı ise görüşleriyle ABD dış politikasına yön veren Henry Kissinger yapmıştır. ABD Dışişleri Bakanı olan Kissinger, 22 Ocak 1974'te yaptığı bir açıklamada GÇD anlaşmazlığının ABD'nin gündeminde olmadığını açıklamıştır. Bu resmî açıklamaların dışında ABD'nin GÇD anlaşmazlığına karşı bir taraf seçmemesinin en önemli nedeni Çin'in ABD'nin bölgedeki çıkarlarını tehdit edecek yetkinlikte bir güç olmayışındır.

³¹⁰ Lynn Kuok, "The U.S. fon program in the south china sea: a lawful and necessary response to china's strategic ambiguity", **center for east asia policy studies paper**, 2016, s. 1

³¹¹ How much trade transits the South China Sea?, <https://chinapower.csis.org/much-trade-transits-south-china-sea/> (16.12.2019)

ABD Çin rekabetine neden olan GÇD anlaşmazlığı sorunu Çin'in, 1995'te Filipinler'e ait olan Mischief resifini işgal edip resif üzerinde askerî üs kurmasıyla başlamıştır.³¹² Çin'in bu işgali Pekin yönetimine GÇD'de stratejik açıdan güç kazandırmıştır. Mischeif resifi stratejik olarak Spratly ve Paracel adalarının ortasında bulunmaktadır. Böylelikle Çin, Vietnam'ın dışında GÇD'de hak iddia eden bir başka ülkenin daha toprağını işgal ederek bölgenin jeopolitiğini değiştirmiştir. Çin'in kararlı bir şekilde bölgede ilerlemesini sürdürmesi ve bu ilerleyişine karşı koyabilecek yetkinlikte bölgesel bir gücün olmayışı Çin'i daha da istekli yapmaktadır. Bu durum başta Filipinler'in olmak üzere bölge ülkelerinin de güvenliğini tehdit etmiştir. Bu nedenle Manila yönetimi Çin tehdidine karşı ABD ve Filipinler arasında imzalanan 1951 karşılıklı savunma antlaşması uyarınca ABD'den yardım talebinde bulunmuştur.³¹³ Manila yönetiminin bu talebine karşılık ABD Çin'e doğrudan müdahale etmek yerine Filipinler'e askerî yardımda bulunarak GÇD anlaşmazlığına dolaylı olarak müdahil olmuştur.

İkinci kırılma anı Çin deniz kuvvetlerinin ABD savaş gemilerinin seyri sefer özgürlüğünü tehdit etmesiyle başlamıştır. Bilindiği üzere ABD'nin; Ortadoğu, Afrika ve Hint Okyanusu'nda askerî üsleri vardır. Bu üslerin varlığı ABD'yi dünya deniz gücü yapmaktadır. Ancak ABD'nin bu konumu son zamanlarda Çin tehditleri nedeniyle sorgulanır hale gelmektedir. ABD gibi bir dünya deniz gücü olma yolunda önemli adımlar atan Çin; Afrika, Hint Okyanusu ve GÇD'de askerî üsler edinmekte ve bu uluslararası sulardaki çıkarlarını korumak için ABD'ye meydan okumaktadır. Özellikle Çin ve ABD donanma kuvvetlerinin GÇD'de karşı karşıya gelmiş olması ABD'nin dünya deniz gücü konumunu tehdit etmektedir. Çin 1947 tarihli 9 kesik çizgili haritası içinde kalan bölgenin tek yasal temsilcisi olduğunu iddia etmekte ve bölgedeki çıkarlarını tehdit edecek her bir güce askerî müdahalede bulunacağını beyan etmektedir. Örneğin 2006'da Çin nükleer denizaltısı (Song Type 039) ABD uçak savaş gemisi USS Kitty Hawk ve beraberindeki 8 firkateyne Doğu Çin Denizi'nde Okinawa açıklarında, görünmeden tehdit edecek kadar yaklaşmıştır.³¹⁴

2009'da Çin denizaltısı ABD uçak savaş gemisi USS John S. McCain ile Filipinlerin egemenliği atındaki Subic Körfezi'nde çarpışmıştır.³¹⁵ Çin'in ABD savaş gemilerine bu denli yaklaşması ve doğrudan tehdit etmesi iki açıdan oldukça önemlidir. Birincisi Çin GÇD egemenlik haklarını korumak için dünya deniz gücü olan ABD'ye meydan okumaktan çekinmemektedir. İkicisi gelişmiş teknolojik ekipmanlara sahip olan ABD donanma gücünün savaş kabiliyetinin

³¹² Daojiong Zha, Mark J. Valencia, "Mischief Reef: Geopolitics and implications", **Journal of Contemporary Asia**, 2014, s.91

³¹³ Mark E. Rosen, "Philippine claims in the South China Sea: A legal analysis". **CNA Corporation**, 2014, s. 1

³¹⁴ When a Chinese Submarine Appeared In The Middle Of A Carrier Battle Group, <https://www.warhistoryonline.com/history/chinese-submarine-appeared-in-the-middle-of-a-carrier-battle-group.html>, (19.12.2019)

³¹⁵ Damaged Destroyer USS John S. McCain Departs Subic Bay for Yokosuka to Begin Repairs, <https://news.usni.org/2017/11/28/damaged-destroyer-uss-john-s-mccain-departs-subic-bay-yokosuka-begin-repairs>, (19.12.2019)

sorgulanabilir hale gelmesidir. Zira Çin denizaltılarının ABD savaş gemilerine bu denli yaklaşması ABD'nin GÇD'de güvenlik zafiyeti vermesine neden olmaktadır.

Çin'in bu tehdidi Washington yönetimi tarafından tepkiyle karşılanmış ve ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton, 2010 yılında ASEAN bölgesel forumunda yaptığı konuşmasında ABD'nin GÇD'deki çıkarlarının Çin tarafından tehdit edildiğini açıklamıştır.³¹⁶ Aynı yıl ABD'nin GÇD çıkarlarının tehdit edildiğine dair bir başka açıklamayı ise ABD Pasifik Donanma Komutanı Amiral Robert Willard yapmıştır. Willard, Pekin yönetiminin GÇD'deki donanma gücünü artırması ve bölgede sürekli olarak devriye seferleri düzenlemesinin, ABD'nin GÇD deniz ulaşım özgürlüğünü tehdit ettiğini ifade etmektedir.³¹⁷ ABD kanadından böyle bir realitenin dile getirilmesi Çin'in GÇD güvenlik politikasının başarılı bir sonuç verdiğinin göstergesi olarak algılanmaktadır. Zira Pekin yönetimi GÇD'deki askerî varlığını artırmak için Paracel ve Spratly adalarında askerî üsler kurup GÇD'nin geçiş güvenliğini doğrudan koruma altına almaktadır.

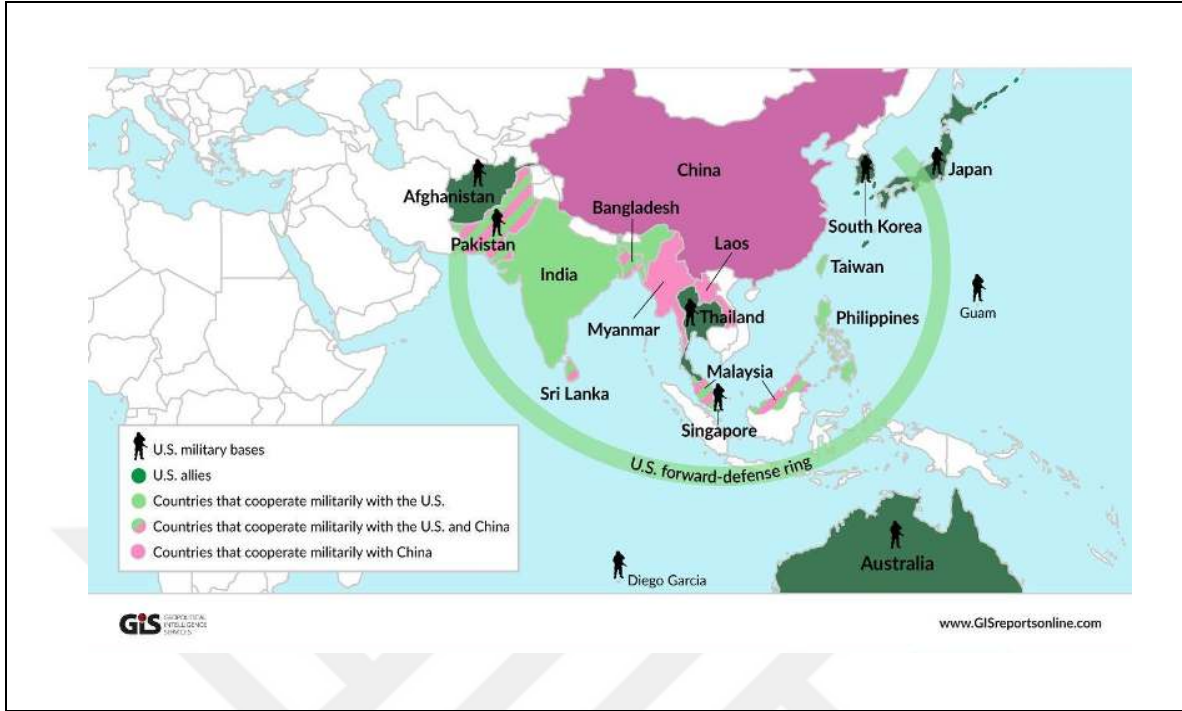
Üçüncü kırılma dönemi ise Çin'in 2012 yılında Filipinler'in Scarborough kayalığını işgal etmesiyle ABD'nin bölgeye yönelik güvenlik planlarında değişiklik yaşanması ile başlamıştır. Keza Çin bu işgali ile GÇD'deki dördüncü işgalini gerçekleştirmiştir. Bilindiği üzere Çin; 1974'te Paracel adalarının tamamını, 1988'de Spratly adalarının altısını, 1995'te Mischief resifini ve son olarak 2012'de Scarborough kayalığını işgal ederek bölgeyi bir Çin gölüne çevirerek ABD'nin bölgedeki etki alanını kısıtlamıştır. Şöyle ki ABD ve bölgedeki müttefiklerinin Malakka Boğazı'ndan geçip Hint Okyanusu'na açılması için öncelikle Çin'in bölgede inşa ettiği askerî karakolların yanından geçmek zorundadır. Bu durum ABD ve müttefikleri için başlı başına bir güvenlik tehdidi oluşturmaktadır. Zira daha önce görüldüğü üzere Çin denizaltıları barış zamanında dahi ABD uçak savaş gemilerini sırf bölgeden geçtiği için tehdit etmiştir. Dolayısıyla bir çatışma/savaş durumunda ABD savaş gemilerinin bölgeden geçişi doğrudan Çin tarafından engellenecektir. Esasen ABD'nin uluslararası hukukun belirlediği serbest dolaşım hakkı dışında bölgede hiçbir siyasi statü hakkı yoktur. Sadece serbest dolaşım özgürlüğü çerçevesinde bölgeden geçiş yapabilmektedir. Çin'in bölgedeki genişlemesine bağlı olarak ABD'nin bölgedeki serbest dolaşım hakkı tehdit altındadır. Bu nedenlerden dolayı geçmişte de sorunun çözümü için bir uzlaşma arayışı içinde olan ABD bu yeni dönemde bölge üzerinde daha aktif güvenlik politikaları izleyerek bölgedeki çıkarlarını güvence altına almaya çalışmaktadır.³¹⁸

³¹⁶ Jeffrey Bader, Kenneth Lieberthal, "Keeping the South China Sea in Perspective", **Brookings Policy Brief Brookings Institution**, 2014, s. 6

³¹⁷ Zou Keyuan, "Building a 'Harmonious World': A Mission Impossible", **The Copenhagen Journal of Asian Studies**, Vol: 30, No: 2, 2012, s. 91

³¹⁸ Keyuan, a, g, e, s. 93

Şekil 11: ABD'nin GÇD'de Çin'i Çevreleme Politikası

Kaynak: GIS Dossier: The South China Sea, <https://www.gisreportonline.com/gis-dossier-the-south-china-sea,defense,2488.html>, (21.12.2019)

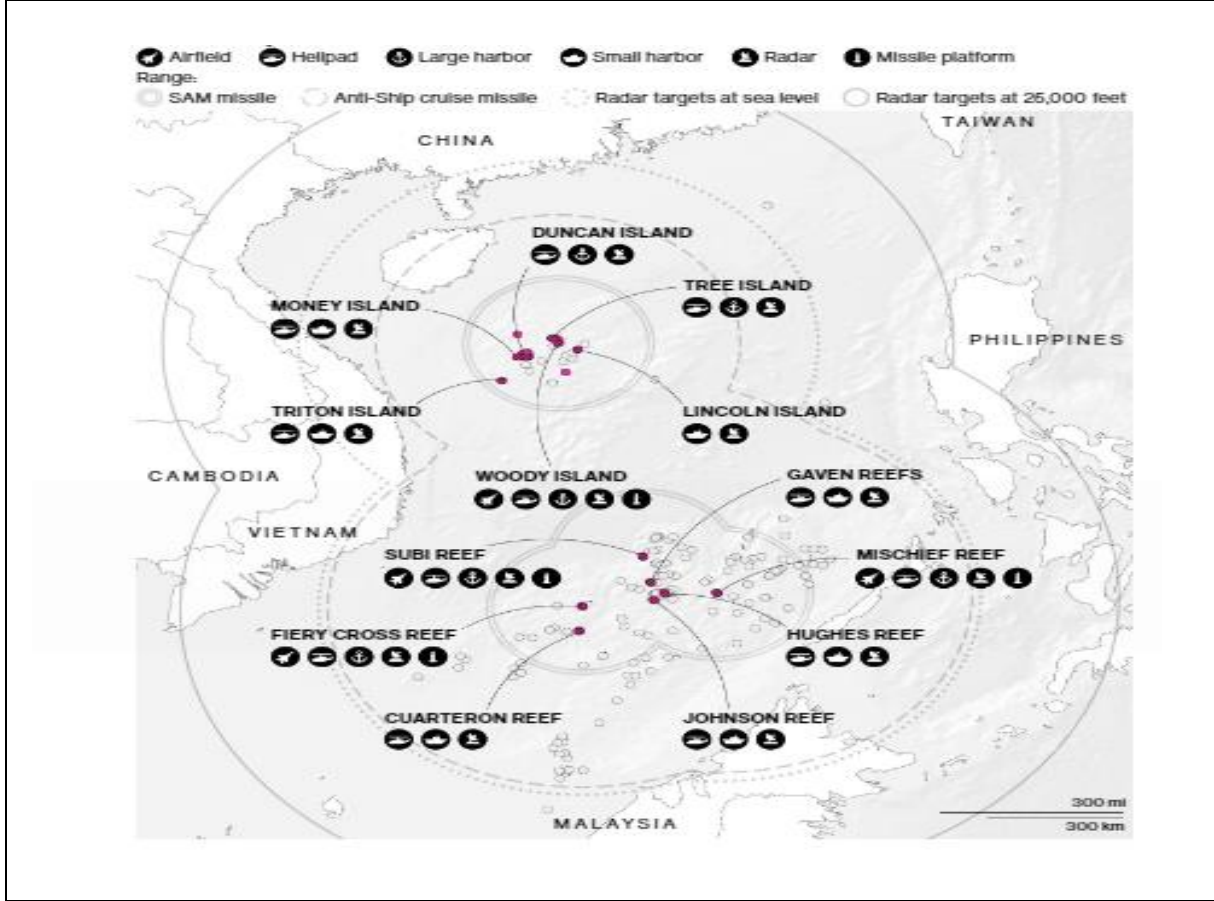
Bu hususta bölgede güç kazanan Çin'i çevrelemek için bölgede yeni askerî üsler edinmeye çalışmaktadır. Hâlihazırda ABD'nin Japonya, Güney Kore ve Tayvan'da askerî üsleri vardır. Bu üslere yenilerini eklemek niyetinde olan Washington yönetimi, Filipinler ile temas halindedir. Bu bağlamda bölgedeki güvenlik ağını Filipinler'i de dahil ederek genişletmiştir. 2014'te ABD ve Filipinler arasında imzalanan genişletilmiş güvenlik antlaşmasına göre Washington yönetimi Filipinler'de 5 askerî üs edinmiştir. ABD askerî gücünün bu üslerde konuşlanması Washington yönetiminin Asya'daki gücünü pekiştirmiştir. Zira bazı üslerin GÇD'ye olan yakınlığı göz önüne bulundurulduğunda, bu üsler Washington yönetimine Pekin yönetimi karşısında askerî üstünlük sağlayacaktır. Doyasıyla Filipinler'in jeopolitik konumu ABD – Çin rekabetinde önemli bir rol oynayacaktır.

ABD'nin bölgedeki müttefikleri ile oluşturmak istediği güvenlik ağı Çin'i çevrelemeye yöneliktir.³¹⁹ Ne var ki ABD'nin Asya'daki müttefik devletlerle kurmaya çalıştığı güvenlik ağı teoride Çin'i çevrelemiş gibi gözükse de pratikte ABD'nin bu politikası Çin'i çevreleme konusunda yetersiz kalmaktadır. Öncelikle GÇD çevresinde güçlü bir devletin olmayışı Çin'i bölgenin tek güçlü devleti yapmaktadır. Çin Asya bölgesinin ekonomik ve askerî açıdan en güçlü devlettir ve bölgedeki çatışma içinde olduğu ülkeler de dahil olmak üzere Asyalı tüm devletler ile ekonomik ve siyasi

³¹⁹ Aileen, Baviera, "The China factor in US alliances in East Asia and the Asia Pacific", *Australian Journal of International Affairs*, 2003, s. 350

ilişkileri vardır. Öte yandan ABD'nin çevreleme politikasına karşı Çin de GÇD'de kendi güvenlik ağını oluşturmaktadır.

Şekil 12: Çin'in GÇD'deki Askerî Üsleri

Kaynak: Troubled Waters: Where The U.S. And China Could Clash In the South China Sea, <https://www.bloomberg.com/graphics/2020-south-china-sea-miscalculation/>, (21.12.2019)

Pekin yönetimi GÇD'de hak iddia ettiği ve Vietnam ve Filipinler'den işgal ettiği adalarda askerî üsler kurmaktadır. ABD Savunma Bakanlığı'nın 2019 yılındaki raporuna göre; Pekin yönetiminin Paracel adalarında 20, Spratly adalarında 7 askerî üssü vardır.³²⁰ Sonuç olarak ABD ve Çin'in karşılıklı olarak bölgede askerî üsler kurması bölgenin güvenliğini tehdit ettiği gibi ABD ve Çin'in bölgeye yönelik ulusal çıkarlarını tehdit etmektedir. Birbirlerine karşı üstünlük mücadelesi veren ABD ve Çin, bölgedeki askerî güçlerini geliştirme niyetindedirler. Ancak Çin'in bölgedeki pozisyonu ABD'ye göre daha güçlüdür. Zira Çin, GÇD anlaşmazlığının merkezinde önemli üslere sahiptir. Bölgedeki askerî üslerde hava savunma sistemleri, anti gemi karşıtı füzeler, bombardıman uçakları konuşlandırmaktadır.

³²⁰Territorial Disputes in the South China Sea, <https://www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/territorial-disputes-south-china-sea>, (21.12.2019)

ABD'nin Filipinler dışında Japonya ve Güney Kore'deki üslerinin GÇD'ye uzaklığı dikkate alındığında bir çatışma veya savaş zamanında ABD askerî güçlerine lojistik destek sağlamak zor olacaktır. Sonuç olarak GÇD hem ticaret hem de enerji kaynakları bakımından bölgesel ve küresel güçler için önem arz eden bir uluslararası bir deniz alanıdır. Bölgede Çin'in başat güç olarak yükselişe geçmesi ve nihayetinde Çin'in bu gücüne karşı koyabilecek yetkinlikte bir gücün olamayışı Çin'i bölgenin tek hâkimi yapmaktadır. Bu güç doğal olarak rakipleri karşısında Çin'e jeopolitik avantajlar sunmaktadır. Örneğin Çin'in bölgedeki ekonomik ve askerî gücü büyüdükçe Pekin yönetimi GÇD küresel enerji ve deniz ticaretini kontrol altına almaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.Çin'in Orta Asya Enerji Güvenlik Politikaları

4.1.Çin'in Orta Asya Politikası

Çin Orta Asya bölgesine yönelik çok yönlü bir dış politika izlemektedir ve bölgedeki ulusal çıkarlarını bu politikalar çerçevesince şekillendirmektedir. Çin'in güvenlik, ekonomi ve enerji olmak üzere Orta Asya bölgesi ile ilgili üç temel ulusal çıkarı vardır.³²¹ Bu üç ulusal çıkar Çin'in Orta Asya dış politikasına yön vermektedir. Bu bağlamda Pekin yönetimi bölgedeki ulusal çıkarları için bölgedeki her bir ülkeye farklı anlamlar yükleyerek bölge ülkeleri ile sıkı ilişkiler içinde olmaya çalışmaktadır.

Pekin yönetimi Kırgızistan ve Tacikistan'ı iç güvenliğinin bir parçası olarak görmektedir. Kırgızistan ve Tacikistan, Çin'in etnik ayrılıkçılık yönünde tehdit algıladığı kuzey batı eyaleti Doğu Türkistan'a komşudur. Pekin yönetimi Kırgızistan ve Tacikistan'ın stratejik konumundan yararlanıp Doğu Türkistan İslami Harekâtı grubunun Kırgızistan ve Tacikistan'daki ayrılıkçı grupları ile olan iletişimi kesmek için Kırgızistan ve Tacikistan yönetimleri ile yakın ilişkiler içindedir.³²²

Özbekistan Çin'in Orta Asya'dan tedarik ettiği enerji kaynaklarının geçiş noktasını oluşturan ana güzergâhını oluşturmaktadır. Orta Asya'dan tedarik edilen doğalgazın taşınması sırasında bölgeden geçen her bir boru hattı Özbekistan üzerinden geçmektedir. Bu nedenle Pekin yönetimi Özbekistan'ı enerji güvenliğinin bir parçası olarak görmektedir. Zira bölgeden güvenilir enerji transferi yapabilmesi için Özbekistan'ın stratejik konumundan yararlanmak zorundadır.³²³

Türkmenistan ve Kazakistan, Çin'in Orta Asya'daki en önemli enerji tedarikçileridir. Çin'in artan petrol ve doğalgaz açığını karşılama noktasında Çin'e büyük miktarlarda petrol ve doğalgaz ihraç etmektedirler. Çin bu ihracatın gerçekleşebilmesi için Türkmenistan ve Kazakistan'ı doğrudan Çin'e bağlayacak doğalgaz boru hatları inşa etmiştir. Çin'in enerji güvenliğinde karşılaştığı en büyük

³²¹ Bernardo Mariani, "China's role and interests in Central Asia", **Saferworld**, 2013, s. 2

³²² Dewardric L. McNeal, "China's Relations with Central Asian States and Problems with Terrorism", **Congressional Research Service**, 2002, s. 5

³²³ Timur Dadabaev, Nigora Djalilova, "Connectivity, energy, and transportation in Uzbekistan's strategy vis-à-vis Russia, China, South Korea, and Japan", **Asia Europe Journal**, 2020, s. 9

sorunun güvenilir enerji kaynaklarına ulaşmak olduğu göz önüne alındığında Çin'in Türkmenistan ve Kazakistan ile yakın ilişkiler içinde olup güvenilir enerji transferi gerçekleştirmesi Çin'in enerji güvenliği açısından oldukça önemlidir.³²⁴

4.1.1.Güvenlik Politikası

Soğuk Savaş döneminde Sovyet uydusu olan Orta Asya ülkeleri Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla bağımsızlıklarını kazandılar. Sovyet sonrası bölgede bir güç boşluğu yaşandı. Böylece Orta Asya uluslararası aktörlerin dış politikalarında öncelik verdiği bir bölge oldu. Bölgeye coğrafi anlamdan sınırı bulunan ülkeler(Çin, Rusya, İran) ile bölgeye coğrafi anlamda sınırı olmayan ülkeler(ABD, Hindistan Japonya, Güney Kore) Orta Asya'nın jeo; politik, ekonomik ve stratejik özelliklerinden yararlanmak istedi. Ne var ki bağımsızlık sonrası bölgede güvenlik sorunlarının ortaya çıkmasıyla Çin ve Rusya hariç bahsi geçen diğer ülkeler bölge ülkeleri ile yakın ilişkiler kurmaktan kaçındı.³²⁵

Çin ve Rusya'nın bölge ülkeleri ile yakın ilişkiler içinde olmasının nedeni bölgeyi etkisi altına alan güvenlik sorunlarının doğrudan Çin ve Rusya'nın iç güvenliğini tehdit etmesidir. Rusya ve Çin günümüzde olduğu gibi geçmişte de Orta Asya'nın güvenliğine önem vermişlerdir. Sovyetler Birliği'nin son dönemine yakın Sovyetler Birliği ve Çin yönetimleri bölgedeki güvenlik sorunlarının çözümü noktasında birlikte hareket ederek, Vladivostok Girişimi/Mutabakatı çerçevesince bölgenin güvenliğini sağlamaya çalışmışlardır. Vladivostok girişimi, Çin ve Sovyetler Birliği arasında ilişkilerin büyüüp gelişmesi ve Sovyetler Birliği, Çin, Kırgızistan, Tacikistan ve Kazakistan arasında yaşanan sınır güvenliğinin korunması için başlatılmıştır.³²⁶

Sonuç olarak bu girişimin başarısız olması sınır güvenlik sorunlarının devam edeceği anlamına gelmektedir ki bu durumu ne Sovyetler Birliği ne Çin ne de bu üç Orta Asya ülkeleri istemektedir. Ne var ki Gorbaçov tarafından başlatılan bu girişim, henüz bir sonuca ulaşmadan Sovyetler Birliği dağılmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılması Çin'e yeni fırsatlar sunarken, aynı zamanda birlik döneminden kalan sorunlar, Pekin yönetiminin gündemini meşgul etmeye devam etmiştir. Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrası Pekin yönetiminin sonuçlanmasını istediği Vladivostok girişimi, 1996'da sonuca varmıştır. Sınır sorunlarını çözmek isteyen bu 5 ülke iki antlaşma üzerinde uzlaşmışlardır.³²⁷

³²⁴ Fabio Indeo, "Kazakhstan and Turkmenistan, Strategic Energy Partners for China", **Energy Policy Group**, 2017, s,1

³²⁵ Ramakant Dwivedi, "China's Central Asia Policy in Recent Times", **China and Eurasia Forum Quarterly**, 2006, s, 140

³²⁶ A, g, e, s, 141

³²⁷ Dwivedi, a, g, e, s, 141

İlk antlaşmaya göre; sınır bölgelerinde askerî güven oluşturulacak yani antlaşmaya taraf olan hiçbir devlet sınır bölgelerinde askerî faaliyetler içinde bulunulmayacak ve sınır bölgelerinin egemenlik haklarına saygı duyulacak. İkinci antlaşmaya göre; sınırlarını korumakla görevli olan ülkeler, sınır bölgelerindeki askerî güçlerini azaltacak. Böylece Çin, Rusya Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan arasında imzalanan bu antlaşmalarla sınır bölgeleri artık bir güvenlik sorunu oluşturmamaktadır.

Çin Orta Asya bölgesini yakın çevresi olarak görmektedir. Bu bölgedeki çıkarlarını koruma altına alabilmek için bölgenin güvenliğine önem vermektedir. Bölgedeki çıkarlarının güvensizlik nedeniyle risk altına girmesini istemeyen Pekin yönetimi, bölgenin güvenliğini tehdit eden unsurlarla mücadele etmek için Vladivostok girişimi dışında özellikle sınır komşusu olduğu Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan yönetimleriyle yakın ilişkiler içinde olmuştur.³²⁸

Çin'in; Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan ile yakın ilişkiler içinde olmasının nedeni esasen yaşadığı iç güvenlik sorunuyla ilgilidir. Çin'in en önemli iç güvenlik sorunu Doğu Türkistan sorunudur. Çin işgal ettiği Doğu Türkistan'ı baskı politikalarıyla yönetmektedir. Ülke halkı tecrit edilmekte ve baskı yoluyla temel hakları ellerinden alınmaktadır. 1949 yılından itibaren Uygurların hakları Pekin yönetimince yok sayılmaktadır. Böylece Doğu Türkistan – Çin çatışması, Pekin yönetiminin iç güvenlik sorunu haline gelmiştir.³²⁹

Doğu Türkistan sorunu bu yönüyle Çin'in Orta Asya politikasını tehdit etmektedir. Zira Çin'in Orta Asya'daki üç sınır komşusu; Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'ın Doğu Türkistan ile ikili ilişkileri vardır. Çin baskı yoluyla Doğu Türkistan'ın etnik ve dinsel yapısını değiştirmektedir.³³⁰ Orta Asya ülkelerinin de etnik ve dinsel yapısı göz önüne alındığında Çin'in Doğu Türkistan güvenlik sorunu daha karmaşık bir yapıya dönüşmektedir.

Çin sınır komşu olduğu ülkeler ile iyi ilişkiler içinde olmaya çalışırken bir yandan da Doğu Türkistan ile aynı etnik ve dinsel bağlara sahip olan Kazakistan, Tacikistan ve Kırgızistan'ın Doğu Türkistan'a verdiği desteği kesmeye çalışmaktadır. Bu üç Orta Asya ülkesinde yaşayan 300.000 den fazla Uygur Türkü, Doğu Türkistan'ın bağımsızlığını kazanması için lobi faaliyetlerinde bulunmaktadır.³³¹ Zira Sovyet uydusu olan Orta Asya ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanması Doğu Türkistan'ın da bağımsızlık kazanabilme ihtimalini doğurmuştur. Bu nedenle Kazakistan,

³²⁸ Ramakant Dwivedi, a, g, e, s.142

³²⁹ Claudia Zanardi, "The Changing Security Dimension of China's Relations with Xinjiang", *E-International Relations*, 2019, s. 1

³³⁰ A,g,e,s,3

³³¹ Claudia Zanardi, a, g, e, s. 3

Tacikistan ve Kırgızistan'da yaşayan Uygur Türkleri Doğu Türkistan'ı Çin yönetimine karşı desteklemektedirler.³³²

Çin'in Orta Asya güvenlik politikasının gelişimi için Pekin yönetiminin Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan ile iyi ilişkiler içinde olması gerekmektedir. Zira bu üç ülke Çin'in Orta Asya ile bağlantısını oluşturmaktadır. Bu ülkelerden bir veya birkaçı Doğu Türkistan sorunu nedeniyle Pekin yönetimiyle ilişkilerini askıya alması, Çin'in Orta Asya politikasının başarısız olmasına neden olacaktır. Dolayısıyla Çin'in başarılı bir Orta Asya güvenlik politikası izleyebilmesi için Doğu Türkistan güvenlik sorununu çözmesi gerekmektedir.

Pekin yönetimi Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan ile sınır güvenliği hususunda büyük başarılar elde etmiş olsa da bu üç Orta Asya ülkesinde yaşayan Uygur Türklerinin Doğu Türkistan'a verdiği desteği kesme noktasında gözle görülür bir başarı elde edememiştir. Ta ki Afganistan'da yaşanan iç çatışmalar ve buna bağlı olarak Taliban rejiminin Orta Asya ülkelerindeki ayrılıkçı gruplara destek vermesi sonrası Pekin yönetimi; Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'da yaşayan Uygur Türklerinin Doğu Türkistan'a verdiği desteği kesmeye başlamıştır.

Zira Pekin yönetimi her defasında Astana, Bışkek ve Duşanbe yönetimlerine Doğu Türkistan İslami Harekâtı'nın bir terör örgütü olduğu ve Taliban rejimi ile işbirliği içinde olduğunu dile getirmiştir.³³³ Taliban rejiminin Özbekistan, Kazakistan ve Tacikistan ayrılıkçı gruplarına destek vermesi; Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan yönetimlerinin Pekin yönetimi ile işbirliği içinde olup ayrılıkçı gruplara karşı birlikte mücadele etmeye başlamışlardır.³³⁴ Özellikle Taliban rejimi bağlantılı bölgeyi etkisi altına alan; terörizm, uyuşturucu kaçakçılığı, etnik sorunlar, ayrılıkçı gruplar, dini köktencilik gibi sorunlara çözüm arayan Çin, Rusya, Kırgızistan, Kazakistan ve Tacikistan 1996'da Çin'in Şanghay şehrinde bir araya gelerek Şanghay Beşlisi'ni kurmuşlardır.³³⁵

2001 yılında Şanghay Beşlisi'ne Özbekistan'ın da katılmasıyla Şanghay İşbirliği Örgütü adını almıştır. Örgütün amacı; güvenlik sorunlarıyla birlikte mücadele etmek, sınır sorunlarının çözümünde fikir birliği içinde olmak ve bölgesel ekonomik işbirliğini arttırmaktır. Dolayısıyla Pekin yönetimi örgütün kuruluş amaçları doğrultusunda sınır sorunları çözmüş olmakta ve aynı zamanda da iç güvenlik sorunu olan Doğu Türkistan sorununa Orta Asya ülkelerinin müdahil olmasının önüne geçmektedir.

³³² Ramakant Dwivedi, a, g, e, s. 142

³³³ Thierry, Kellner, "China: the Uighur Situation from Independence for the Central Asian Republics to the Post 11 September Era." **UNHCR Emergency & Security Service**, 2002, s. 22

³³⁴ Matthew Stein, "The Goals of the Islamic Movement of Uzbekistan and Its Impact on Central Asia and the United States." **Foreign Military Studies Office**, 2013, s. 5

³³⁵ Zhao Huasheng, Husheng, Z. "Security Building in Central Asia and the Shanghai Cooperation Organization." **Slavic Research Center**, 2004, s. 286

Çin'in sınır sorunlarını çözmesinde Şanghay İşbirliği Örgütü'nün büyük bir rolü vardır ve aynı zamanda Orta Asya ülkeleriyle ikili ilişkilerini geliştirmesinde büyük fırsatlar sunmaktadır. Rusya hariç örgütün diğer üyelerinin; ekonomik, askerî ve siyasal konumları Çin'in çok gerisinde kalmaktadır. Ekonomik ve insan gücü bakımından güçlü komunda olan Çin, Orta Asya ülkelerinin altyapılarını ve otoyollarını geliştirmekte ve düşük faizli krediler ve hibeler vererek bu ülkelerin güvenini kazanmaktadır.

4.1.2.Ekonomi Politikası

Çin dünyanın ikinci büyük ekonomik gücü olduğu gibi aynı zamanda da dünyanın en büyük sanayi üretim merkezidir. Ülke genelinde üretilen ürünlerin dünya geneline ihraç edilmesi Çin ekonomisinin büyümesi için oldukça önemlidir.³³⁶ Bu nedenle yeni pazarlara ulaşmak ve güçlü ekonomi bağları olmadığı bölgeler ile ekonomik ilişkilerini geliştirmek, ekonomi politikasının amacını oluşturmaktadır.

Çin'in 21.Yy'de ekonomik güç olarak ortaya çıkması dünya ekonomi sisteminde büyük değişiklikler yaşanmasına neden olmuştur. 20.Yy'nin sonlarına kadar dünya ekonomisi ve küresel üretim merkezi ABD'nin kontrolü altındayken, 21.Yy'nin ilk yıllarından itibaren dünya üretim merkezi Çin olmuştur. Çin ihracat pazarları büyük çoğunlukla Avrupa, Ortadoğu ve Afrika ülkeleri oluşturmaktadır. Son zamanlarda da Orta Asya ülkeleri Çin'in ihracat pazarı olmuştur.

Çin'in Orta Asya ülkeleri ile kurmaya çalıştığı ekonomi ilişkilerinin seyrini Soğuk Savaş öncesi ve sonrası olmak üzere iki döneme ayırmak mümkündür. Çin Soğuk Savaş dönemi boyunca Sovyetler Birliği egemenliği altında olan Orta Asya ile sınırlı ekonomik ilişkiler içinde olmuştur.³³⁷ Ancak Soğuk Savaş'ın son bulması ve Orta Asya ülkelerinin bağımsızlıklarını Sovyetler Birliğinden kazanması sonrası Çin'in Orta Asya ülkeleri ile olan sınırlı ekonomik ilişkilerinde artış yaşanmaya başlamıştır.

Çin'in Orta Asya ülkeleri ile olan ekonomik ilişkileri Rusya'nın bölgedeki gücüne rağmen hızla artmaktadır. Çin'in Orta Asya'da ekonomik nüfuz kazanmasının üç nedeni vardır. Birinci neden Orta Asya ülkeleri Rusya'ya bağımlı kalmadan farklı ülkeler ile ekonomik ilişkiler kurmak istemektedirler. Bu hususta Çin, Orta Asya ülkeleri için Rusya'ya karşı alternatif oluşturacak ihracat pazarı konumundadır.

İkinci neden Çin ve Orta Asya ülkeleri arasında ekonomik ilişkilerin büyüyüp gelişmesinde Orta Asya ülkelerinin bağımsızlıklarını kazandıkları dönemin, Çin'in enerji bağımlı olduğu döneme

³³⁶ Justin Yifu Lin, "Demystifying the Chinese Economy", *The Australian Economic Review*, 2013, s. 259

³³⁷ Valérie Niquet, "China and Central Asia", *China Perspectives*, 2006, s. 5

denk gelmiş olmasıdır. Dünya genelinde hızlı bir şekilde enerji kaynak çeşitlendirme arayışına giren Pekin yönetimi, Orta Asya'dan enerji tedarik etmeye başlamıştır. Çin bölgeden enerji tedarik ettikçe bölge ülkelerinin ekonomilerinde artış yaşanırken, Çin de enerji kaynak çeşitlendirmesine yeni bir bölge daha eklemiş olmaktadır.

Çin'in 5 Orta Asya ülkesiyle ekonomik ilişkiler geliştirmek istemesinin üçüncü nedeni batı bölgelerinin gelişmemiş olmasıdır. Çin her ne kadar dünyanın ikinci büyük ekonomik gücü olsa da ülke içindeki gelişmişlik seviyesi her bölgede aynı değildir. Ülkenin doğu bölgeleri gelişmiş bölgeler iken batı bölgeleri gelişmemiştir. Çin Orta Asya'ya batı bölgesinden sınırdır. Dolayısıyla batı bölgelerinin gelişmesinde enerji zengini olan Orta Asya Çin'e büyük fırsatlar sunacaktır. Zira Orta Asya'dan tedarik edilen enerjinin büyük çoğunluğunu batı bölgelerinde kullanmayı planlamaktadır. Böylelikle Çin'in batı bölgeleri doğu bölgeleri gibi ekonomik yönden gelişmiş bölgeler olabilecektir.

Çin'in; bölgeye yakınlığı, siyasi ve ekonomik gücü göz önüne alındığında Çin ve Orta Asya ülkeleri arasında ekonomik ilişkilerin gelişmesi kaçınılmaz olmaktadır. Çin Orta Asya ekonomik ilişkileri genellikle enerji bazlı ekonomik ilişkiler üzerinde kurulmaktadır.³³⁸ Bunun nedeni Orta Asya ülkelerinin en önemli ticaret ürününün enerji olmasından kaynaklanmaktadır. Orta Asya'nın ekonomik potansiyeli en yüksek olan ülkeleri, Kazakistan, Özbekistan ve Türkmenistan'dır ve en önemli ticaret ürünleri enerjidir. Kırgızistan ve Tacikistan'da sınırlı miktarda enerji rezervi vardır.

Bundan dolayı Çin'in Tacikistan ve Kırgızistan ile sınırlı miktarda ticari ilişkileri vardır. Sonuç olarak Çin'in Orta Asya ekonomisi ilişkilerinin gelişimi uzun soluklu bir mücadele sonucunda oluşturulmuştur. Çin Orta Asya ülkeleriyle güçlü ekonomik ilişkiler kurabilmek için Çin Kalkınma Bankası kapsamında bölge ülkelerinin ekonomik ve sosyal kalkınması için büyük miktar krediler sunmuştur. Bu olumlu gelişmeler sonucunda uzun yıllar boyunca Orta Asya ülkelerinin en büyük ticaret ortağı Rusya'nın yerine geçen Çin, günümüzde Orta Asya ülkelerinin en büyük ticaret ortağıdır.³³⁹

4.1.3.Enerji Politikası

Çin'in deniz aşırı enerji kaynaklarına bağımlı olması Çin'in enerji güvenliğini tehdit etmektedir. Bu güvenlik sorunuyla mücadele etmek için enerji kaynakları bakımından zengin olan Orta Asya ülkeleri ile enerji işbirliği içinde olmaktadır. Orta Asya Çin'in yakın komşusudur ve doğalgaz kaynakları bakımından zengindir. Çin'in bu bölgedeki enerji kaynakları üzerinde büyük bir

³³⁸ Yu Xichao, "China's Rise in Central Asia Implications for EU Interests", **European Institute for Asian Studies**, 2014, s. 3

³³⁹ Hongzhou Zhang, "Building the Silk Road Economic Belt: Challenges in Central Asia", **Cambridge Journal of China Studies**, 2015, s. 21

paya sahip olması durumunda Pekin yönetiminin deniz aşırı enerji kaynaklarına olan bağımlılığı büyük oranda azalacaktır.³⁴⁰

Çin'in deniz ulaşım hatlarına duyduğu güvensizlik ve Ortadoğu enerji kaynaklarına olan bağımlılığını azaltma stratejisi, Çin'in çevre olarak nitelendirdiği Orta Asya ülkeleriyle enerji işbirliği içinde olmasına neden olmaktadır. Çin'in Orta Asya'dan enerji tedarik etmesinin üç nedeni vardır. Birincisi bölgenin istikrarlı ve güvenilir olmasıdır. Bölge Ortadoğu gibi istikrarsız bir yapıya sahip değildir ve bölge ülkelerinin enerji kaynakları üzerinde hakim bir güç yoktur. İkinci neden bölgeden tedarik edilen enerji kaynakları doğrudan kara bağlantısı ile Çin ana karasına ulaştırılacak olmasıdır. Dolayısıyla Çin'in güvensizlik duyduğu deniz ulaşım hatlarına olan bağımlılığı azaltılmış olacaktır. Üçüncü ve en önemli olan neden Çin'in temiz enerji kaynaklarını yoğun olarak kullanma isteğidir.³⁴¹

Şekil 13: Orta Asya – Çin Petrol ve Doğalgaz Boru Hatları

Kaynak: The Central Asian gas pipeline, <https://multimedia.scmp.com/news/china/article/One-Belt-One-Road/gasPipeline.html>, (18.02.2020)

Sonuç olarak yukarıdaki haritadan görüleceği üzere Orta Asya'nın Çin ile doğrudan kara bağlantısının olması, Çin'in Orta Asya'dan doğalgaz tedarik etmesini kolaylaştırmaktadır. Bu

³⁴⁰ Irina Lonela Pop, "China's Energy Strategy in Central Asia: Interactions with Russia, India and Japan", **UNISCI Discussion Papers**, 2010, s. 198

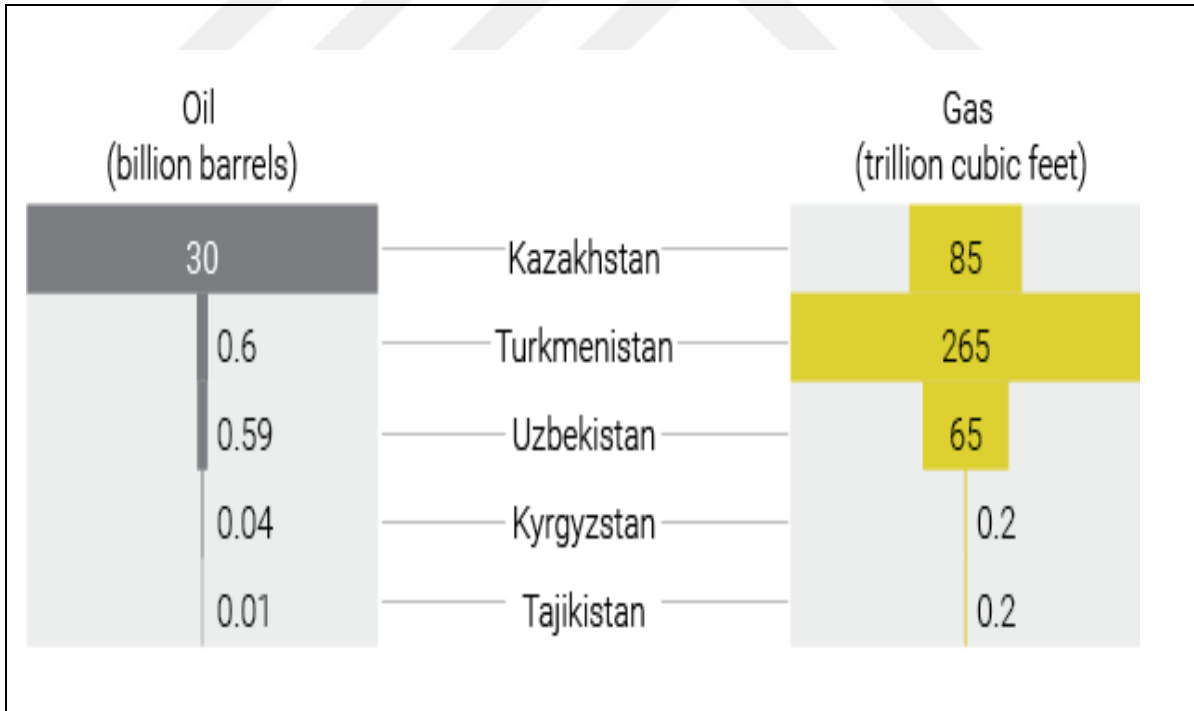
³⁴¹ Takuma Yatsu, "China's Energy Policy and Related Issues towards 2020", **Mitsui Global Strategic Studies Institute Monthly Report**, 2017, s. 1

nedenle Pekin yönetimi Orta Asya'nın 5 ülkesi ile uzun mesafeli petrol ve doğalgaz boru hattı projelerini hayata geçirerek Orta Asya'yı Çin'e bağlayan bir enerji koridoru oluşturmaktadır.

4.2.Orta Asya'nın Enerji Jeopolitiği

Orta Asya'nın enerji kaynakları son zamanlarda dünya enerji piyasalarında önemli bir konuma yükselmiştir. Orta Asya enerji kaynakları bakımından önemli bir potansiyele sahip olmasının yanı sıra bölgedeki enerji kaynaklarının asıl önemi yeni yeni keşfedilmeye başlanması ve aşırı sömürülmüş olmamasıdır. Bölge doğalgaz bakımından zengindir. Kazakistan haricinde bölge ülkelerinin sınırlı miktarda petrol kaynağı vardır. Bölge günümüzün yeni enerji trendi olan doğalgaz kaynakları bakımından zengindir. Tüm dünyada hızlı bir şekilde kömür ve petrolden daha temiz enerji kaynaklarına geçiş yapılması Orta Asya doğalgaz kaynaklarının önemini arttırmaktadır. Orta Asya ülkeleri; Kazakistan, Özbekistan, Tacikistan, Türkmenistan ve Kırgızistan'dan oluşmaktadır. Bölgeyi oluşturan ülkelerin hepsi bol miktarda enerji rezervine sahip değildir. Orta Asya'nın enerji zengini olarak tanımlanmasında öncü rol oynayan ülkeler; Kazakistan, Özbekistan ve Türkmenistan'dır. Orta Asya'nın enerji kaynaklarının büyük bir çoğunluğu bu ülkelerdedir.

Şekil 14: Orta Asya Ülkelerinin Kanıtlanmış Petrol ve Doğalgaz Rezervleri

Kaynak: The Central Asian gas pipeline, <https://multimedia.scmp.com/news/china/article/One-Belt-One-Road/gasPipeline.html>, (18.02.2020)

Kazakistan Orta Asya'nın en zengin enerji kaynaklarına sahip ülkesidir. Genellikle batı bölgelerinde olmak üzere ülkenin genelinde 200 den fazla petrol ve doğalgaz sahası vardır. Ülkedeki en önemli enerji sahası Atyrau şehrinde. Bu bölgede 75 petrol kuyusu vardır. Diğer Orta Asya

ülkeleri arasında en fazla petrol kaynağı olan ülkedir. Dünyadaki kanıtlanmış petrol rezervi %3 doğalgaz rezervi ise %1'dir.³⁴² Orta Asya'nın bir diğer enerji zengini ülkesi Özbekistan'dır.

Ülkedeki enerji şirketleri Özbekistan'ın en büyük endüstri kuruluşunu oluşturmaktadır. Toplam 171 petrol ve doğalgaz sahası vardır. Fergana vadisi enerji sahalarının ana üssünü oluşturmaktadır. Ülke genelindeki enerji sahalarının %60'ı Fergana Vadisi'ndedir.³⁴³ Türkmenistan Orta Asya'nın en büyük doğalgaz rezervine sahiptir. EIA'nın 2016 raporuna göre 265 trilyon metreküp doğalgaz ile dünya doğalgaz sıralamasında 4. Sıradır. En büyük ihracat pazarı Çin'dir. Ve doğalgaz ihracatının %70'ini Çin'e yapmaktadır.³⁴⁴

4.3.Çin'in Orta Asya Enerji Yatırımları

Enerji ihtiyacını karşılamak için yaptığı yurtdışı enerji yatırımları Çin'i dünyanın en büyük enerji oyuncusu haline dönüştürmüştür. Çin dünyanın en fazla petrol tüketen ülkesi olduğu gibi günümüzde de dünyanın en fazla doğalgaz tüketen ülkesi olmuştur. Çin'in Orta Asya'daki en önemli doğalgaz tedarikçileri sırasıyla Türkmenistan, Kazakistan ve Özbekistan'dır. Orta Asya'nın jeopolitik konumuna baktığımızda bölge kara alanları ile çevrilidir. Dolayısıyla bölgeden petrol veya doğalgaz tedarik etmek için boru hatlarının kullanılması zorunlu hale gelmektedir.

Boru hattı inşa etmek maliyetli olmakla beraber uzun bir süreci kapsamaktadır. Dolayısıyla bölgeye coğrafi yakınlığı olmayan ülkelerin boru hattı inşa ederek Orta Asya doğalgazını tedarik etme şansı oldukça zayıf görünmektedir. Ancak bölgeye coğrafi anlamda yakın olan ülkeler açısından Orta Asya enerji kaynakları büyük fırsatlar sunmaktadır. Bu hususta Çin'in bölgeye coğrafi bakımdan yakın olması Çin'e jeopolitik bir üstünlük sağlarken aynı zamanda da bölgeden güvenilir enerji tedarik etmesine imkan tanımıştır.

Çin Ulusal Araştırma Enstitüsü ve Enerji Araştırmaları Enstitüsü'nün enerji analistlerine göre; Çin'in Orta Asya boru hattı projeleri Çin'in enerji güvenlik sorununa çözüm sunmaktadır. Zira Orta Asya doğalgazını güvenlik tehdidi altında olmadan doğrudan Çin anakarasına ulaştıracaktır.³⁴⁵ Çin'in boru hatları vasıtasıyla tedarik ettiği enerji kaynaklarının deniz alanlarından tedarik ettiği enerji kaynaklarının güvenlik boyutu ile karşılaştırıldığında boru hatları vasıtasıyla yapılan enerji tedariki daha güvenilirdir.³⁴⁶

³⁴² Gulinaer Yusufu, "Oil and Gas Cooperation between China and Central Asia", **Advances in Social Science, Education and Humanities Research**, 2017,s, 1261

³⁴³ A, g, e, s, 1263

³⁴⁴ EIA, Turkmenistan,2016, <https://www.eia.gov/international/overview/country/TKM>, (18.02.2020)

³⁴⁵ Erica Downs, "The Chinese Energy Security Debate", **The China Quarterly**, 2004, s. 36

³⁴⁶Erica Downs, a, g, e, s, 36

Öte yandan Çin'in boru hatları inşa etmesiyle Orta Asya ülkelerine doğrudan yatırım yapması Orta Asya ülkelerinin Çin'e bağımlı olmasına neden olacaktır ki bu da Çin'in bölge ülkeleriyle uzun dönemli enerji iş birliği içinde olmasına fırsat tanıyacaktır. Sonuç olarak Çin Orta Asya ikili ilişkilerinde enerji faktörü önemli bir yer tutmaktadır. Çin Orta Asya enerji kaynaklarına kolay erişim sağlamak için Orta Asya - Çin boru hatlarını inşa etmeye başlamıştır. İnşa edilen bu boru hatları vasıtasıyla Orta Asya'dan tedarik edilen enerji kaynakları istikrarlı ve güvenilir bir şekilde Çin ana karasına ulaştırılacaktır.

4.3.1.Çin'in Türkmenistan Enerji Yatırımları

Çin Türkmenistan enerji işbirliği ilişkilerini 1992-2006 ve 2006 – günümüz olmak üzere iki döneme ayırmak mümkündür. Çin'in Türkmenistan ile enerji işbirliği kurma girişimi,1992'de başlamıştır. 1992'de Pekin yönetimi CNPC şirketi aracılığıyla Türkmenistan doğalgazını tedarik edebilmek için Türkmenistan Cumhurbaşkanı Saparmurat Niyazov'a teklifte bulunmuştur.³⁴⁷ Ne var ki Türkmenistan'ın bağımsızlığını kazanması sonrası Niyazov, izlediği tarafsızlık ilkesi doğrultusunda Türkmenistan'ı kapalı bir sistem modeliyle yönettiğinden dolayı Pekin yönetimi ile güçlü ikili ilişkiler içinde olmamıştır.³⁴⁸ 1992-2006 yılları arasında Türkmenistan ile sınırlı enerji işbirliği kuran Pekin yönetimi Niyazov'un, 2006'da vefat etmesi sonrası Kurbankulu Berdimuhammedov'un ülke yönetimine gelmesiyle Çin Türkmenistan enerji ilişkilerinin ikinci dönemi başlamıştır.

Türkmenistan Orta Asya'nın en büyük doğalgaz rezervine sahip olmasının yanı sıra aynı zamanda da Orta Asya'nın en büyük doğalgaz ihracatçı ülkesidir. Çin dünyanın en büyük enerji tüketen ülkesidir. Dolayısıyla Türkmenistan'ın büyük miktarlarda doğalgaz ihracat etme potansiyelinin olması ve Çin'in büyük miktarlarda doğalgaz ithal etmesi Çin Türkmenistan enerji işbirliğini kaçınılmaz kılmıştır. Çin Türkmenistan enerji işbirliği, Rusya'nın Türkmenistan enerji sektörünü ve enerji ulaşım alt yapısını kontrol etmesinden dolayı çok geç başlamıştır. Pekin yönetiminin uzun soluklu çabaları sonucunda Çin Türkmenistan enerji işbirliği günümüzde çok güçlü bir konuma yükselmiştir. Türkmenistan günümüzde Çin'in en büyük ticaret ortağıdır ve doğalgaz tedarikçisidir.³⁴⁹

Türkmenistan Orta Asya'nın en önemli enerji oyuncusudur. Türkmenistan ekonomisinin kalkınmasında enerji önemli rol oynamaktadır. Enerji Türkmenistan'ın toplam ihracatının % 90'ını

³⁴⁷ Karen Smith Stegen, "Understanding China's global energy strategy", *International Journal of Emerging Markets*, 2015, s. 8

³⁴⁸ A, g, e, s. 8

³⁴⁹ A, g, e, s. 9

ülke ekonomisinin ise %44'ünü tek başına oluşturmaktadır.³⁵⁰ Ne var ki Türkmenistan ve Rusya arasında fiyat anlaşmazlığından dolayı yaşanan olumsuz gelişmeler ve Türkmenistan enerji ulaşım hatlarının tamamen Rusya tarafından kontrol edilmesi Türkmenistan'ın enerji güvenliği tehdit etmektedir.³⁵¹

Dünyanın 4. En büyük doğalgaz rezervine sahip olan Türkmenistan, Rusya'ya alternatif oluşturacak yeni ihracat pazarları ve yeni enerji ulaşım hatları arayışı içinde olmuştur. Ülke ekonomisinin büyümesinde süreklilik sağlanması için yeni ihracat pazarlarına ihtiyaç duyan Aşkabat yönetimi, 2006 sonrası Çin ile önemli enerji işbirliği antlaşmaları yapmasıyla enerji ihracat pazarını çeşitlendirmiştir.

Çin çok geç girmiş olduğu Türkmenistan enerji sektörüne büyük yatırımlar yaparak Çin Türkmenistan enerji işbirliğini sağlam temeller üzerine kurmaya çalışmıştır. 2007'de Türkmenistan enerji sahalarının geliştirilmesi için Aşkabat yönetimine 1.5 milyar dolar kredi vermiştir. Verilen bu kredi karşılığında Türkmenistan yönetimi Amu Darya bölgesindeki Bagtyyarylyk doğalgaz sahasının geliştirilmesi için Çin ulusal petrol şirketi CNPC ile 2007'de üretim paylaşım sözleşmesi imzalamışlardır.³⁵²

Türkmenistan 2008 ekonomik krizi sonrası geri kazanılabilir enerji sahalarının geliştirilmesi için yeni bir enerji politikası izlemiştir. Bu yeni dönemde Çin ile daha sıkı ilişkiler içinde olmuştur. Önemli doğalgaz sahalarının ve enerji kaynaklarının geri kazanılabilmesi için Çin enerji devi CNPC ile birçok önemli projeyi birlikte yürütmüşlerdir. Örneğin dünyada kanıtlanmış en büyük ikinci doğalgaz rezervi olan Galkynysh doğalgaz sahasının enerji kaynaklarının geliştirilmesi ve çıkarılması için CNPC enerji şirketi ile yakın temas içerisinde olmuştur.

Pekin yönetimi Çin'in doğalgaz ihtiyacını karşılaması ve Çin Türkmenistan ilişkilerinin daha güçlü bir konuma gelmesi için Galkynysh doğalgaz sahasının geliştirilebilmesi için Türkmenistan'a 2011'de 4.1 milyar dolar kredi vermiştir.³⁵³ Galkynysh sahasının tekrardan doğalgaz üretiminin arttırılması için CNPC'nin yan kuruluşu Chuanqing sondaj mühendislik şirketi, 2013'te bölgedeki çalışmalarını tamamlayarak sahadan 10 milyar metreküp doğalgaz üretmiştir.³⁵⁴

³⁵⁰ Nazik Muradova, "An Ideal Investor to Come: Diversification of the Energy Exports of Turkmenistan", **The Central Asia Program**, 2015, s. 3

³⁵¹ Luca Zs. Vasanczki, "Gas Exports in Turkmenistan", **Note de l'Ifri**, 2011, s. 8

³⁵² Sergey Zhiltsov, "The Great Oil and Gas Road: First Results and Prospects". **Central Asia & the Caucasus**, 2015, s. 69

³⁵³ China Striving to Boost Energy Imports from Turkmenistan, <https://eurasianet.org/china-striving-to-boost-energy-imports-from-turkmenistan>, (23.02.2020)

³⁵⁴ Simon Pirani, a, g, e, s. 6

Türkmenistan'ın CNPC ile Galkynysk enerji sahasında işbirliği yapmasının birkaç nedeni vardır. Birinci neden Türkmenistan'ın en önemli gelir kaynağının enerji olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda bölgeden çıkartılacak doğalgazın Türkmenistan ekonomisine büyük katkı sunacak olmasıdır. İkinci neden bölge Çin'in ihtiyacını karşılayacak kadar bol miktarda doğalgaz rezervine sahiptir. Üçüncü neden doğalgaz üretildiği anda ihraç edilmesi gereken bir enerji kaynağıdır. Depolanması petrol gibi ucuz ve kolay değildir. Dördüncü ve en önemli neden ise Türkmenistan'ın Çin dışında büyük miktarlarda doğalgaz ihraç edeceği bir ülke yoktur. Türkmenistan'ın yakın çevresindeki ülkelere baktığımızda hemen hemen hepsi büyük miktarlarda doğalgaz rezervine sahiptir.

Türkmenistan enerji sektörünün iki temel sorunu vardır. Bunlar Türkmennaftag'ın yeterli teknolojik altyapıya sahip olamaması ve Türkmenistan enerji ulaşım hatlarının Rusya'nın kontrolünde olmasıdır. Zira Rusya'nın gelişmiş enerji boru hatlarını kullanmadan üçüncü ülkelere doğalgaz ihraç edemeyecektir. Dolayısıyla Rusya'nın boru hattını bypass edecek yeni boru hattına ihtiyacı vardır. Bu bağlamda Çin ve Türkmenistan yönetimleri, 2007'de Rusya'nın enerji boru hattına alternatif oluşturmak için Orta Asya – Çin boru hattını inşa etme kararı almışlardır.³⁵⁵

Bilindiği üzere enerji güvenlik sorunuyla mücadele etme yöntemlerinden biri boru hattı inşa etmektir. Çin boru hattı inşa etmede dünya genelinde ilk sırayı almaktadır. Hâlihazırda; Rusya, Türkmenistan, Kazakistan Özbekistan, Tacikistan, Kırgızistan, Pakistan ve Myanmar'da boru hatları inşa ederek yurtdışından tedarik ettiği petrol ve doğalgazı Çin anakarasına güvenilir bir şekilde ulaştırmaktadır. Belirtilen bu boru hatları arasında Çin'in en önemli boru hattı, Orta Asya – Çin boru hattıdır. Çift tüp olarak tasarlanan bu boru hattının her birinin uzunluğu 1833 km'dir.

2007'de A ve B hattı olarak inşa edilmesi planlanan bu boru hatları, Türkmenistan'ın Horgos bölgesinden başlayıp Özbekistan ve Kazakistan'dan geçerek Türkmenistan doğalgazını doğrudan Çin'in Doğu Türkistan bölgesine ulaştıracaktır.³⁵⁶ A ve B hatları yıllık 30 milyar metreküp taşıma kapasitesi olarak tasarlanmıştır. 13 milyar metreküp CNPC'nin faaliyet içinde olduğu Türkmenistan Bagtyarlyk doğalgaz sahasından 17 milyar metreküp Türkmenneftagaz şirketi tarafından sağlanacaktır. Boru hatlarının inşaatı 2008'de başlamıştır. A hattı, 2009'da B hattı, 2010'da tamamlanmıştır.³⁵⁷

Çin artan doğalgaz ihtiyacının karşılanması ve Türkmenistan'ın Çin'e daha fazla doğalgaz ihracat etmek istemesi Çin ve Türkmenistan arasında, 2011'de yeni bir enerji işbirliği antlaşmasının

³⁵⁵ Karen Smith, Stegen Julia Kuszniir, "Outcomes and strategies in the 'New Great Game': China and the Caspian states emerge as winners." *Journal of Eurasian Studies*, 2015, s. 96

³⁵⁶ Smith, Kuszniir, a, g, e, s. 102

³⁵⁷ Zhiltsov, a, g, e, s. 69

doğmasına neden olmuştur. Bu yeni antlaşmaya göre Türkmenistan yönetimi ek olarak 10 milyar metreküp doğalgaz daha Çin'e ihraç edecektir. Bu gazın taşınması için Çin ve Türkmenistan yönetimleri yeni bir boru hattının inşa edilmesi kararı almışlardır. Böylelikle Türkmenistan Çin'e 40 milyar metreküp doğalgaz ihraç edebilecektir. Orta Asya Çin doğalgaz boru hattının üçüncü bölümünü oluşturacak olan C hattı A ve B hattı gibi Özbekistan ve Kazakistan üzerinde doğrudan Doğu Türkistan'a ulaştırılacaktır.³⁵⁸

C hattının A ve B hattından ayrılan tek yönü C hattı üzerinde Özbekistan ve Kazakistan da Çin'e doğalgaz ihraç edebilecektir. Orta Asya – Çin doğalgaz boru hattının C bölümü, 2012'de Özbekistan bölümünün inşa edilmesiyle başlamıştır. Yıllık 25 milyar metreküp taşıma kapasite olarak planlanan C hattı Türkmenistan, Özbekistan ve Kazakistan doğalgazını Çin'e taşıyacaktır. C hattı üzerinde Çin'e ihraç edilmesini düşünülen gaz miktarı şu şekildedir. Türkmenistan 10, Özbekistan 10 ve Kazakistan 5 milyar metreküp Çin'e doğalgaz ihraç etmeyi kabul etmişlerdir.³⁵⁹ C hattı 2015 yılında tamamlanıp Çin'e doğalgaz akışı gerçekleştirmiştir. Böylelikle Türkmenistan, Özbekistan ve Kazakistan Orta Asya Çin boru hattı vasıtasıyla toplamda 55 milyar metreküp doğalgaz ihraç edebilecek bir alt yapı sistemine sahip olmuşlardır.

Orta Asya Çin boru hattının C hattının tamamlanmasıyla Pekin yönetimi Orta Asya'nın diğer enerji zengini ülkeleri olan Özbekistan ve Kazakistan ile enerji ticareti yapmaya başlamıştır. Böylelikle Çin ana enerji tedarikçisi olan Ortadoğu'daki gibi Orta Asya'da tek bir ülkeye bağımlı kalmamıştır.

2018 yılı itibarıyla bu üç hattın Çin'e ihraç edilen doğalgaz miktarı şu şekildedir. Türkmenistan 34.5, Özbekistan 6.5 ve Kazakistan 5.8 milyar metreküp Çin'e doğalgaz ihraç etmiştir. Türkmenistan Özbekistan ve Kazakistan'ın A,B,C boru hatlarıyla Çin'e ihraç etmek istedikleri doğalgaz miktarı toplamda 55 milyar metreküptür. Belirlenen bu hedefin çok az gerisinde kalarak 2018'de toplamda 46.8 milyar metreküp Çin'e doğalgaz ihraç edilmiştir. İhraç edilen bu miktar Çin'in doğalgaz ithalatının %20'sini karşılamaktadır.³⁶⁰

Çin Türkmenistan ikili ilişkileri geliştikçe Çin Türkmenistan enerji ilişkileri de aynı yönde gelişme göstermektedir. 2013'te Çin ve Türkmenistan yönetimleri yeni bir enerji işbirliği antlaşması imzalamışlardır. Bu antlaşmaya göre; Türkmenistan 2020 sonuna kadar ek olarak 30 milyar metreküp doğalgaz daha ihraç etme söz vermiştir. Bu önemli enerji işbirliği sonrası Pekin yönetimi

³⁵⁸ Zhiltsov, a, g, e, s.70

³⁵⁹ Pirani, a, g, e, s. 10

³⁶⁰ CNPC: Line C of Central Asia-China Gas Pipeline Operational, <https://www.offshore-energy.biz/cnpc-line-c-of-central-asia-china-gas-pipeline-operational/>, (13.03.2020)

Türkmenistan enerji sahalarının geliştirilmesi için Aşkabat yönetimine 4 milyar dolar daha kredi vermiştir.³⁶¹

Türkmenistan'ın Çin'e daha fazla doğalgaz ihraç etmek istemesi beraberinde bazı sorunların doğmasına neden olmaktadır. Çin'in Orta Asya'dan tedarik ettiği doğalgaz Orta Asya Çin boru hattı vasıtasıyla taşınmaktadır. A, B, C hattının toplam taşıma kapasitesi 55 milyar metreküp olarak belirlenmiştir.³⁶² 2013'te Türkmenistan'ın Çin'e ek 30 milyar metreküp doğalgaz daha ihraç etmesi sözünü vermesi Orta Asya Çin boru hattının yetersiz taşıma kapasitesinin olduğu anlamına gelmektedir. Dolayısıyla Türkmenistan'ın Çin'e büyük miktarda doğalgaz ihraç edebilmesi için Orta Asya Çin boru hattının taşıma kapasitesinin artırılması gerekmektedir. 2013'te Çin ve Türkmenistan yönetimleri Orta Asya Çin boru hattının taşıma kapasitesinin artırılması için yeni bir boru hattı inşa edilmesi kararı aldılar.³⁶³

Orta Asya Çin boru hattının son hattı olan D hattı 30 milyar metreküp doğalgaz taşıma kapasitesine sahiptir. D hattı diğer; A,B,C hatlarından farklı bir güzergâh oluşturularak inşa edilecektir. D hattında Kazakistan by-pass edilip hattın mesafesi kısa tutulmuştur. D hattının Türkmenistan, Özbekistan, Tacikistan ve Kırgızistan'dan geçmektedir. Hattın inşa edilmesi için Pekin yönetimi, 2013'te Özbekistan, Tacikistan ve Kırgızistan yönetimleri ile antlaşma imzaladı. 2014'te hattın ilk bölümü Özbekistan'da inşa edilmeye başlanmıştır. 2017'de Tacikistan bölümü inşa edilmesi esnasında hattın ana yüklenici firması olan CNPC hattın inşasının durdurmuştur.³⁶⁴

Özbekistan, Tacikistan ve Kırgızistan yönetimleri D hattın tamamlanması için Pekin yönetim ile müzakereler yapmıştır. Yapılan müzakereler sonucu hattın inşası, 2018'de tekrardan başlamıştır. CNPC yöneticilerine göre D hattı 2022'de tamamlanacaktır. D hattının tamamlanmasıyla Orta Asya Çin boru hattı 4 hattan oluşacak ve yıllık doğalgaz taşıma kapasitesi 85 milyar metreküp olacaktır.³⁶⁵

2009 yılından itibaren Orta Asya - Çin doğalgaz boru hattından Çin'e, 277.4 milyar metreküp doğalgaz ihraç edilmiştir. Bu hat üzerinden tedarik edilen doğalgaz Çin'in batı bölgesindeki 27 ilde toplamda 500 milyon kişinin doğalgaz ihtiyacını karşılamıştır.³⁶⁶ Sonuç olarak Türkmenistan'ın Rusya yerine Çin'i ihracat üssü olarak seçmesinin nedenini şu şekilde açıklamak mümkündür. Çin'in

³⁶¹ Raimondi, a, g, e, s. 50

³⁶² Vasànczki, a, g, e, s. 38

³⁶³ Xiangming Chen, Fakhmiddin Fazilov, "Re-centering Central Asia: China's "New Great Game" in the old Eurasian Heartland", **Palgrave Communications**, 2018, s. 4

³⁶⁴ Central Asia-China Gas Pipeline Expansion Delayed Again, <https://eurasianet.org/central-asia-china-gas-pipeline-expansion-delayed-again>, (13.03.2020)

³⁶⁵ Chen, Fazilov, a, g, e, s. 6

³⁶⁶ China-Central Asia gas pipeline transports over 23 bln cubic meters in H1, http://www.xinhuanet.com/english/2019-08/04/c_138282054.htm (13.03.2020)

büyüyen bir doğalgaz açığı vardır. Çin'in doğalgaz arz talep dengesini karşılamak için yurtdışından doğalgaz tedarik etmesi gerekmektedir. Bu hususta Türkmenistan'ın Çin'e coğrafi olarak yakın ve doğalgaz zengini olması Çin'in kesintisiz olarak Türkmenistan'dan doğalgaz tedarik etmesini kolaylaştırmaktadır.³⁶⁷ .

Tablo 3: Türkmenistan'ın Doğalgaz Üretim ve İhracat Rakamları 2010-2018

Bcm	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Production (sales gas)	40.1	56.3	59.0	59.0	63.5	65.9	63.2	58.7	61.5
Total gas balance	40.1	56.3	59.0	59.0	63.5	65.9	63.2	58.7	61.5
Domestic consumption	18.9	20.7	17.6	18.7	20.0	27.0	25.5	22.9	24.5
Export (total)	21.2	35.6	41.4	40.3	43.5	38.9	37.7	35.8	37.0
To/through Russia	10.7	11.2	10.9	10.9	11.0	3.1	0	0	0
To Iran	7.0	10.0	9.0	5.0	6.0	7.0	7.0	0	0
To Azerbaijan (swaps via Iran)	0	0	0	0	0	0	0	1	1
To Kazakhstan	0	0.3	0	0.3	1	1	1.3	1.5	1.5
To China	3.5	14.1	21.5	24.1	25.5	27.8	29.4	33.3	34.5

Kaynak: Central Asian Gas: prospects for the 2020s, <https://www.oxfordenergy.org/wpcms/wp-content/uploads/2019/12/Central-Asian-Gas-NG-155.pdf>, (13.03.2020)

Yukarıdaki tabloda görüleceği üzere Türkmenistan Rusya'ya yaptığı doğalgaz ihracatını 2010'da 10.7, 2015'te 3.1 milyar metreküp seviyesine düşmüştür. 2016-2018 yılları arasında ise Rusya'ya yapılan doğalgaz ihracatını tamamen kesmiştir.³⁶⁸ Türkmenistan'ın 2010'da Çin'e yaptığı doğalgaz ihracatı 3.5 milyar metreküptür. 2010 sonrası Çin'e yapılan doğalgaz ihracatında sürekli bir artış yaşanırken, Rusya'ya yapılan ihracatta ise sürekli bir azalış söz konusudur. Türkmenistan, 2018'de Çin'e 34.5 milyar metreküp doğalgaz ihraç ederek Çin'in en büyük doğalgaz tedarikçisi olmuştur. 2010-2018 yılları arasında Türkmenistan'ın Çin'e ihraç ettiği doğalgaz miktarı yaklaşık olarak 10 kat artmıştır. Bu durumdan şu sonucu çıkarmak mümkündür. Çin, uzun yıllar boyunca Türkmenistan enerji sektöründe hakim konumda olan Rusya'nın yerine geçerek Rusya'nın Türkmenistan'ın enerji sektöründeki tekeline son vermiştir. Böylelikle Çin hem Türkmenistan'ın ihracat pazarı olmuş hem de doğalgaz ithalat güvenliğini güvence altına almıştır.

³⁶⁷Vasànczki, a, g, e, s, 8

³⁶⁸ Pirani, a, g, e, s, 12

4.3.2.Çin'in Kazakistan Enerji Yatırımları

Çin'in Orta Asya'da enerji yatırımları yaptığı diğer bir ülke Kazakistan'dır. Kazakistan Çin'in enerji kaynak çeşitlendirmesi ve enerji transferi güvenliği açısından diğer dört Orta Asya ülkelerinden belirgin bir farklılık taşımaktadır. Öncelikle Kazakistan Orta Asya ülkeleri (Kırgızistan ve Tacikistan) arasında Çin ile en büyük sınıra sahiptir. İki ülke arasındaki toplam sınır uzunluğu 1783 km'dir.³⁶⁹ Bu durum Çin'e dezavantaj sunduğu gibi aynı zamanda da bir takım avantajlar da sunmaktadır. Dezavantaj olarak sınır güvenlik sorunu karşımıza çıkmaktadır. Soğuk Savaş sonrası dönemde Pekin ve Astana yönetimlerinin yoğun çabaları sonucu Çin ve Kazakistan sınır güvenlik sorunu çözüme kavuşmuştur. Avantaj olarak Kazakistan'ın Çin'e sınırının olması Kazakistan petrol ve doğalgazının hiçbir tehdit altında olmadan doğrudan Çin'e akışını sağlamaktadır. Bu durum Çin'in enerji transfer güvenliği açısından oldukça önemlidir.³⁷⁰ Çin'in petrol talebinin artış göstermesi Pekin yönetimini ulusal sınırlarının dışında petrol kaynak çeşitlendirme arayışına sevk etmiştir.

Pekin yönetiminin petrol kaynak çeşitlendirmesi yaptığı ülkelerin başında Kazakistan gelmektedir. Zira Çin ilk petrol açığını 1993'te yaşamıştır. Kazakistan ile enerji işbirliği yaptığı dönemi ise 1997'dir. Anlaşılabileceği üzere Çin'in petrol açığı yaşamasından çok kısa bir süre sonra dünya enerji sıralamasında 12. Sırada bulunan petrol ve doğalgaz zengini Kazakistan ile enerji işbirliği yapmıştır.³⁷¹ Çin Kazakistan enerji işbirliği öncelikle karşılıklı çıkar ve güven ilişkisine dayanmaktadır. Bu bağlamda Çin Kazakistan ile enerji işbirliği yaparak güvenilir kaynak çeşitlendirmesi yapmakta Kazakistan ise enerji ihracat pazarını Çin ile güçlendirmektedir. Bilindiği üzere enerji zengini ülkeler üretim fazlası enerji kaynaklarını dış dünyaya ihraç ederek gelir elde etmektedirler. Bu hususta Orta Asya'nın en önemli petrol/enerji ihracatçısı Kazakistan ön plana çıkmaktadır.

Kazakistan Orta Asya'nın en büyük petrol enerji üreticisidir. Ülkede üretilen petrol ve doğalgaz geliri Kazakistan gayri safi milli hasılasının %25'ini oluşturmaktadır.³⁷² En büyük ihracat ürününün enerji olması Kazakistan'ın ekonomik büyümesinde büyük rol oynamaktadır. Dolayısıyla enerji ihracatında düşüş yaşanması durumunda ülke ekonomisinde bir düşüş yaşanacaktır. Bu nedenle üretim fazlası enerji kaynaklarının güvenilir ve süreklilik arz edecek bir şekilde ihraç edilmesi gerekmektedir. Bu hususta Çin'in Kazakistan'dan petrol ithal etmesi Çin Kazakistan enerji

³⁶⁹ Assel G. Bitabarova, "Unpacking Sino-Central Asian engagement along the New Silk Road: a case study of Kazakhstan", *Journal of Contemporary East Asia Studies*, 2018, s. 159

³⁷⁰ A, g, e, s.161

³⁷¹ EIA, Kazakhstan energy profile, 2019, <https://www.iea.org/reports/kazakhstan-energy-profile>, (21.03.2020)

³⁷² Raimondi, a, g, e, s, 22

ilişkilerinin güçlenmesinde önemli rol oynamaktadır. Ne var ki Çin Kazakistan enerji ilişkilerinin gelişme göstermesi batılı kesimlerce bazı eleştirilere maruz kalmıştır.

Kazakistan'ın Çin ile yakın enerji işbirliği içinde olması ve Çin'in Kazakistan'ın enerji sahalarına yatırımlar yapması Kazakistan'ın Çin'e bağımlı olduğunun bir göstergesi olduğu belirtilmektedirler. Ancak şunu belirtmek gerekir ki, Kazakistan'ın Çin ile yakınlaşması tek taraflı bir bağımlılık değildir. Çin Kazakistan enerji işbirliğinde karşılıklı bir bağımlılık durumu söz konusudur. Bilakis Kazakistan 2000'lerin sonlarına kadar Rusya ve batı ülkelerine karşı tek taraflı enerji bağımlılığı söz konusuydu. Örneğin Kazakistan enerji ihracatının büyük bir çoğunluğunu Rusya üzerinde Batı ülkelerine ihraç edilmekteydi.

Bu durumu şu şekilde açıklamak mümkündür. Esasen Kazakistan petrol ve doğalgaz transferi hususunda Rusya'ya ihracat pazarı olarak Batı ülkelerine bağımlı kalmaktadır. Bilindiği üzere enerji güvenliğinde iki husus çok önemlidir bunlar transfer taşımacılığında bir ülkeye bağımlı kalınması ve enerji ihraç eden ülkenin tek bir pazara enerji ihraç etmesidir. Dolayısıyla bu açıdan baktığımızda Kazakistan hem Rusya hem de Batı ülkelerine karşı tek taraflı bağımlıdır. Dolayısıyla Kazakistan'ın büyük miktarlarda enerji ihtiyaç duyan Çin ile enerji işbirliğini güçlendirmek istemesi, Kazakistan'ın Çin'e bağımlı olduğu anlamına gelmemektedir. Bilakis Kazakistan yeni bir ihracat pazarına daha sahip olmaktadır. 2004 sonrası Çin Kazakistan boru hatlarının inşa edilmesiyle Kazakistan'ın Rusya ve batı ülkelerine olan bağımlılığı azalmıştır.³⁷³

Çin'in Kazakistan enerji sektöründe büyük kazanımlar elde etmesi başarılı bir dış politika izlemesi sonucunda kurulmuştur. Çin Kazakistan ikili ilişkileri, 1992'de kurulan diplomatik ilişkilerle başlamıştır. 1993-2015 yılları arasında Çin ve Kazakistan liderleri karşılıklı olarak 21 kez birbirlerine resmi ziyarette bulunmuşlardır. Yapılan resmî ziyaretler esnasında görüşülen konular arasında Çin ve Kazakistan arasında ekonominin geliştirilmesi ve ticari yatırımların artırılması ve Çin'in Kazakistan enerji sektörünün geliştirilmesi için Astana yönetimin kredi vermesi konusunda anlaşmaya varmışlardır.³⁷⁴

Çin Kazakistan arasında gerçekleştirilen karşılıklı ticaretin büyük bir çoğunluğunu petrol ve doğalgaz kaynakları oluşturmaktadır. Çin Kazakistan'a tekstil ürünleri ve telekomünikasyon ürünleri ihraç ederken Kazakistan Çin'e petrol ve doğalgaz ihraç etmektedir. Bilindiği üzere Çin; Ortadoğu, Afrika, Latin Amerika ve Orta Asya ülkelerinden enerji tedarik etmektedir. Enerji tedarik ettiği ülkeler arasında Kazakistan jeopolitik konumundan dolayı Çin'e büyük avantajlar sunmaktadır. Şöyle ki Çin, yurtdışından tedarik ettiği enerji kaynaklarını güvensizlik duyduğu deniz alanından ya da üçüncü ülkelerin topraklarından geçen boru hatlarından transfer etmektedir. Bu hususta

³⁷³ A, g, e, s, 26

³⁷⁴ Simon, Spornberger, "Chinese national oil companies in Kazakhstan Implications for geopolitics and energy security", **University of Amsterdam Graduate School of Social Sciences**, 2016, s, 47

Kazakistan'ın büyük miktarlarda petrol ve doğalgaz enerji kaynaklarına sahip olması ve Çin'e sınırı olması, Çin'in Kazakistan'dan güvenilir enerji transferi gerçekleştirmesine olanak sağlamaktadır.

Tablo 4: Çin'in Kazakistan enerji sektöründeki yatırımları 1997-2015

Year	Investor	Million US\$	Assets and shares (if known)
1997	CNPC	325	Purchased 60.3% of AktobeMunayGaz
2003	CNPC	150	Purchased 25% of AktobeMunayGaz
2003	CNPC	Undisclosed	Purchased 35% of North Buzachi Oilfield
2003	CNPC	Undisclosed	Purchased 65% of North Buzachi Oilfield
2004	Sinopec	150	Purchased 100% of First International Oil Company
2005	CNPC	4200	Purchased 100% of PetroKazakhstan (transferred 33% of assets to KazMunayGaz)
2006	CITIC	1910	Purchased 100% of National Oil's Kazakh assets
2007	CNPC	1540	
2009	Xinjiang Guanghui	40	Purchased 49% of Tarbagatay Munay
2009	CIC	940	
2009	CNPC/KMG	1700	Purchased 100% of MangistauMunaiGaz (Joint venture with KazMunayGaz)
2010	Gezhouba and Xin- jiang	730	Construction of hydroelectric plant (Joint venture with Kazakhstan Natural Gas)
2010	Sinopec	1.700	Construction of Petrochemical Complex
2011	CITIC	100	
2011	Sinopec	850	Modernization of Atyrau Refinery
2011	MIE Holdings	170	Purchased 100% of EMIR Oil
2012	CNPC	900	
2013	CNPC	5000	Purchased 8.33% of Kashagan oil field
2013	Hainan Zhanghe	500	Purchased 95% of Maten Petroleum
2015	Sinopec	1100	Purchased 50% of Caspian Investments Resources Ltd
Total:		21.065	

Kaynak: American Enterprise Institute and Heritage Foundation, 2016 <https://www.aei.org/china-global-investment-tracker/> (22.03.2020)

Enerji esasen Kazakistan ve Çin'in birbirine yakınlaşmasına neden olan en büyük faktördür. Yukarıdaki tabloda görüleceği üzere Çin'in 1997-2015 yılları arasında Kazakistan enerji sektöründe yaptığı doğrudan yatırımlar 21.065 milyar dolardır. Çin, Kazakistan'daki ilk enerji yatırımını 1997'de yapmıştır. Çin ulusal petrol şirketi CNPC, 1997'de Kazakistan'ın Aktobe petrol sahasının % 60.3'ünü Aktobemunaygas şirketinden 325 milyon dolara satın almıştır. Aktobe petrol sahasının CNPC şirketi tarafından satın alınmasıyla Pekin yönetimi sahadaki petrol kaynaklarını geliştirmek için doğrudan 4 milyar dolar yatırım yapmıştır.³⁷⁵

³⁷⁵ Raimondi, a, g, e, s, 30

Kazakistan enerji sektörüne yapılan bu yatırım Çin Kazakistan enerji ilişkilerinin daha güçlü bir yapıya dönüşmesine zemin hazırlamıştır. Zira Pekin yönetimi tarafından böyle bir yatırımın yapılması hem Çin enerji şirketlerinin Kazakistan'da uzun süreler boyunca faaliyet göstermesine imkân tanımış hem de Astana yönetimi doğrudan Çin yatırımlarını Kazakistan'a çekmiş olmaktadır. CNCP, Aktobe petrol sahasının büyük bir kısmını satın almasından 6 yıl sonra bu sefer de Aktobe petrol sahasının %25'ini 150 milyon dolara satın almıştır. Böylelikle CNPC, Aktobemunaygas şirketine toplamda, 475 milyon dolarlık ödeyerek şirketinin haklarının bulunduğu Aktobe petrol sahasının %85.3'ünü satın almıştır. Böylelikle Pekin yönetimi Kazakistan'ın önemli petrol sahalarından biri olan Aktobe petrol sahasının neredeyse tamamına sahip olmuştur. CNPC, 2014'te Aktobe petrol sahasından 6.25 milyon ton petrol üretim kapasitesine ulaşmıştır³⁷⁶

Buradan üretilen petrol Çin Kazakistan petrol boru hattı vasıtasıyla Çin'in Doğu Türkistan bölgesine ulaştırılmaktadır. Bu durumu şu açıdan değerlendirmek mümkündür. Çin satın alma sonucu büyük bir paya sahip olduğu Aktobe petrol sahasından kendi inşa ettiği boru hattı üzerinde ekonomik olarak geri kalmış bölgesi olan Doğu Türkistan'ın enerji ihtiyacını karşılamaktadır. Bu gelişme Çin'in Orta Asya enerji politikasının güçlü bir şekilde uygulandığının bir göstergesidir. Aktobe petrol sahasından üretilen 6.25 milyon ton petrol, Doğu Türkistan'ın enerji ihtiyacını karşılama noktasında azımsanmayacak bir miktar olsa da Çin'in enerji ihtiyacını karşılayamayacak kadar az bir miktarı teşkil etmektedir.

Bunun için Pekin yönetimi Kazakistan enerji sektöründen daha fazla pay alma arayışı içinde olmaktadır. Bu hedefine, 2003 yılında bir adım daha yaklaşmıştır. Pekin yönetimi adına yurtdışında enerji yatırımları yapan CNPC, 2003'te Kazakistan'ın North Buzach petrol sahasının %35'ini Suudi Nimr petrol şirketinden %65'ini de Amerikan enerji devi Chevron'dan satın almıştır. Böylelikle Pekin yönetimi iki başarılı satın almayla hem Aktobe hem de North Buzachi petrol sahasının haklarını elinde bulundurmuştur.³⁷⁷

CNPC'nin, Aktobe ve North Buzachi petrol sahalarını başarılı bir şekilde satın almasıyla enerji ihtiyacını karşılama hususunda önemli bir kazanım elde eden Pekin yönetimi, bu sefer de Kanada Enerji Şirketi'nin tüm haklarını elinde bulundurduğu PetroKazakhstan'ı 2005'te 4.3 milyar dolara satın almıştır.³⁷⁸ Bu satın alma uluslararası enerji piyasalarında büyük bir yankı uyandırmıştır. Zira PetroKazakhstan Kazakistan'ın en büyük petrol rafinerisine ev sahipliği yapmasının yanı sıra 11 petrol sahası ve 5 arama bloğu hakkını elinde bulundurmaktadır. PetroKazakhstan'ın CNPC'ye satılmasından kısa bir süre sonra Astana yönetimi Pekin yönetiminden PetroKazakhstan'ın üçte birlik

³⁷⁶CNPC, CNPC in Kazakhstan, https://www.cnpc.com.cn/en/Kazakhstan/country_index.shtml, (22.03.2020)

³⁷⁷Sébastien Peyrouse, "Chinese Economic Presence in Kazakhstan. China's Resolve and Central Asia's Apprehension." **China Perspectives**, 2008,s, 44

³⁷⁸ Sébastien Peyrouse, a, g, e, s. 44

hisselerini satın alma talebinde bulunmuştur. Astana yönetiminin bu talebi karşısında Pekin yönetimi, 2006'da PetroKazakhstan'ın %33'ünü KazMunayGas'a devretmiştir.³⁷⁹

Çin Kazakistan enerji sektöründe faaliyet gösteren yabancı enerji şirketlerinin hisselerini satın almakla Kazakistan enerji sektöründe büyük bir güç merkezi olmaya başlamıştır. Çin'in diğer bir büyük ulusal petrol şirketi Sinopec, 1997'den itibaren Kazakistan enerji sektöründe faaliyet içinde olan ve enerji arama lisansını elinde bulunduran Amerikan enerji şirketi "İlk Ulusal Petrol Şirketi'ni" 2004'te 150 milyon dolara satın almıştır.³⁸⁰ Böylelikle CNPC ve Sinopec'in Kazakistan'daki enerji yatırımları Çin'in elini güçlendirmiştir.

CNPC ve KazMunay 2009'da 812 milyon ton petrol rezervine sahip olan MangistauMunaiGaz'ı 2.6 milyar dolara satın almıştır. Bu satın alma sonrası Pekin yönetimi Kazakistan'a 10 milyar dolar kredi vermiştir.³⁸¹ 2011'de Çin ve Kazakistan yönetimleri karşılıklı çıkarlar gözetilerek, Çin ulusal petrol şirketi CNPC ve Kazakistan ulusal petrol şirketi KazMunay Urikhtau'da enerji alanlarını geliştirilmesi ve çıkartma faaliyetinde bulunmaları için işbirliği yaptılar.³⁸² Bu antlaşmaya göre; her iki enerji şirketi bölgeden çıkartılacak enerji kaynakları üzerinde eşti hakka sahip olacaklardır.

Çin ve Kazakistan yönetimleri anlaşmaya vardığı uzun dönemli enerji işbirliği her iki ülke ekonomisine büyük katkılar yapığı gibi aynı zamanda da Çin'in Kazakistan'dan doğrudan enerji tedarik etmesine olanak sağlamıştır. Pekin yönetimi gerek doğrudan Kazakistan'ın gerekse de Kazakistan'da faaliyet içinde olan yabancı enerji şirketlerini satın alarak artan enerji ihtiyacını karşılama hususunda bir başarı yakalamıştır. Ancak bu başarı Çin'in yeterli enerji ihtiyacını karşılayacak seviyede olmamıştır. Zira Pekin yönetiminin asıl hedefi Kazakistan'ın en büyük enerji şirketi KazMunaiGaz'ın hissedarı olmaktır. Pekin yönetimi bu hedefine 2013 yılında ulaşmıştır. 2013'te Xi Jinping'in Kazakistan'a yaptığı resmî ziyarette Kazakistan'ın en büyük üç petrol sahasından biri olan Kashagan petrol sahasının %8.33'ünü satın alınması için Astana yönetimi ile anlaşmıştır. Bu antlaşma sonucunda CNPC 5 milyar dolar ödeyerek Kashagan petrol sahasının hissedarı olmuştur.³⁸³ 1997-2015 yılları arasında Pekin yönetimi Kazakistan enerji sektöründe önemli satın almalar gerçekleştirmiştir. Bazı petrol sahalarının tamamı bazılarının ise büyük bir çoğunluğu Çin ulusal enerji şirketleri tarafından işletilmektedir. Böylelikle Pekin yönetimi Kazakistan enerji sektöründe doğrudan faaliyet gösterme hakkını elinde bulundurmaktadır. Bu durum Çin'in Kazakistan enerji politikasının ilk hedefini oluşturmaktadır. Çin'in Kazakistan enerji

³⁷⁹ A, g, e, s. 44

³⁸⁰ A, g, e, s. 45

³⁸¹ CNPC, KazMunaiGas buy MangistauMunaiGas for \$2.6 bln, <https://www.reuters.com/article/kazmunaigas-cnpc-mangistauMunaiGas-idAFGEE5AO12420091125>, (03.04.2020)

³⁸² CNPC, CNPC in Kazakhstan,2020, https://www.cnpc.com.cn/en/Kazakhstan/country_index.shtml, (03.04.2020)

³⁸³ Raimondi, a, g, e, s. 30

politikasının ikinci hedefi, Kazakistan'dan tedarik ettiği enerji kaynaklarını güvenilir bir şekilde Çin anakarasına ulaştırmak için Çin Kazakistan petrol boru hattının inşa edilmesidir. Kazakistan'dan tedarik edilen her bir petrol kaynağı Çin'in inşa ettiği petrol boru hattından transfer edilmektedir.

Şekil 15: Kazakistan - Çin Petrol Boru Hattı

Kaynak: China lays down the Gauntlet in Energy War, http://www.oilgeopolitics.net/Geopolitics___Eurasia/China_Gauntlet/china_gauntlet.html, (09.04.2020)

Kazakistan Çin petrol boru hattının önemini şu şekilde açıklamak mümkündür. Çin dünya genelinde Rusya ve Kazakistan haricinde yurtdışından tedarik ettiği petrolü üçüncü ülkelerin topraklarından geçirmek zorundadır. Bu hususta Kazakistan hem petrol zengini olması hem de Çin ile uzun bir sınır alanına sahip olması, Çin'in Kazakistan'dan güvenilir enerji transferi gerçekleştirmesine olanak sağlamaktadır. Pekin yönetimi Kazakistan üzerinden güvenilir enerji transferi gerçekleştirebilmek için Pekin ve Astana yönetimleri, 2004'te Çin Kazakistan petrol boru hattının inşa edilmesi kararı almışlardır. Çin Kazakistan petrol boru hattı inşasının yüklenici firmaları CNPC ve KazTransOil şirketleridir. Toplam maliyeti 3 milyar dolar olarak hesaplan bu petrol boru hattı, 3 bölümden oluşup toplam uzunluğu, 2.828 km'dir. Yıllık petrol taşıma kapasitesi 20 milyon ton olarak hesaplanmıştır.³⁸⁴

Kazakistan Çin petrol boru hattının ilk bölümü, 2005'te tamamlanmış olup 2008'in sonuna kadar 12.54 milyon ton petrol bu hat üzerinden Çin'in Doğu Türkistan bölgesine ulaştırılmıştır. Bu boru hattının ikinci kısmının inşası 2007'de başlamış olup 2009'da tamamlanmıştır. İkinci hattın

³⁸⁴ Zhuwei Wang, "Securing Energy Flows from Central Asia to China and the Relevance of the Energy Charter Treaty to China", *Energy Charter Secretariat*, 2015, s. 19

faaliyete geçmesiyle, 2010-2014 yılları arasında ikinci hat üzerinde taşınan toplam petrol miktarı 75 milyon tondur. Üçüncü hattın 2011’de tamamlanmasıyla 2004-2019 yılları arasında Kazakistan’ın Çin’e yaptığı toplam petrol ihracatı 130 milyon tondur.³⁸⁵

Çin Kazakistan arasında petrol boru hattının inşa edilmesi hem Pekin hem de Astana yönetimlerine enerji güvenliğinde stratejik bir üstünlük sağlamıştır. Özellikle üretim fazlası enerji kaynaklarını ihraç etme noktasında yalnız Rusya’nın enerji boru hatlarını kullanan Astana yönetimi Çin Kazakistan petrol boru hattının inşa edilmesiyle ilk kez kendi toprakları üzerinden bir başka ülkeye kendi enerji kaynaklarını ihraç etmiştir. Çin açısından Çin Kazakistan petrol boru hattının önemine değinecek olursak Çin ilk kez kara bağlantılı bir petrol boru hattı inşa etmiştir. Böylelikle enerji ulaşım güveliğinde ABD deniz kuvvetlerinin bir tehdidi olmadan doğrudan Çin ana karasına kara bağlantılı enerji transferi gerçekleştirmiştir.

Çin Kazakistan petrol boru hattının inşa edilmesiyle Pekin yönetiminin Kazakistan’dan güvenli Petrol tedarik etmesi Çin’in enerji güvenliğinin güvence altına alınması anlamına gelmektedir. Bu güvenilir enerji transferi Çin Kazakistan arasında yeni boru hatlarının inşa edilmesine zemin hazırlamıştır. Bilindiği üzere Kazakistan doğalgaz kaynakları bakımından Türkmenistan’dan sonra Orta Asya’nın en büyük doğalgaz rezervine sahip ülkesidir. Kazakistan’ın büyük miktarlarda doğalgaz rezervinin olması Çin’in Kazakistan’dan doğalgaz tedarik etmesine neden olmuştur. Çin petrol gibi Kazakistan dan güvenilir yollarla doğalgaz tedarik edebilmek için Kazakistan Çin doğalgaz boru hattının inşa edilmesi için çalışmalarına başlamıştır.

Kazakistan Çin doğalgaz hattının kuruluş amacı Kazakistan’ın güney bölgelerinin doğalgaz ihtiyacını karşılayacak olması ve aynı zamanda da Çin’in artan doğalgaz açığını karşılayacak olmasıdır. Bu nedenlerden dolayı Pekin ve Astana yönetimleri, 2010’da Kazakistan - Çin doğalgaz hattının inşa edilmesi kararını almışlardır. İki hattın oluşan bu doğalgaz hattının toplam uzunluğu 1475 km’dir. Hattın yüklenici firmaları Kaztransgaz ve CNPC’nin yan kuruluşu olan Çin Trans Asya Gaz şirkettir. Hattın tamamlanması için Çin Kalkınma Bankası ve Çin Bankası 2.5 milyar dolar bu iki şirkete düşük faizli kredi sunmuştur.³⁸⁶Birinci hat, Beineu-Shymkent hattıdır. Bu bölgeden çıkartılacak doğalgaz Kazakistan’ın nüfusunun büyük bir bölümünü oluşturan güney bölgesine ulaştıracaktır. İkinci, hat Beineu-Bozoy hattıdır. Birinci hat ile bağlantılı olacak şekilde planlanmıştır. Bu hat Hazar Havzası’ndan çıkartılan doğalgazın birinci hat bağlantılı olarak Çin’e ulaşılacaktır. 2015 yılında iki hattın tamamlanmasıyla Kazakistan Çin doğalgaz boru hattın doğalgaz

³⁸⁵China-Kazakhstan oil pipeline transports 10.88 mln tonnes in 2019, http://www.xinhuanet.com/english/2020-01/09/c_138691200.htm, (09.04.2020)

³⁸⁶ Raimondi, a, g, e, s. 31

taşıma kapasitesi 25 milyar metreküp olmuştur. 2017’de 5 milyar 2019’da ise 10 milyar metreküp doğalgaz Çin’e ihraç edilmiştir.³⁸⁷

4.3.3.Çin’in Özbekistan Enerji Yatırımları

Çin - Özbekistan resmî ilişkileri, 1992’de Çin ve Özbekistan’ın Pekin ve Taşkent’te karşılıklı olarak büyükelçilik açmasıyla başlamıştır. Resmî ilişkilerin başlamasıyla aynı yıl Çin ve Özbekistan yönetimleri karşılıklı ekonomik ilişkilerin gelişip büyümesi için ekonomi ve ticaret antlaşmaları imzalamışlardır.³⁸⁸ Böylelikle Çin ve Özbekistan arasında güçlü siyasi ve ekonomik ilişkilerin ilk adımı atılmıştır. Ancak Rusya’nın Özbekistan’daki tarihsel bağlarından dolayı Çin’in Özbekistan ile geliştirmek isteği siyasi ve ekonomik ilişkiler, 2000’lerin ortalarına kadar çok yavaş ilerleme göstermiştir.³⁸⁹

Çin - Özbekistan ikili ilişkilerinin yeniden gelişmeye başlaması, 2004’te Hu Jintao’nun Özbekistan’a resmî ziyarette bulunmasıyla başlamıştır. Jintao Özbekistan ile 1992’de kurulan siyasi ve ekonomik ilişkilerin kaldığı yerden devam etmesi için Özbekistan yönetimine; ekonomi, teknolojik, güvenlik ve enerji alanlarında ortak işbirliğinin geliştirilmesi için çok yönlü antlaşmalar sunmuştur. Karşılıklı görüşmeler sonrası Özbekistan yönetimi, Jintao’nun sunduğu antlaşmalara onay vererek, Çin Özbekistan ilişkilerine yeni bir boyut kazandırmıştır.³⁹⁰

Jintao’nun Çin ve Özbekistan arasında başlattığı bu süreç on yılda büyük bir ivme kazanmıştır. Çin 2014’te Rusya’nın yerine geçerek Özbekistan’ın en büyük ticaret ortağı olmuştur.³⁹¹ Kazakistan ve Türkmenistan’da olduğu gibi Rusya’nın Özbekistan enerji kaynakları üzerinde de önemli bir üstünlüğü vardır. Rus enerji şirketleri Lukoil ve Gazprom Özbekistan enerji sahalarına yatırımlar yapmakta ve çıkarttıkları petrol ve doğalgazı ucuz fiyattan satın alıp Orta Asya Rus boru hattı üzerinden Avrupa’ya satmaktadır. 2004 yılına kadar Özbekistan enerji sektöründe faaliyet gösteren en büyük enerji şirketleri Lukoil ve Gazprom olmuştur. 2004’te Çin Özbekistan ikili ilişkilerinin gelişmeye başlamasıyla Çin ulusal petrol şirketi CNPC Özbekistan enerji şirketleriyle ortak projeler geliştirmeye başlamıştır. Böylelikle Özbekistan enerji sektörü Rusya ve Çin arasında rekabet konu olmuştur.

³⁸⁷ Sébastien Peyrouse, a, g, e, s. 31

³⁸⁸ Oybek Madiyev, “Why have China and Russia become Uzbekistan’s biggest energy partners? Exploring the role of exogenous and endogenous factors”. *Cambridge Journal of Eurasian Studies*,1, 2017, s. 7

³⁸⁹ A, g, e, s. 2

³⁹⁰ Raimondi, a, g, e, s. 68

³⁹¹ A, g, e, s. 68

Bu yeni süreçte Çin özellikle Özbekistan'ın enerji sektörüne yatırımlarını yoğunlaştırmıştır. 2004'te CNPC ve Özbekneftgaz enerji işbirliği çerçeve antlaşmasını imzalamıştır. 2005'te CNPC Özbekistan'ın Bukhara-Khiva bölgesinde bulunan petrol sahalarının geliştirilmesi için 600 milyon dolar yatırım yapmıştır.³⁹² Aynı yıl Çin'in bir diğer ulusal enerji şirketi Sinopec, Andijan ve Namangan bölgelerindeki enerji sahalarının geliştirilmesi için 106 milyon dolar yatırım yapmıştır.³⁹³

Çin ve Özbekistan arasında imzalanan bu iki antlaşma içerik bakımından küçük bir değeri olsa da Özbekistan'ın Andijan katliamları nedeniyle batılı ülkeler tarafından baskı altına alındığı döneme denk gelmesi, Çin ve Özbekistan'ın yakınlaşmasına neden olmuştur. Zira Çin batı ülkeleri tarafından siyasi ve ekonomik baskı altına alınan Özbekistan yönetimini, batı ülkelerine karşı desteklemiş ve Özbekistan'ın yanında olduğunu belirtmek için Andijan olayı sonrası Özbekistan'ı ilk ziyaret eden ülke olmuştur. Çin Başbakan yardımcısı Wu Yi, Çin'i temsilen Özbekistan'ı resmî ziyarette bulunmuştur. Yapılan bu ziyaret sırasında Özbekistan Cumhurbaşkanı İslam Karimov Çin'in güvenilir bir dost olduğunu belirterek Özbekistan Çin ikili ilişkilerinin geliştirilmesi hususunda önemli adımlar atılacağını belirtmiştir.³⁹⁴

Bu yakınlaşma sonrası Çin ve Özbekistan arasında yeni enerji işbirliği antlaşmaları gerçekleşmiştir. 2006'da CNPC Özbekneftgaz ile yaptığı antlaşma sonucu Özbekistan'ın Ustyurt, Amu Darya ve Fergana bölgelerindeki 5 enerji sahasının araştırılması için 396 milyon dolar yatırım yapmıştır.³⁹⁵ Aynı yıl ülkedeki olgunlaşmış enerji sahalarının geliştirilmesi ve yeni enerji sahalarının geliştirilmesi için CNPC ile yeni bir enerji sözleşmesi imzalamıştır. Bu sözleşmeye göre; CNPC ve Özbekneftgaz, Aral Deniz'inin Özbek bölümündeki petrol ve doğalgaz sahalarının geliştirilmesi için, üretim paylaşım sözleşmesi kapsamında 35 yıl boyunca ortak faaliyetlerde bulunacaklardır.³⁹⁶

Bu antlaşma Çin'in Özbekistan ile yaptığı diğer enerji antlaşmalarına göre daha önemlidir. Zira bu son antlaşma ile Çin Özbekistan enerji sektöründe uzun yıllar faaliyet gösterecektir. Böylelikle Çin ve Özbekistan enerji şirketleri birbirleriyle yakın ilişkiler içinde olabileceklerdir. Bu durum aynı zamanda şu anlama da gelmektedir. Uzun yıllar boyunca Rus enerji şirketleri ile çalışan Özbekistan enerji şirketleri bu yeni süreçte Çin enerji şirketleri ile çalışarak Rus enerji şirketlerine alternatif oluşturacaktır. 2008'de CNPC Özbekistan'ın en önemli petrol sahası olan Mingbulak'ta petrol arama lisansı almıştır. 2009'da CNPC ve Özbekneftgaz ortak bir şirket kurarak, 30 milyon

³⁹² Elaheh Koolae, Mandana Tishehyar, "China's Energy Security Approach in Central Asia", **Silk Route and Eurasia: Peace & Cooperation**, 2011, s. 219

³⁹³ A, g, e, s, 220

³⁹⁴ Alisher Ilkhamov, "Proit, Not Patronage: Chinese Interests in Uzbekistan," **China Brief**, The Jamestown Foundation, 2005, s. 5

³⁹⁵ Raimondi, a, g, e, s. 70

³⁹⁶ A, g, e, s. 71

varil geri kazanılabilir petrol rezervine sahip olduğu düşünölen Mingbulak petrol sahasında araştırma çalışmalarına başlamıştır.³⁹⁷

Yapılan araştırmalar soncunda bölgeden 200 bin varil petrol çıkartılmıştır. Özbekistan enerji bakanlığının açıklamalarına göre; Mingbulak enerji sahasının geliştirilmesindeki en büyük zorluk bölgedeki enerji kaynaklarının çok fazla sömürölmüş olmasından dolayı geri kazanılabilir enerji kaynaklarının çıkarılması için 6000 metre derinliğe inilmesi gerekmektedir. Bu derinliğe inilmesi için hem zaman hem de finansal destek gerekmektedir. CNPC Özbekneftgaz şirketi ile başladığı bu projeye 253 milyon dolar destek vererek projenin devam etmesini sağlamıştır.³⁹⁸

Çin Özbek enerji ilişkileri, 2004-2011 yılları arasında genellikle Çin ulusal enerji şirketi CNPC'nin Özbekistan enerji sahalarının araştırılması ve geliştirilmesine yaptığı yatırımlar çerçevesinde ilerlemiştir. Bu süre zarfında CNPC ve Sinopec Özbekistan enerji sahalarına yaklaşık olarak 2 milyar dolar doğrudan yatırım yapmıştır. Ancak şunu belirtmek gerekir ki Çin, Özbekistan enerji sektörüne yatırımlar yapmasına rağmen Özbekistan 2004- 2011 yılları arasında Çin'e hiç doğalgaz ihraç etmemiştir. Sadece 2012'de 0.2 milyon metre küp gibi oldukça düşük miktarda doğalgaz ihraç etmiştir.2013'te Çin Özbekistan enerji ilişkilerinde önemli gelişmeler yaşanmıştır.. İlk defa Çin'e 2.9 milyar metreküp doğalgaz ihracat edilmiştir.³⁹⁹

Bu ihracatın gerçekleşmesinde CNPC ve Özbekneftgaz'ın, 2013'te Özbekistan Karakul enerji sahasını geliştirilmesi için kurdukları Yeni İpek Yolu Petrol ve Doğalgaz Enerji Şirketi'nin önemli bir payı vardır. Zira antlaşma gereğı ortak girişimle kurulan bu şirketin Karakul enerji sahasında bulunduğı doğalgazı Çin'e ihraç etmesi kararlaştırılmıştır. Şirketin yaptığı çalışmalar sonucunda, 2013'te bölgeden 1 milyar metreküp doğalgaz bulup Çin'e ihracatı sağlanmıştır.⁴⁰⁰

Özbekistan, Türkmenistan ve Kazakistan'a göre daha az doğalgaz üretmektedir. Üretim kapasitesi Orta Asya'nın en büyük doğalgaz rezervine sahip olan Türkmenistan'ın çok gerisinde kalmaktadır. Ancak Tacikistan ve Kırgızistan'ın doğalgaz üretiminden fazladır. Üretilen doğalgaz kaynaklarının %88 gibi büyük bir miktarını ölkede kullanmaktadır.⁴⁰¹ Dolayısıyla büyük miktarda doğalgaz ihracatı gerçekleştirememektedir. En önemli ihracat pazarı Çin'dir. 2018'de Çin'e, 6.5 milyar metreküp doğalgaz ihraç etmiştir.⁴⁰²

³⁹⁷Uzbekneftgaz, CNPC Begin Drilling at Mingbulak, <https://www.worldwideoilandgas.com/blog/1603/uzbekneftgaz-cnpc-begin-drilling-at-mingbulak>, (16.04.2020)

³⁹⁸ First oil obtained in Mingbulak field, <https://tashkenttimes.uz/economy/3868-first-oil-obtained-in-mingbulak-field>, (16.04.2020)

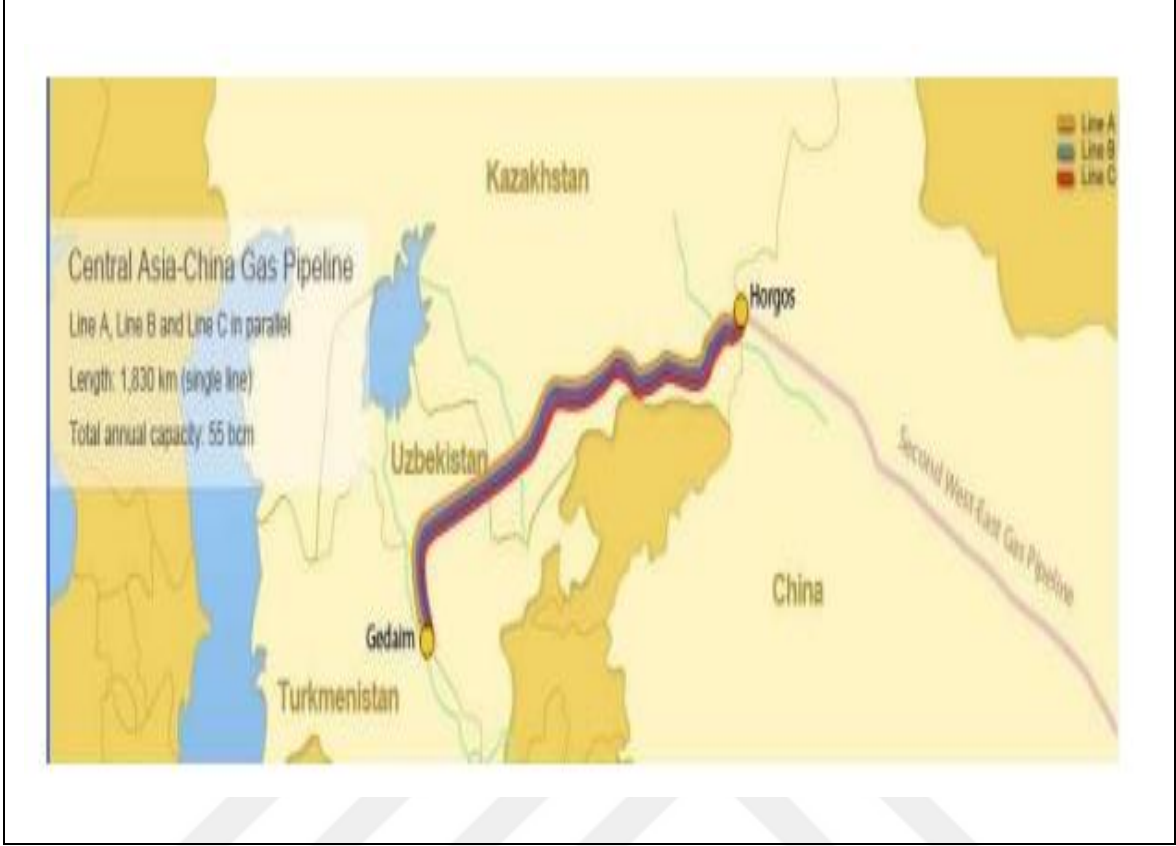
³⁹⁹ Simon Pirani, "Central Asian Gas: prospects for the 2020s", **Oxford Institute for Energy Studies**, 2019, s. 13

⁴⁰⁰ A.g.e,s,13

⁴⁰¹ EIA, UZBEKISTAN, <https://www.eia.gov/international/analysis/country/UZB>, (16.04.2020)

⁴⁰² Pirani, a, g, e, s. 15

Şekil 16: Özbekistan - Çin Doğalgaz Boru Hattı

Kaynak: China's Investment in Central Asian Republics, <https://community.apan.org/wg/tradoc-g2/fmso/m/fmso-monographs/194970>, (16.04.2020)

Sonuç olarak Özbekistan; Kazakistan ve Türkmenistan gibi Çin'in enerji ihtiyacını karşılayacak kadar bol miktarda enerji kaynaklarına sahip değildir. Ancak Çin'in enerji güvenliğinin bir parçasını oluşturmaktadır. Bilindiği üzere Çin, Orta Asya'da Kazakistan, Tacikistan ve Kırgızistan ile sınır komşusudur. Ancak bölgenin doğalgaz deposu olan Türkmenistan'a sınırı yoktur. Özbekistan ise hem Türkmenistan'a hem de Orta Asya'nın diğer ülkelerine sınırı olan tek ülkedir. Çin Orta Asya boru hattının A,B ve C bağlantıları Özbekistan üzerinden geçmektedir.

Bu üç hattın doğalgaz taşıma kapasitesi yıllık 55 milyar metreküptür.⁴⁰³ Dolayısıyla Çin'in Orta Asya ülkelerinden güvenilir ve kesintisiz doğal gaz tedarik edebilmek için Çin'in Özbekistan'ın jeopolitik konumundan yararlanması gerekmektedir.⁴⁰⁴

⁴⁰³ Long Zhang, Wuliyasu Bai, "Risk Assessment of China's Natural Gas Importation: A Supply Chain Perspective", **SAGE Open**, 2020, s. 4

⁴⁰⁴ A,g,e,s,5,

4.4.Orta Asya’da Çin-Rusya Rekabet ve İşbirliği: Enerji, Güvenlik ve Ekonomi Üzerine Denge Arayışları

Orta Asya jeopolitik konumundan dolayı Avrupa, Ortadoğu ve Asya’yı birbirine bağlayan ticari geçiş noktasını oluşturmaktadır. Tarihi İpek Yolu’nun geçtiği bu güzergâhı oluşturan Orta Asya, 19. Yy’de Rus ve İngiltere imparatorluklarının “Büyük Oyun” rekabetine konu olmuştur. Bölgeye yakınlığından dolayı bölgede önemli bir güç haline gelen Rus İmparatorluğu bölgeyi işgal ederek egemenlik altına almıştır. Bu egemenlik dönemi daha sonra Sovyetler Birliğine geçmiştir. Bölge uzun yıllar boyunca Rus İmparatorluğu ve Sovyetler Birliği egemenliğinde kalmıştır. ⁴⁰⁵

Orta Asya geçmişte olduğu gibi günümüzde de “Büyük Oyun” un merkezindedir. Geçmişte Rus ve İngiltere imparatorlukları arasında oynanan Büyük Oyun’ un bir parçası iken günümüzde Yeni Büyük Oyunun aktörleri değişmiştir. Bu yeni dönemde ABD, Çin ve Rusya bölge üzerinde rekabet etmektedir. ⁴⁰⁶ Büyük Oyun ve Yeni Büyük Oyunun tek değişmeyen aktörü Rusya’dır. Ne var ki Rusya’nın bölge üzerinde Sovyetler Birliği dönemindeki gibi büyük bir nüfuz alanı yoktur. Zira Soğuk Savaş döneminde dünyanın iki büyük gücünden bir olan Sovyetler Birliği, Sovyet sonrası dönemde yerini daha güçsüz ve istikrarsız Rusya’ya bırakmıştır. ⁴⁰⁷ Öte yandan Sovyet sonrası bağımsızlıklarını kazanan Orta Asya ülkeleri Sovyet etkisinden kurtulmak için yeni bir yapılanma sürecine girerek siyasi ve ekonomik bağımsızlıklarını desteleyecek ülkeler ile yakınlaşmaya başlamışlardır. ABD ve Çin tarafından siyasi destek verilmesiyle Orta Asya ülkeleri siyasi olarak Rusya karşısında daha güçlü bir konuma yükselmişlerdir. Ancak ekonomik bağımsızlık kazanma süreçleri siyasi bağımsızlık kazanma süreçleri gibi etkili olmamıştır.

Öncelikle ekonomik bağımsızlık üçüncü taraf devletlerin vereceği destek ile gerçekleşecek bir durum değildir. Ekonomik bağımsızlık, dış ticaretin artması ve sanayinin gelişmesiyle kazanılmaktadır. Yeni bağımsızlıklarını kazanan Orta Asya ülkelerinin sanayi gelişimine baktığımızda enerji sektörü dışında ekonomilerinin gelişmesine katkı sunacak kadar güçlü bir endüstri sektörü yoktur. Bu nedenle Orta Asya ülkeleri enerji kaynaklarını ekonomik gelişimi için ihraç etmeye başlamışlardır. En önemli ihracat pazarları Avrupa ve Asya ülkeleridir.

Bu bölge ülkelerine enerji kaynaklarını ihraç ederek ülke ekonomilerinin kalkınmasını sağlamaktadırlar. Ancak Orta Asya’nın petrol ve doğalgaz enerji zengini olan ülkelerinin-Türkmenistan, Özbekistan ve Kazakistan- Rus boru hatları üzerinden Avrupa’ya enerji ihraç etmesi,

⁴⁰⁵ Zubaidullo Ubaidulloev, “The Russian-Soviet legacies in reshaping the national territories in Central Asia: A catastrophic case of Tajikistan”, *Journal of Eurasian Studies*, 2015, s. 79

⁴⁰⁶ A.g.e,s, 81

⁴⁰⁷ Licinia Simão, “(In)security in Post-Soviet Eurasia: Contributions from Critical Security Studies”, *e-cadernos CES*, 2013, s. 138

ekonomik bağımsızlıklarını tehdit ettiği gibi enerji güvenliklerini de tehdit etmektedir. Zira Rusya; Türkmenistan, Özbekistan ve Kazakistan'dan ucuz enerji tedarik ederek gelişmiş boru hatları vasıtasıyla Orta Asya doğalgazını doğrudan Avrupa'ya satmaktadır. Örneğin Rus enerji şirketi Gazprom özellikle Orta Asya'nın en büyük doğalgaz rezervine sahip olan Türkmenistan'dan 1000 metreküp doğalgazı 150 dolardan satın alıp Avrupa'ya 350 dolardan satmaktadır.⁴⁰⁸ Böylelikle Rusya hem Türkmenistan, Özbekistan ve Kazakistan'ı ekonomik olarak kendine bağımlı kılmakta hem de bu ülkelerin enerji kaynaklarından yüksek miktarlarda kar etmektedir.

Bu süreç Çin'in; Türkmenistan, Kazakistan ve Özbekistan ile enerji işbirliği antlaşmaları yapıncaya kadar devam etmiştir. Bu yeni süreçte Çin; Kazakistan, Özbekistan ve Türkmenistan'ın enerji şirketlerini satın almış veya hisse ortağı olmuştur. Öte yandan Rus enerji boru hatlarına alternatif olarak 2007'de Orta Asya – Çin enerji boru hattını oluşturmuştur.⁴⁰⁹ Çin ve Orta Asya'nın enerji zengini ülkeleri arasında geliştirilen enerji işbirliği çerçevesince Pekin yönetimi, 2018'de Orta Asya'dan 46.8 milyar metreküp doğalgaz tedarik ederek Orta Asya'nın en büyük doğalgaz tedarikçisi olurken, aynı yıl Moskova yönetiminin Orta Asya'dan tedarik ettiği doğalgaz miktarı ise 16.8 milyar metreküp olmuştur.⁴¹⁰ Böylelikle Çin yaklaşık olarak Rusya'nın üç katı Orta Asya'dan doğalgaz tedarik ederek, Rusya'nın Orta Asya'daki enerji tekeline son vermiştir.

Rusya ve Çin'in Orta Asya'da rekabet halinde olmasına neden olan tek faktör enerji değildir. Rusya ve Çin'in Orta Asya'da rekabet etmesine neden olan diğer bir önemli faktör bölgenin güvenlik boyutuyla ilgidir. Günümüz Rusya'sı gerek Rus İmparatorluğu döneminde gerekse de Sovyetler Birliği döneminde Orta Asya'nın güvenliğine önem vermiştir. Rus imparatorluğu Orta Asya'yı İngiliz Hindistan'ına karşı bir tampon bölge olarak kullanıp İngiliz Hindistan'ının Orta Asya bağlantısını kesmiştir.⁴¹¹ Sovyet – Çin ayrılığı döneminde Çin'in Orta Asya'daki ilerleyişini engellemek için Çin- Orta Asya sınır bölgesinin güvenliğini sağlamak için buradaki askerî birliklerini güçlendirmiştir.⁴¹²

Rus İmparatorluğu ve Sovyetler Birliği'nin ulusal güvenliğinin bir parçası olan Orta Asya, Sovyet sonrası dönemde de Rusya'nın ulusal güvenliğinin bir parçası olarak önemini korumaya devam etmiştir. Zira bölgeyi etkisi altına alan uluslararası terörizm, Çin'in bölge ülkeleri ile yakın ilişkiler kurması ve bunun neticesinde bölgede yükselişe geçmesi Rusya'nın Orta Asya güvenlik politikasını tehdit etmiştir.

⁴⁰⁸ Vasànczki, a, g, e, s.

⁴⁰⁹ Stegen, Kusznir, a, g, e, s. 96

⁴¹⁰ Simon Pirani, a, g, e, s. 4

⁴¹¹ Jyotsna, Bakshi, "Sino-Russian strategic partnership in central Asia: Implications for India." **Strategic Analysis**, 2001, s. 164

⁴¹² A, g, e, s.166

Rusya Sovyet dönemindeki gibi tekrardan Orta Asya'nın güvenlik alanlarında belirleyici güç olabilmek için öncülük ettiği Kolektif Güvenlik Antlaşması (1992) nezdinde bölgede bir güvenlik ağı oluşturmaya çalışmıştır.⁴¹³ Rusya bu hedefine teoride bahsi geçen bu örgüt sayesinde ulaşmış olsa da pratikte istenilen seviyede Orta Asya'da bir güvenlik ağı oluşturmamıştır. Zira Rusya öncülüğünde kurulan bu örgüt amaçları doğrultusunda Orta Asya'nın güvenlik sorunlarına çözüm üretememiştir. Kolektif Güvenlik Antlaşması'nın kuruluş amaçları; örgüte üye olan ülkeler iç ve dış tehditlere karşı birlikte hareket edecek, öte yandan uluslararası terörizme, uyuşturucu kaçakçılığına, sınır güvenliğine ve dini aşırıcılığa karşı ortak bir işbirliği içinde olunacaktır.

Diğer bir deyişle üye ülkelerin güvenliğini tehdit eden her bir tehdide karşı ortak bir savunma anlayışı benimsenecektir.⁴¹⁴ Böylelikle bu güvenlik politikası sayesinde Rusya, Sovyet dönemindeki gibi tekrardan Orta Asya'yı bir güvenlik şemsiyesi altına alabilecektir. Ne var ki Tacikistan ve Kırgızistan arasında yaşanan sınır çatışmaları, bölgeyi etkisi altına alan terörizm, Hazar Havzası özelinde Kazakistan ve Rusya arasında yaşanan anlaşmazlık ve üye ülkeler arasında yaşanan siyasi rekabet, örgütün varlığını sorgulanabilir hale gelmiştir. Nihayetinde Kolektif Güvenlik Antlaşması'nın temel taşlarından olan Özbekistan, anlaşmanın kuruluş amaçlarının gerçekleşmediğini gerekçe göstererek, 1999'da örgütten ayrılmıştır.⁴¹⁵

Özbekistan stratejik konumundan dolayı Rusya'nın Orta Asya güvenlik politikasının merkezinde bulunmaktadır. Zira Özbekistan hem Orta Asya ülkelerinin tam ortasında bulunmakta hem de Orta Asya'nın güvenliğini tehdit eden Taliban rejiminin bulunduğu Afganistan'a sınırı vardır. Rusya'nın Orta Asya'daki terör faaliyetlerine destek veren Taliban rejimiyle mücadele etmesi ve bölgeyi etkisi altına alan terörizmle mücadele etmesi için Özbekistan'ın Afgan sınırının güvenliğini sağlamış olması gerekmektedir. Sonuç olarak Rusya'nın Kolektif Güvenlik Antlaşması çatısı altında örgüt üyesi ülkelerin güvenlik sorunlarını çözmekte yetersiz kalması yeni bir güvenlik örgütünün kurulmasına neden olmuştur.

Rusya'nın Orta Asya'nın güvenliğini korumak için kurduğu Kolektif Güvenlik Antlaşması örgütünden daha kapsayıcı olan Şanghay İşbirliği; Çin, Rusya, Kazakistan Kırgızistan ve Tacikistan'ın katılımıyla 1996'da kurulmuştur. Orta Asya'nın güvenlik ağının tam merkezinde olan Özbekistan 2001'de Çin'in öncüsü olduğu Şanghay İşbirliği'ne katılımıyla birlik, örgüt adını almıştır. Şanghay İşbirliği Örgütü'nün kurulmasıyla Orta Asya'da iki başlı bir güvenlik ağı oluşmuştur. Bir tarafta Rusya'nın öncülüğünde kurulan ancak üye olan ülkeler arasında yaşanan anlaşmazlıklardan dolayı üye kaybına uğrayan Kolektif Güvenlik Antlaşması, diğer taraftan Çin

⁴¹³ Fabio Indeo, "Russia and China in Central Asia: growing geopolitical competition", **ISPI - Policy Brief**, 2010, s. 1

⁴¹⁴ Indeo, a, g, e, s. 3

⁴¹⁵ A, g, e, s. 5

öncülüğünde kurulan Şanghay İşbirliği, Orta Asya'nın güvenlik politikalarının belirlenmesinde öncü rolü oynamaya başlamıştır.

Bu yeni süreçte Moskova ve Pekin yönetimleri Orta Asya'da Rusya ve Çin'in ulusal güvenliğini doğrudan tehdit eden dış unsurlar karşısında işbirliği içindedirler. Rusya ve Çin'in Orta Asya'da işbirliği yolunu seçmesinin iki nedeni vardır. Birinci neden Orta Asya'nın güvenliğini tehdit eden uyuşturucu kaçakçılığı, dini aşırılık ve terörizm aynı zamanda Rusya ve Çin'in güvenliğini de tehdit etmektedir.⁴¹⁶ Özellikle Taliban rejiminin Çeçenistan ve Doğu Türkistan ayrılıkçı gruplarına destek vermesi Rusya ve Çin'in iç ulusal güvenliğini tehdit etmektedir. İkinci neden ABD'nin Rusya'nın merkez bölge Çin'in ise çevre bölge olarak nitelendirdiği Orta Asya'daki ulusal çıkarlarını tehdit etmesidir.⁴¹⁷

Bilindiği üzere Sovyetler Birliği ve Rusya politik olarak ABD'yi rakip olarak görmüştür. Keza ABD'de Sovyetler Birliği onun ardılı olan Rusya'yı kendisine karşı bir rakip olarak görmüştür. Bu rekabet Soğuk Savaş döneminde zirve noktasına çıkmıştır. Soğuk Savaş döneminde ABD ve Sovyetler Birliği arasında küresel çapta bir rekabet yaşanırken Sovyet sonrası dönemde Orta Asya özelinde bölgesel bir rekabet yaşanmıştır. Sovyet sonrası dönemde ABD ilk etapta, bağımsızlıklarını yeni kazanan Orta Asya ülkelerine siyasi destek vermiş daha sonrasında ise Orta Asya'da demokrasi anlayışını entegre etmeye çalışmıştır. ABD bu politikasıyla Orta Asya ülkeleri ile daha kolay ilişki kurabilmeyi ve Rusya'nın bölge ülkeleri üzerindeki nüfuz alanını sınırlandırmayı amaç edinmiştir. Ne var ki ABD'nin bu politikası karşısında Orta Asya ülkeleri ABD ile güçlü ilişkiler içinde olmaktan kaçınmışlardır.

Soğuk Savaş döneminde bölge ülkeleri ile yakın ilişki kuramayan ABD, 11 Eylül 2001 saldırısı sonrası bölge ülkeleri ile yakın ilişkiler kurmaya başlamıştır. ABD Taliban rejimine karşı başlattığı savaş sonrası; Özbekistan ve Kırgızistan'da askerî üsler edinmiştir.⁴¹⁸ Böylelikle ABD bölgedeki askerî üsleri sayesinde hem Taliban rejimi ile mücadele etmekte büyük bir kazanım elde etmiş hem de fiilen Orta Asya'da konuşlanarak Rusya ve Çin karşısında stratejik bir avantaj elde etmiştir. Sonuç olarak 11 Eylül 2001 ABD saldırısı sonrası Washington yönetiminin bölgede proaktif bir politika izlemesinden endişe duyan Moskova yönetimi ABD'yi bölgeden saf dışı bırakabilmek için rekabet içinde olduğu Pekin yönetimi ile işbirliği içinde olmuştur.

⁴¹⁶ Marcel de Haas, "Relations of Central Asia with the Shanghai Cooperation Organization and the Collective Security Treaty Organization", *The Journal of Slavic Military Studies*, 2017, s. 3

⁴¹⁷ A, g, e, s. 3

⁴¹⁸ Svante E. Cornell, "The United States and Central Asia: In the Steppes to Stay?", *Cambridge Review of International Affairs*, 2004, s. 3

Bu işbirliği çerçevesince Moskova ve Pekin yönetimleri, 2001 yılında İyi Komşuluk ve Dostluk Antlaşması'nı imzalamışlardır.⁴¹⁹ Rusya ve Çin arasında imzalanan bu antlaşma ile Moskova ve Pekin yönetimleri ABD tehdidi karşısında bir güç bloğu oluşturarak Şanghay İşbirliği Örgütü nezdinde örgüte üye olan Özbekistan ve Kırgızistan'a baskı uygulayıp ABD ile olan ilişkilerini kesmeye çalışmışlardır. Nitekim Rusya ve Çin'in baskısı neticesinde Özbekistan, ABD'nin konuşlandığı Karshi-Khanabad Hava Üssü'nü 2005' te kapatmıştır.⁴²⁰

ABD'nin 2001 saldırısı sonrası Orta Asya'da edindiği bir başka önemli üs ise Kırgızistan'daki Manas askerî üssüdür. ABD 2001-2009 yılları arasında aktif olarak Manas askerî üssünü kullanmamıştır.⁴²¹ Rusya ve Çin'in baskıları neticesinde Bişkek yönetimi, 2009'da Manas askerî üssünü kapatma kararı almıştır. Ancak Washington yönetiminin Manas askerî üssünün yıllık kira bedelinin 63 milyon dolar ve askerî üssün iyileştirilmesi için 1.5 milyar dolar ödemeyi beyan etmesi neticesinde Bişkek yöntemi, 2014 yılına kadar Manas askerî üssünü tekrardan ABD'ye kiralamıştır.⁴²²

Bişkek yönetiminin bu kararı alması sonucu Moskova ve Pekin yönetimleri, Şanghay İşbirliği Örgütü'nün kuruluş ilkelerini gerekçe göstererek, Bişkek yönetime uyarıda bulunmuşlardır. Nihayetinde Bişkek yönetimi 2014'te Manas askeri üssüsünü kapatmıştır. Böylelikle ABD'nin Orta Asya'daki varlığı fiilen son bulmuştur.⁴²³ ABD'nin Orta Asya'dan çekilmesi sonrası Rusya hali hazırda Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'daki askerî üslerinin kapasitesini arttırırken, Çin ise Şanghay İşbirliği Örgütü çerçevesince Orta Asya ülkeleri ile askerî ilişkilerini güçlendirerek, Orta-Asya - Çin sınırında ortak askerî tatbikatlar yapmaktadır.⁴²⁴

Sonuç olarak ABD tehdidi ve Orta Asya'yı etkisi altına alan terörizm, uyuşturucu kaçakçılığı ve dini aşırıcılık Moskova ve Pekin yönetimlerinin Orta Asya'da çatışma ve rekabetten uzak duracak bir güvenlik politikası izlemesine neden olmaktadır. Zira Orta Asya'da Rusya ve Çin arasında bir çatışma yaşanması durumunda hem bölgede bir güvenlik açığı yaşanacaktır hem de bölge ülkeleri bu iki büyük güçten birini seçmek zorunda kalacaktır. Böyle bir olayın yaşanması durumunda Orta Asya'da bir nevi Soğuk Savaş dönemi gibi iki kutuplu bir sistem olacaktır.

⁴¹⁹ Märta Carlsson, Susanne Oxenstierna, "China and Russia – A Study on Cooperation, Competition and Distrust", **FOI Reserach Report Series**, 2015, s. 15

⁴²⁰ Gregory, Gleason, "The Uzbek Expulsion US Forces and in Central Asia." **Problems of Post-Communism**, 2006, s. 50

⁴²¹ Degang Sun, Hend Elmahly, "NATO vs. SCO: A Comparative Study of Outside Powers' Military Presence in Central Asia and the Gulf", **Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies**, 2019, s. 12

⁴²² Sun, Elmahly a, g, e, s. 12

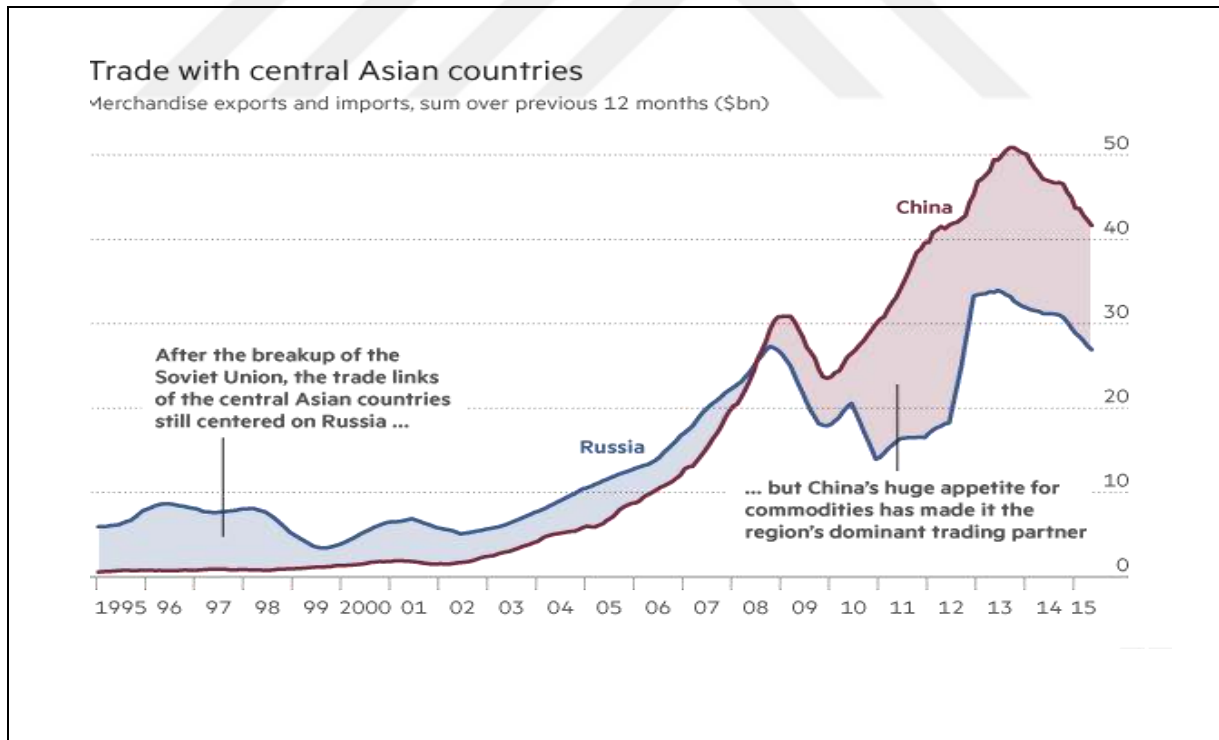
⁴²³ A, g, e, s. 12

⁴²⁴ Niklas Swanström, "China and Central Asia: a new Great Game or traditional vassal relations?", **Journal of Contemporary China**, 2005, s. 582

Bölge ülkelerinin bir kısmı Rusya'nın bir kısmı ise Çin'in yanında yer alacaktır. Bu nedenledir ki Rusya ve Çin, bölgedeki istikrarın sürdürülebilmesi ve bölge ülkeleri ile daha güçlü ekonomik ilişkiler kurabilmek için Orta Asya'nın güvenliğinin sağlanması hususunda işbirliği içinde olmuşlardır. Bu bağlamda Orta Asya'nın iki büyük komşusu olan Rusya ve Çin, Soğuk Savaş sonrası Orta Asya ülkeleri ile güçlü ekonomik ilişkiler geliştirmeye çalışmıştır.

Bilindiği üzere Orta Asya Rus imparatorluğu ve Sovyetler Birliği tarafından yönetilmiştir. Bu dönemler arasında Orta Asya ülkeleri Rus İmparatorluğu ve Sovyetler Birliğinin sömürgeleri olmuştur. Orta Asya ülkelerinin sömürge süreci Sovyetler Birliği'nin 1991 yılında dağılmasıyla son bulmuştur. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla bir asırdan fazla Rus İmparatorluğu ve Sovyetler Birliğinin bir parçası olarak yönetilen Orta Asya ülkelerinin Sovyetler Birliği'nden bağımsızlıklarını kazanması, Rusya'nın Orta Asya ülkeleri üzerindeki ekonomi hegemonyasının çöküşe geçmesini hızlandırmıştır. Örneğin Rusya'nın Sovyetler Birliği sonrası Orta Asya ülkeleri ile gerçekleştirdiği ticaret hacmi 10 kat azalış göstererek, 1992'de 6 milyar dolar seviyelerine kadar gerilemiştir. Öte yandan Rusya'nın yeni bağımsızlıklarını kazanan Orta Asya ülkeleri ile olan ticaret hacmi 1992-1997 yılları arasında 6-9 milyar dolar bandında seyretmiştir.⁴²⁵

Grafik 5: Çin ve Rusya'nın Orta Asya Ülkeleri ile Olan Karşılıklı Ticareti, Milyar Dolar

Kaynak: China's Great Game: In Russia's backyard, <https://www.ft.com/content/d35d34ca-6e70-11e5-aca9-d87542bf8673>, (04.06.2020)

⁴²⁵ Vladimir Paramonov, Aleksey Stokov, "Russia and Central Asia: Current and Future Economic Relations", **Conflict Studies Research Centre**, 2006, s. 2

Rusya'nın her ne kadar Sovyetler Birliği sonrası Orta Asya ülkeleri ile yaptığı ticaret hacminde bir azalış olsa da Rusya'nın Orta Asya ticaret ve enerji ulaşım hatlarının kontrolünü elinde bulundurması Orta Asya ülkelerinin kısmen ekonomik anlamda Rusya'ya bağımlı olmasına neden olmaktadır. Yukarıdaki grafikte görüleceği üzere Orta Asya ülkelerinin bu bağımlılık sürecinden kurtulması ve Rusya'nın Orta Asya ülkeleri ile olan ekonomi ilişkilerinde sert düşüş yaşanması ve bunun neticesinde Çin'in Orta Asya ülkeleri ile ilk defa Rusya'dan daha fazla ticaret yapması, 2008 küresel ekonomik kriz döneminde gerçekleşmiştir.

Rusya 2008 krizi sonrası Orta Asya ülkeleri ile 26.752 milyar dolar⁴²⁶ ticaret hacmine ulaşırken aynı dönemde Çin Orta Asya ülkeleri ile 30.112 milyar dolar⁴²⁷ ticaret hacmine ulaşmıştır. Sonuç olarak ekonomik anlamdan güç kaybeden Rusya 2008'den itibaren bölgedeki pozisyonunu Çin'e bırakmıştır. Yukarıdaki grafikten görüleceği üzere Çin, 1995-2007 yılları arasında Orta Asya ülkeleri ile oldukça sınırlı miktarda ticaret gerçekleştirmiştir. 2008-2013 yılları arasında Çin Orta Asya ülkeleri ticaret hacmi sürekli artış yaşanırken aynı yıllar arasında Rusya'nın Orta Asya ülkeleri olan ticaret hacminde dalgalanmalar olup Çin'in ticaret hacminin çok gerinden kalmıştır.

Çin'in Orta Asya ülkeleri ile olan ticaret hacmi 2013'te 50 milyar doların üstüne çıkartırken Rusya aynı yıl 33 milyar dolar seviyelerinde Orta Asya ülkeleri ile ticaret yapabilmıştır. 2014 yılı sonrası Çin - Orta Asya ticaretinden kısmen bir düşüş yaşanmış olsa da, 2019'da Çin - Orta Asya ticareti 46.77 milyar dolar⁴²⁸ olarak gerçekleşirken, Rusya'nın Orta Asya ticareti, 28,64 milyar dolardır.⁴²⁹

Çin'in Orta Asya ülkeleri ile güçlü ekonomik ilişkiler kuması ve Rusya'nın zayıf ilişkiler içinden olmasının diğer bir nedeni Çin ve Rusya'nın bölgedeki doğrudan yatırımlarıyla ilgilidir. Çin Küresel Yatırım Takibi(China Global Investment Tracker) göre Çin 2000-2020 yılları arasında Orta Asya'da 55 milyar doların üzerinde doğrudan yatırım yapmıştır. Aynı yıllar arasında Rusya'nın Orta Asya ülkelerine yaptığı doğrudan yatırım miktarı ise 20 milyar dolardır. Çin'in Orta Asya ülkelerine bu denli büyük yatırımlar yapmasının iki amacı vardır.

Bu amaçlardan birincisi Orta Asya'nın zengin enerji kaynaklarına doğrudan erişim sağlamaktır. İkinci amacı ise Çin ürünlerini Orta Asya üzerinden dış dünya ihraç etmek istemesidir. Çin birinci amacını gerçekleştirebilmek için Orta Asya Çin doğalgaz boru hattını inşa etmiştir. İkinci amacını gerçekleştirebilmek için ise Bir Kuşak Bir Yol projesi(2016 yılından sonra kuşak yol

⁴²⁶ Raimondi, a, g, e, s. 7

⁴²⁷ A, g, e, s. 9

⁴²⁸ China Looms Large in Central Asia, <https://carnegie.ru/commentary/81402>, (04.06.2020)

⁴²⁹ China and Russia in Central Asia – Rivalry or Division of Labor?, <https://warsawinstitute.org/china-russia-central-asia-rivalry-division->, (04.06.2020)

girişimi olarak kullanılmaya başlanmıştır) kapsamında bölgenin altyapı sahalarının geliştirilmesi ve yenilenmesi için yatırımlar yapmıştır.

Çin 1 milyar dolar bütçeli kuşak yol girişimine Orta Asya ülkelerinin hepsini dahil ederek Rusya karşısında büyük bir avantaj edinmiştir.⁴³⁰ Çin'in bu girişimine karşılık Rusya hem bölge ülkeleri ile daha güçlü ekonomik ilişkiler kurabilmek hem de Çin ile rekabet edebilmek için 2014'te Kazakistan ve Kırgızistan'ın üyesi olduğu Avrasya Ekonomi Birliği'ni kurmuştur. Böylelikle Rusya ve Çin'in Orta Asya ekonomi rekabeti, Moskova ve Pekin yönetimlerinin bölgesel ekonomik entegrasyon girişimleri çerçevesince yürütülmeye başlanmıştır. Küresel anlamda Rusya'nın sınırlı ekonomik gücünün olması Moskova yönetiminin Orta Asya'da yeterli yatırımlar yapamamasının önündeki en büyük engeli oluşturmaktadır.

Çin'in dünyanın en büyük ikinci ekonomik gücü olması Rusya ile Orta Asya'da ekonomik rekabette önemli bir üstünlük kazandırmıştır. Çin Kalkınma ve İthalat Bankası Orta Asya ülkelere krediler sunarak, Orta Asya ülkelerinin ekonomik gelişmesine katkı sunmaktadır. Örneğin 2000-2017 yılları arasında Orta Asya ülkelere toplamda 54,7 milyar ABD doları kredi sunmuştur.⁴³¹

Çin'in Orta Asya ülkelere kredi vermesi Orta Asya ülkelerini Rusya yerine Çin'e daha çok yakınlaştırmıştır. Ancak şunu belirtmek gerekir ki, Rusya'nın Orta Asya ülkeleri ile güçlü ekonomik ilişkiler kuramaması ve Orta Asya ülkelere Çin gibi büyük miktarlarda kredi desteği sunamaması Rusya'nın Çin lehine Orta Asya ekonomi rekabetinden çekildiği anlamı taşımamalıdır.

Çin ekonomik açıdan Orta Asya ülkelerini destekleyecek güçte bir ülkedir. Ancak Kuşak Yol Girişimi projesinin uygulanabilir olması diğer bir deyişle Çin'in Avrupa ile bağlantı kurabilmesi için Çin'in Kazakistan ve Rusya'nın jeopolitik konumuna ihtiyacı vardır. Zira Çin modernize ettiği demiryolu hatlarının Avrupa'ya ulaşabilmesi için Avrasya Ekonomi Birliği'ni oluşturan ülkelere geçirmek zorundadır.

Kuşak Yol Girişimi kapsamından oluşturulan Yeni Avrasya Kara Köprüsü Ekonomik Koridoru öncelikle Kazakistan ve Rusya'dan geçtikten sonra Avrupa'ya ulaşabilmektedir⁴³² Dolayısıyla Avrasya Ekonomi Birliği ve Kuşak Yol ekonomik entegrasyonunun bir uyum içinde çalışabilmesi için Moskova ve Pekin yönetimlerinin Orta Asya'da işbirliği içinde olmaları gerekmektedir. Bu nedenle Moskova ve Pekin yönetimleri Orta Asya'daki ekonomi rekabetini bir çıkar çatışmasına

⁴³⁰ Anna Gussarova, Farkhod Aminjonov, "The Eurasian Economic Union and the Silk Road Economic Belt", **Central Asia Institute for Strategic Studies**, 2016, s. 3

⁴³¹ China and Russia in Central Asia – Rivalry or Division of Labor, <https://warsawinstitute.org/china-russia-central-asia-rivalry-division-labor/>, (04.06.2020)

⁴³² Six Major Economic Corridors under Belt & Road Initiative, <https://www.beltandroad.news/2020/04/16/six-major-economic-corridors-under-belt-road-initiative/>, (04.06.2020)

dönüştürmemek için, 2018'de Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Antlaşması'nı imzaladılar.⁴³³ Bu antlaşmayla Avrasya Ekonomik Birliği ve Kuşak Yol girişiminin etkili uyumu Moskova ve Pekin yönetimlerinin Orta Asya'da rekabetten kaçınarak işbirliği yapmasına olanak sağlamıştır.

Rusya ve Çin arasında son zamanlarda yaşanan işbirliği Orta Asya ile sınırlı değildir. Rusya ve Çin yeni işbirliği alanı enerjidir. Rusya Suudi Arabistan'dan sonra dünyanın en fazla enerji ihraç eden ülkesidir. En önemli enerji kaynağı doğalgazdır. Doğalgaz ihracatının büyük bir çoğunluğunu Avrupa'ya yapmaktadır. Rusya'nın büyük miktarlarda Avrupa'ya doğalgaz ihracatı yapması Moskova yönetiminin Avrupa'ya bağımlı olmasına neden olmaktadır. Bu durum Rusya'nın enerji güvenliğini tehdit etmektedir. Örneğin 2014 Ukrayna krizinde Rusya ABD ve Batı ülkelerinin yaptırımlarına maruz kalmıştır. Ancak şunu belirtmek gerekir ki ABD ve Batı ülkelerinin Rusya'ya yaptırım uygulamasıyla Çin Rusya ilişkileri daha güçlü bir hal almaya başlamıştır.

Kriz sonrası oluşan bu yeni dönemde Çin ve Rusya uluslararası alanda birbirlerini stratejik ortak olarak kabul etmişlerdir.⁴³⁴ Çin ve Rusya'nın birbirlerini uluslararası alanda desteklemesinin nedeni esasen ABD ve Batı ülkelerinin hem Ukrayna hem de GÇD krizinde Rusya ve Çin karşısında izlediği politikalarıdır. Böylelikle Rusya ve Çin; ABD ve Batı karşısında bir güç bloğu oluşturmuşlardır. Rusya ve Çin arasında yaşanan stratejik ortaklık hakkında şu çıkarımlarda bulunmak mümkündür. Rusya'nın Ukrayna krizi ile ABD ve Batı tarafından baskı altına alınmaya başlaması Rus ekonomisinin çökmesine neden olmuştur.

Rusya Maliye Bakanın Anton Siluanov, 2014-2017 yılları arasında mali kaynaklardan 170 milyar petrol gelirlerinde 600 milyar dolar Rus ekonomisinin kaybettiğini açıklamıştır. Bu gelir kaybı Rusya GSMH'nin % 2.8 küçülmesine neden olmuştur.⁴³⁵ Öte yandan ABD ve Batı tarafından Rus bankalarına ve şirketlerine uygulanan yatımlar ve Rusya'nın uluslararası alanda yalnızlaştırılması ve yaptırımlar sonucu enerji gelirlerinde büyük bir düşüş yaşanması Moskova yönetiminin Pekin yönetimi ile yakınlaşmasına neden olmuştur. Rusya – Çin ilişkileri günümüzde en güçlü dönemi yaşamaktadır.

Siyasi, ekonomik, askerî ve enerji alanlarında birbirlerini desteklemektedirler. Bu alanlar arasında enerji hususunda Rusya ve Çin arasında asimetrik bir dengesizlik vardır. Rusya büyük miktarlarda enerji rezervine sahip iken Çin Rusya'ya göre oldukça az miktarda enerji rezervine sahiptir. Rusya Suudi Arabistan'dan sonra Çin'in en büyük petrol tedarikçisidir. Günümüzde ise Çin'in en büyük doğalgaz tedarikçisi olma yolunda emin adımlarla ilerlemektedir. Zira Moskova ve

⁴³³ Sahakyan, a, g, e, s. 4

⁴³⁴ Bobo Lo, "The Sino-Russian partnership and global order", **China International Strategy Review**, 2020, s. 306

⁴³⁵ Russia loses \$600 billion on sanctions and low oil prices, <https://thebarentsobserver.com/ru/node/414>, (11.06.2020)

Pekin yönetimleri arasında imzalanan doğalgaz antlaşmasıyla Moskova yönetimi, 30 yıl boyunca Çin'e yıllık 38 milyar metreküp doğalgaz ihraç edeceği taahhüdünde bulunmuştur.⁴³⁶

İki ülke arasında güçlü bir enerji işbirliğinin kurulmasıyla Çin hem petrol hem de doğalgaz tedarikleri için büyük hacimli enerji ve uzun süreli enerji antlaşmaları yapmış olacaktır. Rusya ise Çin ile yaptığı uzun süreli enerji antlaşmalarıyla büyük hacimli petrol ve doğalgaz ihraç etmek için yeni bir pazar aramayacak hem de Rus petrol ve doğalgazın Çin'e ulaştırılması için inşa edilecek petrol ve doğalgaz boru hatlarının finansmanı için Pekin yönetiminden kredi alabilecektir. Böylelikle hem ihracatçı pozisyonu olarak Rusya hem de ithalatçı pozisyonu olarak Çin enerji güvenliğini koruma altına alabilecektir.⁴³⁷

Rusya Çin enerji ilişkisi Moskova ve Pekin yönetimlerine önemli avantajlar sunmaktadır. Pekin yönetimi enerji transferi konusunda güvensizlik duyduğu deniz alanlarından petrol ve doğalgaz ithalatını azaltıp kara boru hattı üzerinden güvenli bir şekilde doğrudan Çin anakarasına ulaştırabilecektir.⁴³⁸ Moskova yönetimi ise ABD ve Batının tüm yaptırımlarına rağmen Çin'e büyük miktarlarda petrol ve doğalgaz ihracat edebilecektir. Rusya ve Çin arasında imzalanan bu büyük enerji antlaşması sonrası Moskova ve Pekin yönetimleri Rus gazının Çin'e ulaştırılması için Sibirya'nın Gücü adı verilen Rusya - Çin doğalgaz boru hattının inşa edilmesine karar verdiler.⁴³⁹

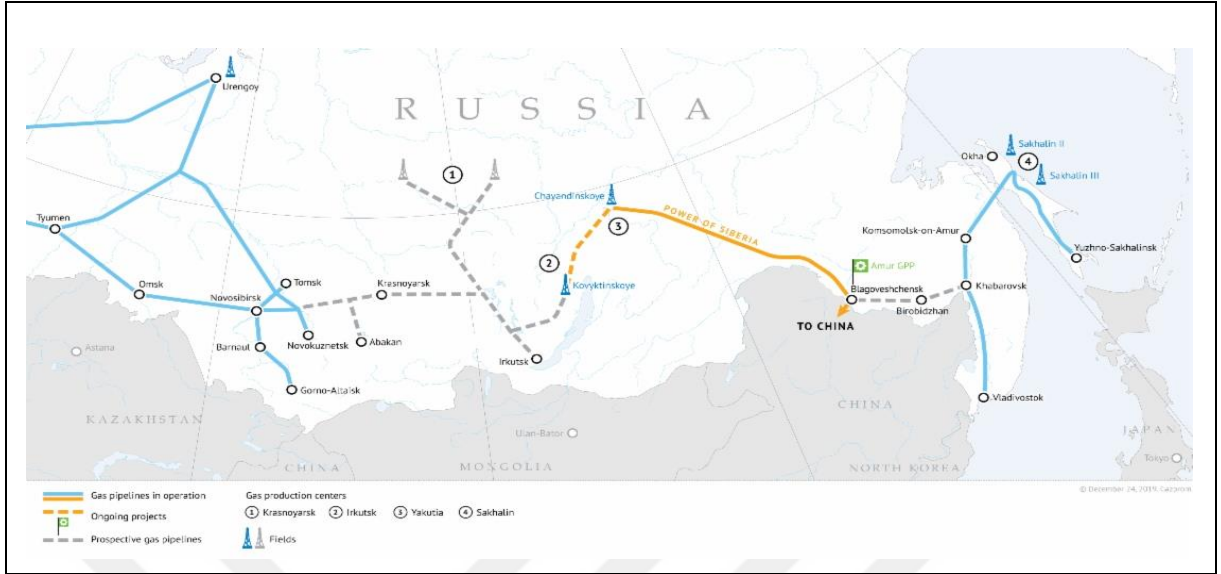
⁴³⁶ Gazprom continuing to supply gas via Power of Siberia in excess of planned amounts, <https://www.gazprom.com/press/news/2020/november/article518680/>, (11.06.2020)

⁴³⁷ Erica Downs, "China-Russia Energy Relations: Better Than Ever", **National Bureau of Asian Research Special Report**, 2018, s. 19

⁴³⁸ Simon Pirani, "Russian gas transit through Ukraine after 2020: the options", Oxford **Institute for Energy Studies**, 2018, s. 14

⁴³⁹ Elena Shadrina, "Russia's Dilemmas about China's Gas Market," **The Northeast Asian Economic Review**, 2014, s. 65

Şekil 17: 12 Sibirya'nın Gücü Boru Hattı (Rusya –Çin)

Kaynak: Gazprom, Power of Siberia, <https://www.gazprom.com/projects/power-of-siberia/>, (11.06.2020)

Doğu Sibirya doğalgazını Çin'in kuzeydoğu bölgelerine taşıyacak olan Sibirya'nın Gücü doğalgaz boru hattı, Rus ve Çin enerji işbirliğinin en önemli adımıdır. Bu boru hattı Çin ve Rusya'nın inşa ettiği en uzun enerji boru hattıdır. Hattın Rusya tarafındaki uzunluğu 3000 km Çin tarafındaki uzunluğu 5011 km'dir.⁴⁴⁰ Hattın başlangıç noktası Rusya'nın Yakutistan bölgesindeki Chayandinskoye doğalgaz sahasından başlayıp ilk öncelikle Çin'in kuzey bölgelerine ve son olarak Çin'in Şanghay şehrine ulaşmaktadır.⁴⁴¹ Bu proje ile Çin'in kuzey bölgelerindeki kömür kullanımını azaltıp doğalgaz kullanımını artırmak amaçlanmıştır. Bu noktada Sibirya'nın gücü doğalgaz boru hattı Çin'in kuzey bölgelerinin doğalgaz ihtiyacını karşılama noktasında dikkat çekicidir. 2025'te Rusya ve Çin tarafındaki boru hatlarının tamamlanmasıyla Rusya Çin'e 30 yıl boyunca yılda 38 milyar metreküp doğalgaz ihraç edecektir. Toplamda ise 1 trilyon metreküpten daha fazla Çin'e doğalgaz ihraç edilecektir. Rusya'nın bu antlaşmadan elde edecek olduğu gelir 400 milyar dolardır.⁴⁴² Rusya Çin doğalgaz antlaşması bu yönleriyle uluslararası alanda asrın projesi olarak nitelendirilmektedir. Sibirya'nın gücü boru hattının bu şekilde nitelendirilmesinin iki nedeni vardır. Birinci neden bu antlaşmaya ile Rusya Türkmenistan'dan sonra Çin'in ana doğalgaz tedarikçisi olmaktadır. İkinci neden Sibirya'nın gücü doğalgaz boru hattının devreye girmesiyle Pekin yönetimi hem artan doğalgaz açığını karşılamakta hem de dünya genelindeki en büyük doğalgaz rezervine sahip olan Rusya ile işbirliği içinde olup doğalgaz kaynak çeşitlendirmesi yapmaktadır

⁴⁴⁰Russia Begins Sending Natural Gas To China As Putin And Xi Open New Pipeline, <https://www.npr.org/2019/12/02/784171826/russia-begins-sending-natural-gas-to-china-through-new>, (11.06.2020)

⁴⁴¹CNPC, China-Russia East-Route Natural Gas Pipeline in Operation, <http://www.cnpc.com.cn/en/nr2019/201912/8b6a25eea0ab4c18be40231cabb21e66.shtml>, (11.06.2020)

⁴⁴²Keun-Wook Paik, "Sino-Russian Gas and Oil Cooperation: Entering into a New Era of Strategic Partnership?", **Oxford Institute for Energy Studies**, 2015, s. 7

SONUÇ

“Çin’in Enerji Güvenliği Bğlamında Güney Çin Denizi ve Orta Asya Enerji Güvenlik Politikaları” adlı bu çalışmada şu değerlendirmeleri yapmak mümkündür: dünyanın en kalabalık ülkesi olması ve diğer gelişmekte olan ülkelere oranla daha hızlı ekonomik büyüme göstermesi ve ekonomik gelişmenin enerji tüketimine olan bağılılığı günümüzde olduğu gibi gelecekte de Çin’in enerji ihtiyacında bir artışın yaşanmasına neden olacaktır. Çin ekonomik gelişmişlik ve sürdürülebilir istikrarının devamı için enerjiyi; zamanında, uygun fiyatlarla ve güvenilir yollarla temin etmeyi planlamaktadır. Bu planın bir sitem dahilinde uygulanabilmesi için dünya genelinde enerji kaynak çeşitlendirmesi yapmaktadır. Ancak şunu belirtmek gerekir ki, Pekin yönetimi her ne kadar çok fazla kaynak çeşitlendirmesi yapsa da enerji tedarikini istikrarsız bölgelerden yapması ve enerji nakil hatlarının güvensiz olması Çin’in enerji güvenlik politikasını doğrudan tehdit etmektedir. Şöyle ki ithal edilen enerji kaynaklarının Çin anakarasına uzak olan- Ortadoğu - istikrarsız okyanus ötesi ülkelerden tedarik edilmesi ve tedarik edilen enerji kaynaklarının %80’inin ABD’nin koruması altında olan deniz alanlarından -Hint Okyanusu ve Malakka Boğazı- geçmesi bir güvenlik tehdidi oluşturmaktadır.

Bu tehdit unsurları nedeniyle yakın çevresindeki daha güvenilir enerji kaynakları olan GÇD ve Orta Asya’da hakimiyet kurarak güvenilir enerji kaynak çeşitlendirmesi yapmaktadır. Bu bağlamda Ortadoğu enerji kaynaklarının Çin’in uzun vadeli enerji güvenlik politikasının bir parçası olmadığı, GÇD ve Orta Asya enerji kaynaklarının ise Çin’in uzun vadeli enerji güvenlik politikasının ayrılmaz bir parçası olduğunu savunmak çalışmanın ana argümanını oluşturmaktadır. Zira enerji güvenliğinde önemli olan unsur güvenilir kaynak çeşitlendirmesi yapılması ve tedarik edilen kaynakların güvenilir bir şekilde transfer edilmesidir. Dolayısıyla Çin’in bu iki bölgenin tam merkezinde yer alması, bu bölgelerden tedarik edilen enerji kaynaklarının bir güvenlik tehdidi olmadan doğrudan Çin ana karasına ulaştırılması Çin’e jeopolitik bir avantaj sunduğu gibi enerji arz güvenliğini güvence altına alması hususunda Çin’e bir güven vermektedir.

Günümüzde petrol ve doğalgaz kaynakları üzerinde yaşanan politik rekabet küresel bir enerji güvenlik sorununa sebebiyet vermektedir. Petrol ve doğalgaz kaynaklarının asimetric bir dağılımı söz konusudur. Petrolün Ortadoğu, doğalgazın ise Orta Asya bölgelerinde daha yoğun bulunmaktadır. Petrol ve doğalgaz rekabetinin hat safhada olduğu 21. yüzyılda, bu enerji kaynaklarına güvenilir erişim sağlamak için enerji ulaşım hatlarında (kara ve deniz) jeopolitik üstünlük sağlanması zorunlu görülmektedir. Keza yerkürede bulunan doğal kaynaklar arasında bir

önem sıralaması yapılması durumunda enerji (petrol, doğalgaz ve kömür) ilk sırada yer almaktadır. Tarih boyunca enerji kaynakları kimi zaman ülkelerin ve toplumların kalkınması için temel yapı taşı olarak görülmüş, kimi zaman da savaşların yaşanmasının ana nedeni olmuştur. Yaşanan savaşlar sonucunda savaşın kazanan tarafları enerji kaynakları üzerinde hâkimiyet sağlarken savaşın kaybedenleri ise güçsüz bir ordu, çökmüş bir ekonomi ve içsel sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Bu bağlamda enerji kaynakları üzerinde hâkimiyet kuran gücün güçlü bir ordu ve güçlü bir ekonomiye sahip olacağının çıkarımında bulunmak mümkündür. Esasen bu durum bir çıkarımdan ziyade bir realitedir. Zira ülkeler için enerji; endüstrileşme, kentleşme, ekonomik büyüme, askerî modernizasyon, jeopolitik konumunu güçlendirme ve savaşlarda başarı elde etmek demektir. Bu nedenle geçmişte olduğu gibi gelecekte de enerji kaynakları üzerinde bir hâkimiyet kurma rekabetinin yaşanması kuvvetle muhtemeldir.

Geçmişte yaşanan enerji rekabeti ABD ve Batı ülkeleri arasında yaşanırken bu yeni dönemde Çin, Hindistan, Japonya ve Güney Kore gibi ülkelerin enerji kaynaklarını yoğun bir şekilde kullanmaya başlamasıyla enerji rekabeti çok boyutlu bir yapıya dönüşmüştür. Bahsi geçen bu ülkelerin ortak özellikleri enerji kaynakları bakımından yetersiz olmaları ve dünya genelinde enerji kaynaklarını en fazla tüketen ülkeler olmalarıdır. Özellikle ekonomik kalkınmalarının temel yapı taşı olarak gördükleri petrolü yoğun bir şekilde kullanmaları küresel petrol rezervlerinin tükenmesine neden olmaktadır. Bu durum bu ülkelerin enerji arz güvenliğini tehdit ettiği gibi küresel enerji arz güvenliğini de tehdit etmektedir.

Bu nedenle enerji güvenliği 21.Yy'nin en önemli güvenlik sorunlarından biri haline gelmiştir. Bu yüzyılda enerji güvenliği devletlerin dış politikasını meşgul eden en önemli konular arasında yerini almıştır. Zira günümüzde modern bir endüstriye sahip olan hiçbir devlet enerji kaynağı olmadan varlığını sürdüremez. Özellikle küreselleşme ile birlikte dünya genelinde sanayileşmenin hız kazanması, nüfus artışı, nüfus artışına bağlı olarak enerji tüketiminin artması, bireylerin daha refah bir ortamda yaşama isteği ve teknolojinin gelişmesine bağlı olarak enerji kullanımına neden olan eşyaların kullanımının yaygınlaşması enerji tüketiminin artmasına neden olmaktadır. Bu değerlendirmede enerjinin ekonomi üzerindeki etkisine vurgu yapılmaktadır. Enerjinin ekonomi dışındaki bir başka önemli yönü ise devletlerin ulusal güvenliği ile olan ilişkisidir. Uluslararası ilişkilerin ana aktörleri olan devletler, Soğuk Savaş sonrası dönemde ulusal güvenliklerinin bir parçası olarak gördükleri enerjinin; sürdürülebilir, ulaşabilir ve güvenilir olmasına yönelik politikalar geliştirmeye başlamıştır.

Bu çalışmada küresel bir sorun haline gelen enerji güvenliğinin önemini açıklamak için enerji güvenlik sorununun çok boyutlu yapısı incelenmiştir. İlk öncelikle şunu belirtmek gerekir ki, enerji zengini olsun veya olmasın tüm devletler enerji güvenlik sorunu ile karşı karşıya kalmaktadır. Örneğin dünyanın en büyük kanıtlanmış petrol rezervlerine sahip olan ülkeleri - 1. Venezüella, 2.

Suudi Arabistan, 4. İran, 5. Irak, 8. Rusya'dır⁴⁴³ –enerji talep güvenlik sorunları ile karşı karşıya kalmaktadır. Venezüella siyasi nedenlerden dolayı ABD'nin yaptırımlarına maruz kalmaktadır. Venezüella petrolünün dış dünyaya ihraç edilmesi ABD tarafından engellenmektedir. Suudi Arabistan İran gerilimi Suudi Arabistan'ın enerji güvenliğini tehdit etmektedir. Dünyanın dördüncü petrol rezervine sahip olan İran, 1979'dan itibaren ABD tarafından yaptırım altındadır. Irak, 2003 yılından itibaren ABD işgali altındadır ve ülkenin enerji kaynakları ABD tarafından yönetilmektedir. Rusya, 2014 Ukrayna krizi sonrası ABD ve Batı ülkeleri tarafından uygulanan yaptırımlara maruz kalmıştır. Anlaşılacağı üzere enerji zengini olan bu ülkeler çeşitli siyasi nedenlerden dolayı enerji talep güvenliğini güvence altına almakta sorun yaşamaktadırlar.

Bahsi geçen bu ülkelerin toplam petrol rezervi küresel petrol rezervinin yarısından fazlasını oluşturmaktadır. Bu ülkelerin enerji kaynaklarına dışarıdan müdahale edilmesi veya bu ülkelerin de enerji kaynaklarına yönelik bir saldırı gerçekleşmesi küresel enerji akışını durdurma noktasına getirecektir. Bu durum enerji ihtiyacı bulunan ülkeler için ulusal güvenlik sorunu oluşturacaktır. Zira bu tip ülkeler dış kaynaklara bağımlı olmasından dolayı enerji arz güvenlik sorunu yaşamaktadırlar. Bu nedenle enerji arz güvenliğini ön planda tutan ülkeler gerek ekonomik gerek politik gerekse de jeopolitik avantajlarını kullanarak ihtiyaç duyulan enerji kaynaklarına güvenilir erişim sağlamayı amaç edinmektedirler.

Enerji güvenliğinin güvence altına alınması ve korunması uluslararası ilişkilerin ana aktörleri olarak kabul edilen devletler tarafından sağlanmaktadır. Ancak, 20. Yy'nin ürünü olan bu anlayış, 21. Yy'de değişiklik göstermeye başlamıştır. Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası politikada güç kadar ekonominin de önemli hale gelmesi sonucunda dış politikada aktör çeşitliliği artmıştır. Enerji politikaları söz konusu olduğunda devletlerin yanı sıra çok uluslu enerji şirketleri de bu yeni dönemde aktör olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Zira çok uluslu enerji şirketleri sahip oldukları politik, ekonomik ve teknolojik güçleri nedeniyle enerji zengini devletlerin üzerinde hâkimiyet kurabilmektedirler. Örneğin Çin ulusal enerji şirketleri dünya genelinde pek çok ülke ile enerji işbirliği yaparak enerji kaynak çeşitlendirmesi yapmaktadır. Pekin yönetimi Çin'in enerji arz güvenliğinin güvence altına alınmasını, sürdürülebilir ekonominin ve ulusal güvenliğin bir parçası olarak görmektedir. Zira enerjinin olmadığı durumda rakip devletler ile ekonomik, siyasi ve askerî açıdan rekabet etmesi kolay olmayacaktır. Örneğin Sovyet Rusya-Çin ilişkilerinin bozulduğu Soğuk Savaş döneminde Sovyet Rusya Çin'e enerji ihraç etmeyi durdurmuştur. Bu durum karşısında Çin "Henan" bölgesinde araba yakıtı olarak alkol kullanırken bölgedeki askerî eğitimi de durdurmak zorunda kalmıştır.⁴⁴⁴

⁴⁴³ Oil Reserves by Country, <https://www.worldometers.info/oil/oil-reserves-by-country/>, (24.06.2020)

⁴⁴⁴ Bo Kong, **China's International Petroleum Policy**, Greenwood Publishing Group, 2009, s, 2

Sovyet –Çin ayrılığı sadece bir ideoloji ayrılığı olarak algılanmamalıdır. Sovyet-Çin ayrılığı beraberinde ticari ve askerî yardımların da son bulmasına neden olmuştur. Sovyetlerin bu tutumu Çin'i Soğuk Savaş döneminde bölgesel rakiplerine karşı zayıflatmıştır. Bunun içindir ki Çin dış politikasında geçmişin derin izleri hâlâ devam etmektedir. Hatta bu durum Çin'in büyük güç olma arzusunda önemli bir rol almaktadır. Zira geçmişin güçsüz Çin'i geleceğin önemli bir aktörü olarak tarih sahnesine çıkmayı hedeflemektedir. Bu hedefe ulaşmasında enerji önemli bir etkidir. Çin enerji sorununu çözmeden bölgesel güç olmaktan öteye gidemez bunun için enerji güvenliğini kontrol altına alması gerekmektedir.

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ihtiyaç duyulan enerji talebini karşılayamaması ciddi bir enerji arz güvenlik tehdidiyle karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır. Özellikle de iç talebi karşılamakta yetersiz enerji kaynağına sahip olan ve enerji arz güvenliğini ön planda tutan Çin'in enerji güvenliğini tehdit etmektedir. Örneğin Çin dış politikasını meşgul eden Tayvan sorunu Çin'in enerji güvenliği kadar Çin dış politikasını meşgul etmemektedir. Zira Çin'in Tayvan sorununa yönelik politikasının sınırları bellidir.

Çin Tayvan'ı anakaraya bağlama niyetindedir. Bunu yapabilmesi için askerî güç bakımından ABD'den daha üstün olmalıdır. Ancak Çin'in enerji güvenlik sorunlarına Tayvan sorunu gibi tek bir çözüm önerisi getirmek imkânsızdır. Zira çeşitli siyasi ve ekonomik nedenlere bağlı olarak enerji piyasalarında yaşanan ani değişimler, enerji nakil hatlarında yaşadığı güvensizlik ve enerji zengini bölgelerde yaşanan iç istikrarsızlıklar Çin'in enerji kaynaklarına güvenilir erişimini tehdit etmekte veya ulusal ve uluslararası hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik politikalarını risk altına atmaktadır. Görüleceği üzere Çin'in enerji güvenlik politikasını doğrudan tehdit eden iki unsur ön plana çıkmaktadır. Bunlardan birincisi enerji zengini bölgelerde yaşanan siyasi istikrarsızlık ve buna bağlı olarak enerji fiyatlarındaki artış, ikicisi enerji nakil hatlarının güvensiz oluşudur. Dolayısıyla Çin'in enerji arz güvenliğini güvence altına alması için enerji zengini ülkeler ile politik ilişkilerini güçlendirmesi ve enerji nakil hatları üzerinde jeopolitik bir üstünlük kurması gerekmektedir.

Bu değerlendirme kapsamında çalışmanın birinci sorusu şu şekilde belirlenmiştir. Çin'in enerji arz güvenliğinin ve enerji nakil hatlarının güvenliğinin sağlanması hususunda politik unsurlar mı yoksa jeopolitik unsurlar mı belirleyicidir?

Çin'in enerji güvenlik kavramına yüklediği ana misyon tedarik ettiği enerji kaynaklarının güvenli olması ve güvenilir yollarla transfer edilmesidir. Bir kaynağın güvenilir olması için enerji transfer edilen ülke veya bölgede siyasi istikrarın olması ve iç çatışmaların yaşanmaması en önemli unsurdur. Ancak genel hatlarıyla enerji zengini bölgelerin karakteristik yapısına baktığımızda hemen hemen hepsinde bir siyasi istikrarsızlık ve iç çatışmalar yaşanmaktadır. Dolayısıyla bu olumsuz durum dış enerji kaynaklarına bağımlı olan Çin'in enerji güvenliğini tehdit etmektedir. Bu hususta Çin, enerji arz güvenliğini ve enerji nakil hatlarının güvenliğini tehdit eden sorunlarla mücadele

etmek ve artan enerji ihtiyacını karşılamak için politik ve jeopolitik unsurların belirleyici olduğu ulusal ve uluslararası boyutta olmak üzere 4 aşamalı bir enerji güvenlik politikası stratejisi izlemektedir.

Pekin yönetimi her zaman için ulusal enerji kaynaklarına güvenmeyi enerji arz güvenliğinin bir parçası olarak görmektedir. Bu kapsamda ülke genelindeki enerji kaynaklarının verimli kullanılması, petrol kullanımının azaltılması, yenilenebilir enerji kaynaklarının yaygınlaştırılması, rekabetçi bir enerji piyasası oluşturulması ve ülke içindeki enerji sahalarının geliştirilmesine hız vermesi ulusal boyutta izlediği bir stratejidir. İzlenilen bu strateji günümüzde Çin'in enerji arzının azımsanmayacak bir boyutunu oluşturmaktadır. Ancak geleceğe dönük alınan bu önlemler gelecek on yıllar içinde Çin'in enerji arzının daha büyük bir kısmını oluşturacaktır. Şöyle ki teknolojik gelişmeye bağlı olarak ülke çapında çevre dostu binalar inşa edildi, ulaşımda elektrikli araçların kullanımı yaygınlaştırıldı ve yenilenebilir enerji kaynaklarına büyük yatırımlar yapıldı. Dünya genelinde yenilenebilir enerjiye en fazla yatırım yapan ülke Çin'dir.⁴⁴⁵ Bugün itibariyle yenilenebilir enerji Çin'in enerji karışımının %15'ini oluşturmaktadır.

Pekin yönetimi fosil yakıtlara olan bağımlılık oranını azaltmak için 2030'a kadar enerji arzının % 20'sini yenilenebilir enerji kaynaklarından sağlamayı hedeflemiştir.⁴⁴⁶ Belirlenen bu hedefe ulaşmak için ülke gelinde rüzgâr, güneş, hidroelektrik santralleri sayılarını arttırmaktadır. Pekin yönetimi ülke genelinde yenilenebilir enerji kaynaklarını arttırmakla bir bakıma hem fosil yakıtlara olan bağımlılığını azaltmakta hem de savunmasız olduğu deniz alanlarından daha az geçiş yapmaktadır. Politik unsurların belirleyici olduğu bu stratejide Pekin yönetimi öz enerji kaynaklarından yararlanmayı amaç edinmiştir. Bu politika kapsamında özellikle yenilenebilir enerjiye büyük yatırımlar yaparak enerji karışımında yenilenebilir enerji kullanım payını arttırmayı amaç edinmiştir.

Pekin yönetimi her ne kadar dünya gelinde enerji kaynak çeşitlendirmesi yapsa da dış enerji kaynaklarına olan bağımlılık her zaman için Çin'in enerji arz güvenliğini tehdit edecektir. Nitekim Çin'in küresel enerji akışının kesilmesi hiç şüphesiz ekonomik yükselişinin, sosyal istikrarının ve nihayetinde Çin komünist patisinin meşrutiyetinin güç kaybetmesine neden olacaktır. Bu politik gerçeklik söylemi çerçevesinde Pekin yönetimi, enerji arz güvenliğini güvence altına almak için dışarı çıkma (Going Out) stratejisi geliştirmiştir. Politik unsurların ön plana çıktığı bu stratejide Pekin yönetimi bu strateji ile ihtiyaç duyulan enerji talebini karşılamak için yurtdışından kaynak çeşitlendirmesi yapmaktadır. Çin'in üç büyük enerji şirketi CNPC, Sinopec ve CNOOC Çin'in artan

⁴⁴⁵ Dominic, Chiu, "The East Is Green: China's Global Leadership in Renewable Energy", **Center for Strategic and International Studies**, 2017, s.3

⁴⁴⁶ Dolf, Gielenac, Francisco, Boshell, "The role of renewable energy in the global energy transformation", **Energy Strategy Reviews**, 2019, s. 39

enerji ihtiyacını karşılamak için Afrika ve Latin Amerika'ya doğrudan yatırımlar yapmaktadır. Çin için uluslararası alanda enerji kaynak çeşitlendirmesi yapan bu üç enerji şirketi aynı zamanda enerji zengini olan ancak yeterli teknolojik altyapıya sahip olmayan Afrika ve Latin Amerika ülkelerine gerekli teknolojik destek sunarak bu bölge ülkelerinin diğer enerji şirketleri ile işbirliği yapmasını engellemeye çalışmaktadır. Pekin yönetimi ise enerji zengini ülkeler ile siyasi ve ticari ilişkiler geliştirmekte, enerji sahalarına doğrudan yatırım yapmakta ve bu ülkelere düşük faizli krediler sunarak borçlandırıp borçları karşılığında enerji tedarik etmektedir.

Çin bu stratejisi ile Afrika ve Latin Amerika ülkeleri ile uzun vadeli enerji işbirliği antlaşmaları imzalayarak hem enerji arz güvenliğini güvence altına almaya çalışmakta hem de Ortadoğu enerji kaynaklarına alternatif oluşturmaktadır. Görüleceği üzere Pekin yönetimi hem öz hem de dış enerji kaynaklarını çeşitlendirerek enerji arz güvenliğini güvence altına almaya çalışmıştır. Ancak sorun şudur ki tedarik edilen dış enerji kaynaklarının transfer edilmesi esnasında oldukça savunmasız bir yapıda olması Pekin yönetiminin yeni bir güvenlik sorunu ile karşı karşıya kalmasına neden olmuştur. Enerji kaynaklarını güvenilir yollar üzerinden transfer edilmesi için deniz nakil hatları ve kara boru hatlarının güvenliğinin sağlanması gerekmektedir.

Bu bağlamda çalışmanın birinci hipotezi şu şekilde oluşturulmuştur. Uluslararası enerji ve ulaştırma nakil hatlarına yönelik saldırı, tehdit, terörist faaliyetler /deniz korsanlığı ve ulaşım hatlarının güvenliğinin tek bir ülke tarafından kontrol edilmesi Çin'in enerji güvensizliğine neden olacaktır.

Bu tehdit unsurları nedeniyle Pekin yönetimi enerji nakil hatlarını kontrol altına almak için deniz alanlarında(Hint Okyanus, Aden Körfezi ve GÇD) askerî gücünü geliştirmekte ve yakın çevresinde (Orta Asya) kara boru hattı yatırımlarına hız vermektedir. Böylelikle Pekin yönetimi hem enerji arz güvenliğini hem de enerji nakil hatlarının güvenliğini güvence altına almayı planlamaktadır. Ne var ki enerji kaynaklarının genel coğrafi dağılımı ve enerji ulaşım hatlarının geçtiği güzergâhlar, kara ve deniz alanları, küresel enerji rekabetine konu olmaktadır. Bu rekabet ortamı enerji arz güvenliği sorunu yaşayan devletlerin bu alanlar üzerinde mücadele etmesine neden olmaktadır. Bu hususta Çin gibi enerji sorunu yaşayan her bir devlet, kara ve deniz alanlarında üstünlük kurmayı hedeflemektedirler.

Devletlerin bu yaklaşımı enerji güvenliğinde iki jeopolitik teoriyi ön plana çıkarmaktadır. Bunlar Kara Hâkimiyet ve Deniz Hâkimiyet teorileridir. Keza 20. Yy'den itibaren bölgesel ve küresel politikaların belirlenmesi için önemli çalışmalar ortaya koyan jeopolitik kuramcılar, kara parçalarının ve deniz alanlarının önemini ön plana çıkaran çalışmalar yapmışlardır. Ancak enerji kaynakları ve enerji nakil hatları üzerinde hâkimiyet kurmak günümüzde teoride kolay gibi gözükse de pratikte temel bazı zorlukları vardır. Enerji kaynaklarının sınırlı olması, enerji kaynaklarının tükenme

sürecinin hız kazanması, enerji kaynaklarının eşit bir coğrafi dağılım göstermemesi ve enerji nakil hatlarının güvenilir olmaması bu zorluklar arasındadır.

Özellikle de küresel enerji rekabetinin hız kazandığı 21. Yy'de enerji kaynaklarına güvenilir erişim sağlamak ve enerji nakil hatlarında jeopolitik bir üstünlük kurmak ithalat bağımlılığı olan ülkelerin dış politikasını meşgul eden en önemli bir sorun haline gelmiştir. Bu güvenlik sorunu kara ve deniz enerji nakil hatlarına bağımlı olan ülkelerin enerji güvensizliğinin temelini oluşturmaktadır. Enerji nakil hatları güvenliği, ithalat bağımlısı olan ülkeler için hem geleneksel olmayan (terör saldırıları/ korsanlık) bir sorun teşkil etmekte hem de ulusal bir güvenlik sorunu olarak algılanmaktadır. Bu sorunla mücadele etmenin zorunluluğu enerji nakil hatlarının jeopolitikanın ayrılmaz bir parçası olması ve kara ve deniz nakil hatlarında hâkimiyet kurmak isteyen ülkeler arasında bir çatışma nedeni olarak her zaman için güncelliğini korumasıdır.

Bu nedenle günümüzde enerji nakil hatlarından jeopolitik üstünlük kurma yarışı hız kazanmaktadır. Zira uluslararası deniz enerji nakil hatlarına yönelik saldırı, tehdit, terörist faaliyetler/korsanlık enerji ihraç ve ithal eden tüm devletlerin enerji güvensizliğine neden olacaktır. Örneğin deniz korsanlığı 21. Yy'de deniz nakil hatlarına bağımlılık duyan ülkelerin karşı karşıya kaldığı geleneksel olmayan bir güvenlik sorunudur. Aden körfezi çevresinde deniz nakil hatlarının güvenliğini tehdit eden Somalili korsanlar ticaret gemilerini ve petrol tankerlerini hedef alarak hem küresel deniz ticaretini hem de petrol ticaretinin akışını engellemektedirler.

Küresel deniz ticaretini ve petrol ticareti tehdit altında olan ülkelerin başında Çin gelmektedir. Deniz korsanlarının Çin ticaret gemilerine ve petrol tankerlerine saldırması sonucu Pekin yönetimi, 2017'de ilk deniz aşırı askeri üssünü Cibuti'de kurmuştur. Cibuti'nin Kızıl Deniz ve Aden Körfezi ve Aden Körfezi bağlantılı Hint Okyanusa çıkışının olması Çin'in bu üç deniz alanında stratejik bir üstünlük kazanmasına neden olmuştur. Böylelikle Pekin yönetimi Çin ticaret gemileri ve petrol tankerlerini doğrudan bir saldırı olması durumunda deniz korsanlarına anında karşılık verecek avantaja sahip olmuştur. Ancak deniz korsanlarına verilecek cevap küresel bir deniz gücü olan ABD'ye verilecek kadar etkili olmayabilir. Ancak izlenilen jeostratejik politika ile ABD'nin bu gücüne karşı koymak mümkündür.

Pekin yönetimin izlediği strateji şu şekildedir. Pekin yönetimi bu deniz alanlarındaki çıkarlarını korumak, yeni enerji ulaşım hatları oluşturmak için İnci Dizisi Stratejisini geliştirmiştir. Pekin yönetimin ilk öncelikli hedefi Hint Okyanusu'ndaki konumunu güçlendirmektir. Bunun için Hint Okyanusu'na sınırı olan Pakistan, Myanmar, Bangladeş, Sri Lanka, Maldivler ve Seyşeller ile siyasi ve ekonomik işbirliği yapmaktadır. İkinci hedefi siyasi ilişkiler içinde olduğu bu ülkelerin limanlarında Çin donanama güçleri için deniz üsleri kurmaktır. Pekin yönetiminin Hint Okyanusu'nda kurduğu jeopolitik üstünlük deniz aşırı kaynaklardan ithal edilen enerji kaynaklarının Çin ana karasına ulaştırılması hususunda büyük bir kazanım olmuştur. Ancak Pekin yönetiminin

almış olduğu bu önlemler Çin'in enerji arz güvenliğini güvence altına aldığı anlamı taşımamaktadır. Şöyle ki Ortadoğu coğrafyası enerji ihtiyacı duyan tüm ülkelerin enerji tedarik ettiği bölgedir. Enerji tüketimine bağlı olarak dünya ekonomisi büyüdükçe, Ortadoğu enerji kaynaklarına olan bağımlılık daha da artacaktır. Başta ABD ve Batı ülkeleri olmak üzere; Hindistan, Japonya Güney Kore de Ortadoğu'dan büyük miktarlarda enerji tedarik edecektir. Bu devletlerin ortak noktası ise, uluslararası alanda birbirlerini desteklemeleri ve Çin ile enerji konusunda rekabet içinde olmalarıdır. Öte yandan bugün için Ortadoğu enerji kaynakları enerji talep eden ülkelerin enerji ihtiyacını karşılamaktadır. Ancak enerji analistlerinin yaptıkları tahminlere göre Ortadoğu enerji kaynakları önümüzdeki 50 yıl içinde büyük oranda azalacaktır. Çin dünyada en fazla enerji tüketen ülke olması nedeniyle bu sorun en fazla Çin'in enerji güvenliğini tehdit edecektir. Dolayısıyla enerji açığı yaşayan ülkeler yeni kaynak bölgeler arayışı içine gireceklerdir.

Yukarıdaki açıklamalarda görüleceği üzere Çin'in enerji güvenliğini tehdit eden pek çok sorun vardır. Bu sorunlar arasında güvenilir kaynak ve güvenilir enerji nakil hatları oluşturmak Çin'in enerji güvenliğini tehdit eden en önemli sorunlardır. Dolayısıyla Çin'in güvenlik tehdidi olmayan bölgelere yoğunlaşması enerji arz güvenliğinin geleceği için daha mantıklı yoldur. Bu hususta Çin enerji arz güvenliğini güvence altına almaya çalıştığı GÇD ve Orta Asya enerji güvenlik politikası bu bağlamda önem arz etmektedir.

Enerji kaynak çatışmasının yaşandığı 21.Yy'de zengin enerji kaynaklarına ev sahipliği yapan GÇD ve Orta Asya, dış enerji kaynaklarına bağımlı olan Çin'in dikkatini çekmektedir. Çin bu bölgeler üzerinde jeopolitik üstünlük kurup enerji arz güvenliğini güvence altına almaya çalışmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın ana konusunu oluşturan üçüncü ve dördüncü bölümde Çin'in GÇD ve Orta Asya'daki jeopolitik avantaj ve dezavantajları belirlenerek, Çin'in hem güvenilir enerji kaynaklarını çeşitlendirme hem de deniz ve kara bağlantılı enerji nakil hatları güvenliğini güvence altına alma çabasının ne kadar başarılı olduğu vaka analizi yöntemiyle test edilmeye çalışılmıştır.

Bu kapsamda Çin'in GÇD ve Orta Asya'daki enerji yatırımları -enerji şirketlerinin satın alınması, boru hattı inşası, enerji nakil hatlarının güvenliğini sağlamak için deniz gücünü geliştirmesi- ve bölge ülkeleri ile olan ilişkileri incelenmiştir. Bilindiği üzere GÇD ve Orta Asya coğrafi olarak birbirinden farklı özellikler taşımaktadır. GÇD yarı kapalı bir iç deniz alanı iken, Orta Asya denize sınırı olmayan kapalı bir kara parçasıdır. Bu coğrafi özellikler kimi ülke için bir avantaj oluştururken kimi ülkeler için de dezavantaj oluşturmaktadır. Bu durumu şu şekilde açıklamak mümkündür: Coğrafi konum, uluslararası ilişkiler disiplininde devletlerarası jeopolitik güç rekabetinin belirlenmesinde önemli bir etkiye sahiptir. Örneğin enerji zengini bir ülkenin kara ülkesi veya deniz ülkesi olması ya da önemli nehir veya deniz nakil hatlarına sahip olması bu ülke veya ülkelerin dış politikasında belirleyici özelliğe sahip olduğu gibi bu ülkelere coğrafi yakınlığı olan ülkelerin de dış politikasında belirleyici özelliğe sahiptir.

Devletlerarasında yaşanan enerji rekabetinde bu tür coğrafi ayrıcalıklara sahip olmak devletlere önemli avantajlar sunmaktadır. Zira hem enerji kaynakları açısından zengin hem de enerji nakil hatlarına sahip olan ülkelere yakın olmak, enerji tedarik etmenin en mantıklı ve güvenilir yolunu oluşturmaktadır. Bu hususta Çin'in uluslararası alanda yeni Basra Körfezi olarak nitelendirilen GÇD ve Orta Asya'nın tam merkezinde olması Çin'e jeopolitik avantajlar sunarken, GÇD kapsamında bölgede hak iddia eden devletler ve küresel bir deniz gücü olan ABD ile Orta Asya kapsamında Rusya ile rekabet halinde olması dezavantajını oluşturmaktadır. Bu bağlamda Çin rekabet halinde olduğu bu ülkelere karşı bir jeopolitik üstünlük kurması durumunda GÇD ve Orta Asya enerji kaynakları Çin'in enerji arz güvenliğinin bir parçası olacaktır.

Bu değerlendirme kapsamında ekonomik büyümeye bağlı olarak gelecek yıllarda daha fazla enerji açığı yaşayacak olan Çin'in güvenilir enerji kaynağı olarak gördüğü GÇD'de ABD – Çin, Orta Asya'da Rusya - Çin çatışması yaşanması durumunda Çin'in ABD ve Rusya karşısında izleyeceği güvenlik politikası bu bölgelerde jeopolitik bir güç değişimine neden olacak mıdır? Eğer bu bölgelerde bir güç değişimi yaşanacak ise Çin'in rakip devletlere karşı jeopolitik üstünlük kurmaktaki avantaj ve dezavantajları nelerdir? Sorularına cevaplar verilmektedir. Bu sorulara cevap verebilmek için öncelikle Çin'in bu iki bölgedeki jeopolitik dezavantajları akabinde ise avantajları açıklanacaktır.

GÇD kaynaklarının ve deniz alanlarının paylaşımı hususunda taraflar arasında hukuki bir anlaşmazlık durumu söz konusudur. Hukuki olarak GÇD anlaşmazlığının çözülmemesi tarafları bir çatışma ortamına sürüklemektedir. Zira bölgede hak iddia eden her bir devlet, sürdürülebilir ekonomilerinin devamı için bölgenin enerji kaynaklarına ihtiyaç duymaktadır. Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki, GÇD doğal kaynaklarının (enerji) araştırılması ve geliştirilmesi başta Çin olmak üzere bölgede hak sahibi olan ülkelerin çıkarlarına hizmet edecektir. Öte yandan taraflar arasında bölgesel bir iş birliği zemini hazırladığı zaman bölge istikrarlı bir yapıya dönüşecektir. Bu durumun gerçekleşmesi durumunda bölgenin kalkınması hız kazanacak ve bölge ülkelerinin ikili ilişkileri gelişecektir. Ancak GÇD deniz alanlarının araştırılması ve geliştirilmesi bölgedeki taraflar arasında yaşanan anlaşmazlıklardan dolayı imkânsız görülmektedir. Zira Çin dâhil bölgede hak iddia eden diğer devletlerin bölgedeki haklarından vazgeçmemesi bölgeyi çatışmacı bir ortama sürüklemektedir. Bu bağlamda Pekin yönetimi tarihsel olarak hak iddia ettiği GÇD'yi bir Çin iç denizine dönüştürerek bölgenin güvenliğini sağlamaya çalışmaktadır.

Çin'in bu güvenlik politikasındaki amacı, bölgede hak iddia eden ülkelere ve bölgeye coğrafi bir sınırı olmayan ama hayati çıkarları olan ABD'ye meydan okumak ve bölgenin tek hakimi olmaktır. Zira Çin gibi tarihsel ve hukuksal iddialar ileri sürerek GÇD'de hak iddia eden Çin'e göre oldukça düşük profilli devletlerin, Çin'in bölgedeki yükselişini dengeleyebilmek için ABD ile işbirliği içinde olması Çin'in GÇD enerji güvenlik politikasının dezavantajını oluşturmaktadır. ABD'nin GÇD deniz nakil hatlarına bağlı ekonomik ve seyri sefere özgürlüğüne dayalı serbest

dolaşım hakkı olmak üzere iki çıkarı vardır. ABD dünya deniz gücüdür ve bu gücünün devamlılığı için önemli deniz alanlarını kontrol altında tutmaya çalışmaktadır. Deniz nakil hatlarını kontrolüne alan güç, dünyaya egemen olur mantığından hareketle Hint Okyanusu, Malakka Boğazı ve Asya Pasifik'te (Güney Kore Japonya ve Filipinler) donanma kuvvetlerini konuşlandırarak hem barış zamanında hem de savaş zamanında enerji ve ticaret deniz nakil hatlarının kontrolünü sağlayarak bu deniz alanlarındaki hakimiyetini sürdürmeye çalışmaktadır.

ABD'nin elbette bu kadar geniş bir alanın kontrolünü sağlaması için büyük bir donanma gücüne sahip olması gerekmektedir. Bu hususta Japonya merkezli Yedinci donanma üssü ön plana çıkmaktadır. Yedinci donanma üssü ABD deniz kuvvetlerinin en büyük donanma gücüdür. Batı Pasifik, Hint Okyanusu, Malakka Boğazı ve Doğu Afrika deniz alanlarının güvenliğini sağlamakla sorumludur. ABD Çin'in enerji nakil hatlarını oluşturan bu deniz alanlarını kontrol altına alarak hakimiyetini Çin'e kanıtlamaya çalışmakta ve enerji arz güvenliğini tehdit etmektedir. Ancak ABD'nin küresel bir donanma gücü olabilmesi ve Çin enerji arz güvenliğini doğrudan tehdit edebilmesi için; Hint Okyanusu, Malakka Boğazı ve Doğu Afrika deniz alanlarının dışında GÇD'de hakim bir güç olması gerekmektedir. Zira ABD Hint Okyanusu, Malakka Boğazı ve Doğu Afrika deniz alanlarına erişim sağlayabilmesi ve bu deniz alanlarının güvenliğini sağlayabilmesi için yedinci deniz filosunu Çin'in yoğun güvenlik önemleri aldığı GÇD'den geçirmek zorundadır.

Bu hususta GÇD'nin ekonomik ve stratejik boyutunun öneminin farkında olan ABD ve Çin, GÇD'nin hakim gücü olabilmek için kıyasıya bir rekabet içindedir. Örneğin ABD'nin GÇD'de hakimiyet kurması durumunda; Çin 1947'den itibaren hak iddia ettiği deniz alanlarının savunuculuğunu yapamayacaktır, işgal ettiği ada, resif ve kayalıkları boşaltmak zorunda kalacaktır, enerji güvenliğinin bir parçası olarak gördüğü GÇD enerji kaynaklarından yararlanamayacaktır, Malakka İkilemine karşı GÇD kartını sunamayacaktır. En nihayetinde her daim ABD tehdidi ile karşı karşıya kalacaktır. Çin'in GÇD'de hakimiyet kurması durumunda; Batı Pasifik'te ABD'nin hegemonyası sonlandırılacaktır, Güney Doğu Asya'yı kontrol altına alacaktır, ABD müttefiki Avustralya tamamen izole bir konumda olacaktır, Güney Kore ve Japonya'nın dış dünyaya açılması Çin'in iznine tabii olacaktır, bölgedeki müttefik ülkelerin ABD'ye güveni zedelenecektir. Nihayetinde dış dünyanın Asya Pasifik erişimi Çin üzerinden gerçekleşecektir ve GÇD bir iç deniz olacaktır. Bu değerlendirmeler içerik gereği ütöpik gibi gözükse de durum böyle değildir.

Bu bağlamda çalışmanın ikinci hipotezi şu şekilde oluşturulmuştur. Yakın gelecekte petrol kaynaklarının tükenmesi ve bunun sonucu olarak petrol fiyatlarının artması günümüzde en fazla petrol tüketen ve en fazla petrole ihtiyaç duyan ABD- Çin arasında enerji mücadelelerinin yaşanmasına neden olacaktır. Son yüzyılı aşkın bir süredir küresel güçlerin rekabetine konu olan enerji/petrol 21. Yy'de de rekabet edilecek en önemli kaynaklar arasında yerini alacaktır. Bu rekabet, enerji kaynakları ve enerji nakil hatları üzerinde hegemonya kurmak isteyen Çin ve ABD arasında yaşanacaktır. Bunun nedeni dünyadan ez fazla enerji tüketen ülkelerin Çin ve ABD olmasında

kaynaklanmaktadır. Örneğin Pekin yönetiminin hızlı büyüyen ekonomisini beslemek için GÇD enerji kaynakları üzerinde jeopolitik üstünlük kurma politikası, ABD ile kısa ve orta vadede ciddi bir çatışma kaynağı olmamasına rağmen uzun vadede ABD ile arasında bir çatışma yaşaması kuvvetle muhtemeldir. Bunun içindir ki Çin bölgedeki coğrafi avantajlarını kullanarak enerji ve ulusal güvenliğinin bir parçası olarak gördüğü GÇD’de bir güvenlik ağı oluşturup Paracel ve Spratly adalarında askerî ve donanma üsleri inşa edip ABD’ye meydan okumaktadır.

İnşa edilen bu askerî üslerde DF-21 gemi savar füzeleri ve balistik füzelerle donatılan nükleer denizaltılarını konuşlandırarak, bir güvenlik tehdidi durumunda ABD’nin GÇD deniz nakil bağlantı hattının doğrudan engellemeyi planlamaktır.⁴⁴⁷ Jeopolitik güç rekabetinin yaşandığı GÇD’de Pekin yönetiminin bu güvenlik önlemleri ABD için bir dezavantaj oluştururken Çin için ise bir avantaj oluşturmaktadır. Sonuç olarak ABD yükselen Çin’e GÇD’de yer açmak zorunda aksi taktirde Çin ve ABD arasında bir çatışma yaşanacaktır. Sorun şudur ki ABD’nin GÇD özelinde Çin ile çatışmaya ne kadar istekli olduğudur. Zira daha önce Çin nükleer denizaltıları 2006 ve 2009’dan doğrudan ABD uçak savaş gemilerini GÇD’de tehdit etmiştir. ABD ise bu olayalar karşısından geçiş yaptığı denizalanın uluslararası sular olduğunu belirtmiş, Çin’e karşı ani bir müdahalede bulunamamıştır.

Çin’in üçüncü taraf ülkelere karşı saldırgan bir tavır sergilemesi bu örnekle sınırlı değildir. Yakın tarihimizde Çin donanma kuvvetleri GÇD’de enerji araştırma faaliyetlerinde bulunan ABD, İngiltere, İspanya ve Rusya’nın enerji şirketlerini taciz ederek bu şirketlerin bölgeden çekilmesini sağlamıştır. Görüleceği üzere Çin bölgedeki çıkarlarını korumak için enerji kaynak çatışmasının yaşandığı bu yüzyılda uluslararası politikanın ve enerji piyasalarının ana aktörleri sayılan bu devletlere meydan okumak için askerî güce başvurmaktan çekinmemektedir. Zira GÇD Çin’in küresel enerji arz güvenliğinin sürdürülebilir olmasında kritik görev üstlenmektedir.

Çin her ne kadar dış enerji kaynaklarına bağımlı olsa da aynı zamanda deniz nakil hatlarında da bağımlıdır. Enerji ithalatının %80’ini deniz nakil hatlarından sağlamaktır. Bu ithalatın ana giriş noktaları Hint Okyanusu ve Malakka Boğazı iken son varış noktası ise GÇD’dir. Dolayısıyla ABD’nin bu önemli deniz alanlarındaki gibi GÇD’de de hakimiyet kurması durumunda Çin doğrudan ABD donanma kuvvetlerinin güvenliğini sağladığı GÇD üzerinden geçmek zorunda kalacaktır. Bu durum haliyle Çin’in enerji arz güvenliğini tehdit edecektir. Bunun içindir ki Çin’in GÇD’de hakim bir güç olması gerekmektedir. Çin GÇD’nin hâkim gücü müdür? Bu soruya şu şekilde cevap vermek mümkündür. GÇD’de hak iddia eden ülkeler arasında nükleer güce sahip olan tek ülke olması, donanma gücünün ABD donanma gücüne rakip olması, dünyanın en kalabalık en aktif askeri gücüne sahip olması, nispeten kendine göre askeri bakımdan oldukça güçsüz devletler komşu olması, ABD’nin bölgedeki varlığına rağmen bölgede yeni alanlar işgal ederek genişleyen tek

⁴⁴⁷ Tong Zhao, *Tides of Change: China’s Nuclear Ballistic Missile Submarines and Strategic Stability*, **Carnegie Endowment for International Peace Publications Department**, Massachusetts, 2018, s. 45

ülke olması ve GÇD'nin tam merkezinde ABD donanma gemilerini vuracak kapasitede gemi savar füzeleri ve nükleer denizaltılarına sahip olması Çin'i GÇD'nin hakim gücü yapmaktadır. Bu avantajlar Çin'e hem bölgenin güvenlik politikasının belirlenmesinde hem de bölgedeki enerji kaynaklarının doğrudan erişim sağlamasında ayrıcalık tanımıştır. Bu hususta bölgenin güvenliğinin sağlanmasıyla Çin ulusal petrol şirketi CNOOC, bölgedeki yatırımlarının hızlandırmıştır. Bölgede çok sayıda petrol ve doğalgaz kuyusu açarak Çin'in enerji talebini karşılaması hususunda önemli bir adım atan CNOOC, yakın zaman içinde milyonlarca varil petrol ve milyarlarca metreküp doğalgazı bir tehdit altında olmadan Çin ekonomisine kazandırmıştır.

Küresel enerji arz talebinin hızla arttığı bu yüzyılda enerji arz güvenliği sağlamak ve tedarik edilen enerji kaynaklarının güvenli bir şekilde transfer edilmesi için sadece deniz nakil hatlarında jeopolitik üstünlük kurmak yeterli değildir. Deniz nakil hatlarının dışında kara boru hatlarının geçtiği güzergâhlarda da jeopolitik üstünlük kurmak gerekmektedir. Zira enerji tedarik edilen ülkeler sadece okyanus ötesi bölgelerden oluşmamaktadır. Deniz alanlarına sınırı olmayan kara ülkelerinden de büyük miktarlarda enerji tedarik edilmektedir. Örneğin zengin enerji kaynaklarını barındıran Orta Asya bu yönüyle enerjiye ihtiyaç duyan ülkelerin cazibe merkezi haline gelmektedir. Ancak bölgeden enerji tedarik etmek iki açıdan sorun oluşturmaktadır. Bunlardan birincisi bölgenin jeopolitik konumuyla alakalı olanıdır. Bölge bilindiği üzere deniz alanlarına erişimi olamayan ve geniş bir alana yayılan bir kara parçasıdır. Dolayısıyla buradan petrol ve doğalgaz tedarik etmek için uzun mesafeli ve maliyetli kara boru hattı oluşturulması gerekmektedir. İkincisi ise Soğuk Savaş sonrası dönemde de Rusya'nın bölgedeki etkisini devam ettirmesi ve enerji ulaşım hatlarını kontrol etmesidir. Dolayısıyla bölgeden enerji tedarik edebilmek için bölgeye yakın olmak, inşa edilecek boru hatlarının finansmanını sağlayacak güçlü ekonomiye sahip olmak ve Rusya'nın bölgedeki gücüne karşı koyabilecek güçlükte olmak gerekmektedir.

Bu hususta Çin'in dünyanın en büyük ikinci ekonomik gücü olması ve bölgeye yakın olması Pekin yönetimi için bir avantaj oluştururken Rusya faktörü ise kısmen bir dezavantaj oluşturmaktadır. Sonuç olarak Mackinder tarafından Avrasya'nın kalbi olarak nitelendirilen Orta Asya, Sovyet Birliği sonrası dönemde jeopolitik konumu ve zengin enerji kaynakları nedeniyle Rusya ve Çin rekabetine konu olmaktadır. Bu rekabet ortamında avantaj elde edecek olan aktör, hem Orta Asya'nın jeopolitik konumundan hem de enerji kaynaklarından önemli kazanımlar elde edecektir. Bu bağlamda Rusya ve Çin'in Orta Asya'daki avantaj ve dezavantajları belirlenerek hangi aktörün Orta Asya enerji kaynakları üzerinde daha çok avantaja sahip olduğu açıklanacaktır. Bu avantajın belirlenmesi için öncelikle Rusya ve Çin için Orta Asya enerji kaynaklarının ne anlam ifade ettiğini açıklamak gerekmektedir. Zira her iki aktörün Orta Asya enerji kaynakları için farklı çıkarları vardır.

Ortadoğu enerji kaynaklarına ve deniz nakil hatlarına bağımlı olan Çin, zengin enerji kaynaklarına ev sahipliği yapan Orta Asya'yı enerji güvenlik politikasının ayrılmaz bir parçası olarak

görmektedir. Artan enerji ihtiyacını karşılamak için güvenilir kaynak olarak gördüğü Orta Asya'dan enerji tedarik etmek istemektedir. Bu nedenle "Çevre" enerji güvenlik politikaları kapsamında Orta Asya ülkeleri ile ticari ilişkilerini artırmakta ve bu ülkelere yatırımlar dışında özel faizli finansman desteği sunmaktadır. Öte yandan bölge ülkelerine hibelerde bulunarak, ticari ilişkiler içinde olduğu ülkeler nezdinde güven tesis etmekte ve zaman içerisinde ülke politikalarında yerini edinmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda karşılıklı çıkara dayalı kazan - kazan politikası doğrultusunda hareket ederek Orta Asya ülkelerinin güvenliğini kazanma yolunu çalışmaktadır. Bu bağlamda yeni bağımsızlık kazanan Orta Asya ülkelerini hemen tanımış ve Rusya gibi Orta Asya'nın siyasi yapısını değiştirmeye yönelik politik arayış içinde olmamıştır.

Rusya ise Soğuk Savaş dönemindeki gibi arka bahçesi olarak gördüğü Orta Asya'nın enerji kaynaklarını kontrol etmeyi ve sadece Sovyet döneminde inşa edilen boru hatları vasıtasıyla ihraç edilmesini amaç edinmiştir. Görüleceği üzere her iki aktör farklı politik davranış biçimleri benimsemeyerek Orta Asya enerji kaynakları üzerinde nüfuz edinmeye çalışmaktadır. Örneğin Rusya baskılayıcı bir davranış biçimini benimserken Çin daha çok uzlaşmacı ve işbirliğine yönelik davranış biçimi sergilemektedir. Rusya'nın bu politikası Orta Asya ülkelerinin Çin'e yakınlaşmasına neden olmuştur. Zira Orta Asya ülkeleri bağımsızlıklarını kazanmalarına rağmen ekonomilerinin can damarı olan enerji kaynakları ve enerji nakil hatları Rusya'nın kontrolünde kalmıştır.

Rusya Orta Asya'dan 1000 metreküp doğalgazı 150 dolardan satın alıp Avrupa'ya 350 dolardan satmıştır.⁴⁴⁸ Böylelikle Orta Asya'nın petrol ve doğalgaz zengin ülkeleri olan Türkmenistan, Özbekistan ve Kazakistan dış dünyaya enerji ihraç etmek için hem Rusya'nın belirlediği ücrete hem de Sovyet dönemi boru hattına bağımlı olmak zorunda kalmıştır. Rusya etkisinden kurtulmak, yeni enerji ihraç pazarları bulmak ve Rus boru hatlarına alternatif yeni boru hatları arayışı içinde bu üç Orta Asya ülkesi, dünya genelinde güvenilir enerji kaynak çeşitlendirmesi arayışı içinde olan Çin ile daha yakın ilişki içinde olmayı amaç edinmişlerdir. Çin'in yakın çevresindeki Orta Asya ülkeler ile çok sayıda enerji işbirliği yapmasıyla Rusya'nın Orta Asya enerji kaynakları üzerindeki hâkimiyeti gittikçe güçsüzleşmeye başlamıştır.

Çin Orta Asya'nın en büyük enerji rezervlerine sahip olan Türkmenistan ve Kazakistan ile Rusya'nın baskılayıcı politikasına rağmen yakın zamanda çok önemli işbirliği antlaşmaları yapmıştır. Bu işbirliği antlaşmaları kapsamında Kazakistan'ın en büyük petrol sahasını Kashagan'ın %8.33'ünü satın almıştır. Bunun dışından Aktobe petrol sahasının %85.3'ünü ve North Buzachi petrol sahasının tamamını satın almıştır. Öte yandan Kazakistan'ın en büyük petrol rafinerisine ev sahipliği yapan PetroKazakhstan'ı da satın almıştır. Sonuç olarak Kazakistan enerji sektörüne yaptığı doğrudan yatırımlarla Kazakistan enerji sektörünün %20'sini elinde bulunmaktadır. Çin'in Orta

⁴⁴⁸ Luca Zs. Vasànczki, a,g,e,s,8

Asya’da önemli enerji işbirliği antlaşmaları yapığı bir başka ülke ise dünya doğalgaz sıralamasında 4. sırada olan Türkmenistan’dır.

Türkmenistan Çin’in ana doğalgaz ihracatçısı konumdadır. Özbekistan’ın Çin’e ihraç ettiği doğalgaz miktarının Kazakistan ve Türkmenistan ihracat rakamlarıyla kıyaslandığında oldukça az olduğu söylenebilir ancak enerji güvenliği sadece tedarik edilen enerji kaynaklarının miktarıyla ölçülmektedir. Tedarik edilen enerji kaynaklarının transferinin güvenli olup olmadığıyla da ölçülmektedir. Örneğin Çin ana enerji tedarikçileri olan Ortadoğu ve Afrika’ya yakın olmadığı için enerji transferini ABD donanama gücünün tehdidi altında Hint Okyanusu ve Malakka Boğazı’ndan geçirmek zorunda kalmaktadır. Dolayısıyla enerji tedarik edilen ülkeye/bölgeye ne kadar yakın olunursa Çin’in enerji transferi o kadar güvenilir olmaktadır. Dolayısıyla Özbekistan’ın Çin’in Orta Asya’daki her iki ana enerji tedarikçisine sınırının olması Çin Orta Asya enerji işbirliğinin; istikrarlı ve güvenilir olmasına olanak sağlamaktadır.

Çin bölge ülkelerinde güvenilir enerji transferi gerçekleştirebilmek için dört hattan oluşan Orta Asya -Çin doğalgaz boru hattı ve Kazakistan- Çin petrol ve doğalgaz boru hattını etmiştir. Sonuç olarak Orta Asya ülkeleri ile yaptığı uzun dönemli enerji antlaşmaları ve petrol ve doğalgaz boru hatları sayesinde enerji tedarikini sürdürülebilir ve güvenilir olmasını sağlayan Çin, hem enerji tedariki çeşitlendirmesinde önemli bir başarı yakalamıştır hem de bölgenin yeni enerji oyun kurucu ülkesi olmuştur. Bu durum esasen bir söylemden ziyade bir realitedir. Orta Asya ülkelerinin günümüzde en fazla enerji ihracatı gerçekleştirdiğı ülke Çin’dir. Dolayısıyla Rusya’nın büyük ekonomik kazançlar elde ettiği Orta Asya enerji sektörü son on yıl içinde Çin’in tekeline geçmiştir. Tekrardan Orta Asya enerji sektöründen denetimi ele geçirmek isteyen Rusya, Çin ile kıyasıya bir rekabet halinde olmuştur. Ne var ki, Rusya’nın uluslararası alanda güç kaybedişi, ekonomisinin düşüşe geçmesi, Ukrayna krizi sonrası ABD ve Batı ülkeleri tarafından baskı altına alınması ve Orta Asya ülkelerinin Rusya yerine Çin’in ile yakın ilişkiler içinde olması Rusya’nın Çin ile rekabet yerine daha çok işbirliği yapmasına neden olmuştur.

Sonuç olarak Moskova ve Pekin yönetimleri Orta Asya rekabetinden bir çatışma içine girecek olursa güçlerini zayıflatmış olacaktır. Bu durum yaşanmasını durumunda bölgede bir güç boşluğu yaşanacaktır. Bu da en çok Washington yönetimimin işine yarayacaktır. Dolayısıyla Moskova ve Pekin yönetimleri Orta Asya’da rekabet etmek yerine daha çok işbirliği güçlendirmesi hususunda adımlar atması Orta Asya politikalarının gelişimi açısından oldukça önemlidir. Çalışmanın başında belirtildiğı gibi enerji güvenliğinde önemli olan husus enerji kaynaklarının güvenilir olması ve enerji transferinin güvenilir yollarla yapılmasıdır. Sonuç itibariyle Çin GÇD ve Orta Asya’dan tedarik ettiği enerji kaynaklarına kesintisiz bir şekilde erişim sağlamaktadır. Dolayısıyla Çin’in enerji kaynakları bakımından zengin GÇD ve Orta Asya’nın tam merkezinde yer alması Çin’e jeopolitik üstünlük sağlamakta ve enerji güvenliği açısından önemli bir avantaj oluşturmaktadır hipotezini doğrulamaktadır.

KAYNAKÇA

- A Free and Open Indo-Pacific: Advancing a Shared Vision, <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2019/11/Free-and-Open-Indo-Pacific-4Nov2019.pdf>, (06.09.2019)
- Adomeit, Hannes (2015), “German-Russian Relations: Change of Paradigm versus ‘Business as Usual’”, **French Institute of International Relations**, 1-32
- Ágnes, Szunomár (2014), “China’s relations with the developing world: A new type of colonialism or a fruitful cooperation.” **Warsaw School of Economics**, 95-119
- Alagierski, Michał (2014), “The Foreign Policy of the USA and Great Britain Towards Iran During the Years 1951-1953”, **Faculty of Arts and Sciences Journal of Social Sciences**, 329-346
- Allen, C. Robert (2013), “Energy Transitions in History: The Shift to Coal”, **RCC Perspectives**, 11–15.
- American Enterprise Institute and Heritage Foundation (2016) <https://www.aei.org/china-global-investment-tracker/> (22.03.2020)
- Anthony, Mark (2014), “Velasco, Philippines – China Relations: The Case of the South China Sea (Spratly Islands) Claims,” **Asia Pacific Journal of Multidisciplinary Research**, 78-85
- AP Explains: Mideast tensions threaten key global oil route (2019), <https://apnews.com/article/5db1ed7778c546b89204853551733c1c>, (08.06.2019)
- Assessment on U.S. Defense Implications of China’s Expanding Global Access (2018), <https://media.defense.gov/2019/Jan/14/2002079292/-1/-1/1/EXPANDING-GLOBAL-ACCESS-REPORT-FINAL.PDF>, (06.09.2019)
- Bader, Jeffrey, Lieberthal, Kenneth (2014), “Keeping the South China Sea in Perspective”, **Brookings Policy Brief Brookings Institution**, 1-10
- Bahgat, Gawdat (2011), **Energy Security: An Interdisciplinary Approach**, John Wiley & Sons Ltd, The Atrium, Southern Gate, Chichester, West Sussex, PO19 8SQ, United Kingdom.
- Bakshi, Jyotsna (2001), “Sino-Russian strategic partnership in central Asia: Implications for India.” **Strategic Analysis**, 161-183
- Barnaby, Frank (1974), “Oil and Security”, **Stockholm International Peace Research Institute**, Stockholm.
- Bassin, Mark (1987), “Imperialism and the nation state in Friedrich Ratzel’s political geography”, **Progress in Human Geography**, 473–495.

- Baviera, Aileen (2003), "The China factor in US alliances in East Asia and the Asia Pacific", **Australian Journal of International Affairs**, 2, 339-352
- Beijing rattles oil companies in South China Sea off Vietnam (2018), <https://www.energyvoice.com/oilandgas/asia/258490/beijing-oil-china-vietnam/>, (02.12.2019)
- Biggest Oil Companies In The World (2018) <https://www.worldatlas.com/articles/biggest-oil-companies-in-the-world.html>, (11.06.2019)
- Bitabarova, Assel G (2018), "Unpacking Sino-Central Asian engagement along the New Silk Road: a case study of Kazakhstan", **Journal of Contemporary East Asia Studies**, 149-173
- BM Deniz Hukuku Sözleşmesi, <https://denizmevzuat.uab.gov.tr/uploads/pages/uluslararası-sozlesmeler/denizhukuku.pdf>, (10.09.2019)
- Bozhong 19-6 Gas and Condensate Field, Bohai Bay, China (2019) <https://www.offshore-technology.com/projects/bozhong-19-6-gas-and-condensate-field-bohai-bay-china/>, (13.12.2019)
- BP Statistical Review of World Energy (2016), <http://www.bp.com>, (07.11.2019)
- _____ (2017), <https://www.bp.com>, (17.11.2019)
- _____ (2018), <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2018-full-report.pdf>, (13.05.2019)
- _____ (2019), <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2019-coal.pdf> (13.05.2019)
- Broderick, Kelsey (2015) "Chinese Activities in the South China Sea: Implications for the American Pivot to Asia", **Project 2049 Institute**, 1-18
- Burgess, J. Peter (2003), "Politics of the South China Sea: Territoriality Theand International Law", **Security Dialogue**, 1, 7-10
- Buszynski, Leszek (2003), "ASEAN, the Declaration on Conduct, and the South China Sea", **Contemporary Southeast Asia**, 343-362
- _____ (2013), "The South China Sea and Australia's Regional Security Environment", **National Security College Occasional Paper**, 4-8
- Cao, Jing, Garbaccio, Richard (2009), China's 11th Five-Year Plan and the Environment: Reducing SO2 Emissions, **Review of Environmental Economics and Policy**, 1-20
- Carlsson, Märta, Oxenstierna, Susanne (2015), "China and Russia – A Study on Cooperation, Competition and Distrust", **FOI Reserach Report Series**, 3-91
- Castro, Renato Cruz De (2020), "The Limits of Intergovernmentalism: The Philippines' Changing Strategy in the South China Sea Dispute and Its Impact on the Association of Southeast Asian Nations (ASEAN)", **Journal of Current Southeast Asian Affairs**, 335-358

- Causevic, Amar (2012), "A Thirsty Dragon Rising Chinese Crude Oil Demand and Prospects for Multilateral Energy Security Cooperation", **Peace Research Institute Frankfurt**, 2 1-37
- Central Asia-China Gas Pipeline Expansion Delayed Again (2017), <https://eurasianet.org/central-asia-china-gas-pipeline-expansion-delayed-again>, (13.03.2020)
- Central Asian Gas: prospects for the 2020s (2019), <https://www.oxfordenergy.org/wpcms/wp-content/uploads/2019/12/Central-Asian-Gas-NG-155.pdf>, (13.03.2020)
- Chang, Teh-Kuang (1991), "China's Claim of Sovereignty over Spratly and Paracel Islands: A Historical and Legal Perspective", Volume 23 Issue 3, **Journal of International Law**, 399-420
- Chen, Huang Yu (2014), "Territorial Disputes in the South China Sea under the San Francisco Peace Treaty", **Issues & Studies**, 169-196
- Chen, Xiangming, Fazilov, Fakhmiddin (2018), "Re-centering Central Asia: China's "New Great Game" in the old Eurasian Heartland", **Palgrave Communications**, 1-12
- Cherpa, Aleh (2014), Jewellec, Jessica, **Energy Policy: The Concept of Energy Security: Beyond the Four As**, Elsevier, Netherlands, 415-421
- China-Central Asia gas pipeline transports over 23 bln cubic meters in H1 (2019), http://www.xinhuanet.com/english/2019-08/04/c_138282054.htm, (13.03.2020)
- China's CNOOC to expand offshore gas, unconventional fuel to cut emissions (2018), <https://www.ogv.energy/news-item/china-s-cnooc-to-expand-offshore-gas-unconventional-fuel-to-cut-emissions>, (13.12.2019)
- China Crude Oil Production (2019), <https://www.ceicdata.com/en/indicator/china/crude-oil-production>, (28.05.2019)
- China's Energy Policy (2012), <http://www.chinacsrmap.org/Uploads/file/China's%20Energy%20Policy%202012.pdf>, (22.05.2019)
- China's Great Game: In Russia's backyard(2019), <https://www.ft.com/content/d35d34ca-6e70-11e5-aca9-d87542bf8673>, (04.06.2020)
- China lays down the Gauntlet in Energy War, http://www.oilgeopolitics.net/Geopolitics___Eurasia/China_Gauntlet/china_gauntlet.html, (09.04.2020)
- China Looms Large in Central Asia (2020), <https://carnegie.ru/commentary/81402>, (04.06.2020)
- China's Investment in Central Asian Republics (2017). <https://community.apan.org/wg/tradoc-g2/fmso/m/fmso-monographs/194970>, (16.04.2020)
- China-Kazakhstan oil pipeline transports 10.88 mln tonnes (2019), http://www.xinhuanet.com/english/2020-01/09/c_138691200.htm, (09.04.2020)
- China's Oil Import Dependence (2019), <https://oilprice.com/Latest-Energy-News/World-News/Chinas-Oil-Import-Dependence-Grows-To-734-In-H1-2019.html>, (28.05.2019)

- China's Pressure Costs Vietnam \$1 Billion in the South China Sea (2019), <https://thediplomat.com/2020/07/chinas-pressure-costs-vietnam-1-billion-in-the-south-china-sea/>, (02.12.2019)
- China and Russia in Central Asia – Rivalry or Division of Labor(2020), <https://warsawinstitute.org/china-russia-central-asia-rivalry-division-labor/>, (04.06.2020)
- Chinese String of Pearls (2016) <https://sites.google.com/site/sarathbathala/chinese-string-of-pearls-2>, (25.06.2019)
- China Striving to Boost Energy Imports from Turkmenistan (2017), <https://eurasianet.org/china-striving-to-boost-energy-imports-from-turkmenistan>, (23.02.2020)
- Chiu, Dominic (2017) “The East Is Green: China’s Global Leadership in Renewable Energy”, **Center for Strategic and International Studies**, 13, 3-12
- Chow, Edward, Ashayeri, Cyrus (2018), “The Future of Iran’s Oil and Gas Industry”, **USAEE Working Paper**, 18, 1-26
- Chow, Jonathan T (2012), “The 20th ASEAN Summit: Time Is of the Essence”, **The Asan Institute for Policy Studies Issue Briefs**, 24, 1-11
- CNOOC, Annual Results (2016), <https://www.cnoocld.com/attach/0/1703271323099875484.pdf>, 09.12.2019
- _____ (2019), <https://www.cnoocld.com/attach/0/aa2dd9ad20da47bc9ad119383e49d805.pdf>, (09.12.2019)
- CNOOC, Key Operating Areas (2019), <https://www.cnoocld.com/col/col7311/index.html>, (09.12.2019)
- CNOOC needs to double down on drilling and deals in carbon-cutting gas pivot (2019), <https://www.reuters.com/article/us-china-gas-cnooc-analysis-idUSKBN2B4036>, (09.12.2019)
- CNOOC plans to speed up exploration and development of natural gas reserves(2020), <https://www.offshore-technology.com/news/cnooc-exploration-development-natural-gas-reserves/>, (11.12.2020)
- CNPC, KazMunaiGas buy MangistauMunaiGas for \$2.6 bln (2009), <https://www.reuters.com/article/kazmunaigas-cnpc-mangistaumunaigas-idAFGEE5AO12420091125>, (03.04.2020)
- CNPC: Line C of Central Asia-China Gas Pipeline Operational (2014), <https://www.offshore-energy.biz/cnpc-line-c-of-central-asia-china-gas-pipeline-operational/>, (13.03.2020)
- CNPC, Changqing Oil & Gas Province, (2017), (<http://www.cnpc.com.cn/en/operatediol/201405/ef43c204435d4db3bcd7852514f79269.shtml>) 128.05.2019)
- CNPC, Daqing Oil Province, (2017) <http://www.cnpc.com.cn/en/operatediol/201405/f96f221bb538428f9b1b7f4869c8f576.shtml>, (22.05.2019)
- CNPC, Natural Gas & Pipelines, (2018) http://www.cnpc.com.cn/en/naturalgaspipelines/naturalgas_index.shtml, (08.06.2019)

- CNPC, China–Russia East-Route Natural Gas Pipeline in Operation (2019), <http://www.cnpc.com.cn/en/nr2019/201912/8b6a25eea0ab4c18be40231cabb21e66.shtml>, (11.06.2020)
- CNPC, CNPC in Kazakhstan (2020), https://www.cnpc.com.cn/en/Kazakhstan/country_index.shtml, (03.04.2020)
- Cornell, Svante E (2004), “The United States and Central Asia: In the Steppes to Stay?”, **Cambridge Review of International Affairs**, 2, 239-254
- CRD Development in Vietnam Approved, <http://www.mubadalapetroleum.com/docs/default-source/default-document-library/crd-development-2017.pdf?sfvrsn=2>, (29.11.2019)
- Dadabaev, Timur, Djalilova, Nigora (2020), “Connectivity, energy, and transportation in Uzbekistan’s strategy vis-à-vis Russia, China, South Korea, and Japan”, **Asia Europe Journal**, 1-24
- Damaged Destroyer USS John S. McCain Departs Subic Bay for Yokosuka to Begin Repairs, <https://news.usni.org/2017/11/28/damaged-destroyer-uss-john-s-mccain-departs-subic-bay-yokosuka-begin-repairs>, (19.12.2019)
- Daojiong, Zha, Meidan, Michal (2015), “China and the Middle East in a New Energy Landscape”, **The Royal Institute of International Affairs**, 1-15
- Daojiong, Zha (2016), “Debating China’s Energy Security Competing Thoughts and Policy Options”, **China Quarterly of International Strategic Studies**, 219-238
- David, Brewster (2010), “An Indian Sphere of Influence in the Indian Ocean?” **Security Challenges JSTOR**, 1-20
- Daqing A True Game-changer For China, <https://www.hartenergy.com/exclusives/daqing-true-game-changer-china-175440>, (22.05.2019)
- Declaration on the Conduct of Parties in the South China Sea, https://asean.org/?static_post=declaration-on-the-conduct-of-parties-in-the-south-china-sea-2, (24.09.2019)
- Defay, Alexandre (2005), **Jeopolitik**, Çev. İsmail Yerguz, 1. Baskı, Dost Yayınevi, Ankara.
- Demiray, Muhittin, İşcan, İsmail Hakkı (2008), “Uluslararası Sistemde güvenlik Kavramının Değişimi Ekonomik Ve Jeopolitik Arka Planı” **Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi**, 141 – 170.
- Desta, Melaku Geboye (2003), “The Organization of Petroleum Exporting Countries, the World Trade Organization and Regional Trade Agreements”, **Journal of World Trade**, 523-551
- Dotted Map, <https://taiwan-in-perspective.com/2012/08/21/map-of-south-china-sea-claims/11-dotted-map-2/>, (11.07.2019)
- Downs, Erica (2018), “China-Russia Energy Relations: Better Than Ever”, **National Bureau of Asian Research Special Report**, 74, 2-68
- Downs, Erica (2004), “The Chinese Energy Security Debate”, **The China Quarterly**, 21-41

- _____ (2014), “China-Middle East Energy Relations”, **Brookings Institution**, 1-5
- Drifte, Reinhard (2014), “The Japan-China Confrontation Over the Senkaku/Diaoyu Islands – Between “shelving” and “dispute escalation”, **The Asia-Pacific Journal**, 1-56
- Dwivedi, Ramakant (2006), “China’s Central Asia Policy in Recent Times”, **China and Eurasia Forum Quarterly**, 1-187
- EIA, The South China Sea is an Important World Energy Trade Route (2013), <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=10671>, (19.11.2019)
- EIA, South China Sea (2013), https://www.eia.gov/international/analysis/regions-of-interest/South_China_Sea, (25.11.2019)
- EIA, More than 30% of global maritime crude oil trade moves through the South China Sea, (2016), <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=36952>, (19.11.2019)
- EIA, Turkmenistan (2016), <https://www.eia.gov/international/overview/country/TKM>, (18.02.2020)
- EIA, Almost 40% of global liquefied natural gas trade moves through the South China Sea (2017), <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=33592>, (19.11.2019)
- EIA, International Energy Outlook (2018), <https://www.eia.gov/outlooks/ieo/china/>, (08.06.2019)
- EIA, UZBEKISTAN (2018) <https://www.eia.gov/international/analysis/country/UZB>, (16.04.2020)
- EIA, China, (2019), <https://www.eia.gov/international/analysis/country/CHN>, (28.05.2019)
- EIA, Country Analysis: China (2019), https://www.eia.gov/international/content/analysis/countries_long/China/china.pdf, (08.06.2019)
- IEA, Oil, gas and coal import dependency in China, 2007-2019, (2019), <https://www.iea.org/data-and-statistics/charts/oil-gas-and-coal-import-dependency-in-china-2007-2019>, (28.05.2019)
- EIA, Shale oil and shale gas resources are globally abundant, (2019), <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=14431#>, (08.06.2019)
- Erickson, Andrew, Collins, Gabe (2007), “Beijing’s Energy Security Strategy: The Significance of a Chinese State-Owned Tanker Fleet”, **ORBIS**, 665-684
- Fettweis, Christopher (2003), “Revisiting Mackinder and Angell: The Obsolescence of Great Power Geopolitics”, **Comparative Strategy**, 109-129
- First oil obtained in Mingbulak field, <https://tashkenttimes.uz/economy/3868-first-oil-obtained-in-mingbulak-field>, (16.04.2020)
- Fossil energy and petroleum dependency rate Japan, <https://www.statista.com/statistics/1116628/japan-fossil-energy-oil-dependency-ratio/>, (07.11.2019)
- Francisco, Ellenor (2013), **Petroleum Politics: China and Its National Oil Companies**, Centre International de Formation Européenne, 2-93

- Fravel, Taylor (2011), "China's Strategy in the South China Sea", **Contemporary Southeast Asia**, 292-319
- Gandolphe, Sylvie Cornot, "A Review of Recent Trends in China's Gas Sector and a Glimpse into the 14th Five-Year Plan", **Notes de l'Ifri**, 1-32
- Gazprom continuing to supply gas via Power of Siberia in excess of planned amounts, (2020) <https://www.gazprom.com/press/news/2020/november/article518680/>, (11.06.2020)
- Gazprom, Power of Siberia, <https://www.gazprom.com/projects/power-of-siberia/>, (2020) (11.06.2020)
- Gielenac, Dolf, Boshell, Francisco, "The role of renewable energy in the global energy transformation", **Energy Strategy Reviews**, 38-50
- Giok, Khoo Koh (2015), "Sea Power As A Strategic Domain", **Pointer Journal of the Singapore Armed Forces**, 1-14.
- GIS Dossier: The South China Sea, <https://www.gisreportsonline.com/gis-dossier-the-south-china-sea,defense,2488.html> (25.11.2019)
- Gleason, Gregory (2006), "The Uzbek Expulsion US Forces and in Central Asia." **Problems of Post-Communism**, 49-60
- Global Energy Statistical Yearbook (2018), <https://yearbook.enerdata.net/>, (13.05.2019)
- Gordon, Matthew Caesar (2016), "Securing the Energy Supply: China's "Malacca Dilemma", **e-International relations**, 1-12
- Granados, Ulises (2008), "japanese expansion into the south china sea: colonization and conflict, 1902—1939", **Journal of Asian History** Vol. 42, No. 2, 117-142
- Gross, Samantha (2019), "What Iran's 1979 revolution meant for US and global oil markets", **Brookings Institution**, 2019, 1-11.
- Guan, Ang Cheng (1999), "The South China Sea Dispute Re-visited", **Institute of Defence and Strategic Studies**, 1-25
- Gussarova, Anna, Aminjonov, Farkhod (2016), "The Eurasian Economic Union and the Silk Road Economic Belt", **Central Asia Institute for Strategic Studies**, 1-28
- Ha, Hoang Thi (2019), "From Declaration to Code: Continuity and Change in China's Engagement with ASEAN on the South China Sea", **ISEAS, Institute of Southeast Asian Studies**, 1-47
- Hany Besada, Justine Salam (2017), "China's Energy Strategy in the MENA Region", **China Quarterly of International Strategic Studies**, 597-619
- Hasanov, Ali (2012), **Jeopolitik**, Babiali Yayinevi, İstanbul,
- Hayward, L.O. David (2009), "China's Oil Supply Dependence", **Journal of Energy Security**, 1-22
- _____ (2010), "China's Dependence upon Oil Supply", **SAGE International Strategic Geopolitical Estimates**, 2010, s. 5

- Henry, Jérôme (2016), “China's Military Deployments in the Gulf of Aden: Anti-Piracy and Beyond”. **Center for Asian Studies**, 1-34
- Historical Support for China's South China Sea Territorial Stance, <https://www.maritime-executive.com/editorials/historical-support-for-china-s-south-china-sea-territorial-stance-1> (10.09.2019)
- How much trade transits the South China Sea?, <https://chinapower.csis.org/much-trade-transits-south-china-sea/>, (16.12.2019)
- Höök, Mikael, Tang, Xu (2010), “Development journey and outlook of Chinese giant oilfields” **Petroleum Exploration and Development**, 237-249
- Hu, Zhiding, Ge, Yuejing (2014), “The Geopolitical Energy Security Evaluation Method and a China Case Application Based on Politics of Scale”, **Sustainability**, 5682-5696
- Huang, Yun-Hsun, Jung- Wu, Hua (2009), “Energy Policy in Taiwan: Historical Developments, Current Status and Potential Improvements”, **Energies**, 2 (3), 623-645.
- Huasheng, Zhao, Z, Husheng (2004), “Security Building in Central Asia and the Shanghai Cooperation Organization.”. **Slavic Research Center**, 283-314
- Hung, Ming Te, Tsai, Tung Chieh (2012), “Dilemma of choice: China’s response to climate change”, **Revista Brasileira de Política Internacional**, 104-124
- Hsiung, James Chieh (2018), **South China Sea Disputes And The Us-china Contest, The: International Law And Geopolitics**, World Scientific Publishing Co. Pte. Ltd.
- IAEA, Power Reactor Information System (2017), <https://www.iaea.org/>, (07.11.2019)
- IEA, World Energy Outlook 2017: China (2017), <https://www.iea.org/weo/china/>, (11.06.2019)
- _____ (2019), <https://www.iea.org/reports/world-energy-outlook-2019>, (08.06.2019)
- IEA, China 13th Renewable Energy Development Five Year Plan 2016-2020 (2018), <https://www.iea.org>, (17.05.2019)
- IEA, Kazakhstan energy profile (2019), <https://www.iea.org/reports/kazakhstan-energy-profile>, (21.03.2020)
- Ijaz, Khalid, Gul. Azka (2017), “Indian Response to Chinese String of Pearls Doctrine.” **Global Political Review**, 27-35
- Ikeshima, Taisaku (2013), “China’s Dashed Line in the South China Sea: Legal Limits and Future Prospects”, **Waseda Global Forum**, 17-50
- Ilkhamov, Alisher (2005), “Profit, Not Patronage: Chinese Interests in Uzbekistan,” **China Brief, The Jamestown Foundation**, 1-7
- Incidents in South China Sea and rule-based approach, <http://hanoitimes.vn/incidents-in-south-china-sea-and-rule-based-approach-315026.html>, (02.12.2019)

Indeo, Fabio (2010), “Russia and China in Central Asia: growing geopolitical competition”, **ISPI - Policy Brief**, 1-9

_____ (2017), “Kazakhstan and Turkmenistan, Strategic Energy Partners for China”, **Energy Policy Group**, 1-4

Is Air Quality in China a Social Problem? (2017), <https://chinapower.csis.org/energy-footprint/>, (17.11.2019)

Ismailov, Eldar Papava, Vladimer (2010), “The Heartland Theory and the Present-Day Geopolitical Structure of Central Eurasia”, **Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program**, 84-102

Jasiński, Wojciech (2018), “Russia’s Strategic Considerations on the Sea of Azov”, **Warsaw Institute Special Report**, 1-50

Jenne, Nicole (2017), “Managing Territorial Disputes in Southeast Asia: Is There More than the South China Sea?”, **Journal of Current Southeast Asian Affairs**, 35-61

Jiacheng, Li (2017), “Developing China’s Indian Ocean Strategy”, **China Quarterly of International Strategic Studies** 481-497

Johnson, Barry L, Lichtveld, Maureen Y (2017), **Environmental Policy and Public Health**, Second Edition CRC Press,

Kalkman, Jaap (2017), “A perspective on the Iranian upstream oil & gas industry, Can Iran achieve its full potential?”, **Energy Journal**, 1-66

Kaplan, D. Robert (2014), “The Geopolitics of Energy”, **Stratfor Worldview**, 1-4

Karabulut, Bilal (2013), **Strateji Jeostrateji Jeopolitik, Uluslararası İlişkilerde Anahtar Kavramlar Serisi 1**, Barış Kitabevi, Ankara

Karapınar, Nuray (2015), “Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi ve Deniz Alanlarına İlişkin Bazı Kavramlar,” **Doğal Kaynaklar Ve Ekonomi Bülteni Dergisi**, 13-21

Kellner, Thierry (2002), “China: the Uighur Situation from Independence for the Central Asian Republics to the Post 11 September Era.” **UNHCR Emergency & Security Service**, 1-34

Keyuan, Zou (2012), “Building a ‘Harmonious World’: A Mission Impossible”, **The Copenhagen Journal of Asian Studies**, 74-99

Klare, T. Micheal (2005), **Kaynak Savaşları: Küresel Çatışmanın Yeni Alanları**, Çev. Özge İnciler, 1.Baskı, **Devin Yayıncılık**, İstanbul.

_____ (2010) Twenty-First Century Energy Superpower: China, Energy, and Global Power, <https://grist.org/article/2010-09-19-21st-century-energy-superpower-china-energy-global-power/> (17.05.2019)

_____ (2011), “The Global Energy Crisis Deepens: Three Energy Developments That Are Changing Your Life”, **Independent**, 1-3

- Kohl, W. Adam (2018), "China's Artificial Island Building Campaign in the South China Sea: Implications for the Reform of the United Nations Convention on the Law of the Sea", **Dickinson Law Review**, 917-937
- Kong, Bo (2009), **China's International Petroleum Policy**, Greenwood Publishing Group.
- Koolae, Elaheh, Tishehyar, Mandana (2011), "China's Energy Security Approach in Central Asia", **Silk Route and Eurasia: Peace & Cooperation**, 212-228
- Kuok, Lynn (2016), "The U.S. program in the south China sea: a lawful and necessary response to China's strategic ambiguity", **center for east asia policy studies paper**, 1-29
- Leavy, Peter (2017), "The Permanent Court of Arbitration's role in clarifying the South China Sea disputes", **Indo-Pacific Strategic Digest**, 239-256
- Lim, Tai Wei (2010), **Oil and Gas in China: The New Energy Superpower's Relations with Its Region**, Singapore, World Scientific, Publishing.
- Lingshui 17-2 Gas Field, <https://www.offshore-technology.com/projects/lingshui-17-2-gas-field/>, (11.12.2019)
- Lin, Justin Yifu (2013), "Demystifying the Chinese Economy", **The Australian Economic Review**, 259-268
- Li, Minqi (2018), World Coal 2018-2050: "World Energy Annual Report", **Peak Oil Barrel**, 2-42
- Liwan 3-1 Gas Field, South China Sea, <https://www.offshore-technology.com/projects/liwan/>, (09.12.2019)
- Lo, Bobo (2020), "The Sino-Russian partnership and global order", **China International Strategy Review**, 306-324
- Ma, Xinmin (2019), "China and the UNCLOS: Practices and Policies", **The Chinese Journal of Global Governance**, 1-20
- Madiyev, Oybek (2017), "Why have China and Russia become Uzbekistan's biggest energy partners? Exploring the role of exogenous and endogenous factors". **Cambridge Journal of Eurasian Studies**, 1-30
- Malik, Aruna Kumar, Nunes, William (2017), **"Indian Ocean and Maritime Security Competition, Cooperation and Threat"**, Taylor & Francis Group.
- Manić, Emilija, Stepić, Milomir (2015), "Geopolitical and Geoeconomical Causes of the First World War", **Institute for Political Studies**, 5-26
- Marantidou, Virginia (2014), "Revisiting China's 'String of Pearls' Strategy: Places 'with Chinese Characteristics' and their Security Implications", **Pacific Forum CSIS Issues & Insights**, 3-39
- Marcin, Górnikiiewicz, Śliwa, Zdzisław (2017), "The selected ASEAN nations' military capabilities facing the South China disputes", **Defence Review, The Central Journal of Hungarian Defence Forces**, 205-225
- Mariani, Bernardo (2013), "China's role and interests in Central Asia", **Saferworld**, 1-17

- McNeal, Dewardric L (2002), "China's Relations with Central Asian States and Problems with Terrorism", **Congressional Research Service**, 1-21
- Meese, A.Sally (1981) , Export Controls to China: an Emerging Trend for Dual-Use Exports, **Maryland Journal of International Law**, 20-37
- Meidan, Michal (2016), "The structure of China's oil industry: Past trends and future prospects", **Oxford Institute for Energy Studies**, 3-55
- Morris, William, Duan, Chuli (2016), **Sustainability Insights: Air Pollution in China**, China Statistical Yearbooks. China Statistics Press.
- Morrissey, John (2011), "Closing the Neoliberal Gap: Risk and Regulation in the Long War of Securitization", **Antipode**, 875-900
- Morton, Katherine (2016), "China's ambition in the South China Sea: is a legitimate maritime order possible?" **International Affairs**, 910-940
- Muradova, Nazik (2015), "An Ideal Investor to Come: Diversification of the Energy Exports of Turkmenistan", **The Central Asia Program**, 2-19
- Nguyen Hong, Thao (2015), "Recent Trends In the South China Sea Disputes", **Boston Global Forum**, 1-11
- Nguyen, Hong Thao (2012), "Vietnam's Position on the Sovereignty over the Paracels & the Spratlys: Its Maritime Claims", **Journal of East Asia and International Law**, 165-211
- Ni, Chun Chun (2007), "China's Natural Gas Industry and Gas to Power Generation", **The Institute of Energy Economics**, 1-40
- Niquet, Valérie (2006), "China and Central Asia", **China Perspectives**, 1-13
- Oil consumption and production in China from 1998 to 2018 (in 1,000 barrels per day), (2019)
<https://www.statista.com/statistics/265235/oil-consumption-in-china-in-thousand-barrels-per-day/>, (13.05.2019)
- Oil and gas fueling South China Sea tensions,)<https://asiatimes.com/2020/07/oil-and-gas-fueling-south-china-sea-tensions/>, (02.12.2019)
- Oil Reserves by Country, <https://www.worldometers.info/oil/oil-reserves-by-country/>, (24.06.2020)
- OPEC, OPEC Share of World Crude Oil Reserves (2017)
http://www.opec.org/opec_web/en/data_graphs/330.htm, (25.11.2019)
- O'Rourke, Ronald (2010), "**China naval modernization: Implications for US navy capabilities: Background and issues for congress**". DIANE Publishing,
- Paik, Keun-Wook (2015), "Sino-Russian Gas and Oil Cooperation: Entering into a New Era of Strategic Partnership?", **Oxford Institute for Energy Studies**, 1-47
- Pannell, W. Clifton (2008), "China's Economic and Political Penetration in Africa", **Eurasian Geography and Economics**, 706-730

- Paramonov, Vladimir, Stokov, Aleksey (2006), "Russia and Central Asia: Current and Future Economic Relations", **Conflict Studies Research Centre**, 1-13
- Paraskova, Tsvetana, China Set To Become More Dependent On Oil Imports (2017), <https://oilprice.com/Energy/Crude-Oil/China-Set-To-Become-More-Dependent-On-Oil-Imports.html>, (11.06.2019)
- Pemmaraju, Sreenivasa Rao (2016), The South China Sea Arbitration (The Philippines v. China): Assessment of the Award on Jurisdiction and Admissibility, **Chinese Journal of International Law**, 266-307
- Peter Kreuzer (2016), A Comparison of Malaysian and Philippine Responses to China in the South China Sea, **The Chinese Journal of International Politics**, 240-276
- Peyrouse, Sébastien (2008), "Chinese Economic Presence in Kazakhstan. China's Resolve and Central Asia's Apprehension." **China Perspectives**, 34-49
- Pham, Derek (2011), "Gone Rogue? China's Assertiveness in the South China Sea", **Journal of Politics & Society**, 139-164
- Pheakdey, Heng (2012), Cambodia–China Relations: A Positive-Sum Game?, **Journal of Current Southeast Asian Affairs**, 3 57-85
- Ping, Zhang (2015), "New Development of China's Energy Strategy." **The Institute of Energy Economics**, 1-7
- Pinotti, Talita (2015), "China and Vietnam in the South China Sea: disputes and strategic questions," **Austral: Brazilian Journal of Strategy & International Relations**, 158-178
- Pirani, Simon (2018), "Russian gas transit through Ukraine after 2020: the options", Oxford **Institute for Energy Studies**, 1-21
- _____ (2019), "Central Asian Gas: prospects for the 2020s", **Oxford Institute for Energy Studies**, 1-40
- Poelle, Mark (1999), **Raising Cartographic Consciousness: The Social and Foreign Policy Vision of Geopolitics in the Twentieth Century**, Lexington Books.
- Poling, B. Gregory (2013), "The South China Sea in Focus, Clarifying the Limits of Maritime Dispute", **Center for Strategic and International Studies**, 1-27
- Pop, Irina Lonela (2010), "China's Energy Strategy in Central Asia: Interactions with Russia, India and Japan", **UNISCI Discussion Papers**, 197-220
- _____ (2016), "The Geopolitics of Energy Security: China's energy interest in ASEAN countries", **Centre for Geopolitics & Security in Realism Studies**, 2-15
- Potgieter, Thean (2012), "Maritime Security in the Indian Ocean: Strategic Setting and Features", **Institute for Security Studies Paper**, 2-20
- Priest, Tyler (2012), "The Dilemmas of Oil Empire", **The Journal of American History**, 236-251
- Ramkumar, Mu, Mathew, Manoj (2020), "Hydrocarbon reserves of the South China Sea: Implications for regional energy security." **Energy Geoscience**, 1-7

- Review of Maritime Transport https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/rmt2016_en.pdf, (04.07.2019)
- Rivlin, Paul (2019), China: “Economy, Energy and the Middle East”, **Moshe Dayan Center for Middle Eastern and African Studies**, 1-8
- Roach, Ashley (2014), “Malaysia and Brunei: An Analysis of their Claims in the South China Sea”, **Center for Naval Analyses**, 1-43
- Roberts, John(2016), “Russia’s gas challenge: the consequences for China, Central Asia, Europe and the USA”,**Journal of World Energy Law and Business**, 1-22
- Rocher, Sophie Boisseau (2016), “Scientific Cooperation in the South China Sea A New Vector for China’s Security Diplomacy in Southeast Asia”, **Center for Asian Studies**, 4-27
- Rosen, Mark E (2014), “Philippine claims in the South China Sea: A legal analysis”. **CNA Corporation**, 2-66
- Russia Begins Sending Natural Gas To China As Putin And Xi Open New Pipeline, <https://www.npr.org/2019/12/02/784171826/russia-begins-sending-natural-gas-to-china-through-new>, (11.06.2020)
- Russia loses \$600 billion on sanctions and low oil prices, <https://thebarentsobserver.com/ru/node/414>, (11.06.2020)
- Schaeffer, Daniel (2014), “The South China Sea and the Nine+1 Dash Line Clif,Institute of Oriental Studies”, **Russian Academy of Sciences**, 2-24
- Schlossberg, Andrew Ryan (2011), “The Military Dimensions of Post-Cold War US Oil Policy: Access to Oil and Consequences for Geostrategy”, **CUREJ: College Undergraduate Research Electronic Journal**, University of Pennsylvania, 1-66
- Sempa, P. Francis (2002) , **Geopolitics From the Cold War to the 21st Century**, Transaction Publishers.
- Shadrina, Elena (2014), “Russia’s Dilemmas about China’s Gas Market,” **The Northeast Asian Economic Review**, 51-73
- Shahidani, Mehdi Hedayati, Safari, Asgar (2019), “Central Asia in Chinese Geopolitical Imagination”, **The Quarterly Journal of Political Studies of Islamic World**, 21-41
- Shapovalova, Natalia, Burluk, Olga (2016), “The Situation of National Minorities in Crimea Following Its Annexation by Russia.” **European Parliament Study - Committee on Human Rights**, 4-58
- Shen, Jianming (2002), “China' s Sovereignty over the South China Sea Islands : A Historical Perspective,” **Chinese Journal of International Law**, 94-157
- Shukla, Amritanshu, Sharma, Atul (2016), **Energy Security and Sustainability** CRC Press.
- Sinopec, Shengli Oilfield, http://www.sinopec.com/listco/En/about_sinopec/our_business/exploration_oil_production/, (22.05.2019)

- Simão, Licínia (2013), “(In)security in Post-Soviet Eurasia: Contributions from Critical Security Studies”, **e-cadernos CES**, 2013, s. 138
- Six Major Economic Corridors under Belt & Road Initiative, <https://www.beltandroad.news/2020/04/16/six-major-economic-corridors-under-belt-road-initiative/>, (04.06.2020)
- Smith, Geoffrey(2014), The cost of China’s Dependence on Coal, <http://fortune.com>, (17.11.2019)
- Smith, Karen, Kuzsnir, Stegen Julia (2015), “Outcomes and strategies in the ‘New Great Game’: China and the Caspian states emerge as winners.” **Journal of Eurasian Studies**, 91-106
- South China Sea: A History of Armed Conflict, <https://news.usni.org/2012/06/20/south-china-sea-history-armed-conflict>, (10.09.2019)
- Speech by H.E. Li Keqiang Premier of the State Council of The People's Republic of China At the 22nd China-ASEAN Summit, https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjdt_665385/zyjh_665391/t1713324.shtml, (03.11.2019)
- Spornberger, Simon (2016), “Chinese national oil companies in Kazakhstan Implications for geopolitics and energy security”, **University of Amsterdam Graduate School of Social Sciences**, 1-77
- Sun, Degang, Elmahly, Hend (2019), “NATO vs. SCO: A Comparative Study of Outside Powers’ Military Presence in Central Asia and the Gulf”, **Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies**, 1-19
- Suzuki, Sanae (2012), “Conflict among ASEAN members over the South China Sea Issue”, **Japan External Trade Organization**, 1-3
- Stanslas, Pooja Theresa (2010), “The Spratly Dilemma: External powers and Dispute Resolution Mechanisms”, **Amicus Europae Foundation**, 1-9
- Stegen, Karen Smith (2015), “Understanding China’s global energy strategy”, **International Journal of Emerging Markets**, 1-13
- Stein, Matthew (2013), “The Goals of the Islamic Movement of Uzbekistan and Its Impact on Central Asia and the United States.” **Foreign Military Studies Office**, 1-26
- Swaine, Michael D (2019), “How China’s Defense Establishment Views China’s Security Environment: A Comparison between the 2019 PRC Defense White Paper and Earlier Defense White Papers”, **Carnegie Endowment for International Peace**, 1-15
- Swanström, Niklas (2005), “China and Central Asia: a new Great Game or traditional vassal relations?”, **Journal of Contemporary China**, 569-584
- Tezkan, Yılmaz, Taşar, Murat (2013), **Dünden Bugüne Jeopolitik**, Ülke Kitapları, İstanbul.
- Territorial Disputes in the South China Sea, <https://www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/territorial-disputes-south-china-sea>, (21.12.2019)
- Thayer, Carlyle A(2011), “China’s New Wave of Aggressive Assertiveness in the South China Sea”, **Center for Strategic and International Studies**, 1-25

-
- (2013), “ASEAN, China and the Code of Conduct in the South China Sea”, **SAIS Review of International Affairs**, 75-84
- The Central Asian gas pipeline, <https://multimedia.scmp.com/news/china/article/One-Belt-One-Road/gasPipeline.html>, (18.02.2020)
- The Top 20 Economies in the World, <https://www.investopedia.com/insights/worlds-top-economies/> (08.06.2019)
- Tim Daiss, **How Oil Drives The South China Sea Conflict** (2018) <https://oilprice.com/Energy/Energy-General/How-Oil-Drives-The-South-China-Sea-Conflict.html>, (25.11.2019)
- Top 15 Crude Oil Suppliers to China, <http://www.worldstopexports.com/top-15-crude-oil-suppliers-to-china/> (11.06.2019)
- Troubled Waters: Where The U.S. And China Could Clash In the South China Sea, <https://www.bloomberg.com/graphics/2020-south-china-sea-miscalculation/>, (21.12.2019)
- Ubaidulloev, Zubaidullo (2015), “The Russian-Soviet legacies in reshaping the national territories in Central Asia: A catastrophic case of Tajikistan”, **Journal of Eurasian Studies**, 79-87
- Uzbekneftegaz, CNPC Begin Drilling at Mingbulak, <https://www.worldwideoilandgas.com/blog/1603/uzbekneftegaz-cnpc-begin-drilling-at-mingbulak>, (16.04.2020)
- Vasànczki, Luca Zs (2011), “Gas Exports in Turkmenistan”, **Note de l’Ifri**, 1-54
- Vasquez, I. Patricia (2019), “China’s Oil and Gas Footprint in Latin America and Africa”, **International Development Policy**, 1-45
- Vermeer, Manuel (2017), “Maritime power politics in the Indian Ocean region (IOR).” **Institute for Strategy, Political Security and Business Consulting**, 1-9
- Vertin, Zach (2020), “Great power rivalry in the Red Sea: China's experiment in Djibouti and implications for the United States”, **Brookings Institution**, 1-31
- Vietnam Requests Spain’s Repsol Suspend Work in Disputed South China Sea Oil Block, <https://thediplomat.com/2018/03/vietnam-requests-spains-repsol-suspend-work-in-disputed-south-china-sea-oil-block/>, (02.12.2019)
- Wachenfeld, G. Margaret (1988), “Reflagging Kuwaiti Tankers: A U. S. Response in the Persian Gulf”, **Duke Law Journal**, 174-202
- Wang, Kuan-Hsiung (2015), “Peaceful Settlement of Disputes in the South China Sea through Fisheries Resources Cooperation and Management”, **Maryland Series in Contemporary Asian Studies**, 1-72
- Wang, Lirong (2015), “Sea lanes and Chinese national energy security.” **Journal of Coastal Research**, 572-576.
- Wang, Zhuwei (2015), “International Energy Security: Common Concept for Energy Producing, Consuming and Transit Countries”, **Energy Charter Secretariat**, 1-28

- When a Chinese Submarine Appeared In The Middle Of A Carrier Battle Group (2016)
<https://www.warhistoryonline.com/history/chinese-submarine-appeared-in-the-middle-of-a-carrier-battle-group.html>, (19.12.2019)
- Why the South China Sea is so crucial (2015), <https://www.businessinsider.com.au/why-the-south-china-sea-is-so-crucial-2015-2>, (09.12.2019)
- Xichao, Yu (2014), “China’s Rise in Central Asia Implications for EU Interests”, **European Institute for Asian Studies**, 1-7
- Xie, Zhihai (2014), “China's Rising Maritime Strategy: Implications for its Territorial Disputes”, **Journal of Contemporary East Asia Studies**, 111-124
- _____ (2019), “China’s Energy Infrastructure Development in Central Asia and Its Impact on Regional Energy Supply and Geopolitics”, **Journal of Inter-Regional Studies: Regional and Global Perspectives**, 1-14
- Xu, Yan, Kang, Junjie (2018), “The Prospective of Nuclear Power in China”, **Sustainability**, 1-21
- Yacheng 13 1 Gas Field, <http://abarrelfull.wikidot.com/yacheng-13-1-gas-field>, (09.12.2019)
- Yang, Guiyu, Wang, Jianhua (2015), “The Relationship Between China’s Coal Resource Development and Water Resource”, **Energy Procedia**, 2548-2555
- Yamaguchi, Shinji (2017), “Strategies of China’s Maritime Actors in the South China Sea”, **China Perspectives**, 23-31
- Yatsu, Takuma (2017), “China's Energy Policy and Related Issues towards 2020”, **Mitsui Global Strategic Studies Institute Monthly Report**, 1-4
- Yergin, Daniel (2006), “Ensuring Energy Security”, **Foreign Affairs**, 69-82
- Yi, Yi-Hsuan Chen (2015), “South China Sea Tension on Fire: China’s Recent Moves on Building Artificial Islands in Troubled Waters and Their Implications on Maritime Law” **Maritime Safety and Security Law Journal**, 1-15
- York, Michael (2015), “Asean’s Ambiguous Role in Resolving South China Sea Disputes”, **Indonesian Journal of International Law**, 286-310
- Yoshihara, Toshi, Holmes, R. James (2008), “China’s Energy-Driven Soft Power”, **Orbis**, 123-137
- Yoshihara, Toshi (2016), “The 1974 Paracels Sea Battle”, **Naval War College Review**, 41-65
- Yushi, Mao, Hong, Sheng (2008), **The True Cost of Coal**, Greenpeace, the Energy Foundation, 1-47
- Yusufu, Gulinaer (2017), “Oil and Gas Cooperation between China and Central Asia”, **Advances in Social Science, Education and Humanities Research**, 1261-1274
- Yüce, Müge, (2020), **Uluslararası İlişkiler’de Hegemonya ve Hegemonik Geçiş Teorileri: “Yeni Hegemon” Söylemi Kapsamında Çin’in Ortadoğu Politikası**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü

- Zakariah, Muhamad Hasrul Bin (2011), "The Oil Embargo Following the ArabIsrael War of October 1973: British Economic Experience and Reaction", **Journal of Middle Eastern and Islamic Studies**, 92-120
- Zanardi, Claudia (2019), "The Changing Security Dimension of China's Relations with Xinjiang", **E-International Relations**, 1-11
- Zha, Daojong, Valencia, Mark J (2014), "Mischief Reef: Geopolitics and implications", **Journal of Contemporary Asia**, 86-103
- Zhang, Feng (2017), "Chinese Thinking on the South China Sea and the Future of Regional Security", **Political Science Quarterly**, 435-466
- Zhang, Hongzhou (2015), "Building the Silk Road Economic Belt: Challenges in Central Asia", **Cambridge Journal of China Studies**, 17-35
- Zhang, Long, Bai, Wuliyasu (2020), "Risk Assessment of China's Natural Gas Importation: A Supply Chain Perspective", **SAGE Open**, 1-20
- Zhao, Tong, Tides of Change: China's Nuclear Ballistic Missile Submarines and Strategic Stability, **Carnegie Endowment for International Peace Publications Department, Massachusetts**
- Zhiltsov, Sergey (2015), "The Great Oil and Gas Road: First Results and Prospects". **Central Asia & the Caucasus**, 63-73
- Zhou, Weifeng (2015), "China's growing assertiveness in the South China Sea", **Elcano Royal Institute of International and Strategic Studies**, 1-10
- Zhu, Xiaodong (2012), "Understanding China's Growth: Past, Present, and Future", **Journal of Economic Perspectives**, 103-124

ÖZGEÇMİŞ

Soner HAMZAÇEBİ, 1997 yılında Ticaret İlköğretim İlkokulu'nu; 2000 yılında Kanuni Ortaokulu'nu; 2003 yılında Alparslan Lisesi'ni; 2010 yılında Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi - İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü'nü; 2013 yılında da Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı yüksek lisans programını bitirdi. 2014 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında doktora programına başladı.

HAMZAÇEBİ, bekâr olup, İngilizce bilmektedir.